T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

0-4 YAŞ ARASI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL ETKİLEŞİM AMAÇLI KENTSEL DONATI ÖNERİSİ VE TASARIM KRİTERLERİ: MAHALLE ÖLÇEĞİNDE BİR DENEME

Güzide Merve R. JANDALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Mekân Organizasyonu - Tasarım Programı

Danışman
Prof. Dr. Zekiye YENEN

Ağustos, 2021

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

0-4 YAŞ ARASI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL ETKİLEŞİM AMAÇLI KENTSEL DONATI ÖNERİSİ VE TASARIM KRİTERLERİ: MAHALLE ÖLÇEĞİNDE BİR DENEME

Güzide Merve R. JANDALI tarafından hazırlanan tez çalışması 11.08.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekân Organizasyonu - Tasarım Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zekiye YENEN, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Nilgün Çolpan ERKAN, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Serkan SINMAZ, Üye
Kırklareli Üniversitesi _____

Danışmanım Prof. Dr. Zekiye YENEN sorumluluğunda tarafımca hazırlanan 0-4 YAŞ ARASI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL ETKİLEŞİM AMAÇLI KENTSEL DONATI ÖNERİSİ VE TASARIM KRİTERLERİ: MAHALLE ÖLÇEĞİNDE BİR DENEME başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Güzide Merve R. JANDALI

İmza

Bu tez Fatih Belediyesi Zeyrek Akademi bünyesindeki Fatih Araştırmaları Merkezi tarafından desteklenmiştir.

İlham perisi kızım Lamia'ya
ve anneme...

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca yönlendirmeleri ve engin bilgileri doğrultusunda paylaştığı tecrübeleri için sayın danışman hocam Prof. Dr. Zekiye YENEN'e, kızımla ilgilenen sevgili annem Zehra Aslıhan KOYUNCUOĞLU'na, sabrı için eşim Kinan R. JANDALI'ye, manevi desteklerini esirgemeyen ablam Esra ALHAMAD, kuzenlerim ve tüm aileme, tüm desteklerinden dolayı dedem Sayın Muharrem KARSLI ve annanem Sayın Güzide KARSLI'ya teşekkürlerimi takdim ederim.

Kendime olan güvenimi tazeleyen ve her fırsatta beni yüreklendiren meslektaş arkadaşlarım yüksek mühendis mimar Beyza KAPUCU GÜZELBULUT ve restorasyon uzmanı mimar Zübeyde KAAN'a ayrıca teşekkürü borç bilirim.

Tez sürecimde uygun bir çalışma ortamı tahsis eden ve Zeyrek Akademi'nin kapılarını öğrencilere açan Fatih Belediye Başkanı Sayın Ergün Turan Beyefendi'ye teşekkür ederim.

Son olarak, yüksek lisans süreci boyunca annesinin ders çalışma rutinine uyum sağlayan küçük Lamia R. JANDALI'ye -ancak ileriki yıllarda anlamlandırabileceği- teşekkürlerimi sunmak isterim.

Güzide Merve R. JANDALI

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ **ix**

ŞEKİL LİSTESİ **x**

TABLO LİSTESİ **xiv**

ÖZET **xv**

ABSTRACT **xvii**

1 GİRİŞ **1**

1.1 Literatür Özeti 2
1.2 Tezin Amacı 8
1.3 Hipotez 9
1.4 Problem Tanımı ve Gereklilik 10

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE **19**

2.1 Erken Çocukluk Döneminde Çocuk ve Gelişim 19
2.1.1 Fiziksel Gelişim 21
2.1.2 Sosyal ve Duygusal Gelişim 21
2.1.3 Bilişsel Gelişim 22
2.1.4 Dil Gelişimi 22
2.2 Sosyal Etkileşim Kavramı 23
2.2.1 Sosyal Etkileşimin Çocuk Gelişimindeki Önemi 24
2.2.2 Yaşlara Göre Sosyal Etkileşim Niteliği 27
2.2.3 Sosyal Etkileşim ve Mekân İlişkisi 28
2.3 Kentsel Donatı Alanı Kavramı ve Erken Çocukluk 30
2.3.1 Kentsel Donatı Alanı Kavramı 32
2.3.2 Çocuk Dostu Mekân Kavramı 42
2.3.3 Çocuk Dostu Mekân Kriterleri 45
2.4 Dünyada ve Türkiye'de Erken Çocukluk Dönemine Yönelik Mekânsal Uygulamalar 48
2.4.1 Oyun Grupları 49

2.4.2 Çocuk Merkezleri 53
2.4.3 Çocuk Kütüphaneleri 54
2.5 Bölüm Değerlendirmesi 55

3 ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNE YÖNELİK KENTSEL DONATI KURGUSU: ANNE-ÇOCUK OYUN ODASI 58
3.1 Fiziksel ve Mekânsal Özellikler 61
3.1.1 Erişilebilirlik: yer seçimi, yol ile ilişki ve eşikler, ... 62
3.1.2 Oyun davranış biçimine göre tasarım 66
3.1.3 İklim: rüzgâr, yağmur ve güneş 68
3.1.4 Yeşil alan kullanımı ve topoğrafya 70
3.1.5 Güvenlik ölçütleri 71
3.1.6 Mekân kullanımı ve esnek tasarım 77
3.1.7 Çeşitlilik 87
3.1.8 Ölçek ve kapasite belirlenmesi 90
3.1.9 Aydınlatma, havalandırma ve ısıtma 93
3.1.10 Oyuncaklar ve eğitimsel gereçler 94
3.2 İşleyiş ve Sürdürülebilirlik 94

4 ALAN ÇALIŞMASI: ÖRNEK ALANDA OYUN ODASI UYGULAMA DENEMESİ 97
4.1 Çalışma Yöntemi 97
4.2 Çalışma alanı seçimi: Tarihi Yarımada 97
4.3 Çalışma alanında alt-bölge seçimi için Tarihi Yarımada analizleri 99
4.3.1 Tarihi Yarımada'da İşlev, Ulaşım, Doku 100
4.3.2 Nüfus ve çocuk nüfusu 101
4.3.3 Örnek mahalle seçim ölçütleri ve sentez 103
4.4 Çalışma Alanı Olarak Seçilen Örnek Mahalle Nitelikleri: Sümbül Efendi Mahallesi Analizleri 105
4.4.1 Konum, sınırlar ve eşikler 105
4.4.2 Topoğrafya 107
4.4.3 Nüfus ve yapı yoğunluğu 108
4.4.4 Tarihsel gelişim ve yapılaşma dokusu 109
4.4.5 Erişim ve bağlantılar 119
4.4.6 İşlevler ve eylemler 122
4.5 Sümbül Efendi Mahallesinde Anne-Çocuk Oyun Odası Denemesine Yönelik Öneriler 126
4.5.1 Mahalle Ölçeğinde Öneriler 126
4.5.2 Birinci Alan Yakın Çevre Ölçeğinde Öneriler 133
4.5.3 İkinci Alan Yakın Çevre Ölçeğinde Öneriler 140
4.5.4 Bölüm Değerlendirmesi 146

5 SONUÇ VE ÖNERİLER **148**

KAYNAKÇA **153**

A SÜMBÜL EFENDİ MAHALLESİ ANALİZLERİ **163**

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **165**

KISALTMA LİSTESİ

AVM	Alış-veriş Merkezi
ASTM	American Society for Testing and Materials
AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
CMHC	Central Mortage and Housing Coorperation
ÇEKÜS	Çocuk, Ergen, Kadın ve Üreme Sağlığı Birimi
ÇODEP	Çocuk Destek, Gelişim ve Eğitim Programı
ÇDŞ	Çocuk Dostu Şehir
ÇHGM	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
FAHCSIA	Department of Families, Housing, Community Services and Indigenous Affairs
GDCI	Global Designing Cities Initiative
İSMEK	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları
ISO	International Organization for Standardization
N.P.P.S.	National Program For Playground Safety
SCF	Save the Children Fund
PLA	The Pre-school Learning Alliance
CPCS	U.S. Consumer Product Safety Commission
WHO	World Health Organization

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Araştırmanın kuramsal şeması 10
Şekil 1.2 Beyin gelişiminin ay ve yıllara göre evreleri [16] (çev. R. Jandali) . . 13
Şekil 1.3 Çevresel faktörlerin erken yaşta beyin gelişimi üzerindeki etkileri [21] (çev. R. Jandali) 15
Şekil 1.4 Çocuğun mekânı kullanım şekli ve ticari bir mekânın çocuk için elverişsiz olması (R. Jandali, 2019) 17
Şekil 1.5 Attila İlhan Parkı, İstanbul [25] 17
Şekil 2.1 0-2 yaş arası fiziksel gelişim [28] (çev. R. Jandali) 21
Şekil 2.2 Yaşlara göre gelişimin dört ana evresi (0-3 yaş) [33] (çev. R. Jandali) 23
Şekil 2.3 Çocukların mekânı kullanım şekli, oyun köşeleri ve akran etkileşimi (R.Jandali, 2020) 30
Şekil 2.4 Gelişimsel Hücrenin Alt-Sistemleri [69] (çev. R. Jandali) 32
Şekil 2.5 Mahallenin yerleşme kademelenmesindeki yeri [73] 36
Şekil 2.6 Çocukların önerileri dikkate alınarak planlanan oyun alanı [21] (çev. R.Jandali) 44
Şekil 2.7 İngiltere'de bir oyun grubu örneği [107] 51
Şekil 2.8 Selimiye Çocuk Kütüphanesi, Üsküdar [112] 54
Şekil 3.1 Kurgulanan mekânın açık, yarı açık ve kapalı alan ilişkisi (R. Jandali, 2020) 60
Şekil 3.2 İç ve dış alanlarda mekânsal dağılım (R. Jandali, 2020) 60
Şekil 3.3 Çocuk fiziksel gelişimine göre mahalle içi donatılarına erişim sınırları [116] 62
Şekil 3.4 Yaya güvenliği ve araç hızı ilişkisi [120] 64
Şekil 3.5 Şeker Mahallesi çocuk sokağı, Adapazarı [121] 65
Şekil 3.6 Trafik sakinleştirmeye yarayan yapay yön saptırıcılar [120] 65
Şekil 3.7 1 - 12 yaşlarındaki çocukların bir oyun parkındaki hareket krokileri [62] 66
Şekil 3.8 0-4 yaş arası çocukların kabiliyetlerine göre oyun şekilleri [21] . . . 67
Şekil 3.9 0-4 yaş grubunun becerilerine yönelik oluşturulmuş bahçe alanı [122] 68
Şekil 3.10 Doğal denge oyunlarına örnek olarak kütükler (R. Jandali, 2019) . . 68

Şekil 3.11 Yağmur suyu kontrol edilerek oluşturalan oyun alanı, Diana Princess Memorial Playground, İngiltere [123] 69
Şekil 3.12 Tırmanma ile fiziksel gelişim destekleyici oluşturulmuş tepecik örneği [124] 70
Şekil 3.13 Topoğrafyanın oyun alanı çeşitliliğine etkisi [21] 71
Şekil 3.14 Etkileşim sağlayan bitki seçimleri ve bahçe alanı tasarımı 71
Şekil 3.15 Güvenlikli pencere tasarımı örneği [129] 72
Şekil 3.16 Görüş sağlayan yaratıcı kapı tasarımı [130] 73
Şekil 3.17 Herkes için tasarlanan yangın çıkış kapısı örneği [131] 74
Şekil 3.18 Doğal yumuşak malzeme ile kaplanan alan örneği [132] 75
Şekil 3.19 Doğal kaydırak örneği [134] 76
Şekil 3.20 Alan dağılımı örneği 79
Şekil 3.21 Bakımverenlerin dinlenme alanlarının mekâna yerleştirilmesi örneği [137] 80
Şekil 3.22 Mekân kurgusunda esneklik ve çeşitlilik 81
Şekil 3.23 Dış mekân oyun alanları dağılımı örneği [61] 81
Şekil 3.24 Oyun elemanlarının oyun niteliklerine göre ilişkileri (R. Jandali, 2020) 83
Şekil 3.25 Walsh'un en küçük kullanıcılar için 'en iyi yöntem' olarak nitelediği açık oyun alanı organizasyonu [22] 84
Şekil 3.26 Bahçe alanı içeriğinin oransal dağılımı (CMHC, 1978'den akt. Chamberlin, 1998'den alınan verilerle R. Jandali tarafından üretilmiştir.) 84
Şekil 3.27 Geliştirilmiş alan içeriği ve her bir içeriğin alan tümüne göre oranı (CMHC, 1978'den akt. Chamberlin, 1998'den alınan verilerle R. Jandali tarafından üretilmiştir.) 85
Şekil 3.28 Farklı malzeme ve yüzeyler ile oluşturulan yönelndirici dış mekân [139] 86
Şekil 3.29 Doğal şekilde oluşturulmuş basit kum havuzu örneği [140] 87
Şekil 3.30 Su öğesi etrafında farklı gereçler ile bilişsel gelişime destek sağlanması [141] 87
Şekil 3.31 Dış mekânda oyun imkânı sağlayan kaplama yüzeyi örneği [142] . . 88
Şekil 3.32 Motor becerilerini geliştiren basit etkinliklere örnek [141] 89
Şekil 3.33 Basit gereçlerle hazırlanmış ses panosu/müzik duvarı ile bilişsel gelişime destek [143] 89
Şekil 3.34 Çocukların pozisyon değiştirirken ve diğer nesneler ile etkileşim halinde iken işgal ettikleri alan [146] 92
Şekil 3.35 Hertzberger okullarından doğal aydınlatma kullanım örneği [148] . 93
Şekil 4.1 Tarihi Yarımada'nın konumu 98

Şekil 4.2 Tarihi Yarımada'da alan seçimi yapılırken uygulanan sentez çalışması (R. Jandali, 2020) 104
Şekil 4.3 Sümbül Efendi Mahallesi konumu 105
Şekil 4.4 Sümbül Efendi Mahallesi eşikler ve sınırlar (R. Jandali, 2020) 106
Şekil 4.5 Tarihi Yarımada yönetim planı alanı içerisinde yer alan yenileme alanlarının Sümbül Efendi Mahallesi'nde kalan kısımları [156] . . . 107
Şekil 4.6 Sümbül Efendi Mahallesi topoğrafik analiz (R. Jandali, 2020) 108
Şekil 4.7 (a) Kesiti değişken sokakta kullanım, Alper Sokak'tan kuzeybatı yönünde bakış (R. Jandali, 2020) 109
Şekil 4.8 (b) Kapalılık hissi, Eski Fıstıklı Sokağından güneydoğu yönünde bakış (Google, 2020) 109
Şekil 4.9 Yedikule-Samatya Bölgesinin tarihi gelişimi [157] 112
Şekil 4.10 1875-82 yıllarında bölgenin dokusu [166] 113
Şekil 4.11 Alman Mavileri haritalarında Sümbül Efendi Mahallesi 1912-13 [167]113
Şekil 4.12 1946 yılından günümüze doğru dokunun ve yapılaşma yoğunluğunun değişimi [169] 114
Şekil 4.13 Hacı Ehvaddin Sokağı'ndan kuzeye bakış: sokak dokusu değişimi (1912) [170] 115
Şekil 4.14 Hacı Ehvaddin Sokağı'ndan kuzeye bakış: sokak dokusu değişimi günümüz (Google) 115
Şekil 4.15 Ağa Çayırı Caddesi'nden II. Mahmud devrinde yapılan Karakol binasına (şimdi İSMEK binası) bakışta dokunun değişimi (Google) . 116
Şekil 4.16 Yazıcı Sokak'ta Kuzeybatı yönüne bakış 117
Şekil 4.17 Hacı Kadın Caddesi'nde güneye doğru bakış 118
Şekil 4.18 Sümbül Efendi Mahallesinde tarihsel süreç içinde tarihi bostanların ve sokak yapısının değişimi ve alana eklenen kentsel yapılar (Ayverdi haritaları kullanılarak R. Jandali tarafından oluşturulmuştur, 2020) 119
Şekil 4.19 Hacı Hamza Mektebi Sokağı'ndan kuzeybatı yönünde bakışta farklı zamanlı yapıların oluşturduğu sokak görünümü (R. Jandali, 2020) . 120
Şekil 4.20 Sümbül Efendi Mahallesi erişim ve bağlantılar analizi (R. Jandali, 2020) 121
Şekil 4.21 Kaldırım durumu 123
Şekil 4.22 Sümbül Efendi Mahallesindeki tanımlı işlevler ve eylemler (R. Jandali, 2020) 124
Şekil 4.23 Kocamustafapaşa İlkokulu (R. Jandali, 2020) 124
Şekil 4.24 Gazi Dede Çocuk Bahçesi [173] 125
Şekil 4.25 Sümbül Efendi Mahallesinde seçilen bölgeler ve erişim mesafeleri . . 127
Şekil 4.26 Bebek arabasının hareketini kısıtlayıcı engeller, örnek: Hacı Kadın Cd. (R. Jandali, 2020) 128

Şekil 4.27 Alan tanımlarının tereddüde meydan vermeyecek şekilde belirlenmesine örnek, Jersey, ABD [174] 128
Şekil 4.28 Yol kesişimi düzenlemesine Kerpen, Almanya'dan örnek [175] 129
Şekil 4.29 Dinlenme cebi örneği, Cyclehoop parkleti, Hammersmith, Londra [176] 129
Şekil 4.30 Çalışma alanında dinlenme cebi oluşturmak için önerilen alan (R. Jandali, 2020) 130
Şekil 4.31 Çalışma alanında dinlenme cebi oluşturmak için önerilen alan (R. Jandali, 2020) 130
Şekil 4.32 Çalışma alanında düzenleme önerilen alan (R. Jandali, 2020) 131
Şekil 4.33 Zincirli Selvi (servi) (R. Jandali, 2020) 131
Şekil 4.34 Proje konumu ve düzenleme önerileri (R. Jandali, 2020) 132
Şekil 4.35 Birinci alan vaziyet planı 133
Şekil 4.36 2012 Koruma Amaçlı İmar Planındaki alan dağılımına göre yerseçimi 134
Şekil 4.37 Proje alanında kuzeydoğu yönünde kuyu ve çevre binaların görünümü 134
Şekil 4.38 Anaokulunun bahçe alanının kullanımı; Solda: Anaokulu eski girişinin çay bahçesi olarak kullanımı, sağda: Anaokulunun batı yönündeki arka bahçesi 135
Şekil 4.39 Birinci alan mevcut durum A-A kesiti 135
Şekil 4.40 Oyun odası bina yerleşimi ve bahçe alanı 137
Şekil 4.41 Bina yerleşimi ve bahçe alanı dağılımı 138
Şekil 4.42 Oyun alanlarının ve gereçlerinin dağılımı 139
Şekil 4.43 İkinci alan vaziyet planı 140
Şekil 4.44 Sokak fotoğrafları sırasıyla f1 ve f2 (R. Jandali, 2020) 141
Şekil 4.45 İkinci alan mevcut durum A-A kesiti 141
Şekil 4.46 Oyun Odası bina yerleşimi ve bahçe alanı 142
Şekil 4.47 Türk Evinde Sedir kullanımı ve modern uyarlamaları [177] 143
Şekil 4.48 Bina yerleşimi ve bahçe alanı dağılımı 144
Şekil 4.49 Oyun alanlarının ve gereçlerinin dağılımı 145
Şekil 4.50 Özel, yarı kamusal, kamusal alan ilişkilerinde kademelenme 147
Şekil A.1 Sümbül Efendi Mahallesi kat adedi analizi 163
Şekil A.2 Sümbül Efendi Mahallesi doluluk boşluk analizi 164

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Çocuk dostu mekân kriterlerinin belirlenmesinde farklı araştırmacıların yaklaşımları (R. Jandali) 47
Tablo 2.2 Çocuk Dostu Mekân kriterleri ve Anne Çocuk Oyun Odası kurgusal tasarımında karşılığı (R. Jandali) 57
Tablo 3.1 Ülkelere göre okul öncesi eğitim binalarının kapasiteleri (R. Jandali, 2020) 91
Tablo 4.1 Fatih İlçesi nüfus durumu (TÜİK'ten alınan 2019 verileri ile oluşturulmuştur [72]) 102
Tablo 4.2 Ölçeğe ve veriye göre önerilerin tasnifi 127

ÖZET

0-4 YAŞ ARASI ÇOCUKLARA YÖNELİK SOSYAL ETKİLEŞİM AMAÇLI KENTSEL DONATI ÖNERİSİ VE TASARIM KRİTERLERİ: MAHALLE ÖLÇEĞİNDE BİR DENEME

Güzide Merve R. JANDALI

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Zekiye YENEN

Bilimsel araştırmalar erken çocukluk döneminde gelişimin bireyin tüm hayatını etkileyen bir süreç olduğunu göstermektedir. TÜİK 2020 senesi verilerine göre Türkiye nüfusunun %7,32'si 0-4 yaş arası bireylerdir. Kentlerimizde mevzuatta 0-4 yaş çağ nüfusunu oluşturan, anaokulu öncesi dönemde olan bireylere özgü alanlar çocuk bahçeleri ve parklar ile sınırlandırılmıştır. Tez konusu bu konunun önemi doğrultusunda kararlaştırılmış, 0-4 yaş arası çocuklar özelinde çocuk gelişimini destekleyici ve doğal çevreye erişim imkânı veren donatı önerisi geliştirmek amaçlanmıştır.

Çocuk gelişiminde önemli yere sahip bakımveren ⟷ çocuk ve akran ⟷ çocuk sosyal etkileşimi ışığında, 0-4 yaş aralığındaki bireylerin fiziksel yetileri ve ihtiyaçlarına özgü, kentsel donatı alanları dahilinde tasarlanan yeni bir mekân kurgusu çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın hipotezi 'Ülkemiz kentlerinde sosyal etkileşimin çocuk gelişimindeki önemi bağlamında erken çocukluk dönemi ilk evresine özgü yeni bir kentsel donatı alanı üretimi mümkündür' şeklinde kurgulanmıştır. Çalışmanın yöntemi; kullanıcı kitlenin fiziksel ve gelişimsel ihtiyaçları belirlenerek bu ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut ölçütlerin değerlendirilmesi, gerekli görülen ölçütler ve mekân kurgusu için tasarım etütleri yoluyla önerilerin geliştirilmesi ve konunun fizik mekân referansıyla işleyiş ve sürdürülebilirliğinin tartışılması şeklindedir.

Tez kapsamında, araştırmalar sonucunda seçilen ana kavramlar olan erken çocukluk, sosyal etkileşimin bireysel gelişimde önemi ve kentsel donatı alanları kavramları ikinci bölümde açıklanmıştır. Dünyada ve Türkiye'de 0-4 yaş arası çocuklara yönelik mekânlar incelenmiştir. Üçüncü bölüm 'Anne-çocuk Oyun Odası' adı altında geliştirilmiştir. Önerilen mekân kurgusu erişilebilirlik ilkesi ve çocuk dostu mekân kriterleri doğrultusunda mekânsal ölçütler belirlenerek ve yer belirleme kriterleri üretilerek hazırlanmıştır.

Tezin alan çalışması, üretilen mekânsal kurgunun mahalle ölçeğinde test edilmesi şeklindedir. Fatih İlçesi genelinde gerçekleştirilen analizler doğrultusunda mahalle dokusunun önemli ölçüde korunduğu, tarihi kimliğe sahip olan Sümbül Efendi Mahallesi seçilmiş ve 'Anne-çocuk Oyun Odası' projesi için mahalle ölçeğinde analizler doğrultusunda iki alan seçimi yapılmıştır. Kurgulanan kentsel donatı alanına yönelik tasarım önerileri her iki alanda mahalle ölçeği, yakın çevre ölçeği ve mekânsal ölçek olarak üç başlık altında geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: kentsel donatı, çocuk dostu mekân, sosyal etkileşimin bireysel gelişimde önemi, erken çocukluk.

ABSTRACT

The DESIGN CRETERIA and a SPATIAL PROPOSAL of URBAN FACILITY to PROCURE SOCIAL INTERACTION for CHILDREN AGED BETWEEN 0 and 4: A STUDY in NEIGHBORHOOD SCALE

Güzide Merve R. JANDALI

Department of City and Regional Planning
Master of Science Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Zekiye YENEN

Recent searches show that development process in early years of childhood has impacts throughout one's life. Therefore, it is important to provide environments endorse physical, social and cognitive improvement of children. Thus, this study concentrates on finding a new facility evolving early childhood development within neighborhood scope in the city.

Developmental phase of early years is prepossessed by child-caregiver and child-child relations. In this regard, places for children up to four ages should acommodate social involvements with peers while allow their mothers/caregivers be around. Consequently, this study aims to conceptually form a new service place, within the scope of urban facilities, focusing on encouraging social interaction through well organised space, suitable for progressive physical competences and various needs of preschoolers. The method of this study is; to define the needs of preschoolers, analyze current parameters of child places and form spacial suggestions, discussing sustainibilty and functioning.

The scope of this study is expressing the concepts selected due to investigations on several related fields; early childhood, importance of social interaction for personal development and urban facility in the second chapter. Places designed for early childhood acroos the World and Turkey are examined. A spacial suggestion is made within neighborhood scale based on accessibilty principles considering child-friendly

cities definition and criteria by developing spacial parameters and site selection in the third chapter.

Field work of the study is testing the spatial criterion were developed in a traditional neighborhood 'Sümbül Efendi' located in Historical Peninsula in Istanbul chosen for its residential urban fabric and historical identity. Suggestions were made based on detailed analysis of the field in three scales; neighborhood, immediate environment and spatial.

Keywords: Urban facility/ urban service, child-friendly places, importance of social interaction for personal improvement, early childhood.

1
GİRİŞ

Yapılan çalışmalar 0-6 yaş arası gelişimin kişinin geri kalan hayatı boyunca etkili olduğunu göstermektedir. Bu dönem çocuğun yaşamının ilerleyen yıllarında öğrenimi, yaşam standartları ve üretkenliği için temel niteliğindedir. Bu dönemde yapılacak erken müdahaleler bireylerin bilişsel kapasiteleri, kişilikleri ve sosyal davranışları üzerinde kalıcı bir etki göstermektedir [1]. Bu sebeple zihinsel gelişimin en önemli yıllarında çocuklar yeterli derecede uyarıcı ortamlarda bulunabilmeli ve sosyal, bilişsel[1], dil ve fiziksel becerilerini geliştirme olanağı bulmalıdırlar.

Çocukların bilgi ve becerilerini geliştirmeleri ve genel gelişimlerini ilerletmelerinde donanımlı çevreler etkili olmaktadır. Bu çevreler; anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile bireyleri ve oyun akranları gibi sosyal çevre ile biyolojik gelişim sürecinde fiziksel ve bilişsel gelişimi destekleyen fiziksel çevreden oluşmaktadır.

Öğrenme çevresini oluşturan ikinci önemli unsur sosyal çevredir. Çocuklar çevrelerindeki kişilerden ve onların sosyal dünyalarından öğrenmeye başlamaktadırlar; çocuklara kazandırılan kavramların, fikirlerin, olguların, becerilerin ve tutumların kaynağı sosyal çevrelerdir [3]. Gülay, okul öncesi dönemde çocuklar için sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilecekleri ortamların sağlanmasına dikkat çekerek, bu dönemde sosyal ilişkilerin ve tecrübelerin akran etkileşimi yoluyla şekillenmekte olduğunu belirtmiştir [5]. Bu nedenle, sosyal gelişimin desteklenmesi için çocuklara erken yaşta özellikle akranları ile sosyal etkileşime olanak veren oyun alanları sunmak önemlidir.

Çoğu ülkede erken çocukluk dönemi bakım ve gelişiminin belirli ve örgütlü programlarla kapsanma durumu hâlâ göreli olarak düşüktür [6]. Oysa, gelişmiş ülkelerde her çocuk doğumdan okul çağına kadar olan süreçte aileleri aracılığıyla Sağlık Bakanlığı veya Eğitim Bakanlığı tarafından sıkıca takip edilmektedir. Genel sağlık koşulları, yapılması gereken aşılar, anne şefkatinin varlığı, anne ile iletişimin

[1] Bilişsel Gelişim, çevreyi anlamaya yarayan akıl yürütme, dil becerisi, problem çözme gibi zihinsel faaliyetleri içeren gelişim türüdür [2–4].

niteliği, çocuğun çevre ile olan ilişkisi ve genel beceriler okul öncesi çağında takip edildikten sonra çocuklar okul öncesi eğitim merkezlerinde okul dönemine hazırlanır.

Türkiye'de benzer bir şekilde yenidoğan bebeklerin sağlık taramaları Sağlık Bakanlığına bağlı Çocuk, Ergen, Kadın ve Üreme Sağlığı Birimi (ÇEKÜS) bünyesinde Aile Sağlığı Merkezleri tarafından yapılmaktadır. Bebekler iki yaşına gelene kadar düzenli olarak aşıları tamamlanır ve 0-48 aylar arasında, her birkaç ayda bir randevu verilerek, Bebek ve Çocuk İzleme Protokolü bünyesinde sağlık koşulları takip edilir. Bu takip esnasında çocukların öykü, özgeçmiş ve çocuk-aile ilişkisi çocukların sergilediği tavır ve davranışlar üzerinden okunur ve çocuk gelişimi Gelişim İzleme ve Destek Rehberi doğrultusunda sağlık çalışanları tarafından takip edilir. Çocuklar 4,5 yaşına ulaştıktan sonra okul öncesi zorunlu eğitime tabi tutulmaktadır. Ancak, anaokuluna kadar olan süreçte çocuk için gelişim sürecini destekleyici, bakımveren için bilgi ve destek sağlayıcı bir kentsel donatı alanı mevzuatta tanımlanmamıştır.

Kentsel donatılar, bireyin doğumundan ölümüne kadar olan süreçte, yaşam koşullarını iyileştirecek çeşitli mekânlardan oluşur. Bu mekânlar dahilinde 0-4 yaş arası çocukların oyun oynayabileceği, sosyal becerilerini geliştirebileceği, kentsel çevreyi tanıyabileceği, anne ve akranlar ile kaliteli etkileşimde bulunabileceği mekânların da olması beklenir.

Tarih boyunca kent mekânındaki değişimlere cevap vermek ve işlevini yitiren mekânlara çözüm amaçlı alternatifler sunarak kentlinin adaptasyon sürecinde ihtiyaçlarını karşılamak adına yeni mekânlar üretme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Günümüzde kentlinin konut dışında sosyal, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının karşılandığı kentsel donatı alanlarında 0-4 yaş arası çocukların ve anne veya bakımverenlerin vakit geçirmesi için uygun alanların yetersizliği dikkat çekicidir. Bu doğrultuda, 0-4 yaş arasındaki dönemde çocuk gelişimini takip etmeyi amaçlayan ve çocuklara ihtiyaç duydukları alanları tanımlayan yeni bir kentsel donatı alanı kurgulamak ve bu alanlar için standartlar geliştirmek araştırmanın temel tartışma alanını oluşturmaktadır. Bu yeni kentsel donatı alanı için yer belirleme kriterleri, mekân gereksinimleri belirlenip mahalle ölçeğinde bir çalışma yapılmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Durum saptaması

Uluslararası lüteratürde, çocukların kentteki varlığı konusu 19. yüzyılın ortalarına kadar henüz tartışma alanı dahilinde değildir. Çocukların kentlerde sosyal birer varlık ve birey oldukları bilinci ancak bu tarihten sonra oluşmaya başlamıştır. Çocukların

kentlerdeki yerinin ve şartlarının incelenmesinde geliştirilen sistematik ve sosyal teorilerle desteklenmiş girişimler ancak 20. yüzyıl başlarında görülmektedir. Konu ile ilgili ilk dikkat çeken çalışma Şikago'da yaşayan çocukların şartlarını gösteren fotoğraf ve imgelerin 'Şikago Çocuk Refahı Fuar'ında (1911) sergilenmesi ve ardından "The Child in The City"[2] adlı el kitabının basılmasıdır. Bu girişim, kentlerde çocuk refahını irdelemek üzere geliştirilen sistematik incelemelere ilk örnek olarak görülmektedir. Diğer çalışmalar ise çocukların oyun alanlarının geliştirilmesi, parklar ve oyun alanlarının çocuk gelişimi üzerindeki etkisini konu almaktadır. 1920'lerde çocuk oyunlarının psikolojik ve sosyal boyutunu ele alan çalışmalar yapılmıştır [7].

Sosyologların kentte çocuk mevzuunu tartışmaya başlamaları 1930' ları bulmaktadır. Genel olarak üç farklı tipte çalışmalar yapılmıştır:

- Farklı çevrelerde farklı sosyal becerilerin gelişimi,
- Çocukların becerilerini nasıl kazandıkları,
- Çocukların müdahale programlarına verdikleri tepki incelenmiştir.

Ayrıca aynı tarihlerde, bazı ülkelerde[3], çocukların genel sağlık sorunlarına değinilmiştir. Günümüzün önemli bir konusu olan obezite sorunun tam tersi olan normal değerlerin altında gelişim gösteren zayıf çocuk sorunu ele alınmakta ve beraberinde yiyecek, uyku, spor ve hijyen konuları tartışılmaktadır.

Takip eden çalışmalarda, çocukların sosyo-ekonomik durumlarının çevre ve akranlar ile sosyal etkileşim üzerine etkisi incelenmeye başlanmıştır[4]. İlerleyen yıllarda Lynch ve Lukashok çocuklar ile kent hafızası üzerine önemli çalışmalar yapmışlar ve çocuk çevrelerini eleştirel bir ifade ile ortaya koymuşlardır.[5]

Özellikle 1960 yılı sonrasında kent mekânında çocuk, çocuk parkları ve tasarımı ve çocuklara özgü mekânlar tartışılmaya başlanmış ve ampirik çalışmalar yapılmıştır. Çocukların kent içerisindeki hareketleri, gitmeyi sevdikleri yerler ve çocuk etkinliklerine uygun alanların tasarım uygulamalarını inceleyen Hurtwood'un (1971) "Planning for Play" isimli kitabı gelişen çalışmalara önemli bir kaynak olmaktadır. Unesco'nun 1968 yılında çevresel sorunlara insan odaklı çözüm modelini benimseyen

[2]Chicago. Child Welfare Exhibit, (1911). The Child in the City: A Handbook of the Child Welfare Exhibit at the Coliseum, May 11 to May 25, 1911. Blakely Printing Company.

[3]Amerika, İngiltere, Avustralya, Yeni Zellanda ve Türkiye gibi. Bknz. McNeill, N. (1931). Health and Safety Project' Journel of Education Sociology, 5 (4): 240-2.

[4]Bernard, j. (1939). The neighbordooh behavior of school children in relation to age and socioeconomic status, American Sociological Review, 4 (5): 652-62.

[5]Lukashok, A. K.ve Lynch, K. (1956). Some childhood memories of the city. Journal of the American Institute of Planners, 22(3), 142-152.

on yıllık programı bazı önemli çalışmalara önayak olmuştur. Örneğin, Lynch'in gençler üzerine yaptığı uluslararası ve disiplinlerarası "Growing Up in Cities" isimli proje çocukların kentlerdeki şartlarını anlamak adına önemli olmuştur.[6]

1980 yılında fiziksel çevre ve çocuk ilişkileri üzerine yoğunlaşan çalışmalar yapılmıştır. Mekân kullanımının çocukların oyun desenlerini nasıl etkilediği, fiziksel çevre şartlarının oyun alanlarına erişimine ve sosyal etkileşime olan etkisi ve güvenlik ve mobilitenin oyunu nasıl etkilediği üzerine yapılan bir çalışma Berg ve Medrich[7] tarafından kaleme alınmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalarda uzmanlar çocuk gözünden kent konusunu, diğer deyişle çocukların fikirlerinin ve çevreye dair bakış açılarının araştırmalara ve hatta kanunlara dahil edilmesini ileri sürmektedirler ancak bu tartışmalar çok daha sonra olgunlaşacaktır.[8]

1990 yıllarındaki çalışmalarda erişim konuları önem kazanmaktadır. Trafik, suç ve vandalizm çocuk parklarına erişimde sorun yaratan ilk konular olarak gösterilmektedir[9]. 1992 yılında Çocuk Dostu Şehir Girişimi ile çocuk ve kent için belirlenen hususlar uluslararası olarak resmiyet kazanmıştır.

İlerleyen yıllarda kent ve sağlık konuları üzerine çalışmalar yoğunlaşmış, yapılı çevre – fiziksel etkinlik ilişkisi çalışılmaya başlanmıştır[10] [7].

Sonuç olarak, 1930 yıllarında genel olarak oyun alanları ve tasarım parametleri geliştirmeye odaklanan literatür çalışmaları, giderek, çocuğun kent bütününde yerinin irdelenmesi, kentteki çocuklar ve çevre ile etkileşimleri, çocukların kentte sosyal ve özgür birer birey olarak ele alınmaları yönünde evrilmektedir. Bu durum, çocukların kentteki mekânlarının oyun alanları ile sınırlı anlaşılmaması gerektiğini ve kentin tümünde bulundukları gerçeğini göstermekte ve kent mekânlarının çocukları da dahil edecek şekilde, çocuk doğasına uygun olarak tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Son yıllarda çalışmalar çeşitlenmekte; çocukların kentte bağımsız hareketlerini destekleyen tasarım çözümleri, tüm çocuklara adil başlangıç fırsatları, peyzaj ve çocuk oyun alanları gibi konular da ele alınmaktadır.

[6] Lynch, K. (1977). Growing up in cities, Cambridge, MA: MIT Press.

[7] Berg, M. Ve Medrich, E. (1980). Children in four neighborhoods: The physical environment and its effect on play patterns. Environment and Behavior, 12 (3): 320-48.

[8] De Monchaux, S. (1981) Planning with Children in mind: A notebook for local planners and policy makers on children in the city environment, Sydny: NSW Department of Environment and Planning

[9] Gaster, S. (1991). Urban Children's acces to their neighborhood. Changes over three generations. Environment and Behavior, 23 (1):70-85.

[10] Özellikle obezite sorunu pek çok ülkede tartışma konusu olmuştur ve bu sorun; fiziksel aktivite yoksunluğu, araba kullanımının yaygınlaşması ile mobilitenin azalması, kentsel yayılma, aktivite türünün fiziksel olarak oyun oynamadan televizyon izleme ve bilgisayar oynama şeklinde değişmesi gibi sebeplere bağlanmaktadır Grundy (1998) ve Collins ve Kearns (2001) çalışmaları yapılı çevre ile bu sebeplerin ilişkisini irdeleyerek bu karmaşık sorunu incelemektedir.

Sorgulama → İnceleme → Kavramlar

Erken çocukluk döneminin ilk evresindeki bireylere yönelik mekânsal bir öneri denemesi ve tasarım kriterleri geliştirme niteliğindeki bu çalışmaya kentsel donatı alanlarında henüz okul çağına erişmemiş 0-4 yaş arası çocukların yerinin sorgulanması ile başlanmıştır.

Çalışmanın ilk ana kavramı, hedef kitlenin yakından tanınması amacıyla, "erken çocukluk dönemi"dir. Erken çocukluk dönemi kavramını betimlemek amacıyla yapılan literatür araştırması kapsamında; Erikson'un (1984) "İnsanın Sekiz Çağı", Yavuzer'in (2002)"Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi", Melhuish vd. (2006) "Early childhood care and education: International perspectives", Grantham-McGregor vd. (2007) "Developmental potential in the first 5 years for children in developing countries" adlı çalışması, Oktay'ın (1997) "Okul Öncesi Dönemi", Senemoğlu'nun (2004)"Gelişim Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya" adlı kitapları incelenmiştir.

Erken çocukluk döneminde sosyalleşme, aile bireyleri ve akran ilişkileri, öğrenme ve eğitim şekli gibi konuların erken çocukluk dönemi ve sosyal etkileşim ilişkisi çerçevesinde irdelenmesi amacıyla; Şengül ve diğerlerinin (2017) "Bebeklikte sosyal ve duygusal gelişim", Mueller ve diğerlerinin (1977) "The origins of social skills and interaction among playgroup toddlers. Child Development" ve Bandura'nın (1989) "Social cognitive theory" adlı çalışmaları, Guralnick'in (1990) "Social Competence and Early Intervention" adlı makalesi, Gülay'ın (2009) "Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkileri" ve Williams ve diğerlerinin (2007) "Reformulating infant and toddler social competence with peers" adlı çalışmaları, benzer şekilde Karoğlu ve diğerlerinin (2017) "Okul öncesi dönem çocuklarinin gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri", Kemple'ın (1991) "Preschool Children's Peer Acceptance and Social Interaction" ve Beyazkürk ve diğerlerinin (2007) "Çocuklukta Akran İlişkileri ve Arkadaşlık" adlı makaleleri incelenmiştir.

Sosyal etkileşimin genel anlamı, mekân üzerindeki etkisi, sosyal etkileşim-çocuk-mekân kapsamı dâhilinde incelenmiştir. Sosyal etkileşimin çocuklar özelinde ne tür mekânlarda en iyi gerçekleştiğine açıklık getirmek adına, çocukların mekân algısını da göz önünde bulundurmak gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun için; Brand'ın (2009) "Physical Space and Social Interaction", Krueger'in (2010) "Extended Cognition and The Space of Social Interaction", Sami'nin (2007) "Diyarbakır'da geleneksel konut: Sosyal yaşam bağlamında mekân ve kültürel etkileşim" adlı araştırması, Hertzberger'in (2008) "Space and learning: Lessons in architecture", Uysal'ın (2015) "Çocuk Coğrafyaları ve Çocukların Gündelik Mekânları" adlı makalesi,

Gieryn'in (2000) "A space for place in sociology" adlı çalışması, Hart'ın (1979) "Children's Experience of Place' adlı kitabı ve Gökçe'nin (2007) "Sosyal Etkileşimi Geliştirecek Peyzaj Tasarımı Üzerine Bir Araştırma" isimli çalışması incelenmiştir.

Kent mekânında bireylerin sosyal etkileşim ihtiyaçlarını karşılayan donanımlı mekânlar kentsel donatı alanları kapsamında olan sosyal donatı alanlarıdır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında çocuklara yönelik mekânsal önerisin kentsel donatı alanları dahilinde ele alınması uygun görülmektedir. Bu çerçevede, kentsel donatı alanları kavramı araştırmanın ana kavramlarından birini oluşturmaktadır.

Kentsel donatı alanlarının kent mekânında üstlendiği rol, içerdiği boyutlar ve kapsamı incelenmiştir. Kavram ilk olarak sözlüklerde taranmıştır. Bunun için kullanılan sözlükler; Keleş'in (1980) "Kentbilim Terimleri Sözlüğü" ve Doğan Kuban'ın "Mimarlık Kavramları" (2019) isimli kitabıdır. Sözlüklerden sonra kullanılan kaynaklar; Çetiner'in "Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri" (1972) adlı kitabı, Başal'in "Donatı Elemanları" başlıklı ders notları (2002), Akın ve Erkan'ın "Kentsel Dönüşüm ve Mahalle Yenileme Olgusu Bağlamında Planlama Tasarım İlkeleri" (2012) adlı kitabı ve Çiftçi'nin (1999) "Türkiye'de Büyükşehir Statüsündeki Bazı Kentlerde Sosyal Donatım Alanlarının Durumu ve Planlama ile İlişkileri" adlı doktora tezi incelenmiştir. Kentsel donatı alanlarının sosyal etkileşim ile ilişkisi; Erdönmezi'in "Açık kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri" ve "Sosyal İletişim Arayüzü Olarak Kentsel Mekân" üzerine kaleme aldığı makaleler ve diğer kaynaklardır.

Çalışmada çocuklar için mekânsal tasarım önerisi geliştirmek hedeflendiğinden güncel olarak tartışılmakta olan çocuk dostu mekân kavramı ve kriterleri önemsenmiştir. Bunun için öncelikle kavramın ilk olarak ele alındığı Unicef raporları, ardından Walsh'un (2009) "Creating Child Friendly Playspaces" adlı makalesi, Ward'in (2003) "The Child in the Country" isimli kitabı, Yalçınkaya'nın (2015) "Modern Kentin Yeni Kamusal Alanında Çocuk" isimli çalışması ve Danenberg'in (2018) "The City at Eye Level for Kids" isimli kitabı incelenmiştir. Ülkemizde çocuk dostu mekân kavramı farklı mekânsal çalışmalara konu olmuştur. Bu bağlamda, Koç'un (2015) "Çocuk dostu şehir girişimi ve çocukların gözüyle Ankara" isimli güncel çalışması, Severcan'ın (2015) "Çocukların Gözünden Çocuk Dostu Yer Kavramı ve Yaşanılan Çevrelerin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği" ve Kirazoğlu'nun (2012) "Fiziksel Çevre-Çocuk İlişkileri, Açık Oyun mekânları ve Çocuk Dostu Çevre Kriterleri Üzerine Bir Değerlendirme; Bakırköy ve Beylikdüzü Örnekleri" adlı güncel çalışması incelenmiştir.

Çalışma kapsamında dünyanın farklı kentlerinde erken çocukluk dönemine yönelik girişimler araştırılmıştır. Bunların başında gelen oyun grupları oluşumu başlıca

Crowe'nin (1983) "The Playgroup Movement" isimli konu ile ilgili tek kapsamlı kitapta ve Hurtwood'un (1971) "Planning for Play" isimli kitabında incelenmiş, ardından güncel durumda oyun gruplarının işlevi, başlatılması, işleyişi gibi konular Early Years Alliance ve FaHCSIA gibi örgütlenmeler araştırılarak belirlenmiştir.

0-4 yaş arası çocukların kullanımına özgü mekânların mevcut standartlarını geliştirmek ve önerilecek donatının tasarım parametrelerini belirlemek adına geçmişten günümüze oyun alanları, oyun parkları, kreşler ve anaokullarının fiziksel özellikleri incelenmiştir. Öncelikle Türkiye'de mevcut yönetmelikler irdelenmiş, dış mekân, güvenlik, oyun alanları, malzeme seçimi gibi konularda uluslararası standartlardan faydalanılmıştır. Bu bağlamda planlı alanlar İmar Yönetmeliği (2017), Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014) ve Child Accident Prevention Trust (CAPT) raporları incelenmiştir.

Çalışmada açık oyun alanları parametrelerini irdelemede; Bengtsson'un "Environmental Planning for Children's Play (1970) başlığıyla oyun alanları tasarımında önemli konuları tasarlanmış oyun alanları üzerinden örneklendirerek gösterdiği kitap, Esbensen'in "The Early Childhood Playground: An Outdoor Classroom" başlığıyla (1987) ele aldığı kitap, Senda'nın "Design for Children's Play Environments" (1992) başlığıyla iyi işleyen ve memnun edici bir oyun alanının parametrelerini sirkülasyon ve devamlılık temasıyla ortaya koyduğu ve oyun aletleri ile açık mekân ilişkisini incelediği kitap ve Themees'in (1999) özellikle en küçük bireyleri ele alarak detaylandırdığı "Let's Go Outside: Designing for Early Childhood Playground" başlıklı kitabından faydalanılmıştır.

Oyun alanlarının incelenmesi, tasarımı ve geliştirilmesinde yeni yaklaşımlar, yöntemler ve öneriler güncel kaynaklardan faydalanılmıştır. Waldron ve diğerlerinin (2014) "The Minimum Area Required for Children Aged Between 3 and 5 Years Old in a Kindergarten" adlı çalışması mekânsal kapasite belirlemeye yeni bir bakış açısı getirmiştir. Lueder ve diğerlerinin (2007) "Ergonomics for Children: Designing products and places for toddler to teens" isimli kitabı, Doğan ve diğerlerinin (2009) "Çocuk Mekânlarında Güncel Tasarım Yaklaşımları" çalışması, Güleş ve Erişen'in (2013) "Okul Öncesi Eğitimde Fiziksel Çevre Standartlarını Belirleme: Paydaş Görüşlerine Dayalı Bir Analiz" çalışması, Özkubat'ın (2013) "Okul öncesi kurumlarında eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve donanım" makalesi, Yaylacı'nın (2019) "Anaokulu bahçelerinde dış mekân kullanım olanaklarının belirlenmesi" gibi çalışmalar incelenmiştir.

Ülkemizde çocuk ve kent üzerine çalışmalarıyla tanınan Urban95 hareketi uzantısı olan İstanbul95 programı kapsamında 2019 yılında yayımlanan editörlüğünü Derviş

ve Gürdoğan'ın üstlendiği "Şehirde Oyun" başlıklı kitap güncel içeriğiyle çalışmaya katkı sağlamaktadır. Aynı yılda Ekim ayında yapılan Kartepe zirvesinde çocuk ve kent konusunu ele alan bildiriler yayınlanmıştır.

Araştırmanın alan çalışmasını içeren dördüncü bölümünde örnek alan olarak seçilen Tarihi Yarımada'nın genel olarak analiz edilmesinde; Dünya Mirası Dergisi İstanbul Özel Sayısı 'nda yeralan Başaran ve Kızıltan ve Aktuğulu Aktan'ın (2016) makaleleri, Yenen'nin (2016) World Heritage Istanbul Special Issue Dergisinde yayınlanan "Historic Cultural Landscape of Istanbul" konulu makalesinden konum nitelikleri bağlamında; Hamamcıoğlu'nun "Ulasım Ağının Kentsel Hizmet Alanlarının Yerseçimine Etkilerinin İstanbul Tarihi Yarımada Örneğinde Değerlendirilmesi" konulu doktora tezi çalışmasından ulaşım ve hizmet alanları ilişkileri bağlamında faydalınılmıştır. Fatih İlçesi'nde tarihsel süreç içerisinde alınan mahalle birleştirmeleri gibi idari kararlar ile ilgili bilgiler Şehremanet Mecmuası 1911 ve 1928 sayılı orijinal metinler -yazar tarafından Osmanlı dilinden çevrilerek- elde edilmiştir.[11].

Çalışmanın devamında örnek alt alan olarak belirlenen Sümbül Efendi Mahallesi'nde sekiz ana başlıkta çeşitli analizler yapılmıştır. Tarihsel gelişim ve yapılaşma dokusu analizlerinde Kuban'ın (1996) "İstanbul Bir Kent Tarihi" adlı kitabı, Yenen'in Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu bildiriler kitabında yayınlanan "Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü" konulu bildirisi ve Eyice'nin 1953 tarihli "İstanbul'da Koca Mustafapaşa Cami'i ve Onun Osmanlı-Türk Mimarîsindeki Yeri" isimli Tarih Dergisi'nde yayınlanan makale çalışmaya katkıda bulunmaktadır. Doku analizlerinin devamında geleneksel doku ile ilgili olarak Sargın'ın (2011) "Geleneksel konut dokularının sürdürülebilirliği: Bergama örneği" konulu yüksek lisans çalışmasından yararlanılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Tezin amacı; erken çocukluk dönemi ilk evresine yönelik tasarımların farklı bir anlayış ve yöntem gerektirdiğinin dile getirilmesi, bu yaş aralığındaki çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara yönelik mekânsal standartların belirlenmesi, bu standartlardan yola çıkılarak kentsel donatı alanları kapsamında bir mekân önerisinin seçilen alanda uygulama yönteminin belirlenmesidir.

Bu tezin hedefi, toplumların geleceği demek olan çocukların doğumdan itibaren dört yaşına kadar olan süreçte kendilerine özgü, gelişimsel fayda sağlayan bir sosyal etkileşim mekânı olarak kentsel donatı alanı oluşturmanın önemini vurgulayarak bu konu ile ilgili çalışmalar için yaklaşım geliştirmektir.

[11] Ölçer (2014) tarafından orijinal halleri yayınlanan dergiler kullanılmıştır [8]

Ayrıca araştırmanın hedefleri;

1. Çocuk bakımını üstlenen kişi veya anne için sosyal bir alan oluşturarak, bu kişilerin sosyal yaşamına katkıda bulunmak ve çocuk bakımına dair hususlarda destek ortamı oluşturmak,
2. 0-4 yaş arası etkinliklerin eşit ve adil şekilde her toplumsal sınıftan çocuğa sunulmasını sağlamak ve bu sayede toplumsal sınıf ayrımı ile ilgili önlem almak,
3. Kentlinin konut haricinde kentsel donatı alanlarında verimli zaman geçirmesini sağlayarak kentlileşme sürecine katkıda bulunmak.
4. 0-4 yaş arası çocukların ve annelerinin kentsel mekânda varlıklarına dikkat çekmek, kentsel alanda 'halk katılımını' destekleyici nitelikte projelere olanak vermeyi desteklemek olarak sıralanabilir.

1.3 Hipotez

Erken çocukluk döneminin ilk evrensindeki çocuklara yönelik yeni bir kentsel donatı alanı geliştirmek mümkün müdür sorusu ile yola çıkılan bu araştırmanın kuramsal şeması aşağıda verilmektedir (Şekil 1.1).

Erken çocukluk döneminin ilk evresi olarak kabul edilen 0-4 yaş arası dönemde çocukların fiziksel, sosyal ve dil yetenekleri ve gelişim türleri, farklı disiplinleri içeren kaynaklar dahilinde, konu bağlamında kullanıcıyı tanımaya ve mekânsal ihtiyaçları belirlemeye yönelik olarak incelenmektedir.

Donatı alanları genel olarak kişilerin konut ve iş haricinde vakit geçirdikleri alanlardır. İmar mevzuatında sosyal ve teknik altyapı olarak ikiye ayrılan donatılar, yine aynı mevzuatla, çeşitli nüfus gruplarına göre asgari ölçütlerle sınırlandırılmıştır. Mevzuatta eğitim, sağlık, dini, sosyo-kültürel, idari ve yeşil alan tesisleri sosyal donatı; elektrik, hava gazı, içme ve kullanma suyu, kanalizasyon ve her türlü ulaştırma, haberleşme, açık ve kapalı otoparklar teknik donatı olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma, teknik altyapı donatılarını kapsamamaktadır.

Araştırmanın birincil kavramlarından biri olan 'donatı alanları' kavramı yalnızca kentsel alanda ve -erişilebilirlik ilkesi doğrultusunda- mahalle ölçeğinde incelenmektedir. Erken çocukluk dönemi sosyal gelişimde önem arzeden 'sosyal etkileşim' kavramı çocuk gelişimi ve mekân bağlamında ikincil kavram olarak incelenmektedir. Çocuklara özgü üretilen mekânlar için incelenmesinin önemli

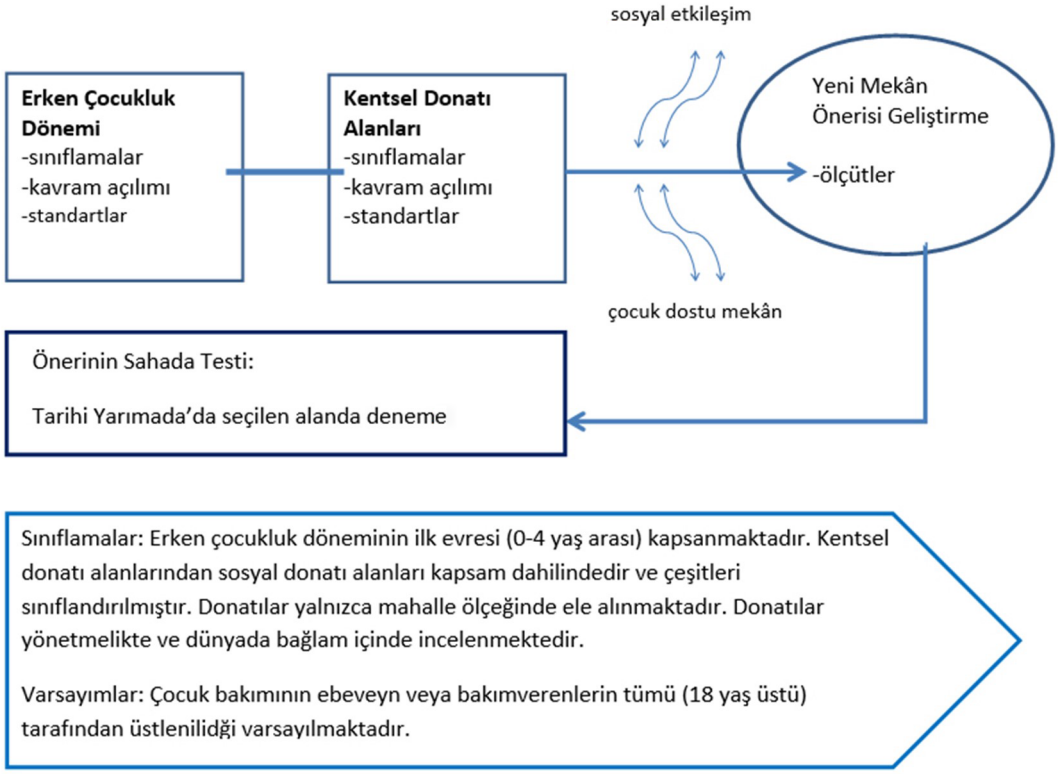

Şekil 1.1 Araştırmanın kuramsal şeması

olduğu düşünülen 'çocuk dostu mekân' kavramı araştırmanın diğer bir ikincil kavramı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın saha araştırması, çalışma kapsamında üretilen mekânsal kurgunun denenmesi adına, Tarihi Yarımada (Fatih İlçesi) sınırları içerisinde seçilen Sümbül Efendi Mahallesinde yürütülmektedir. Mahallenin seçimi için tüm Fatih ilçesi bazında yer seçimi parametreleri belirlenmiş ve buna göre mahalle seçimi yapılmıştır. Mahalle içersindeki uygulama noktaları erişim, güvenlik, mülkiyet gibi kriterlere göre belirlenmektedir.

Araştırmanın hipotezi 'Ülkemiz kentlerinde sosyal etkileşimin çocuk gelişimindeki önemi bağlamında erken çocukluk dönemi ilk evresine özgü yeni bir kentsel donatı alanı üretimi mümkündür' şeklinde kurgulanmıştır.

1.4 Problem Tanımı ve Gereklilik

Çocukların gelişimini ilgilendiren konular tüm dünya ülkeleri için çok önemlidir ve çocuk hakları bildirgesi ile korunmaktadır. Çocuk hakları bildirgesi, çocukların sağlıklı dünyaya gelmesi ve sonrasında sağlıklı gelişimleri için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

tarafından hazırlanan çocuk hakları sözleşmesi çocuklar ile ilgili atılacak geliştirici adımlar için bir temel niteliğindedir [9]. 1989 yılında benimsenen bildirgenin 6. maddesi, çocukların yaşam haklarına ve çocukların yaşamlarını devam ettirmek için devletlerin geliştirici çalışmalar yapması gerektiğine işaret etmektedir.

- "Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler." (Madde 6)

Bu maddeden devletlerin çocukların sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi ve hayata tutunmasının yanısıra, gelişim sürecini iyileştirmek için de çaba sarf etmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü Tüzüğünde sağlığın sosyal boyutu olduğu vurgulanmıştır.

- "Sağlık sadece hastalık veya özür yokluğu değil, tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal esenlik halidir" [10]

Bu durumda, sağlıklı bireylerin yetişmesi için sosyal gelişimi sağlayacak zeminlere ihtiyaç duyulmaktadır denebilir.

- "Taraf devletler...çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar" (Madde 18.2)
- "Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar" (Madde 31)

Bu maddeler doğrultusunda, devletlerin çocuk yaşamının en iyi düzeye getirilmesi için gerekli adımları atması gerekliliği anlaşılmaktadır. Değişen yaşam koşulları doğrultusunda çocuklara yönelik faaliyetlerin, sunulması öngörülen hizmetlerin ve bu hizmetlerin sunulduğu mekânların şekli de değişecek ve gelişecektir. Devletler gelişime ve değişime ayak uyduran hizmet mekânlarını vatandaşlara sunmalıdır. Ancak bu sayede devletler bireylerin doğumdan ölümüne olan yaşam süresinde her koşulda destekçi ve refah sağlayıcı olabilir.

Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığının Temmuz 2019 tarihinde yayınlamış olduğu onbirinci kalkınma planında (2019-2023) 'erken çocukluk' kavramına dokuz defa yer verilmiş ve erken çocukluk dönemine yönelik yeni hedefler belirlenmiştir[12] [12]. Bu hedefler "Nitelikli İnsan,

[12]2014-2018 yıllarını içeren kalkınma planında erken çocukluk kavramı dört defa geçmekte ve bu dönemde çocuk gelişimi ile ilgili yalnızca üç madde bulunmaktadır [11]

Güçlü Toplum" başlığı altında verilmiştir. Bu hedeflerin bazıları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- "Ülkemizde mevcut nüfus potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi için erken çocukluk döneminden başlayarak etkin politikalar yürütülecektir. On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde çocuklarımızın insani ve ahlaki değerlere sahip, bilinçli, iyi eğitimli, saygılı ve kendine güvenen fertler olarak yetiştirilmeleri hedeflenmektedir. (Madde 543)
- Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumlar açısından ortak bir düzenleme yapılacak, bu kurumların açılmasına ve faaliyet göstermesine yönelik kriterler hizmet çeşitliliğine imkân tanıyacak şekilde belirlenecektir. (Madde 606.3)
- Erken çocukluk dönemi bakım ve eğitim hizmeti veren kurumların sayıları artırılacak ve hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek, denetimleri artırılacaktır. (Madde 606.4)
- Çocukların fiziksel, sosyal ve zihinsel gelişimlerini destekleyici kültürel, sanatsal, bilimsel ve sportif faaliyetler özendirilecek, yaygınlaştırılacak ve erişilebilir hale getirilecektir. (Madde 607)"

Bu maddelerden yola çıkarak, (yerel) yönetimlerin erken çocukluk döneminde çocuk gelişimini ve refahını kapsayan çalışmalara destek vereceği anlaşılmaktadır. Bu noktada, bu yönde yapılacak akademik çalışmalara önem verilmesinin yanısıra uygulama projelerinin de önem kazanması beklenmektedir.

2014 yılının Haziran ayında İstanbul'da gerçekleştirilen "Yerel Yönetim Politikaları Açısından Çocuk ve Şehir Çalıştayı" sonuç raporunda yer alan bazı maddelerde, çocuklar için tanımlanan alanların geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılabileceği gibi yeni alanların da oluşturulmasına dikkat çekilmektedir.

- "...Çocukların toprak, gökyüzü, ağaç, hayvan gibi doğal unsurlarla iletişim, etkileşim ve ünsiyetini sağlayacak çalışmalara ağırlık verilmelidir.
- Belediyeler dede-torun, çocuk-ebeveyn ilişkisini geliştirecek mekanlar ve projeler tasarlayıp uygulamalıdır.
- Anne ve babalar başta olmak üzere aile üyelerinin, çocuklarıyla rahat, eğlenceli, kaliteli vakit geçirebilecekleri, birlikte oynayabilecekleri, sokağa çıkabilecekleri, kitap okuyabilecekleri mekân ve ortamlar oluşturulmalıdır." [13].

Erken çocukluk dönemine yönelik projelerin desteklenmesi ve uygulanmasının önemini ifade etmek adına aşağıdaki unsurları sunmak mümkündür;

- İnsan yaşamının en hızlı büyüme ve gelişme dönemi olan 0-6 yaş arası dönemde bebek ve çocuklar için yapılacak yatırımlar bireylerin gelecek yaşantısı için temel oluşturur [14]. Bloom tarafından yapılan araştırmaya göre 17 yaşına kadar olan süreçteki zihinsel gelişimin yarısı 4 yaşına kadar oluşmaktadır ve 18 yaşına kadarki okul başarıları %33'lük oranını erken dönem eğitimi belirlemektedir. [15] (Şekil 1.2). Bu sebeple zihinsel gelişiminin en önemli yıllarında çocuk yeterli derecede uyarılmalı ve sosyal, deneyimsel ve fiziksel becerilerini geliştirme olanağı bulmalıdır. Bu takdirde çocuğun hayata daha iyi hazırlanması sağlanır. Ayrıca, ilk beş yaş içerisinde akranlarıyla etkileşerek sosyal becerilerini geliştiren bir çocuğun okul öncesi eğitimine daha hazır olması beklenir. Dolayısıyla hayatın ilk yıllarında yapılacak uyarıcı çalışmalar son derece önemlidir.

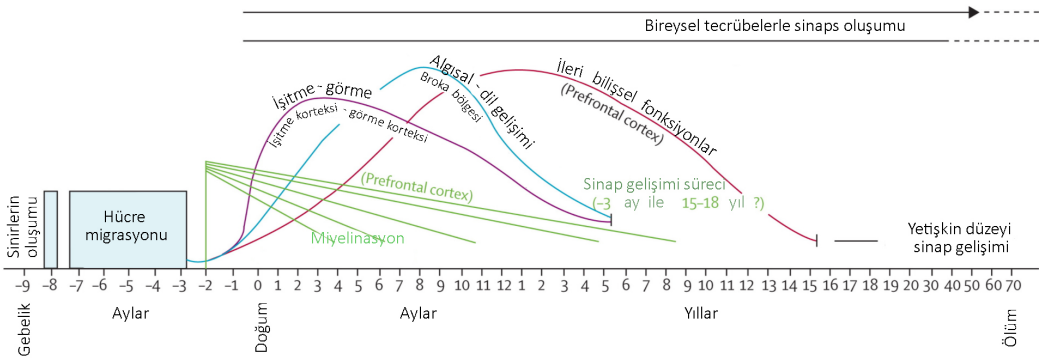

Şekil 1.2 Beyin gelişiminin ay ve yıllara göre evreleri [16] (çev. R. Jandali)

- Çocuk doğduğu andan itibaren çevresi ile etkileşime geçer ve öğrenme süreci başlamış olur. [17] Bu sebeple çocuğun çevresini zenginleştirmek gelişimi için uyarıcı nitelikte olacaktır ve çocuğu daha zinde ve algısı açık hale getirecektir. Myers'e göre gelişim etkileşim süreci içinde meydana gelir. Çocuk fiziksel ve sosyal çevresine cevap verdikçe gelişim gerçekleşir [6].

  Coldwell ve Bradley çocuk gelişimini olumlu etkileyen uyarıcı çevrenin özelliklerini irdelerlerken, çocuğun kendine ve diğerlerine olan güvenini arttırabileceği pozitif duygusal iklimin ve farklı çeşitlerde çocuğun algılayabileceği düzeyde duygu girişinin sağlanmasının önemini belirtmektedirler [18] (Şekil 1.3).

  Benzer bir şekilde, Vygotsky çocuğun sosyal çevresinin gelişiminde önemli bir rolü olduğunu ileri sürmektedir. Vygotsky'ye göre, çocuklar çevrelerindeki

kişilerden ve onların sosyal dünyalarından öğrenmeye başlamaktadırlar. Çocuklara kazandırılan kavramların, fikirlerin, olguların, becerilerin, tutumların kaynağı sosyal çevrelerdir [3]. Gülay, okul öncesi dönemde çocuklar için sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirebilecekleri ortamların sağlanmasına dikkat çekerek, okul öncesi dönemde sosyal ilişkilerin ve tecrübelerin akran ekileşimi yoluyla şekillenmekte olduğunu belirtmiştir [5]. Bu nedenle, gelişimin hem fiziksel hem de sosyal yönden desteklenmesi için çocuklara erken yaşta sosyal etkileşime olanak veren zemin sunmak gereklidir.

Sosyal etkileşimin en temel öğesinin anne ile etkileşim olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Anne ile çocuk arasında kurulan sağlıklı iletişim, çocuğun kişiliği üzerinde etkilidir ve başkaları ile olumlu ilişkiler kurması için temel niteliğindedir [19]. Zeitlin yaptıkları çalışmalarda çocuk ile anne arasındaki olumlu etkileşimin özelliklerini sıralamıştır. Sık fiziksel temas, başarıyı ödüllendirmek, göz teması kurmak gibi özelliklerin yanısıra 'çocuk için uyarıcı çevre' oluşturmakta olumlu etkileşim özellikleri arasında sıralanmıştır [20]. Dolayısıyla, çocuğun büyüdüğü çevreyi zenginleştirmek, anne ile etkileşimini gerekli sosyal yapıyı sağlayarak da ele alınmalıdır.[13]

Öte yandan, Kılınç, bir grup anne ve 24-36 aylık çocukları üzerinde test ettiği anne- çocuk etkileşim programının çocukların bilişsel gelişimi üzerindeki etkisini incelemiştir. Sekiz hafta süren oturumların sonucunda, anne eşliğinde şarkıların söylendiği, oyunların oynandığı, farklı etkinliklerin yapıldığı programın çocukların bilişsel gelişiminde önemli etkisinin olduğunu gözlemlenmektedir. Kılınç, araştırma sonuçlarından yola çıkarak erken çocukluk döneminde zengin uyarıcı ortamların hazırlanarak bu ortamlarda anne ile göz kontağının kurulduğu, sözlü iletişim ve fiziksel temas eşliğinde deneyimlerin yaşanması sürecinin çocukların bilişsel becerilerine katkıda bulunmasına işaret etmektedir [4].

- Anneler, bebeklerinin bakımı ile ilgili içgüdüsel olarak donanımlı olsalar da birçok konuda fikir alışverişine ve desteğe ihtiyaç duyarlar. Doğum, emzirme, anne ve bebeğin beslenmesi, uyku, genel bakım, mahremiyet ve ahlak eğitimi, kaliteli etkileşim, dil eğitimi, oyun ve daha birçok konuda annelerin bilgi sahibi olması beklenmektedir. Elbette annelerin çocukla ilgili konularda belli düzeyde bilinç geliştirmesi çocukların gelişimi ve eğitimi için önemlidir. Bu noktada sağlık kuruluşu çalışanlarının yanısıra uzman psikolog ve pedegogların anneler ile buluşturulması ve ilgili konularda bilinçlendirme çalışmaları yapılması özellikle dezavantajlı kesimlerde önemli olmaktadır. Nitekim belediyelerin ve bakanlıkların annelerin bilinçlendirilmesi, anne-babanın birçok konuda

[13] Bknz. öğrenme çevresi tablosu Myers, 1998:69.

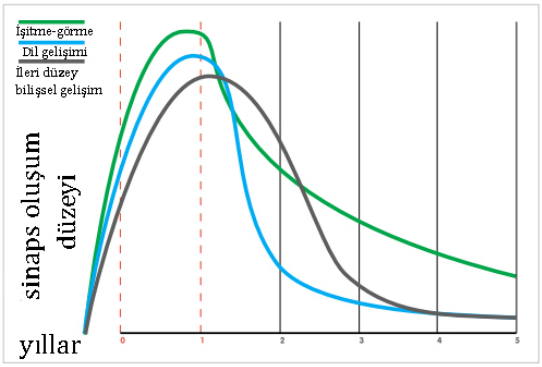

Şekil 1.3 Çevresel faktörlerin erken yaşta beyin gelişimi üzerindeki etkileri [21] (çev. R. Jandali)

eğitilmesi, erken çocukluk eğitimi konularında ev ziyaretleri, seminerler, grup çalışmaları şeklinde eğitimler verdiği bilinmektedir[14]. Bu çalışmalar için uygun mekânlar sunmak, anne-baba-çocuk gruplarının atölye, masa etkinlikleri, oyun etkinlikleri gibi çalışmalara da olanak verebilecektir. Bu sayede anne-çocuk oyun odaları toplumdaki erken çocukluk çağında olan çocuğa sahip tüm ailelere kolayca ulaşmayı etkin hale getirecektir.

Walsh, çocuklar için tasarlanacak oyun alanları için geliştirdiği parametlerde, oyun alanlarının çocukları davet ederken, çocuklara eşlik eden anne veya bakımverenleri de destekleyici olması gerektiğini vurgulamıştır [22]. Geliştirilecek sosyal bir ortam anneler için hem fikir alışverişi hem de yeni arkadaşlar edinme fırsatı sağlayarak annenin sosyal hayatını zenginleştirmesi beklenmektedir. Bu durum yalnızca anneler için değil bakımverenler için de söz konusudur. Ortak paydada çocuk ve çocuk bakımı konularının paylaşıldığı ve ilgili konularda destek alındığı mekânların tüm bakımverenler için fayda sağlaması beklenmektedir.

- Özellikle erken çocukluk döneminde çocuk gelişimine yapılan yatırımların uzun vadede ekonomik yararlar getirdiği söylenebilmektedir. Lynch yaptığı çalışmalarda, yüksek kaliteli erken çocukluk dönemi gelişim programlarına yatırılan her bir doların, 13 dolarlık ekonomik yarar olarak geri döndüğünü saptamıştır [23]. Gelişim çağında desteklenmiş çocuklar gelecekte iyi birer birey olma yolundadır. Fiziksel, sosyal, zihinsel ve duygusal açıdan gelişmiş kişilerin üretkenliklerinin yüksek olması beklenir. Dolayısıyla bu kişilerin gelecekte ülke ekonomisine katkıda bulunması varsayılabilir.

[14] Örneğin koruma altındaki çocuklara yönelik olan çocuk destek, gelişim ve eğitim programının (ÇODEP), 0-3 ve 4-6 yaşlarındaki çocuklara yönelik programları mekânsal olarak tüm gerekli materyal ile donatılmış olan anne-çocuk oyun odasında gerçekleştirilebilir.

- Erken çocukluk döneminde yapılan müdahaleler bireyin ileride yaşayacağı sorunlar için erken çözümler niteliğindedir. Örneğin okul döneminde psikolojik ve sosyal açıdan gelişmiş çocukların okulu bırakma, sınıfta kalma gibi sorunlarının diğer çocuklara göre daha az olması beklenir ve telafi programlarına ihtiyaçları kalmaz. Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen Perry okul öncesi projesinde, bir grup çocuğa eğitim ve sosyal alanlarda destek sağlanmıştır. Daha sonra, bu desteği alan çocuklar ile herhangi bir destek almayan çocukların 19 yaşında iken karşılaştırıldıkları bir çalışmada, programa katılan çocukların katılmayanlara göre daha yüksek oranda lise mezunu oldukları ve iş buldukları tespit edilmiştir. Ayrıca programa katılanların yasal sorunlar veya ergenlik döneminde gebe kalma gibi sorunlar ile daha az karşılaştıkları ortaya çıkmıştır [24]. Öte yandan, uzmanların bakım verenler ile aynı zeminde buluşmasına olanak veren bir mekân ile çocuklarda ortaya çıkabilecek psikolojik ve gelişimsel rahatsızlıklar ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları etkin bir şekilde yürütülebilir ve rahatsızlıkların tespiti geç olmadan yapılabilir. Erken tespit daha az maliyetli çözümler anlamındadır.
- Okul öncesi projelerine desteğin gerekliliğinin bir başka boyutu ise toplumsal sınıflaşmayı önlemek olacaktır. Günümüzde, erken çocukluk döneminin öneminin anlaşılması ve bu bilincin yaygınlaşması ile ebeveynler çocukları için uygun oyun alanları ve etkinlikler talep etmektedir. Bu yeni talep özel kuruluşlar tarafından farkedilip 6 ay-4 yaş arası çocuklar için kreş benzeri ancak bakım üstlenmeyen ve anne gözetiminde hizmet veren küçük çaplı merkezler açılmaya başlanmıştır. Ancak bu merkezlere giriş ücretlidir ve ücretler ancak yüksek gelirli aileler için uygundur. Bu durum toplum içerisinde sınıflaşmayı arttırır. Bahsedilen merkezlerin devlet eliyle kurulması mümkün olursa, cinsiyet, ırk, toplumsal sınıf gözetmeksizin her çocuk için eşit fırsat imkânı ile sosyal yaşama adil başlangıç desteklenmiş olur. Bu durum özellikle olumsuz sosyo-ekonomik koşullar altında yetişen çocuklar için son derece önemli olacaktır.

Mevcut durumda, mevzuatta yenidoğan ile dört yaşına kadar olan erken çocukluk dönemi bireylerinin hizmetine uygun bir kentsel donatı alanı tanımlanmamıştır. Bu durum kentsel donatı alanlarında bir eksikliğe işaret eder (Şekil 1.4).

0-4 yaş grubuna uygun kapalı oyun alanlarına örnek bulunmamasına rağmen, açık oyun alanlarına ilk örnek Sarıyer Belediyesi ve Bernard van Leer Vakfı'nın birlikte yürüttüğü Kent95 hareketinin Türkiye merkezi olan Sarıyer95 projesinin ürettiği park olmuştur. Attila İlhan Parkı 0-3 yaş arası çocukların hareket kabiliyetine özel olarak üretilen ekipmanlar ile donatılmıştır. Parkın çocuklar ve bakımverenler için özel bir sosyal etkileşim alanı oluşturduğu gözlemlenmektedir (Şekil 1.5). Aynı şekilde Fatih

Şekil 1.4 Çocuğun mekânı kullanım şekli ve ticari bir mekânın çocuk için elverişsiz olması
(R. Jandali, 2019)

Belediyesinin 2019 yılında faaliyete geçen kum havuzları projesi, Yavuzselim Yaşam Merkezi Kum Havuzu ($925m^2$), Molla Şeref Kum Havuzu ($66m^2$) ve Fındıkzade Yaşam Merkezi Kum Havuzu ($152m^2$) 3-12 yaş arası çocuklara hizmet vermektedir.

(a) **(b)**

Şekil 1.5 Attila İlhan Parkı, İstanbul [25]

Yukarıda açıklanan tüm unsurlar, erken çocukluk döneminde çocuk gelişimine katkıda bulunabilecek projeleri desteklemek için birer neden niteliğindedir. Ülkemizde okul öncesi dönem için (beş yaş) Eğitim Bakanlığı, Aile Bakanlığı, Belediye Çocuk Meclislerinin yanısıra, Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) gibi çeşitli vakıf ve kuruluşların çalışmaları gelişerek devam etmektedir. Bu çalışmalar genel olarak dezavantajlı çocuklara yönelik yapılan çalışmalardır.

Çocuklara hakları olan alanları tanımlamak, zengin alan sağlayarak çevre keşfi için yeterli uyarı imkânı sunmak ve böylece fiziksel ve bilişsel gelişime katkıda bulunmak, sosyal etkileşim aracılığıyla sosyal gelişimlerini desteklemek, enerjilerini yönlendirmek ve oyun ihtiyaçlarını karşılamak uygun bir mekânsal düzenleme ile mümkün olacaktır. Aynı şekilde, anne/bakımveren için çocuğuyla kaliteli etkileşim ortamı sağlamak, yeni dostlar edinebileceği bir zemin hazırlayarak sosyal ortam oluşturmak ve fikir alışverişinde katkıda bulunmak, uzmanlar ile buluşma alanı yaratarak bilinçlendirmek ve annenin çeşitli açılardan desteklenmesine yardımcı olmak bahsedilen mekânın anne açısından yararları olarak sıralanabilir.

Kentliler her yaş ve süreçte kent içerisinde onları karşılayacak, sosyal ortamlar sunacak, bedensel ve ruhsal refah sağlayacak alanlar bulmalıdır. Aksi takdirde kentte bazı grupların yalnızlaşması söz konusudur. Kent sosyal bir alandır ve sosyal etkileşime engel değil, önayak olmalıdır. Kent içerisinde sosyal etkileşim sağlayan en önemli mekânlar kentsel donatı alanları içerisinde sıralanabilir. Çeşitli yeşil alanlar, camiiler, eğitim binaları, kültür merkezleri, spor kompleksleri gibi mekânlar kentliler için önemli sosyal donatı alanlarıdır. Bu bağlamda, kentsel donatı alanları içerisinde herbir gruba fayda sağlayacak mekânlar düzenlemek bir gereklilik arzetmektedir.

2
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kavramsal boyutu ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında araştırmanın incelenmesini kolaylaştırmak adına hangi kavramların üzerinde durulacağı ve neden önemli oldukları açıklanmıştır. Öncelikle, 0-4 yaş aralığı özelinde erken çocuk dönemi kavramına bu dönemdeki çocukların yapıları, becerileri ve gelişim türleri bağlamında değinilmektedir. Araştırmanın yardımcı kavramı olan sosyal etkileşim kavramı, akran etkileşimi kapsamında, çocuk gelişimindeki önemi ile açıklanmaktadır.

Yapılan çalışma kapsamında çocuklar için sosyal etkileşime zemin olarak bir mekân kurgusu söz konusudur. Bu sebeple mekân ve sosyal etkileşim kavramları arasındaki ilişki irdelenmektedir. Bahsedilen mekân, kent içinde, kentli bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşıladıkları, her kesimin erişimine açık, kamusal kentsel donatı alanı olmalıdır. Bu nedenle tasarlanacak mekânın kentsel donatı alanı içerisinde sınıflandırılması uygun olmaktadır. Bu bağlamda kentsel donatı alanları ile ilgili bilgi bu bölümde verilmektedir. Mevcut durumda kentsel donatı alanlarında anne ve çocuğun yerinin belirtilmesi mevzuatta ve yönetmeliklerde olası eksiklikleri görebilmek için önemli görülmektedir.

Çalışmada anne ve çocuğun konforlu ve kaliteli zaman geçirebildiği mekânlar çocuk dostu mekân olarak adlandırılmakta ve bu kavramın ana hatları bu bölümde açıklanmaktadır. Türkiye ve dünyada çocuk dostu mekân uygulmalarına dair örnekler açıklanmaktadır.

2.1 Erken Çocukluk Döneminde Çocuk ve Gelişim

Erken çocukluk dönemi kavramı literatürde genel olarak 0-8 yaş arası çocuklar için kullanılmakta ve evrelere ayrılmaktadır. 0-2 yaş arası bireyler bebek olarak adlandırılırken, 3-8 yaş arası bireyler erken çocukluk dönemi olarak sınıflandırılmaktadır. Okul durumuna göre sınıflandırıldığında; 0-4 yaş arası çocuklar için ‘erken çocukluk dönemi’ kavramı, 5 yaşına erişmiş ve anaokuluna başlayan

çocuklar için ise ‘okul öncesi dönemi’ kavramı kullanılmaktadır. 6-9 yaş arası çocuklar ilkokul çağına ulaşmış çocuklardır. Bu çalışmada okul öncesi çağa henüz erişmemiş erken çocukluk dönemindeki (0-4 yaş arası) bireyler hedef kitle olarak seçilmiştir.

Çocukların doğasını, hâl, hareket ve sınırlarını yakından tanımak çocuklara uygun mekânların oluşturulmasında önemli olduğu kadar bu mekânların sürdürülebilirliğinin sağlanması için de önem arzetmektedir.

Plancılar kente şekil vermekte, kentin gelişiminin yönetilmesi ve gelişiminin yönlendirilmesinde etkin rol almaktadır. Bu bağlamda plancıların çocukların günlük deneyimlerinde ve yaşam kalitesinde etkileri olduğu söylenebilmektedir. Plancıların uyguladıkları ilkeler, destekledikleri tasarım fikirleri ve aldıkları tüm kararlar çocukların da içinde bulunduğu çevreyi oluşturmaktadır. Freeman plancıların ve tasarımcıların çocuklar için veya çocukların adına tasarım yapmak için eğitilmediklerine dikkat çekmektedir. Bu sebeple, Freeman plancı ve tasarımcıların kararlarının ve tasarım yöntemlerinin çocukların üzerinde oluşturdukları doğrudan etki konusunda farkındalık geliştirmeleri ve çocuk hayatı, davranışları ve gelişimleri konularını daha iyi anlamalarının gerekli olduğunu belirtmektedir [26]. Bu sebeple çocuklara yönelik atılacak adımlardan önce çocukları anlamak adına davranış biçimlerini incelemek önemli olmaktadır.

Çocuklardan her biri kendine özgü bir şekilde gelişim göstermektedir. Ancak çocuklar büyüdükçe ve geliştikçe ortak davranışlar ve benzerlikler göstermektedirler. Bu sayede çocuk davranışlarının ne zaman, nasıl ve neden geliştiği tahmin edilebilir olmaktadır [27]. Uzmanlar genel olarak gelişim türlerini dört ana evrede açıklamaktadırlar. Bu gelişim türleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.

- Fiziksel gelişim
- Sosyal ve duygusal gelişim
- Bilişsel gelişim
- Dil gelişimi

Çocuk gelişimi kavramı boyutları çalışma bağlamına uygun olarak açıklanmaktadır. Bu bölümde doğumdan iki yaşa kadar olan (0-24 aylık) bebeklik ve ilk adım dönemi ile iki ilâ dört yaşa kadar olan (24-48 aylık) konuşma becerisi kazanmış çocuklar iki ayrı dönem şeklinde ele alınmaktadır.

2.1.1 Fiziksel Gelişim

Yaşamın ilk iki yılında basit hareketler ve refleksler ile motor becerileri gelişmektedir. İnce motor becerileri de paralel olarak ilerler (Şekil 2.1). 2-4 yaş arası çocukların hareketleri daha düzgünleşir.

Çocuklar zemin ile ilişkide büyümektedir. Zeminde sırtüstü ve yüzüstü pozisyonlarda yatabilir, zeminde emekler ve zeminde oyunlar oynarlar.

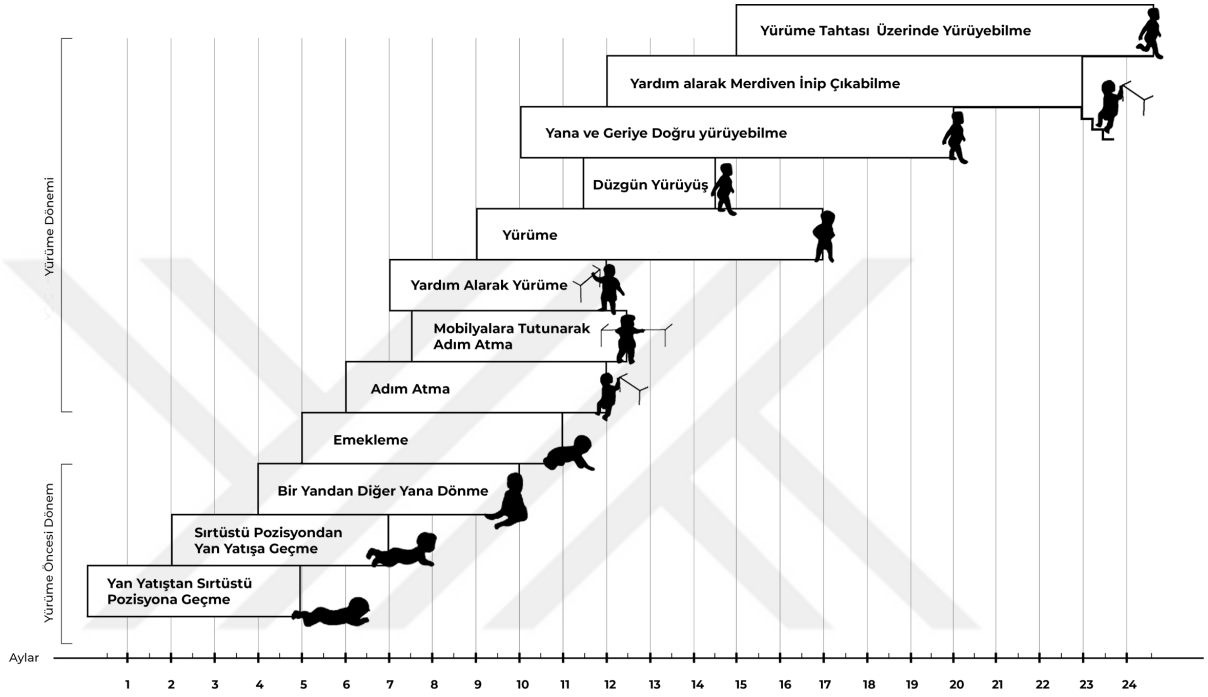

Şekil 2.1 0-2 yaş arası fiziksel gelişim
[28] (çev. R. Jandali)

2.1.2 Sosyal ve Duygusal Gelişim

Sosyal gelişim; kişinin sosyal uyarıcılara ve grup yaşantısına, toplumdaki yaptırımlara karşı duyarlı olabilmesi, içinde bulunduğu grupla ya da yaşadığı kültürdeki diğer bireylerle geçinebilmesi, onlardan biri gibi davranabilmesidir [29]. Duygusal gelişim olarak da anılmaktadır. Bu dönemdeki sosyal tecrübeler ileriki hayatta sosyal ilişkilerin niteliğini belirlemektedir [30].

Sosyal gelişim ilk olarak aile içinde anne tarafından bebeğin ihtiyaçlarının zamanında ve duyarlı bir şekilde karşılanması ile başlar [5]. İki yaş civarında sosyal hayata ilgisi yüksek olan çocuk bakımverenden bağımsız hareket etmeyi arzulasa da fiziksel konfor ve güven duygusu için geri dönüşler yapmaktadır [27]. İki yaş civarında yoğun olan akran ilişkileri sosyal becerilerin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır (Erwin, 2000'den akt. [31]).

3-4 yaş civarında özgürlük daha fazla kazanılmaktadır. Dil ve fiziksel gelişim ile paralel olarak akranlarla etkileşim çeşitlenen oyun türleriyle daha etkin hale gelmektedir [27].

2.1.3 Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim genel olarak çevreyi anlamaya yarayan akıl yürütme, dil becerisi, problem çözme gibi zihinsel faaliyetleri içeren gelişim türüdür [2–4]. Zihinsel gelişim olarak da anılmaktadır.

Piaget'e göre yenidoğan ile iki yaş arası bebekler daha büyük çocuklar ve yetişkinlerden düşünce tarzı ve neden sonuç ilişkisi geliştirme yönünden farklılaşmaktadır. Konuşma öncesi dönemde duyusal motor olarak adlandırılan bu evre bilişsel gelişim algılar ve hareket aracılığıyla gelişmektedir. Bu evrede bilgi yanlızca gözlem yapmak ile edinilmemekte, doğal olarak yapılan eylemler ile kazanılmaktadır [32].

18-24 aylar arasında sembolik düşünme gelişmektedir. Aynı zamanda çocuklar nesnelerin sürekli var olduklarını da anlamaya başlamaktadır. Örneğin, bir oyuncağın göz önünde olmadığı halde var olduğunu bilirler ve o oyuncağı arayabilirler. Piaget 2-7 yaş arasındaki bilişsel gelişimi işlemsellik öncesi evre olarak adlandırmaktadır [32].

0-4 yaş arasındaki bilişsel gelişim genel olarak çevre ile etkileşim içerisinde gerçekleştirilen eylemlere yüklenen anlamlar ile sınırlı kalmaktadır. Koklama, dokunma, bakma, dinleme ve yeni nesneler keşfetme yoluyla çevre ile etkileşim gerçekleşir. Bu etkileşimler ilk önce tesadüfi olarak gelişse de zamanla bilinçli olarak yapılmaktadır.

2.1.4 Dil Gelişimi

Dil gelişimi basitten karmaşığa doğru ilerleyen bir süreçte meydana gelir. Dil doğumdan itibaren doğal yollarla öğrenilmeye başlanmaktadır. İki ay civarında tek sesli cıvıldamalar, altı ay civarında ünlü ve ünsüz harflerden oluşan sesler, 12 ayda kelimeler, iki yaş civarında ise cümleler şeklinde gelişmektedir (Charlesworth, 1993'ten akt. [31]). 3-4 yaş çocuğun kelime dağarcığı 900-1600 kelimeden oluşmaktadır ve bu yaşta 3-4 kelimelik cümleler kuralabilmektedir [27] (Şekil 2.2).

Başları yukarıda, gözlemci ve iletişimci süt bebekleri

(0-8 ay)

İlk sekiz ayda bebekler çevrelerine tüm vücutları ile tepki vermektedir. Gözlem yapma ve çevre ile iletişim kurma gibi becerilerine sahiplerdir.

Oturabilen, ayakta durabilen kâşif bebekler

(8-18 aylar)

Bu evrede çevre keşfi çok önemli hale gelmektedir. Dolaşım ve dil becerileri gelişmekte ve dünyayı anlamaya yardımcı olmaktadır.

Hareket eden, dans eden ve oyun oynayan küçük çocuklar

(18-24 aylar)

Bu evredeki küçük çocukların hareket özgürlüğü artmakta ve hareket etmekten, iletişimden ve oyun oynamaktan büyük memnuniyet duymaktadır.

Konuşan ve taklit eden çocuklar

(24-36 aylar)

Hareket etme, konuşma ve taklit etme yetilerine sahiplerdir. Kendilerine güvenleri ve ilişkiler kurmada becerileri artmaktadır.

Şekil 2.2 Yaşlara göre gelişimin dört ana evresi (0-3 yaş) [33] (çev. R. Jandali)

2.2 Sosyal Etkileşim Kavramı

Çocuklarda sosyal etkileşimin önemini belirtmeden önce sosyal etkileşim kavramının temel anlamına açıklık getirme gereği duyulmaktadır.

Sosyal etkileşim, iki veya daha fazla sayıdaki kişi arasında cereyan eden karşılıklı duyuşsal ve davranışsal etki ve tepkilerden oluşmaktadır. Graunmann sosyal etkileşimi insan ile insan, insan ile gruplar ve toplumlar arasındaki etkileşimler şeklinde ifade etmiştir [34]. Dökmen sosyal etkileşimi "kişilerarası iletişime katılanların belli bir yakınlık içinde, yüzyüze, karşılıklı sözlü ya da sözsüz mesaj alışverişinin olduğu iletişim" olarak tanımlamıştır ve sosyal etkileşimin sağlanması için zaman ve mekân birliğinin gerekli olduğunu belirtmektedir [35]. Dolayısıyla sosyal etkileşimin gerçekleşmesi için kişinin diğer kişiler ile karşılaşması, buluşması ve görüşmesi gerekmektedir.

Arkonaç sosyal etkileşimi, "bir insanın başka insanların sosyal yargı, tutum ve fikirlerine maruz kalması sonucunda kendi tutum, fikir ve yargılarında ortaya çıkan değişiklikler" olarak tanımlamıştır [36]. Bu bağlamda sosyal etkileşimin kişinin fikirleri üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir.

Gökçe yaptığı bir tanımda, sosyal etkileşimin davranışsal boyutuna dikkat çeker. Sosyal etkileşim, bireylerin birbiriyle ve çevreleriyle iletişim halinde bulunması,

kültürel, davranışsal ve duyumsal bir alışveriş ortamının oluşması anlamını taşımaktadır [37]. Erdönmez ve Akı insanların sosyal ortamlarda geçirdikleri zamanın, sosyal etkileşim açısından önemine dikkat çekmiş, zaman ne kadar artarsa bireylerin karşılaşma ve iletişim kurma şanslarının artacağını belirtmiştir [38].

Yer, zaman ve psikolojik süreçler insan davranışını oluşturur. Mekân kişilerin bireysel ve sosyal davranışlarına oluşumunda temel değişkenlerden biridir ve aynı zamanda davranışın sergilendiği ortamdır [38–40]. Bu tanımlardan yola çıkarak sosyal etkileşimin zaman ve mekân boyutları da olduğu söylenebilmektedir.

2.2.1 Sosyal Etkileşimin Çocuk Gelişimindeki Önemi

Çevresini henüz hiç tanımayan bebekler reflekslerini kullanarak hayata tutunmaktadır. Emmek, sesler çıkarmak, gülümsemek veya ağlamak gibi refleksler bebek büyüdükçe çevrenin etkisi altında olgunlaşan biyolojik yapı ile yerini bilinçli hareketlere bırakmaktadır. Bu sebeple, biyolojik yapının çevre ile sürekli etkileşim halinde bulunduğunu kabul eden psikologlar etkileşim sürecine önem vermekte ve etkileşim sürecinin gelişim yönü ve derecesi ile bağlantılı olduğunu ileri sürmektedir [41].

Bebekler doğduklarında dil, kültür, sosyal beceri gibi şeyleri bilmemektedir. Tüm bunları ilerleyen zamanda çevreden öğrenmektedirler. Dilden'e göre, çocuk çevresiyle sosyal etkileşime girerek yaşadığı topluma uyum sağlamayı öğrenir; toplum değerlerini, normlarını ve kültürünü edinir. Dilden, toplumsallaşma olarak adlandırılan bu sosyal etkileşim sürecinde etken olan en önemli yapıların aile, akran grubu ve okul olduğunu vurgulamaktadır [42].

Çocukların ilk sosyal etkileşimleri doğumdan hemen sonra anne ile başlamakta, daha sonra da baba ve diğer aile bireyleri ile devam etmektedir. Forgas bebeklerin henüz konuşamsalar da etkileşimde bulunma becerisine sahip olduklarını savunmakta ve bebeğin annesi ile kurduğu göz kontağını ve bu göz kontağını istediği zaman koparmasını bebeğin ilk sosyal etkileşim stratejileri olarak adlandırmaktadır (Forgas 1999'dan akt. [42]).

Akran etkileşimi aileden sonra ikinci en önemli etkileşim grubunu oluşturmaktadır. Bebeğin diğer yeni doğan bebeklerin sesini duyup ağlaması, ilk akran etkileşimi olarak değerlendirilebilmektedir [5]. Gelişimsel psikoloji geleneğinde arkadaşlık ve akran ilişkileri, bebeklikte kazanılmaya başlayan sosyal gülümseme, sosyal yüz ifadeleri, akran yönelimli gülümseme ve beslenme gibi temel sosyal kazanımların zamanla çocuğun bilişsel ve dil gelişimine paralel bir yansıması olarak açıklanmaktadır. Söz konusu yaklaşım okul öncesi yıllarda arkadaş edinmeyi, en iyi arkadaşının adını

söyleme, bazı çocukları oyun arkadaşı olarak seçme ya da sevme nedenlerini ifade edebilme yeteneğinin gelişimi ile açıklamaktadır (Buysee, Goldman ve Skinner, 2002'den akt. [43]).

Viernickel'e göre, yetişkin-çocuk ilişkisi asimetrik, çocuk-çocuk ilişkisi ise simetriktir. Çocuk yalnızca aynı yaş, tecrübe, bilgi ve iktidar anlamına gelen simetrik bir ilişkide ve etkileşim ortamında eşitlik kavramı ile kural ve norm anlayışı kazanabilmekte ve sosyal becerilerini geliştirmeye başlayabilmektedir. Çünkü ancak ilişkitlerden birinin diğerine bir üstünlük sağlamadığı durumlarda çocuklar, örneğin sorun çözmeyi öğrenebilmektedir. Çocuklardan her biri çözüm yolları düşünmeyi, kendi fikrini diğerine uygun biçimde aktarmayı ve başkalarının fikrini tartıp uzlaşmayı öğrenebilir (Viernickel, 2004'ten akt. [42]). Dolayısıyla akran etkileşimi çocuğun sosyal gelişimi için vaz geçilmez niteliktedir (Oerter ve Montada, 1982'den akt. [42]). Aynı şekilde Guralnick, akran ilişkilerini içeren sosyal ilişkiler kurmanın bir çocuğun gelişiminin merkezinde yer aldığını savunmaktadır [44].

Benzer bir tanımlama Kemple tarafından yapılmaktadır. Kemple, akran ilişkilerinin yetişkin-çocuk ilişkilerinde bulunmayan farklı özelliklere sahip olduğunu ve bu özelliklerin çocukların sosyal gelişimine farklı yollardan katkı sağladığını vurgulamaktadır [45]. Akran ile oyun çocuklara eşit şartlarda etkileşim imkânı sağlamakta ve çocuklar oynadıkları oyunlarda farklı rollere bürünmektedirler. Bu durum anne veya baba ile daha kısıtlıdır veya mümkün olmamaktadır. Çocuklar akranlarıyla zaman geçirirken kimi zaman lider kimi zaman tebâdır. Kendi iletişim imkânları ile konuşur, tartışır, fikir beyan eder ve anlaşmanın bir yolunu ararlar [46].

Bebeklerin sıklıkla akranlarıyla aynı ortamlarda bulunmalarını sağlamak, onların yaşıtlarına olan ilgisini arttırabilmekte ve bebeklerin birbirlerini etkileme çabası içerisinde bulunmalarını sağlamaktadır [47].

Erken çocukluk dönemindeki sosyal etkileşimler, gelecekteki akran ilişkilerinin belirleyicilerindendir [48]. Özellikle akranlar ile kurulan etkileşim saysesinde çocuk birçok sosyal beceri geliştirmektedir. Akran etkileşimi sayesinde çocuklar paylaşmayı, iş birliğini ve duygularını kontrol etmeyi öğrenir (Haktanır ve Dinçer, 2004'ten akt. [42]). Forgas'a göre sosyal beceriler, yani olumlu etkileşimde bulunma becerisi, çocuklukta kazanılıp yetişkinlikte etkili birer etkileşim stratejisine dönüştürlmektedir (Forgas, 1999'dan akt. [42]).

Akranlarla ilişkili sosyal yeterliğin gelişmesinde gerekli olan sosyal etkileşim davranışları, erken çocukluk döneminde gözleyerek öğrenme yoluyla kendiliğinden edinilmekte ve çocukta bu davranışlar doğal bağlamlarda başkalarıyla sosyal etkileşim kurdukça gelişmektedir [49].

Forgas'a göre çocuğun başkalarıyla etkileşim sağlaması kendisini değerlendirmesi ve kendi kişiliği ile ilgili kaynak oluşturmasını sağlamaktadır. Çocuk kendisi ile ilgili bir imaj oluştururken başka çocukların kendisiyle benzer özelliklere sahip olduğunu farkedip kendisini o gruba ait hissetmektedir (Forgas, 1999 ve Oerter ve Montada'dan akt. [42]).

Çocuğun kendi ile ilgili kaynak oluşturma durumu sonucunda çocuğun kendi benlik kavramı oluşmaktadır. Benlik kavramı, kişinin yetenek, gereksinim, davranış ve diğer kişilik özelikleri ile ilgili algı ve değerlendirmelerinin kişiye özgü örüntüsüdür. Çocuğun yaşamında benliğini etkileyen en önemli kişiler, annesi, babası, diğer aile ve akrabaları, öğretmenleri ve arkadaşlarıdır [2]. Benlik kavramı sosyal gelişim ile doğrudan bağlantılıdır [50]. Yüksek benlik saygısına sahip olan çocukların yeni koşullarla başa çıkma ve bu koşullara uyum sağlamada daha yetenekli olduğu bilinmektedir [6]. Bu tür yetenekler çocuğu ileriki eğitim hayatında okul öncesi kurumlara ve ilköğretime daha hazırlıklı hale getirebilmektedir. Myers'e göre, okula hazır olma durumunu etkileyen faktörlerin başında beslenme ve sağlık gelmekte, ikinci önemli faktör zihinsel ve sosyal yeterlilikler olmaktadır [6].

Sosyal etkileşimin çocuk gelişimindeki önemini anlamak için sosyal yeterlik kavramına da değinmek gerekmektedir. Akranlarla ilişkili sosyal yeterlik (peer-related social competence) kavramı, çocuğun sahip olduğu sosyal davranışları, akranlarının katıldığı bütün bağlamlarda uygun ve etkili bir şekilde kullanabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır [51]. Çocuklar sahip oldukları bu sosyal davranışları herhangi bir akran grubuna katılmak, bir çatışmayı çözmek ya da oyunu sürdürmek gibi farklı amaçlarla günlük yaşantılarında sıklıkla kullanmaktadırlar. Bu sosyal davranışları uygun ve düzenli bir şekilde kullanan çocukların sosyal açıdan yeterli oldukları belirtilmektedir. Oyun grubuna dahil olmak, gelişen sorunları çözümlemek ve oyunu devam ettirmek için sosyal etkileşim içerisinde sosyal becerileri kullanmak, çocuğun akranlarıyla olan sosyal yeterliğini yükseltmektedir [44].

Bir başka çalışmada, sosyal etkileşimin sosyal beceri ürünü olduğu; akran sosyal becerisinin çocuğun yalnızca yaş alması sonucu gelişemeyeceğini, çocuk izole halde iken sosyal becerilerde yaşa göre farklılaşmaların olmadığı savunulmaktadır. Koordine edilmiş sosyal davranışlardaki gelişmeler akran etkileşimine katılım yolu ile gerçekleşmektedir [52].

Sonuç olarak, akran ile sosyal etkileşim benlik kavramının gelişimi, arkadaş ilişkisi, kültür, ahlak (Auwaeter ve Kirsch, 1983'ten akt. [42]) ve norm kazanımı için önemli yere sahiptir. Sosyal etkileşimin sosyal yeterliğin sağlanması açısında bir araç olması da akran ilişkileri oluşturmanın önemini göstermektedir. Kazandırılan tüm sosyal

beceriler bireyin ileriki sosyal hayatını etkilemektedir. Bu bağlamda sosyal etkileşim yatkınlığı ile dünyaya gelen bebeklere henüz erken çocukluk döneminde iken sosyal etkileşime imkân sağlayan zeminlerin önemi anlaşılmaktadır.

2.2.2 Yaşlara Göre Sosyal Etkileşim Niteliği

0-4 yaş aralığı insanın en hızlı gelişme gösterdiği yaş aralığı olduğu için bu yaşlardaki bebek ve çocukların etkileşim şekli de yaş büyüdükçe farklılık göstermektedir. Bebek ilk doğduğunda annesi ile mama gibi ihtiyaçlarını belirtmek için ağlamasıyla etkileşime girmektedir. Üç aylık bir bebek ise, diğer insanlarla ve oyuncaklarla sosyal ilişki kurabilmekte, gülümseme, elindeki nesneyi sallama ve sesini dinleme, yüksek sese tepki verme ve ailenin diğer üyeleriyle özellikle babayla yakın ilişki kurma şeklinde sosyal etkileşim halindedir. Dört- beş ayına gelen bebek çevresinde gördüğü bebekleri fark etmeye başlar ve ilişki kuramaya çalışır [50]. Altıncı aydan itibaren bebek, etrafındaki diğer bebekler ona dokunduğunda ya da baktığında gülümsemektedir. Bebekler birbirlerinin ağlamasına ağlayarak karşılık vermekte, bir bebek baska bir bebeğin dokunuşuna, ona dokunarak karşılık verebilmektedir (Eckerman, Peterman, 2004; Hay vd. Al., 2004'ten akt. [5]).

Sekiz- dokuz aylık olduğunda bebekler çevresinden duydukları sesleri taklit etmeye çalışılar, on ay ile bir yaş arasındaki bebekler aynada kendini gördüklerinde oyun oynarlar ve yavaş yavaş yabancılardan çekinmeye ve korkmaya başlarlar [50].

On iki aylık bebekler yan yana getirildiklerinde, karşılıklı ilişki kurma isteği görülür [5]. Birbirlerine bakar, yaklaşır, keşfeder ve daha sonra oyuncaklarını paylaşırlar. Temaslar kısa sürelidir ve birkaç saniyeden birkaç dakikaya kadar değişebilmektedir [**yavuzer2002**]. Yaşamın ilk yılında, akran ilişkilerinde sosyal farkındalık ve dikkat ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu yaşta çocuklar birbirlerine dokunurlar, gülümserler ve birbirlerinin hareketlerine dikkat ederler [5].

Ortamda rekabet yoksa çocuklar 14.-18. aylar arasında birbirlerine arkadasça bir tutumla yaklaşabilmektedirler. Eşyalar ya da oyuncaklar için yapılan kavganın yerini genellikle farklı oyuncaklarla yan yana oynama ve bazen de iş birliği alabilmektedir (Çetin vd., 2002'den akt. [5]).

Özetle, yaşamın ilk iki yılında, akran ilişkileri adına akranların fark edilmesi, akranlarla kısa süreli etkileşimler görülmektedir. Bebekler bir grup içerisinde iken yan yana fakat farklı oyuncaklarla oynamayı seçmektedir. Bu ileriki zamanda grup oyunlarına geçiş için akranlarla aynı ortamda bulunarak ısınma olarak görülebilir. Daha sonra bakışarak, dokunarak, seslenerek birbirilerine olan ilgilerini ifade etmeye

başlamaktadırlar. Bu dönemden sonra artık aktif ilişki içerisinde oyun oynamaya başlamaktadırlar. Yani bebekler ancak ikinci yaşlarının sonlarında aktif sosyal oyun oynayabilecek bir arkadaşa ihtiyaç duymaktadır [50]. İki buçuk–üç yaş civarında genellikle olumlu akran etkileşimleri ve sosyal etkileşimlerde gerçek yeterliklerin görülmeye başlandığı belirtilmektedir. Üç yaş döneminde çocuğunun kendini kanıtlama çabası artar. Arkadaş çevresiyle ilişkileri genişlemeye başlar (Branco, 2003; Hay, 2006; Smith vd., 2005'ten akt. [5]).

Dört yaş çocuğu kendisinin dışında başka bir dünya olduğunu, bazı toplumsal kural ve kaideleri, başkalarının haklarını anlamaya başlar. Oyun oynamak için arkadaş seçebilir. Dört yaş çocuğu yetişkinlerle ve yaşıtlarıyla olumlu ilişkiler kurabilir ve yaşıtlarıyla daha fazla zaman geçirmek ister. Oyun esnasında her çocuk kendi istediğinin yapılmasını istediği için bazen çatışmalar görülebilir ancak bu sayede çocuklar her zaman kendi isteklerinin olmayabileceğini öğrenirler, bu çocukların sosyalleşme süreçlerinde etkili şekilde rol oynamaktadır [53]. Başka bir deyişle, 3-4 yaşlarındaki çocuklar sosyal olmayan oyundan sosyal oyuna geçiş yapmaktadır. Sosyal oyunun çocukta sosyal uyarım fonksiyonu gösterdiği, çocukların başkalarıyla hissetmeyi sağlayarak empati gelişimini sağladığı düşünülmektedir (Oerter ve Montada, 1982'den akt.[50]).

2.2.3 Sosyal Etkileşim ve Mekân İlişkisi

Yer, zaman ve psikolojik süreçler insan davranışını oluşturur [54]. Mekân kişilerin bireysel ve sosyal davranışlarına oluşumunda temel değişkenlerden biridir ve aynı zamanda davranışın sergilendiği ortamdır [38–40].

Mekânın insan davranışını etkileme ve yönlendirme özelliğine sahip olduğu bilinmektedir. Birden fazla insanın aynı mekânda bir araya geldiği her an bir sosyal aktivite oluşmaktadır[38]. Bu anlamda, mekân kurgusu, sosyal yapıyı ve hatta onu oluşturan farklı katmanları da etkileyen bir boyuttur. Krueger, sosyal etkileşimi "'insan ve mekân" dediğimiz öz yapılanma ilişkisiyle olan sosyal idrağın bir formu' olarak açıklamaktadır [55]. Dolayısıyla, sosyal yapı ile mekân arasındaki ilişki karşılıklıdır [54].

Genel olarak tasarımcılar ve plancılar mekânı, insanın insanla, insanın nesneyle ve nesnenin nesneyle olan aralıklarının, uzaklıklarının ve ilişkilerinin üç boyutlu bir anlatımı olarak tanımlar [38]. Gieryn mekânı, sosyal hayatı doymuş hale getiren ve sosyal hayatın üzerinde gerçekleştiği ortamlar olarak tanımlamıştır [56]. Literatürde farklı disiplinlerin mekânın farklı boyutlarına dikkat çekerek yaptığı tanımlamalardan

mekânın somut değişkenlere sahip olduğu kadar sosyal içeriğe de sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Brand, üretken bir sosyal etkileşim için mekânın nasıl tasarlanacağına ilişkin sürecin çok karmaşık olduğunu ve yoğun bilgi birikimi gerektirdiğini belirtmiştir [57]. Bu karmaşık süreçte sosyal etkileşimi destekleyici mekân tasarımları için, bireyin kişisel ve kültürel özellikleri, mekânsal özellikleri, mekânın algılanması ve toplum yapısındaki sosyal ilişkilerin niteliklerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi oldukça önemlidir [54]. Sosyal etkileşim, insanların mekân içinde birbirleriyle olan mesafeleriyle belirlenmektedir ve bu durum mekân tasarımında oldukça önemlidir.

1. O mekâna gitmek için bir gerekçenin olması,
2. Mekânda bulunmak ve bulunmayı sürdürmek için isteğin olması,
3. Mekânın güvenli ve konforlu hissettirmesi,
4. Mekânın kişileri hoş karşılaması ve erişilebilir olması [58].

Çocuklar mekânı yetişkinlerden daha farklı algılamakta, yaş değiştikçe çocukların mekânı algılayış biçimi de değişmektedir. Çocukların mekânları farklı isimlerle adlandırmaları veya bazı köşelerin çocuklar için gizli oyun alanları niteliği taşıdığı gözlemleri çocukların mekânı farklı algılamalarına işarettir (Wood 1985 ve Ward 1990'dan akt. [59]).

Öncelikle görme duyusunu kullanarak çevreyi algılayan çocuk, daha sonra hemen hemen tüm nesnelere ve engellere dokunarak algısını geliştirmektedir. Renkler, dokular, sesler, ışık ve gölge çocuk algısı için önemli mekânsal unsurlardır [60]. Theemes erken çocukluk dönemi çocuklarının oyun alanlarında kullandıkları duyuları açıklarken görme, işitme, tatma ve dokunma duyularına denge hissi, kinestetik (bedensel zekâ) ve taktiktsel duyuyu da eklemektedir [61].

Senda, oyun çevrelerinin dört bileşeni olduğunu savunmaktadır. Bu bileşenler; oyun oynanacak mekân, akranlar, zaman ve oyunun kendisidir [62]. Bir grup çocuğun bir mekânda biraraya gelmesi sonucunda sosyal etkileşimin araç gereçlerden bağımsız olarak aktif oyun oynama ve oyuna katılma üzerinden gerçekleşmesi kaçınılmazdır (Şekil 2.3).

Mekânda tasarımın sosyal etkileşimi destekleyici gücünden faydalanmak mümkündür. Küçük gruplaşmalar ve birliktelikleri cesaretlendirmek amacıyla mekâna oturma grupları veya toplanma köşeleri eklenebilir [63].

Şekil 2.3 Çocukların mekânı kullanım şekli, oyun köşeleri ve akran etkileşimi (R.Jandali, 2020)

Çocuklar için evin dışında benimsedikleri bir mekânın varlığı, kimlik ve psikolojik açıdan önemlidir [64]. Fiziksel çevrenin çocuklar üzerinde etkileri olduğunu savunan Freeman, iyi bir kent formunun çocukları yeniden yerel ve sosyal çevreye dahil etmede etkili rol oynayacağını belirtmektedir [26].

2.3 Kentsel Donatı Alanı Kavramı ve Erken Çocukluk

Kentleşme sonucu yeniden şekillenen yaşam koşulları ve özellikle büyük şehirlerde daralan konut mekânı çocukların keşfetme serüvenini sınırlamaktadır.

Günümüz kent mekânlarında doğal çevrenin yetersizliği ile çocukların kapalı alanda geçirdikleri süre artarken, mekân çeşitliliği azalmaktadır. Hurtwood, modern yaşamın çocukların açık alanlardaki spontane oyunlarına müdahale ettiğini, modern evlerin son derece hijyenik ve kullanım açısından her köşesi dolu olduğundan çocukların saklı köşelerde kendi özel dünyalarını inşa etmesine müsaade etmediğini vurgulamaktadır. Çocuklar için duyguları harekete geçiren ışık, gölge, doğa güzellikleri en az temiz hava ve gıda kadar önemlidir. Çocuğun keşif alanlarının yaşam koşulları sebebi ile yokedilmesi, keşfetme ve merak etme dürtülerini kısıtlamakta ve çocuğun hayal gücünün sınırlanmasına sebebiyet verebilmektedir [65].

13-14 Eylül 1979 tarihinde Peyzaj geliştirme çalışma komüsyonu tarafından Almanya'da yapılan kongrede 'çocuğun yaşam çevresi olarak açık yeşil mekânların değeri' konusunda yapılan tezlerden üç madde halinde sonuç elde edilmiştir. Birinci

madde 0-4 yaş arası çocuğun ev yakınında günlük ve kolay erişebileceği doğal çevre gereksinimine; üçüncü madde ise çocukların doğal eğilimleri doğrultusunda hareket edebilecekleri oyun alanlarına ihtiyaçları olduğuna işaret etmektedir [66].

Bir başka sorun ise evlerde büyüyen çocuklarda yanlış televizyon izleme alışkanlıklarının oluşması durumudur. Günümüz sorunlarından biri olan tablet, televizyon gibi teknolojik ekranların yanlış kullanımı, çocukların hareket etmelerini, kaslarını geliştirmelerini ve keşfetme dürtülerini sınırlamaktadır.[1] 0-4 yaş arası bebek ve çocukların televizyon ve sosyal medya kullanımının kontrol altına alınması için ailelere alternatif ortamlar sunmak önemlidir.

Son yıllarda literatürde çocuk, toplumda çocuk, çocuk ve mekân alanlarında çalışmalarda artış gözlemlenmektedir. Sokakta, parkta ve oyun alanlarında çocukların yerinin irdelendiği çalışmalar yapılmaktadır. Sokakların iyileştirilme ve çocuk dostu mekânlar haline getirilmesi konusunda güncel araştırmalar mevcuttur.[2]

Her ne kadar bir sokak iyileştirmeler ve düzenlemeler ile 'çocuk dostu[3]' olarak nitelendirilse de sert zemin, taşıtların geçişi, zararlı nesnelerin bulunması veya hava koşulları nedeniyle henüz emekleyen (yaklaşık sekiz aylık bebek) veya henüz yüzüstü pozisyonda durabilen (yaklaşık dört aylık) bir bebek için yeterli bir keşfetme veya oyun alanı oluşturmamaktadır. Öte yandan 0-4 yaş arası çocukların bir yetişkin gözetiminde olması ve her anlarında bir yetişkinin yakınlarında bulunması gerekliliği söz konusudur.

Çocukların fiziksel ve sosyal ortamları ve öğrenme çevrelerinin çocukların gelişimi üzerinde etki oluşturduğu bilinmektedir (Şekil 2.4). Çocukların yaşadıkları çevreye aidiyet duygusu geliştirmesi kentsel mekânda konut yakın çevresinden başlayarak ne kadar ve nasıl vakit geçirdikleri, diğer kentlilerle sosyal bağlamda neler paylaştıkları ile ilgilidir. Bu bağlamda erken yaştan başlayarak çocukların kente kazanımının sağlanması önemlidir.

Çalışmanın bu bölümünde kentte çocuk ve bakımverenin yeri kentsel donatı elemanları dahilinde incelenmektedir. Öncelikle kentsel donatı alanları kapsamında mahalle ölçeğinde çocuklar 0-4 yaş özelinde incelenmektedir. Ardından kentsel alanı çocukların da varlığını kabul ederek önemseyecek şekilde yapılandırma ve iyileştirme

[1] Bu kapsamda, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün (ÇHGM) 'Ekranla değil, akranla büyüsün çocuklar' isimli sosyal çalışması dikkat çekmektedir [67]

[2] Genç, çocukların kentsel yaşama katılımlarında sokak mekânının önemini konu alan tez çalışmasında kamusal alanların çocuk dostu mekânlar olarak düzenlenmesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir [68].

[3] Çocuk dostu mekân kavramı üzerinde gelecek bölümlerde daha ayrıntılı bilgi verilmektedir.

çalışmalarını kapsayan çocuk dostu şehir hareketi (ÇDŞ) incelenmekte ve buradan hareketle çocuk dostu mekân kavramı ve kriterleri irdelenmektedir.

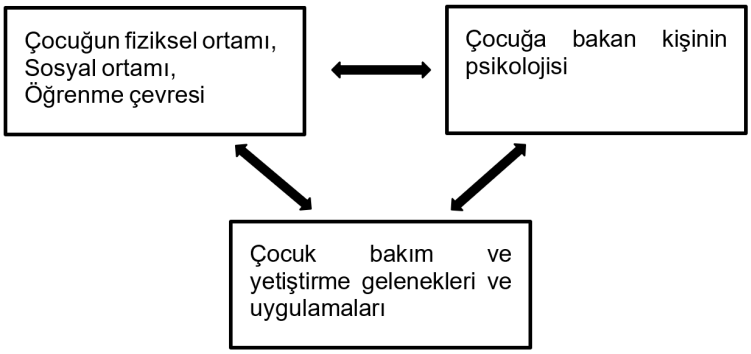

Şekil 2.4 Gelişimsel Hücrenin Alt-Sistemleri
[69] (çev. R. Jandali)

2.3.1 Kentsel Donatı Alanı Kavramı

Kentsel donatı alanlarında çocuk ve annenin yeri irdelenmeden önce kentsel donatı kavramına ve bu kavramın kent içerisindeki önemine açıklık getirmek gerekmektedir. Kentsel donatılar genel olarak şehirlerde fiziksel oluşumu düzenleyen, insanların kentteki çeşitli gereksinimlerini karşılayan alanları kapsayan sosyal donatılar ve bu alanların birbirine bağlanmasına ve hizmetine yarayan yol, otopark gibi teknik ekipmanlar olarak ikiye ayrılmaktadır [70]. Ayrıca mevzuatta 'sosyal yaşamın niteliğini ve düzeyini artırmak amacı ile toplumun faydalanacağı kreş, kurs, yurt, çocuk yuvası vb alanlara 'sosyal tesis" adı verilmektedir [71]. Araştırma konusu donatılar, sosyal tesisleri de kapsayan sosyal donatılardır.

Sanayi devrimi sonrasında kırdan kente göçün başlattığı kontrol edilemeyen çarpık kentleşme süreci yaşanmıştır. Bu süreç sonucu Türkiye'de 2019 yılında ülke nüfusunun %92,8'i il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır [72]. Kentlere yığılan nüfus yoğunluğunun artması ile konut ihtiyacı artmıştır ve betonlaşma süreci kentlerde konut ile çevre yani insan ile doğa arasındaki dengenin bozulmasına, fiziksel ve sosyal boyutlu problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kentlerde insan/ doğa dengesini sağlayan en önemli değer donatı alanlarıdır. Kentsel donatı alanları kentleşme sonucu insan ile doğa arasındaki bozulan ilişkinin yeniden oluşturulmasında ve kentsel yaşam koşullarının iyileştirilmesinde önemli bir konuma sahiptir [73].

Çetiner'e göre donatı, bireylerin konut dışındaki gereksinimlerine cevap verecek ve yaşama ortamını sağlayacak tesislerin tümünü içermektedir [73]. Keleş ise, yerleşmenin tamamlanabilmesi için donatı alanlarına işaret ederek, donatının, bir

yerleşmenin işlevlerini yerine getirebilmesi için gerek duyulan kamusal kullanımların tümü olduğunu savunmaktadır [74]. Bu noktada kentsel bir yerleşmenin sosyal donatı alanları olmadan eksik olduğu söylenebilmektedir.

Kentsel donatı alanları, insanların diğer insanlarla, yapılarla ve yeşil alanlarla arasında bir bağ oluşturduğu alanları teşkil etmektedir. Bu bağlamda kentsel donatı alanlarının bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığına etkisi olduğu kadar sosyal yaşamına da etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Konut dışında açık veya kapalı alanlarda arkadaş ilişkilerinin kurulduğu, kısa sohbetlerin ve bilgi alışverişinin yapıldığı, spor veya oyun ihtiyaçlarının akranlarla uyum içerisinde giderildiği ve dolayısıyla kişinin yaşadığı kente ve mahalleye aidiyet duygusunun pekiştirildiği yerlerin tümü kentsel donatı alanlarıdır. Başal, bu kavramı 'kentliyi biraraya getiren alanlar' olarak tanımlamıştır [75]. Başal bu yorumuyla, kentlinin sosyal ihtiyaçlarını giderdiği yerler olarak donatı alanlarına işaret etmektedir. Bu sebeple bireylerin biraraya gelerek yüzyüze ilişkiler kurmasında ve sosyal etkileşimin gerçekleşmesinde kentsel donatı alanları önemli olmaktadır.

Sosyal donatılar, bireylerin refah seviyesini yükseltmeye yarayan, bireylerin çeşitli ihtiyaçlarını karşıladıkları sosyal, kültürel, dini, eğitim, sağlık, spor, idari ve yeşil alanların tümüdür. Bu alanların tümünü tanımlayan en önemli özellik bölünmezlik ilkesidir. Bölünmezlik ilkesine göre, bu alanların kullanımı kapsayıcı olarak toplumun her bireyine yönelik olmalıdır (Ruys, 1974'ten akt. [70]). Bu noktada, sosyal donatı alanlarının çocuk ve annenin de kullanımına uygun olarak düzenlenmesinden ve bu alanların çocuk ve annenin ihtiyaçlarına göre geliştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmek mümkündür.

Yukarıda belirtilen tanımlardan yola çıkarak, kentsel donatı alanlarının, kentte konut alanlarının bütünleyici öğesi olduğu ve insanın farklı ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal donatı alanları kentlerin gelişmişlik seviyesini ortaya koymaktadır [70]. Bireylerin konut dışında fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile refah seviyelerini dolayısıyla yaşam kalitelerini ilgilendiren alanlar olarak kentsel donatı alanları kentlerin vazgeçilmez mekânlarıdır.

Donatı alanları, her ülkede toplumsal ihtiyaçlara ve kültürel değerlere göre şekillenebilmekte ve belirli standartlar doğrultusunda tasarlanmaktadır. Farklı amaçlarla kurulan bu tesislerin (spor, eğlence, dinlenme gibi) tüm kapalı ve açık alanlarının niteliklerinin, kapasitelerinin, alan büyüklüklerinin belirlenmesinde önemli olan faktörler, yasa ve yönetmelikler vardır. Ayrıca, donatı alanlarının kapsadığı tüm hizmet tesislerin düzenlenmesinin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda yapılması gerektiği unutulmamalıdır.

Donatı alanlarının konumlandırılmasında bazı önemli yer seçimi kriterlerinin etkisi olmaktadır. Çiftçi, sosyal donatı alanlarının kurulacağı arazi (mikro) ve planlandığı bölge (makro) faktörler olarak sıralamıştır. Mikro faktörler, alanın bulunduğu yakın çevre içerisinde topoğrafya, arazi büyüklüğü, hava koşulları, zemin yapısı gibi farkörler olmaktadır. Makro faktörler ise bölge ihtiyaçları, donatımın etki alanı ve kapasitesi, kullanıcı yer tespiti, işgücü ile ilgili olarak ve diğer donatı alanlarına göre konumu ve kullanıcılara göre yer tespiti olarak sıralanmaktadır [70].

Donatı alanlarının kapasitesinin belirlenmesinde yapım aşaması da gözönünde bulundurularak, beş yıllık kontrol süresinde projeksiyon nüfus dikkate alınmalıdır. Çiftçi'ye göre, donatının hizmet edeceği yerleşmenin sosyo- ekonomik yapı analizleri ile de ilişkisinin kurulması donatının kapasitesinin belirlenmesinde önemli olmaktadır. Ayrıca, donatı alanların kullanıcı niteliğine göre farklı nüfus grupları için farklı standartların belirlenmesinin gerekliliğine işaret edilmektedir [70].

Uygulama ile ilgili olarak donatı alanlarının sayısı ve yeterliliği ülkemizde imar yönetmeliklerinde belirlenen standartların altında olarak gözlemlenmektedir. Bunun sebepleri farklı çalışmalarda irdelenmektedir. Yalnızca nicelik açısından değil nitelik açısından da ülkemizde yeni hizmet alanlarına ihtiyaç olduğu toplumun farklı ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına hizmete açılan Beyoğlu Semt Konakları veya Fatih Bilgi Evleri gibi yeni donatı alanlarının varlığı incelenerek anlaşılabilmektedir. Beyoğlu'nda 14 adet bulunan semt konaklarında 3-6 yaş arası çocuklara hizmet veren anaokulları ve annelerin faydalanabileceği meslek edindirme kursları mevcuttur.

Mumford'a göre kentsel mekân toplumsal değişimler doğrultusunda akışkan, kendini yenileyebilen canlı bir organizmadır. Bu etkileşimin oluşturduğu geçiş mekânları ise kentin gelişimine yön veren mekânlar olarak öne çıkmaktadır [76]. Bu bağlamda kent mekânı değişkendir ve üretildiği zamana ve şartlara göre uyum sağlamaktadır. Ülkemizde İmar Yönetmeliğine göre kentlerimizin %40'lık alanını oluşturan kentsel donatı alanları da [71] günümüz şartlarına ve taleplerine uygun olarak yenilenmeli ve geliştirilmelidir.

Donatı alanlarının her kesimden, cinsiyetten ve yaştan kişilere göre kapsayıcı ve erişilebilir olması gerekmektedir. Kentlerimizde çocuklar için oluşturulmuş alanların yetersiz olduğu dikkat çekmektedir. Oysa önceki bölümlerde de belirtildiği gibi çocuğun gelişimi için sosyal ortamın fiziksel çevre ile desteklenmesi gerekmektedir [77]. Türkiye'de nüfusun %28'lik oranını çocuklar oluşturmaktadır ve yukarıda belirtildiği gibi bu nüfusun büyük çoğunluğu kentsel alanlarda ikamet etmektedir. Bu sebeple, konut ortamının kısıtlanmış sınırları içerisinde büyüyen bebek ve çocuklar için kentte sosyal gelişimi destekleyici, doğa öğeleri ile tanışmayı ve buluşmayı sağlayan,

oyun ve harekete imkân veren zengin yaşam ortamları oluşturmak gerekmektedir. Bu mekânın tasarımının konut birimlerinin tamamlayıcı öğesi olan kentsel donatı alanları dahilinde ele alınması gerekmektedir. Ancak öncelikle donatı alanlarının yer seçimine, kapasitesine ve niteliğine bağlı mevcut standartlara ek olarak, 0-4 yaş arası bebek ve çocuklar için açık ve kapalı mekânsal düzenlemelere yol gösterecek standartların net olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Kentin en küçük kullanıcıları için tasarlanacak mekânlar için en önemli tasarım ilkesi erişilebilirlik olmaktadır. Bu çalışmada hedef kitle anne ile 0-4 yaş arası bebek ve çocuğu olduğundan kentsel alanda anne ve çocuğun yeri incelenirken erişilebilirlik boyutu esas alınmaktadır. Anne ve bebekler hareket halinde iken normal bireylerden daha yavaş ve daha dikkatli seyreder. Bebek arabası veya arabasız katebilecekleri mesafe uzunluğu, eşikler, topoğrafik koşullar, hava koşulları gibi şartların etkisiyle sınırlı olmaktadır. Öte yandan, konutlar anne ve çocuk için en fazla vakit geçirilen yaşam alanıdır ve bu alanın tamamlayıcı öğeleri bu alanın en yakın çevresinde kurgulanmalıdır. Bu sebeple, bu bölümde incelenecek olan kentsel donatıların, kentte bir annenin bebeği ile taşıta ihtiyaç duymadan yürüyerek erişebileceği sınırlar içerisinde yani kentin en küçük yönetim biriminde incelenmesi gerekmektedir. Kentin en küçük yönetim birimi ilkokul yerleşim birimi yani mahalle birimidir. Bu sebeple öncelikle mahalle birimi ile ilgili kısa bilgi verilmektedir.

Mahalle; kent mekânının içinde konut alanlarının bir parçasını temsil etmektedir. Akın ve Erkan mahalle biriminin kentsel mekânın oluşturulmasında, algılanmasında ve fizik mekân kadar sosyal yaşamının biçimlenmesinde de son derece önemli olduğunu vurgulamaktadırlar [78].

Mahalleler, konuttan sonra bebek ve çocuklar için sosyal etkileşimin başladığı ilk keşif mekânları olmaktadır. Çocuklar bu mekânlarda ilk arkadaşlarını edinir ve onlarla vakit geçirir, ilk komşuluk ilişkilerini yaşar, doğa ile tanışır ve keşfeder. Bu mekânların tümü ile çocuklar için elverişli olması, güvenli hale getirilmesi günümüz çağında çokça tartışılan uluslararası boyutta bir sorunsaldır.

Mahalleler, yerleşme kademelenmesinde, 2-3 komşuluk biriminden oluşmaktadır. Komşuluk birimi hane sayısı 700 ila 1000 arasındadır [73]. (Şekil 2.5) Yönetmeliğe göre mahalle ölçeğindeki açık ve yeşil alanların merkezlerle birlikte tasarlanmasına ek olarak bu alanlar ile diğer sosyal altyapı alanlarının bir bütün olarak, erişilebilir şekilde merkezlerle birlikte planlanması gerekmektedir [71].

Erişilebilirlik ilkelerine göre bir kişinin yorulmadan yürüme mesafesi 800m olduğuna göre, bir mahalledeki tüm donatı alanları en fazla 800m uzaklıkta olmaktadır. Nüfus

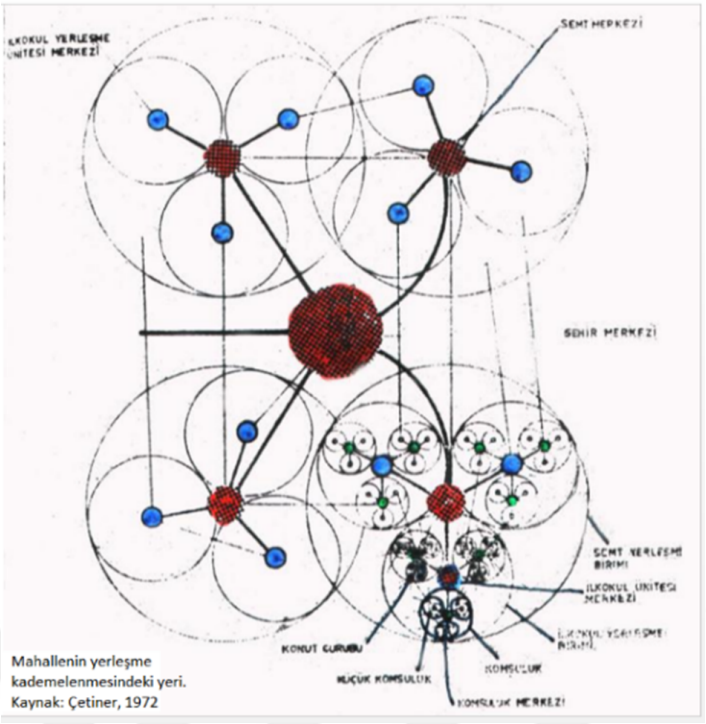

Şekil 2.5 Mahallenin yerleşme kademelenmesindeki yeri [73]

büyüklüğü ise, sosyal ilişkiler kurabilme amacına göre 3500-5000 kişi arasında olmaktadır [78].

Kentsel donatı alanları genel olarak **eğitim alanları, sosyo-kültürel tesisler, yeşil alanlar, ticari tesisler ve sağlık alanları** olarak beş ana başlıkta incelenmektedir [79]. Bu bölümde çocuğun ve annenin kentsel donatı alanları ile ilişkisi; kentsel mekânda, çocuk ve anne ile doğrudan ilgili mekânlar özelinde daha detaylı incelenmektedir.

Eğitim alanları kent bütününde, kreş, anaokulu, ilkokul, ortaöğretim, yükseköğretim kurumlarına ek olarak, meslek edinme kursları ve halk eğitim merkezlerinden oluşmaktadır. Yine eğitim ve kültür bağlamında kültür merkezleri, müzeler, kongre merkezleri, sergi salonları, kütüphaneler bu kapsamda ele alınmaktadır [80]. Bir mahallede standartlara göre sıralanan eğitim alanları kreş, anaokulu ve ilköğretim okuludur.

Kreşler 0-3 yaş arası bebek ve çocukların anneleri çalışırken ilgilenildiği mekânlar olurken, 3-5,5 yaş arasındaki çocukların okul öncesi eğitime adım attığı, oyun oynadığı ve akranlar ile etkileşim içine girdiği yerler ise anaokulu olarak sınıflandırılmaktadır. Türkiye'de zorunlu eğitime kadar olan süreçte (5.5 yaş) çocuklar bağımsız anaokullarına devam edebilir. Ayrıca 4-5,5 yaş arasındaki çocuklar ilköğretim okulları bünyesindeki anasınıflarına da devam edebilirler [81].

Mahalle biriminde anaokulu ve kreşler için nüfus kapasitesi ülkemizde 0.5/kişi olarak kabul edilmiştir. Buna göre asgari alan1.500-3.000 m^2 olarak hesaplanmıştır [71]. Yönetmeliğe göre kreşlerin yer seçiminde esas alınan mesafe 0-3 yaş grubu için ideal olan 400m olmaktadır.

Yönetmelikte kreş binalarında yapı standartları detaylı olarak verilmektedir. Kreş binaları bahçe kullanımına olanak verecek şekilde zemin ile ilişkili olmalıdır. Eğitim ve oyun odaları ferah, gün ışığı alan ve nemden etkilenmeyen odalar olmak zorundadır. Kreş binasının yakınında veya bitişiğinde baz istasyonu gibi tehlike oluşturması beklenen binalar olmamalıdır ve teknik bölümler de çocukların erişebileceği alanlardan uzakta olmalıdır. Ayrıca bina çevresinde küçük çocuklar için uygun olmayacak meyhane gibi alkol satılan veya kıraathane gibi alanların en az 100 metre uzakta olması gerekmektedir (madde 15/1) [82].

0-3 yaş arası çocukların gündüz uyku ihtiyaçları olmaktadır. Bu sebeple kreşlerde bina kapasitesi uyku odalarının büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Sabit karyolalar ile döşenmiş uyku odalarında her bir çocuk için 2m^2 alan ve 6m3 hava düşebilecek şekilde hesaplamalar yapılarak nüfus kapasitesi belirlenir. Yönetmeliğe göre, uyku odalarına denk emekleme ve oyun odaları bulundurulmaktadır ve oyun, aktivite ve uyku odaları 15m^2'den az olmamaktadır (madde 16) [82].

Yönetmelikte, iç mekân zemin kaplaması, kapı açılış yönü, varsa merdiven ve diğer malzemelerinin tümü ile ilgili güvenlik önlemleri belirtilmektedir. İlk yardım malzemeleri, çocuklara ayrılmış dolaplar, portmanto ve ayakkabılık gibi tamamlayıcı mobilyalar ve malzemeler bulundurulmaktadır. Etkinlik ve oyun odalarında kullanılacak çeşitli araç, gereç, oyuncaklara ek olarak kum ve su masası bölümleri oluşturulmaktadır [82].

Çocuklar 18 ay-36 ay aralığı civarında tuvalet alışkanlığı geliştirir. Daha küçük çocuklar için alt açma veya bebek bakım odaları gerekmektedir. Bu odalarda dolaplar, temiz ve kirli bezler için ayrılmış bölümler bulundurulmaktadır. Tuvalet alışkanlığı geliştirmiş çocuklara yönelik tuvalet kapasiteleri yönetmeliğe göre her yirmi çocuk için bir tuvalet ve lavabo olarak hesaplanmaktadır. Tuvaletlerin ölçüleri çocukların kullanabileceği şekilde ve tuvalet iç mekân malzemeleri güvenlik ölçütlerine uygun olarak seçilmelidir. Engelli çocuklar için özel tuvalet bulundurulur. Görevliler ile çocukların ayrı tuvaletler kullanması zorunludur. Kreşlerde ayrıca mutfak, yemek odası ve yönetim için idari alan bulunmaktadır (madde 17) [82].

Yönetmelik esaslarına göre kreşlerin bahçeleri olmak zorundadır ve bahçe alanı her çocuk için en az 1,5m^2 olacak şekilde hesaplanmaktadır. Bahçelerden dışarıya çıkmanın önlenmesi için güvenlik önlemleri alınmalıdır. Zeminde yumuşak

malzeme kullanmak zorunluluğu vardır fakat yönetmelikte malzeme niteliğine değinilmemektedir ve toprak, çim gibi doğal malzemelerin bulundurulması öneri olarak özendirilmektedir (madde 17) [82]. Yönetmelikte bahçe düzenlemesi ile ilgili daha ileri standartlar belirlenmemiştir. Bu konuda peyzaj mimarlarının yaptığı araştırmalar doğrultusunda daha detaylı standardizasyon yapılması mümkündür.

Hurtwood kreş ve anaokulunu atmosferini özgür, canlı, kuralsız ve neşeli olan yerler olarak betimlemiştir. Anaokulu ve kreşler, çocukların bitki, toprak, su ve kum gibi doğal elementlerle biraraya gelebildiği, verme-alma gibi basit hareketlerle başlayarak akranlarıyla geçinmeyi öğrendikleri yerlerdir. Hurtwood'a göre bu mekânlar çocukların eve bağlılıklarının ilk çözüldüğü ve okul hayatında ilan edecekleri bağımsızlıklarına hazırlık alanı olarak bir köprü niteliğindedir [65].

Yaylacı'ya göre, anaokulu bahçelerinde kum havuzu, hasat bahçesi ve satranç oynama alanı, çakıl taşı köşesi gibi farklı alanlara yer verilebilir ve bahçeler su öğeleri ile desteklenebilir. Tek bir düz bahçe mekânı yerine, engebeli alanlar kullanılabilir, ayrıca tırmanma asılma gibi kas becerilerini geliştiren elemanlar eklenebilir. Düz duvarlar mevsim ve coğrafyaya uygun asma bitkileri ile kaplanabilir [83].

Anaokulu ve kreşler annenin çocuğu belirli süreler ile bıraktığı alanlardır. Bu alanlar anne ve çocuğun birlikte zaman geçirdikleri alanlar değillerdir. Kreşler ve anaokulları, bir annenin konut haricinde çocuğu ile ziyaret edip zaman geçirebileceği alanlar teşkil etmezler.

İlkokullar 6-12 yaş arası çocuklara eğitim vermektedir. Bu alan içerisinde kapalı ve açık oyun sahaları, atletizm alanları ve yeşil alanlar da mevcuttur. Bu alanlar daha büyük çocukları ilgilendirdiği için araştırma konusu dahilinde değildir ve bu çalışmada donatı özelinde yapısal standartları irdelenmemektedir.

Mahalle biriminde **sağlık alanları** dahilinde aile sağlık merkezleri bulunmaktadır. Aile sağlık merkezleri anne ve bebek ile henüz anne adayı hamile iken iletişime geçmekte ve anne adayı ve bebeğin sağlık durumu ile ilgilenmektedir. Hamilelik süresince hemşireler telefon aracılığıyla annenin sağlığını ve hamileliğin seyrini kontrol etmektedir. Doğum gerçekleştikten sonra ise bebeğin aşılarının yapılmasına ek olarak boy, kilo, baş çevresi ölçümü gibi periyodik ölçümler de bu kurumlarda yapılmaktadır. Ayrıca aile hekimi bebeği veya anneyi olası sağlık sıkıntılarında tam kapsamlı hastanelerdeki uzman çocuk doktorlarına yönlendirmektedir. Dolayısıyla bu kurumlar anne ile bebeğin erken çocukluk döneminde ilk ve en çok iletişime geçtiği kurumlardır. Birçok ülkede bu gibi kurumlarda doktorlar annenin çocuk ile iletişimini gözlemleyerek kayıt altına almakta ve gerekli ise ilgili kurumlara raporlamakta ve pedegojik müdahaleleri önermektedir [6]. Türkiye'de Aile Sağlığı Merkezleri(ASM)

anne ve çocuk için uğrak mekânlar olduğundan bu mekânların tasarımında doğa ile ilişkili oyun alanları oluşturmak akıllıca olmaktadır[4]. Bu sebeple bu alanların anne ve çocuk için mekân tasarımında yer seçimi açısından girdi oluşturabileceği öngörülmektedir. ASM kapasiteleri bir mahallede 1,5 m^2/kişi olarak belirlenmiştir [75].

Sosyo-kültürel tesisler kentte yaşayan bireylerin boş zamanlarını değerlendirebileceği, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunabileceği ve bilgi ve becerilerini geliştirebileceği tesislerdir. Bu tesisler, müze, kültür merkezi, opera salonu, kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültürel alanları kapsadığı gibi, dini içerikli ibadethaneler ve yerleşim yönetimiyle ilgilenen birimler de bu alanlar kapsamındadır. Yönetmeliğe göre bu alanlarda bireylerin hizmetine yarayacak bebek emzirme odası ve bebek bakım yeri ayrılmak zorunludur.

Sosyo-kültürel tesis alanları mahalle biriminde 0.5 m^2/kişi olarak belirlenmiştir [71] ve mescit, muhtarlık ve bazı belediyelerin hizmete açtığı semt konaklarını içermektedir.

Dinlenme, eğlence, oyun ve spor gibi amaçlara hizmet eden, bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarını etkileyen en önemli kentsel donatılar **yeşil alanlardır**. Yeşil alanlar kentler için en önemli rekreatif alanlardır. Yeşil alanların alan hesabı kent yerleşim birimlerine göre değişiklik göstermez. Yönetmelikte yeşil alanlar 10 m^2/kişi olarak belirlenmiştir. Mahalle birimi özelinde, 0-6 yaş arası çocuklar için çocuk bahçesi, 6-14 yaş çocuklar için semt oyun alanı, mahalle parkı ve halka mahsus spor sahası yeşil ve açık alan kapsamına giren tesislerdir.

Çocuk bahçeleri diğer oyun alanları ile planlandığında ekonomik olmaktadır ve toplam oyun alanının %3'ünü teşkil etmektedir. Bu alanlar küçük çocukların kullanımına tahsis edilen tek resmi mekânlardır [84], (Özgür, 2000 ve Çin, 2005'ten akt. [85]). Çocuk bahçesinde bir çocuğa 7-10m^2 alan yeterli görülmektedir. Konut biriminde en az 50m^2 planlanabileceği gibi, mahalle biriminde toplam 300-500m^2 alan planlanması önerilmektedir [86]. Özellikle 0-5 yaş arası çocukların erişebileceği mesafeler düşünüldüğünde çocuk bahçelerinin en fazla 300m yürüme uzaklığında olması gerekmektedir. Bu durumda bir mahallenin tümüne tek bir çocuk bahçesi düzenlemek yeterli olmayabilmektedir.

Ancak mevcut durumda mahallelerdeki çocuk bahçelerinde 0-6 yaş arası çocukların fiziksel becerilerine ve hareket şekillerine uygun oyun aletleri, materyalleri ve oyun alanının bütüncül olarak nitelikli tasarımı genellikle gözardı edilmektedir.

[4]Örneğin Fatih- Kasım Gürani ASM yeşil alan ve çocuk parkı ile ilişkili şekilde düzenlenmiştir.

Oyun aletleri özellikle 0-3 yaş arası çocukların özgür hareket biçimlerine uygun olmamaktadır. Piyasada çokça mevcut, seri üretim oyun aletlerinin[5] uygulama kolaylığı ve ekonomikliği açısından tüm parklara uygulanması çocuk bahçelerini tekdüzeliğe itmekte ve çeşitlilikten yoksun hale getirmektedir. Oysa gelişimin en hızlı olduğu bu yıllarda çocukların kendilerine uygun keşif yerleri bulmaları gerekmektedir. Temiz hava ve güneşlenme gereksiniminin karşılanmasına ek olarak, gelişimin en yoğun ilerlediği bu süreçte, uygun ekipmanlarla 0-3 yaş arası çocukların da oyun bahçelerinden faydalanması ve gelişimlerinin desteklenmesi mümkündür.

Belediyeler parklarda tasarım yaparken çocuk bahçesi olması planlanan yerleri boş alan olarak bırakmakta ve donatıları getirmekte gecikmektedir. Ayrıca bu alanlara uygun donatılar, bitkiler ve malzemeler depoda mevcut malzemelerden karşılanmaktadır [66]. Yerel yönetimler ve plancıların özellikle 0-4 yaş arası çocuklara olan ilgisinin yetersiz olması bazı araştırmacılar tarafından; çocukların birer birey olarak tanınmaması, çocukların birer tüketici olarak görülmemesi ve çocuk tasarımlarının çok boyutlu ve karmaşık bir konu olması şeklinde açıklanmaktadır [65].

Bu yaşlardaki çocukların oyun şeklini anlamanın ve ona göre oyun alanları planlamanın, oyun alanlarının potansiyelini arttırması ve kullanım sürelerini yükseltmesi beklenmektedir.

Erdem'e göre her yaştan çocuğun oyun alanında farklı gereksinimleri olmaktadır. Farklı nesnelerin ve canlıların hareketi çocukları heyecanlandırır. Geniş perspektif görüş imkânı ile yeşil alan içinde nesneleri ve canlıları seyretmek çocukları sakinleştirir. Çocuklar ağaçlara, çiçeklere ve kuş, kedi gibi sokak hayvanlarına ilgi duymaktadır ve onlara seslenerek ve dokunarak etkileşime girmekten hoşlanmaktadır. Buna göre, 0-4 yaş arası çocukların bir oyun alanından beklentisi malzeme ile ilgili tecrübelerin elde edilmesi, denge alıştırmaları yapılması ve keşfetme şeklindedir. Buna göre, oyunun şeklini; fonksiyon-uydurma-hareket, basit kurgu ve hareket oyunları, oyunun nesnelerini şahsi beden, farklı objeler ve insanlar oluşturmaktadır. Oyunun fiziksel etkinliğini emeklemek, yürümek, kazmak, toplamak, dökmek, doldurmak ve yoğurmak oluşturmaktadır (Erdem, 2001'den akt. [87]).

Çağdaş oyun alanları olarak adlandırılan, çocuğu harekete yönlendirmesi açısından hareketsiz, tek bir formun parçaları şeklinde ve heykelimsi tasarlanan oyun alanları 0-3 yaş çocuklar içinde uygun şekilde planlanabilir. Su, kum, toprak gibi doğa öğeleri ile tanışma, hayvanlar ve farklı canlılar ile ilk karşılaşma, yağmur, kar, rüzgâr gibi

[5]Geleneksel oyun aletleri olarak adlandırılmakta olan bu aletler genellikle çeşitlilik sunmaz, tek bir kullanım şekli vardır, yaratıcılığı teşvik etmez ve grup oyunlarına uygun değildir. 0-3 yaş arası çocuklar bu aletleri kullanırken keyif alsa da bakımveren yardımı olmadan özgürce ve güvenli olarak kullanamaz.

farklı iklimsel öğeleri deneyimleme ve keşfetme fırsatı yeşil alanlarla entegre edilmiş oyun alanlarında mümkün olmaktadır.

Fiziksel etkinlik yoksunluğu gelişmiş ülkelerde kentleşme, teknolojik gelişmeler ile ortaya çıkan ekran bağımlığı, araç kullanımına dayanan ulaşım sisteminin sekteye uğrattığı yürüme alışkanlığının azalması ve okulda veya okul dışında fiziksel aktivite alanlarının yetersizliğine bağlı olarak gelişen toplumsal sağlık sorunlarından biridir (Zask vd., 2001'den akt. [88]). Fiziksel etkinlik yoksunluğu beraberinde birçok sağlık problemini de getirmektedir. Şimşek vd. yaptıkları bir çalışmaya göre obezite ve fiziksel etkinlik yetersizliği arasında ilişki bulunmaktadır [89]. Water ve Baur'un Avustralya'da yaptıkları bir çalışmanın sonuçları fiziksel hareketten yoksun veya yeterli derecede hareket etmeyen çocukların obezite risklerinin arttığını göstermektedir [90]. Ülkemizde 0-5 yaşta obezite sıklığı %8,5 olarak görülürken, fazla kilolu çocuklar %17,9 ve şişman çocuklar %26,4 oranında bulunmuştur [91].

Oğuz, çocukların doğal çevrelerden yoksun olmasının dikkat eksikliği, hiperaktivite, stres bozukluğu, sosyal sorunlar, ileriki yaşama yönelik sigara ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunların ortaya çıkmasında etkili olduğunu belirtmektedir. Çocuklar doğal yeşil alanlarda geçirdikleri zamanı benimsemekte ve bu alışkanlıklarını ileriki hayatlarında da sürdürmek istemektedir. (Thompson, 2008, akt. [88]). Ayrıca, bu alışkanlık çocukların doğayı, yeşili, canlıları tanıyarak anlama ve bu sayede koruma bilincini geliştirmelerinde etkili olmaktadır [92]. Bu anlamda sağlıklı alışkanlıklar edinen, yeşili ve canlıları severek koruma bilincini geliştiren, her türlü bağımlılıktan uzak duran ve etkin yaşam şeklini benimseyen toplumların yetişmesi yeşil alanların kent içinde bulunması ve kullanılması ile ilişkilidir.

Ancak Louv'e göre, çocukların ihtiyacı olan dış mekânlar yapılaşmış kentsel dış mekânlar değil, doğal öğeleri barındıran doğal yaşam çevreleridir [93]. Doğal çevreler çocukların özgürce oyun oynayabildikleri alanlar olarak zihin gelişimini ve hayal gücünü destekleyici niteliktedir. Bu bağlamda, 0-4 yaş çocuklar için oluşturulan alanlarda kapalı ve açık alanlar ile doğal alanlara yer vererek çocukların toprak, çimen, kum, su gibi öğelere dokunmalarını ve deneyimlemelerini erken yaşta sağlamak önemlidir.

Ticari alanlar yerleşim alanlarının içinde veya yakınında, toplumun günlük gereksinimlerini belirli ücretler karşılığında giderdiği pazar, işyeri, çeşitli dükkanlar, yeme-içme mekânları gibi alanlar veya bu alanların birkaçının tek yapı dahilinde bulunduğu modern çağın alışveriş merkezleridir. Ticari alanlar ülke ekonomisi açısından önem arz eden ve istihdam sağlamak adına geliştirilen önemli kentsel mekânlardır.

Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğine göre, alışveriş merkezi gibi ticari alanlarda bebek emzirme yeri, bebek bakım odası ve çocuk oyun alanı bulunması zorunludur (madde 19h [94]). Kentsel donatı alanları dahilinde çocukların anneleri eşliğinde gidebilecekleri yapay oyun alanları barındıran alışveriş merkezleri bulunmaktadır. Literatürde kapalı ortamda hizmet veren bu alanlarının çocuklara uygunluğunu irdeleyen önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu mekânlar ölçek itibariyle mahalle donatısı dahilinde değildir ve bu çalışmada AVM'ler kapsam dışındadır.

Yönetim alanları yerleşmelerin idari ihtiyaçlarını karşılayan merkezi ve yerel olarak ayrılan hizmet birimleridir. Devlet ile yerleşme arasındaki bağın kurulmasında rol oynayan idari birimler, devlet politikalarını topluma iletmede ve toplum ihtiyaçlarını devlete iletmede aracıdır [95]. Bu kuruluşlar kentin farklı alanlarında gruplanabilir veya birbiri ile bağlantılı olarak bir yönetim alanı içerisinde bulunabilirler. Mahalle biriminin idari kuruluşu muhtarlıktır. Yönetmelikte, mahalle biriminde idari alanlar 0.5 m2/kişi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde bazı mahallelerde muhtarlık birimleri semt konakları içerisinde çözümlenebilmektedir.

Mahallelerin ulaşım kanalları olan, konut ve donatı alanlarını birbirine bağlayan kamusal ortak kullanım mekânları olan sokaklar çocukların kent ile buluşmasında ilk adımlarını attıkları kamusal mekânlardır. Sokaklar çocukların informal oyun zamanlarında evlerine yakın mesafede özgür ve yaratıcı oyunlar oynadıkları alanlardır. 0-4 yaş arası çocukların da ilk yürüyüşlerini yaptıkları ve donatı alanlarına geçişleri sağladıkları bu kanal mekânlar eğlenme ve öğrenme için birer fırsat olarak değerlendirilebilir. Sokak mekânlarında çocuk dostu uygulamalar, sokakların çocukların gelişimindeki yeri gibi konular ayrı bir araştırma konusudur. Bu araştırmada, sokak mekânının önerisi yapılan donatı alanına birer ulaşım kanalı olarak yalnızca güvenlik sorunu bağlamında ilerleyen bölümlerde değinilmektedir.

2.3.2 Çocuk Dostu Mekân Kavramı

Çocuk dostu mekân kavramı irdelenmeden önce kentlerde çocuklar için büyük adımların atılmasına önayak olan Çocuk Dostu Şehir (ÇDŞ) kavramına değinmek gerekli görülmektedir. ÇDŞ çocukların temel haklarını elde etme ve söz hakkı sahibi olma adına geliştirilen uluslararası bir girişimdir. ÇDŞ girişimi 1992 yılında İstanbul'da yapılan Habitat 2 konferansında resmi olarak başlamıştır. Çocuklar ile ilgili toplumsal konularla ilgilenen ÇDŞ hareketi, çocukların kentsel yaşamdaki yeri ile de ilgilenmektedir. İtalya'nın Floransa şehrinde kurulan ÇDŞ Sekreteryası ülkelerin çocuk dostu şehirler inşa etmesinde yardımcı olması için bir 'Eylem Çerçevesi' hazırlamıştır [96]. Bu eylem çerçevesinde, yerel yönetimlerin şehirleri çocuk hakları

sözleşmesine uygun hale getirmesinde yol göstermektedir. ÇDŞ girişimi, yerel yönetimlere çocukların:

- Kentleri ile ilgili kararları etkileme,
- Hayal ettikleri kent ile ilgili fikir beyan etme,
- Aile, sosyal hayat ve topluma katılım sağlama,
- Eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden yararlanma,
- Temiz su ve yeşil alana sahip olma,
- Şiddet, istismar ve tacizden korunma,
- Kendi başlarına yürüyebilecekleri güvenli sokak ve caddelere sahip olma,
- Temiz bir çevrede yaşama,
- Eşit haklara sahip olma,
- Kültürel ve sosyal etkinliklere katılım sağlama,
- Akranlar ile buluşup oynama imkânına sahip olma kriterlerini gerçekleştirmeleri için yönlendirmektedir [97].

ÇDŞ hareketi disiplinler arası bir girişimi temsil eder ve bu hareketin hukuksal, yönetimsel, sosyal, psikolojik, kültürel ve eğitimsel boyutları olduğu gibi, mimari ve şehir planlama konularını kapsayan tasarımsal boyutları da vardır. Malone, ÇDŞ kavramının tek bir tanımı olmadığını ve olamayacağını belirtmektedir [98]. Literatürde çocukların yaşadıkları kenti ilgilendiren konularda söz hakkı sahibi olması gerektiğini belirten çocuk dostu kent standartları belirlenirken de çocuklara kulak vermek gerektiği önemsenmektedir (Şekil 2.6).

Driskell çocukların toplumsal gelişimde etkin rol oynamasının; çocuk için yeni beceriler geliştirme ve büyükler için de çocukların perspektifinden kent alanını anlama açısından önemli olduğunu savunmaktadır (Driskell, 2002'den akt. [7]). Dolayısıyla çocuğun gözünden kenti anlamak ve çocukların kentte önem verdikleri unsurları bilmek, çocuk dostu mekân kavramının şekillenmesini irdelemek için önemli olmaktadır. Bu konuda Amerika, Avusturalya, Meksika ve Batı Avrupa ülkeleri gibi ülkelerde bazı çalışmalar yapılmış ve çocukların gözünden çocuk dostu şehir kriterleri

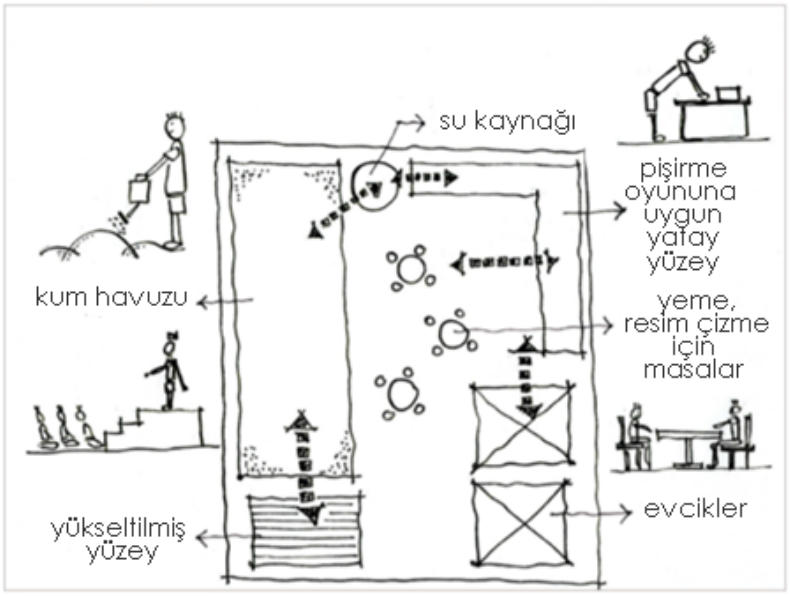

Şekil 2.6 Çocukların önerileri dikkate alınarak planlanan oyun alanı [21] (çev. R.Jandali)

belirleme denemeleri yapılmıştır.[6] Türkiye'de Koç, Tavşancıl ve Demir bu konuda benzer çalışmaları Ankara'da yürütmüşlerdir.[7]

Türkiye 1996 yılında bu girişime dahil olmuştur. 2016 yılı itibariyle onun üzerinde ilçe belediyesi[8] ÇDŞ girişiminin proje ortağı olarak çalışmalarını tamamlamıştır. Çalışmalar bazında:

- Çocuk hakları konusunda eğitilen 200 genç 10 ilde 9000 ebeveyn ve çocuk ile anket çalışmaları yapmıştır. Anket sonuçlarına binaen dokuz ilde çocuk meclisi kurulmuştur.
- Yedi ilde belediyeler bünyesinde ebeveynlere çocuk gelişimi konusunda eğitimler verilmesi üzere çalışmalar yapılmıştır.
- Beş belediyede engelli dostu çocuk parkı yapılmış, iki belediyede çocuk klubü inşa edilmiş, iki belediyede çocuk kütüphanesi kurulmuştur.
- Lüleburgaz'da trafiğe kapalı çocuk dostu sokak düzelenmiştir.

Bahsedilen çalışmalar pilot bazında olmakta ve yeni hedeflenen çalışmalar ile 170 farklı belediyeye ulaşmak hedefenmektedir. Bir diğer hedef ise: "Türkiye'nin daha

[6]Bahsedilen proje Kevin Lynch'in 1977 yılında yürüttüğü 'Growing Up in Cities Projesi'dir. Aynı proje, Chawla tarafından 2002 yılında yenilenerek uygulaması tekrar edilmiştir.

[7]Bkz. "Çocuk dostu şehir girişimi ve çocukların gözüyle Ankara". İdealkent (17), 2005, s.105.

[8]Bu belediyeler, Adana-Yüreğir, Ankara-Mamak, Bitlis, Erzurum-İspir, İzmir-Bornova, Kırklareli-Lüleburgaz, Giresun, Manisa, Mersin ve Şanlıurfa-Eyyübiye belediyeleridir.

az gelişmiş bölgelerinde başlatılmak üzere çocukların oyun oynayıp kendilerini geliştirebilecekleri gezici atölyeler, kurslar, oyun alanları yapıyoruz." şeklinde ifade edilmektedir [99]. Bu hedef doğrultusunda çocukların gelişimlerini destekleyici mekânların teminine önem verilmektedir.

Kentsel alanda çocuk dostu mekân kavramı yeni bir kavramdır. Çocuk dostu mekânlar, kavramsal olarak çocukların eğlendiği veya oyun oynadığı alanlardan ibaret değil, çocukların haklarının korunduğu ve tüm hizmetlere eşit şekilde eriştikleri yerlerdir [100]. Çocuk dostu mekân kavramı araştırmacılara göre farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Chartterjee bu kavramın farklı yaşlardaki çocuklara göre farklı anlamlar taşıyabileceğine işaret ederken, tüm çocukların çocuk dostu mekân kavramının arkadaşlık/ dostluk ilişkileri kurmaya olanak veren yerler olduğunda hemfikir olduklarını vurgulamaktadır (Chartterjee, 2005'ten akt. [100]).

2.3.3 Çocuk Dostu Mekân Kriterleri

Çocuk dostu mekân kavramı 0-18 yaş arasındaki tüm genç nüfusu ilgilendiren çok boyutlu ve çeşitlilik içeren bir kavramdır. Son yıllarda toplumda 'çocuk dostu' kavramına yüklenen farklı anlamlar dikkat çekmektedir. Çocuk dostu anayasa, çocuk dostu turizm, çocuk dostu okul, çocuk dostu yayın, çocuk dostu sokak gibi kavramlar mevcuttur. Kavramların geneline bakıldığında, işlev ne olursa olsun, içerik, yönetim ve uygulama olarak çocukların varlığını dikkate alan veya doğrudan çocuklara yönelik yapılan eylemlere 'çocuk dostu' adı altında rastlamak mümkündür.

Çocuk dostu mekân kriterlerini farklı araştırmacılar çeşitli şekillerde belirlerken iki temel konu öne çıkmaktadır. Birincisi çocukların bu mekânlardaki hareket özgürlüğü, ikincisi ise, mekânların çeşitli etkinliklere ve farklı yaşlara olanak sağlaması durumudur (Kytta, 2003' den akt. [100]). Charjette, konuya çocuklar açısından bakarak belirlediği kriterlerde, çocukların mekâna duydukları saygı, özgür ifade, hareket özgürlüğü ve sınır çizebilme, mekânın çocuğun ihtiyaçlarına cevap vermesi, mekânın çocuk becerilerine ve gelişimine kattıkları, mekânda kişisel alanların varlığı gibi konulara da değinmektedir. (Chartterjee, 2005'ten akt. [100])

Severcan yaptığı çalışmada çocukların gözünden çocuk dostu yer/şehir kavramını incelemiştir. Çocuklar ile yaptığı anket çalışmalarının sonucunda sosyal yaşam kriterine göre verilen cevaplarda mahallelerinde çocuk dostu mekânları deneyimleyen çocukların sosyal bağlarının güçlü olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. Çevrede arkadaşların, akrabaların ve iyi komşuların olması çocuklara göre yaşanılan mahalleyi çocuk dostu kılmaktadır [100]. Bu bağlamda çocukların sosyal bağlara önem verdiği anlaşılmaktadır.

Walsh, oyun eyleminin herhangi bir yerde ortaya çıkabileceğini ancak çocukların ev dışında bazı önemli mekânlara erişimlerinin olması gerektiğine işaret etmiştir:

- Doğal çevreyi keşif olanağı (Bilişsel ve fiziksel gelişim)
- Özgür ve hızlı hareket (Fiziksel gelişim)
- Akranlarla oyun imkânı (Sosyal, bilişsel ve fiziksel gelişim)

Bu bağlamda çocuk mekânlarının oyun alanı olarak kullanılacağı unutlmamalıdır. Walsh'a göre oyun alanları yetişkinlerin değil çocukların kabulünü alan yerler olarak oyuna ve etkinliğe izin verici değil davet edici olmalıdır. Ayrıca sürekli hayal kurmayı dürterek ilgi çekici olması, farklı yaşlara hitap etmesi ve günümüz oyun parklarında bulunan tek oyun seçenekli oyun aletlerinin aksine açık uçlu oyun seçeneği sunması önemli olmaktadır [22].

Mekânsal olarak, bir mekânın çocuk dostu olmasının, o mekânın tüm boyutları ile ele alındığında içerisinde çocukların bedensel ve ruhsal tüm ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmiş olması ve gelişimlerine katkıda bulunması gerektiği anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda çocuk dostu mekân kriterleri, ÇDŞ girişimi kriterlerinden yola çıkılarak bu konudaki uzman ve araştırmacıların geliştirdiği çocuk dostu mekân kriterleri derlenerek hazırlanmıştır [9] (Tablo 2.1).

Tablo 2.1 'de görüldüğü gibi çocuk dostu mekân kriterleri yaş, kültür veya coğrafyaya göre farklılık gösterse de yukarıdaki ölçütler çakıştırıldığında birçok konuda aynı söylemlerin dile getirilmesi gözlemlenmektedir. Bu bağlamda genel olarak çocuklar için oluşturulacak herhangi bir alanın çocuk dostu olması için aşağıdaki kriterleri sağlaması gerekmektedir:

- Erişilebilir olması,
- Güvenli olması,
- Katılım,
- Hem etkinlikler ve oyun niteliği açısından hem de kullanıcı grupları açısından çeşitlilik arz etmesi,
- Çocuğun kişisel köşelerini yaratmasına imkân sağlayıcı olması,
- Hareket özgürlüğü sağlaması,

[9] İlk sütunda yer verilen araştırmacı kaynaklardan R. Jandali tarafından oluşturulmuştur

Tablo 2.1 Çocuk dostu mekân kriterlerinin belirlenmesinde farklı araştırmacıların yaklaşımları (R. Jandali)

Araştırmacı	**Yaklaşım**	**Ölçütler**
Kytta (2003)	Çocuğun çevreyi algılama şekline bağlı olarak oluşturulan kriterler	Özgürce hareket imkânı, Mekânın ihtiyaç, istek ve beklentileri karşılaması, Çeşitlilik
Haikkola (2007) Horelli (2007)	Çevre uyumu yaklaşımı ile oluşturulan kriterler	Birey ve çevre uyumu, Grup ve çevre uyumu
Chatterjee (2006)	Çocuğun gözünden yer	Çocukların bir yeri koruma ve saygı duyma seviyesi, Mekânın farklı ihtiyaçları karşılama seviyesi, Öğrenme ve beceri geliştirme imkânı, Hareket özgürlüğü ve sınır koyabilme, Çocuğun kişisel alanını yaratma imkânı
Severcan (2015)	Çocuğun gözünden ÇDŞ İstanbul Örneği çalışmasında ortaya çıkan kriterler	Sosyal bağlar kurabilme, Ulaşım ve dolaşım özgürlüğü, Güvenlik, emniyet, Kente katılım (yaşama ve tasarım sürecine), Temel ihtiyaçların karşılanması, Sevme ve sevilme, Doğa, İyi yönetişim
New South Wales Çocuklar ve Gençler Komisyonu (2009)		Kamusal alanda bir birey olarak fayda sağlama, Güvenlik, Kentte iyi hissetme
Kids Street Scan (2005)	Hareket ve aktivite odaklı yaklaşım	Güvenlik, Yürünebilirlik, erişilebilirlik ve bisiklet kullanımı, Keyifli ve çekici mekânlar, Oyun çeşitliliğinin sağlanması
Francis & Lorenzo (2006)	Çocukların gözünden	Erişilebilirlik, Sosyalleşebilme, Esnek, doğal, çevreye duyarlılık, Nitelikli kentsel mekân, Katılım
Chawla (2002)	Ulusal mekânın pozitif özelliklerinden yola çıkılarak gençlerin katılımıyla oluşturulan yaklaşım	Yeşil alan, Sosyalleşme ve toplanma, Etkinlik alanları, Özgür hareket, Güvenli mekân

- Çocukların kendi yöntemlerini, çözümlerini ve fikirlerini (bilişsel gelişim) geliştirmesinde destek olması,
- Fiziksel gelişime katkı sağlaması,
- Akranlar ile buluşmaya olanak vererek sosyal gelişime katkı sağlaması,
- Keyifli, çekici ve davetkâr mekânlardan oluşması,
- Çocuğun kente ve topluma karşı sevme sevilme duygularını hissedebileceği alanlardan oluşması.

Çocuklar için bir mekân kurgusu yapılırken, yukarıda belirtilen çocuk dostu mekân kriterlerinin de göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır. Bu kriterler, mimaride tasarıma yön veren; topoğrafya, yer seçimi, iklim koşulları, rüzgâr yönü ve şiddeti, ölçek, manzara ve yönelim, estetik, erişilebilirlik ilkeleri, evrensel tasarım ilkeleri gibi önemli tasarım kriterlerini çocuklar adına tasarımda tamamlayıcı nitelikte olmaktadır. Ayrıca, birçok güncel araştırma konusu olan erken çocukluk eğitimi modellerinde yeni yaklaşımların mekâna yansımasını inceleyen araştırmalar da yol gösterici olabilmektedir.[10]

Bir diğer araştırma konusu, kent mekânında konuttan başlayarak çocukların algılayış ve duygusal bağ ekseninde tasarımların çocuk mekânlarına uygulanan örneklerdir. Bu tip örneklerdeki mekânlar çocuğun gözünden ve çocuğun yol göstermesiyle yapılan tasarımlar olduğundan çocuk dostu kriterlerin katılım ve fikir beyan etme ölçütü ile örtüşmektedir.[11] Tüm bu tasarım ölçütleri ve ipuçları iç mekân, dış mekân ve yakın çevre ile kurgulanması gereken anne-çocuk oyun odası tasarımı projesinde tasarım kriterlerini oluşturmada yol gösterici olmaktadır.

2.4 Dünyada ve Türkiye'de Erken Çocukluk Dönemine Yönelik Mekânsal Uygulamalar

Birçok ülkede 0-4 yaş arası çocuklar için geliştirilmiş erken çocukluk eğitimi adı altındaki merkez tabanlı veya ev ortamında programlar ile çocukların gelişimi desteklenmektedir. Bu programlar genellikle kreşlerde veya özel olarak tahsis edilmiş mekânlarda yürütülebilmektedir. Erken çocukluk eğitimi oyun ve etkinlikler üzerinden gerçekleştirilir ve merkezi ve ev tabanlı şeklinde olabilir.

[10] Örneğin, New York'da bulunan WeGrow Anaokulu Montessori eğitim yaklaşımına uygun olarak tasarlanmıştır. (wegrow.com/schools erişim: 16.02.2020)

[11] 'COBE: Frederiksvej Kindergarten' Çocuklar tarafından tasarlanan anaokulu projesi olarak nitelendirilen projede çocukların konutları algılayış biçimini yansıtan el çizimleri tasarıma yön vermiştir. (www.floornature.com/kindergartens erişim: 17.02.2020)

İngiltere'de erken çocukluk eğitimi programları büyük önem taşımaktadır çünkü erken yaşta gösterilen ilginin toplumun geleceğine etki ettiği düşünülmektedir. Doğumdan önce başlayan sürece yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve gönüllü bireylerin katılımı sağlanmaktadır. Zorunlu eğitim başlamadan önce çocuklar çocuk merkezlerine (Sure Start Çocuk Merkezleri dahil 0-5 yaş arası çocuklar), devlet tarafından finanse edilen kreşlere (2-5 yaş arası) ve hazırlık sınıfı olan devlet okullarına (2-5 yaş arası) giderek ve oyun gruplarına katılarak etkinlik yapılmakta ve oyun üzerinden vakit geçirebilmektedirler [81]. Anne ve çocuk grupları ve okul sonrası/kahvaltı/faaliyet klüplerini de içeren çeşitli etkinlik fırsatları bulunmaktadır. Bu hizmetler haftada 15 saate kadar ücretsiz olmaktadır [101].

Fransa'da özellikle küçük yaştaki çocuklar için çeşitli hizmet türleri vardır. 3 yaşından küçükler için merkez tabanlı kreşler ve diğer yapı kollektifleri ve grup ortamları mevcuttur ve bunları tamamlayan hizmetler bulunmaktadır [101].

Benzer şekilde; Belçika, İrlanda, Finlandiya, Hollanda, Endonezya ve Çin'de de çocuk merkezleri ve oyun grupları mevcuttur. Yönetimlerin okul öncesi eğitim yaşına kadar olan süreçte çocukların bakımverenleri eşliğinde gelişim bağlamında yararlanabilecekleri mekânları sağlaması veya oluşumlarını desteklemesi ve bu oluşumlarda toplum katılımını teşvik etmesi önemlidir.

Türkiye'de üç yaşına kadar, çocuklar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sorumluluğundaki yuvalara ve gündüz bakım merkezlerine (kreş) gidebilirler. Çocuklar zorunlu eğitime kadar olan süreçte ücretli anaokullarına gidebilirler. Zorunlu okul öncesi eğitimi 4½- 5½ yaş arasında ilköğretim okularındaki anasınıflarında ücretsiz olarak ve bağımsız anaokullarında ücret karşılığında verilmektedir [101].

Bu bölümde erken çocukluk dönemine özgü merkezi (fiziksel mekân gerektiren) uygulamalar dünyada genel kabul edilmiş adlandırmaları altında incelenmektedir. Bu alanda oyun grupları (anne-çocuk grupları olarakta adlandırılmaktadır), çocuk kütüphaneleri ve çocuk merkezlerinin incelenmesi yeterli görülmektedir.

2.4.1 Oyun Grupları

Oyun grubu genel olarak, 0-5 yaş arası bebek ve çocuklar ile anneleri (veya bakım verenler) için, fiziksel, bilişsel, sosyal ve dil gelişiminin bulundurulan çeşitli araç gereç ve oyuncaklar aracılığı ile desteklendiği gerek anne gerek çocuk için sosyal etkileşimin gerçekleştirildiği, haftalık oturumlar şeklinde, söz konusu yaş aralığındaki çocuklara uygun olarak düzenlenen bir mekânda yapılan buluşmaları kapsayan bir girişimdir.

Oyun grubu, ilk olarak 1938 yılında İngiltere'de Save the Children Fund (SCF) organizasyonu tarafından özellikle kalabalık bölgelerde başlatılan, okul öncesi çocukların gelişimlerini desteklemeyi hedefleyen bir harekettir [65]. Hirst ve Nutbrown, oyun grubu oluşumunu, 1951 yılında, ailelerin kreşlerin yetersiz olması veya kreş için bütçe ayırma sorunu sonucunda evlerde veya salonlarda oluşturdukları gönüllü gruplar olarak açıklamaktadır [102].

İkinci dünya savaşında kadın çalışan sayısının artması ile gündüz bakım evleri sayısındaki artış durumu, savaş sonrası yönetimlerin iki yaş altı çocuğu olan annelerin çalışmasını evler çocuklar için en iyi yerlerdir söylemi ile olumlu anlamda teşvik etmemesi sonucu azalmaya başlamıştır. 1944-1969 yılları arasında yaklaşık 50.000 gündüz bakım evi kapatılmış ve öncelik erken çocukluk dönemi eğitimi ve bakımı yerine diğer hususlara ayrılmıştır. İngiltere özelinde 1990 yılına kadar erken çocukluk eğitim alanı özel bir sektör olarak ele alınmıştır. Erken çocukluk döneminde çocukların birbiri ile etkileşimi ve erken eğitimin oyun üzerinden başlaması için gönüllü oyun gruplarına ilgi ve ihtiyaç artmıştır [103].

1961 yılında, Tutaev, ailelerin kendi oyun gruplarını oluşturmada yardımcı olması adına The Guardian isimli gazeteye bir yazı hazırlamıştır ve kısa sürede ülke genelinde oyun grupları oluşturulmuştur. Ayrıca SCF, 1968 yılında, İngiltere'de, eğitim bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından oyun gruplarına uygun mekânlar düzenlenmesi için desteklenmiştir. Oyun grupları ekonomik, politik ve sosyal içerikli bir oluşumdur [102].

İngiltere'de 1961 yılında kurulan ve yaklaşık 60 senedir oyun grupları kurulmasında rol alan bir başka kuruluş The Pre-school Learning Alliance (PLA)[12] olmaktadır ve günümüzde 800.000 kadar aileye hizmet eden 14.000'den fazla oyun grubu kurmuştur [104].

Oyun grupları kentlerde anne ve çocukların karşılaştıkları problemlere sosyal içerikli mekân sunarak çözüm arama hedefindedir. Oyun grubu konsepti Türkiye'de mevcut durumda Aile Bakanlığı, Belediye Çocuk Meclisleri ve Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen sosyal ve eğitim destek programlarına mekânsal boyutta eklemlenerek anne ve okul öncesi çocuklar için bir merkez halinde yeniden teşkil edilebilir.

Oyun grubu toplum tabanlı, erken çocukluk dönemi yaş grubuna ve anne veya bakımverenlerine yönelik hizmet eden yerel bir oluşumdur [105]. Oyun grupları, kent mekânında ihtiyaç doğrultusunda ortaya çıkan toplum tabanlı bir organizasyondur [106]. Bu hareketi erken dönem çocukluk evresine yönelik geliştirilmiş girişimlerden

[12] İlk kurulduğunda adı "Preschool Playgroup Association" idi. Kurucusu İngiltere'de oyun gruplarının kurulması ve yayılmasını sağlayan Belle Tutaev'dir.

ayırt eden özellik mekânsal bir boyuta sahip olmasıdır. Hurtwood'a göre oyun grupları konut alanları için çok önemli bir oluşumdur [65] (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 İngiltere'de bir oyun grubu örneği [107]

Commerford ve Robinson oyun gruplarını iki türde kategorize etmektedir [108]. Bunlardan birincisi, mahalli örgütlenme yoluyla, belirli bir yerleşim bölgesindeki komşuluk biriminde ikamet eden anneler tarafından yönlendirilen istek doğrultusunda oluşturulan toplumsal oyun gruplarıdır. Bu grupların oluşumu fakirlik, dezavantajlılık, sosyal izolasyon gibi sebeplerden bağımsız, yalnızca sosyal gelişim ve destek içerikli olabilmektedir. Bu grubun oluşum amacı aşağıdaki gibidir:

- Serbest, evrensel, öz yönetimli, akran desteği sunan gruplar oluşturma,
- Çocuk gelişimine katkı (fiziksel, bilişsel, sosyal ve dil),
- Annenin sosyal hayatına katkı,
- Dezavantajlı çocuklara erken ulaşma imkânı ile adil bir başlangıç [108]-[109].

İkinci grup ise desteklenen oyun gruplarıdır. Bu gruplar daha özel bir kitleye hitap etmektedir. Bu gruplar yerel yönetimler tarafından saptanan kültürel ve dilsel farklılıkları olan, mülteci grupları, sosyal olarak izole olan gruplar, zihinsel özürlü ve dezavantajlılara yönelik oluşturulmaktadır. Bu grubun amaçları:

- Çocuk gelişiminin kaliteli erken çocukluk etkinlikleri ile desteklenmesi,
- Ailelerin çocuk gelişimi, eğitimi gibi temel konularda bilinçlendirilmesi,
- Bilgi ve kaynaklara erişim imkânı,

- Gelişimsel problemlerin erken teşhisi ve ailelerin yönlendirilmesi şeklindedir.

Bu tür gruplarda belirli bir süre hizmet alan çocuk ve anneler uygun görüldüğü takdirde toplumsal oyun gruplarına yönlendirilmektedir. Crowe'ye göre oyun gruplarının çocuk, bakımveren, aile ve toplum boyutlu yararları olmaktadır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralanmaktadır.

- Anneler çocukların ihtiyacı olan oyun oynama deneyimlerinin geniş yelpazesinden bihaberdir ve oyun grubu aracılığıyla çocuğa çeşitli bir oyun ortamı sunulabilmektedir.
- Annelerin sosyal hayata yeniden kazandırılması, sorunlarını kendilerini anlayabilecek kişiler ile paylaşabilmeleri ve destek alabilmeleri,
- Çocuk gelişimine katkılarına ek olarak, çocuğa anneden bağımsızlaşma durumunu kolaylaştırma ve okula hazırlık sürecinde aile ortamından toplumsal ortama yumuşak geçiş sağlama,
- Anne baba ilişkisinde olumlu etkiler,
- Aile bütçesinin yeterli olmadığı aktivite ve oyun gereçlerinin bireysel olarak temin edilmesi sorunsalına oyun grubunda bulundurulan farklı gereçler ile vakit geçirerek çözüm sunma.

Bu yararlara ek olarak, Crowe, gençlerin oyun gruplarında gönüllü olarak kitap okuma gibi etkinliklerde aktif rol alması ile, aynı şekilde emekli olan yetişkinlerin yeniden toplumda etkin bir şekilde faal olmasını sağlayarak toplumsal fayda meydana geldiğini ifade etmektedir [106]. Bu bağlamda oyun gruplarının yalnızca çocuklara yönelik değil, anne, baba ve dolayısıyla tüm toplumun fayda sağladığı bir organizasyon olduğu söylenebilmektedir.

Oyun gruplarının kent planlamasına toplum katılımını sağlayıcı bir yönü bulunmaktadır. PLA gibi organizasyonlar, komşuluk gruplarında ihtiyaç doğrultusunda oyun gruplarının gönüllü anne-babalar tarafından talep edilmesi, organizasyonu ve işletilmesi konusunda teşvik vererek, gönüllülerin bu oluşumda sürekli görev almalarını sağlayan eğitimler de vermektedir.

Crowe, gerçekten etkili ve huzurlu bir oyun grubunun oluşturulmasında bazı kriterlerden bahsetmektedir. Crowe'ye göre kapasitenin max. 12 anne eşliğindeki max. 15 çocuk olarak belirlenmesi gerektiğini, aksi takdirde oyun grubu oturumlarının ana işlevinde gerek anne gerek çocuklar için bozukluk olabileceğini vurgulamaktadır

[106]. Oyun grubu mekânının ve oyuncak ve gereçlerin kullanıcının yaş grubuna uygun olarak hazırlanması ve oyun alanının düzenlendiği fiziksel çevre kalitesi [103] çocukların sosyal etkileşimi için önemli görülmektedir. Kullancı çeşitliliği açısından mekânsal ayrım sağlanmasını, buna göre, bebek ve 12 aya kadar olan süt çocukları için bir alanın ayrılması ve bakımverenler için dinlenme ve sohbet alanının oluşturulmasını önermektedir. Oyun gruplarında psikolojik destek ve yönlendirme için uzman danışman bulundurulması halinde, kişisel görüşmeler için ayrı bir oda hazırlanması faydalı olmaktadır [106].

Birçok ülkede çocuklar için faaliyet gösteren SCF organizasyonu, Avustralya'da Early Childhood Care and Develop programı altında Play2learn programını geliştirmiştir. Avustralya'da 30 yılda toplam 200 grup aracılığıyla 10.000 anne ve çocuk hizmet almaktadır.

2.4.2 Çocuk Merkezleri

Çocuk merkezleri, 0-5 yaş arası çocuklara ve ailelerine destek hizmeti vermek amacıyla kurulan merkezlerdir. Bu merkezlerde çeşitli alanlardan uzmanlar aileler ile buluşturularak özellikle dezavantajlı gruplar için bilgi aktarımı yapılmaktadır. Ebeler, sağlık çalışanları, çocuk doktorları, aile hekimleri gibi uzmanlar aile desteği sağlamaktadır. Genel olarak üç alanda destek verilir:

- Çocuk gelişimi ve okula hazırlık,
- Ebeveyn beklentileri, becerileri ve kendine güven,
- Yaşam ve sağlık konuları: emzirme, ek gıdaya geçiş ve sağlıklı beslenme; korunma ve aile planlaması, doğum öncesi ve sonrası ile ilgili konularda destek sağlama.

Buna ek olarak, bu merkezler kaliteli okul öncesi eğitimine önem vermektedir. Bunun için 3-4 yaşlar için haftalık belirlenen saatler süresince ücretsiz erken dönem eğitimi desteği yapılmaktadır. Ayrıca bakımverenlerin buluşması ve sosyal hayata katılımları için bir etkileşim mekânı niteliğindedir.

Türkiye'de çocuk merkezi oluşumu yaygın olmamakla birlikte son yıllarda bazı belediyelerin çocuk gelişim merkezleri kurma girişimleri izlenmektedir. Örneğin Kartal Belediyesi 2010 yılında başlattığı 'Çocuk Gelişim Merkezleri' projesi kapsamında 3-6 yaş aralığındaki çocukları hedefleyen yedi merkez kurmuştur. Bu merkezlerde danışma birimleri de mevcuttur.

2.4.3 Çocuk Kütüphaneleri

Erken çocukluk döneminde anne ve çocuğun erişebileceği bir diğer mekân çocuk kütüphaneleridir. İnteraktif çocuk kütüphaneleri olarak da bilinmektedir. Bu yerlerde görevliler veya gönüllüler tarafından çocuklara kitap okuma oturumu veya çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Çocuk kütüphanelerinin varlığı okuma kültürünün ve kitap sevgisinin sürdürülebilir nitelikte geliştirilmesi bakımından önemlidir [110] (Şekil 2.8).

Yakın zamanda gerçekleştirilen Çocuk Kütüphaneleri Çalıştay'ı sonuç raporunda bebekler ve en küçük çocuklar ile ilgili olarak;

- Çocuk kütüphanelerinin kreş ve okul öncesi dönem çocuklarına uygun programların yapılması,
- Kreş ve gündüz bakımevi gibi kuruluşlar ile işbirliği içinde bulunulması,
- Yenidoğan bebeklerin ve bakımverenlerin kütüphane üyeliğinin doğrudan yapılması ve çocuklara kitap paketleri gönderilmesi,
- Çocukların keşfetme ve algılama gibi gereksinimlerini karşılamaya yarayacak etkinliklerin düzenlenmesi gibi çalışmaların yapılmasına dikkat çekilmektedir [111].

Çocuk kütüphanelerinin 0-18 yaş arası tüm çocuklara hizmet vermesi beklenmektedir. Bu sebeple çocuk kütüphanelerinin tasarımı 0-4 yaş arası bireylere de uygun şekilde ele alınmalı ve gerekli tüm hizmet alanları da eklenmelidir.

Şekil 2.8 Selimiye Çocuk Kütüphanesi, Üsküdar [112]

2018 yılı itibariyle İstanbul'da toplam 30 çocuk kütüphanesi bulunmaktadır. İstanbul'da yaşayan çocuk nüfusuna göre, ortalama yüzonbin çocuğa bir kütüphane düşmektedir [113].

Yıldız, İstanbul çocuk kütüphaneleri üzerine yaptığı çalışmada, halk kütüphanelerinin erken dönem çocukları için optimum bir mekân olabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, çocuk kütüphanelerinin mimari olarak en küçük bireylere göre elverişli olmasının, çocukların kütüphanede geçirdikleri zamanın keyifli olmasını sağlayarak çocukların uzun vadede okuma isteğinin sürekliliğini sağlayacağını vurgulamaktadır. Bu sebeple, çocuk kütüphaneleri, çocukların doğalarına uygun olmalı ve mutlaka kolay erişilebilen noktalarda bulunmalıdır [113].

2.5 Bölüm Değerlendirmesi

Erken çocukluk dönemi ilk evresinde çocukların sosyal, fiziksel, bilişsel ve dil gelişim hızlarının diğer tüm evrelere göre daha yüksek olduğu bilinmektedir. Bu bilginin öneminden hareketle, bu dönemdeki 0-4 yaş arası çocukların bu dönemde gelişimlerinin salt aile imkânlarına göre şekillenmesi yerine, yerel yönetimlerin çocukların gelişimlerine katkıda bulunabilecek ortamları hazırlaması önemli görülmektedir. Bu ortamlar çocukların gelişimlerini tüm yönleriyle takip etme, çeşitli etkinlikler ve oyun aracılığı ile destekleme işlevine ek olarak, annelerin uzmanlar ile buluşturulması, eğitim, bilinçlendirme ve sosyal destek sağlayıcı işlevleri de yerine getirebilir.

Dört yaşına ulaşmış bir çocuğun sosyal etkileşim ihtiyacı olduğu gibi doğumdan itibaren her evrede çocukların etraflarında şekillenen sosyal çevrelerden öğrenme ve beceri kazanma fırsatları vardır. Anne ile başlayan sosyalleşme süreci aile ve akran etkileşimi ile devam etmektedir. Yetişkin-çocuk ilişkisi önemli olduğu kadar, çocuk-çocuk ilişkileri eşitlik ortamı içerisinde kural ve norm anlayışı kazanarak çözüm bulma, uygun şekilde kendini ifade edebilme, fikir beyan etme, uzlaşma, paylaşma gibi sosyal becerileri geliştirme bağlamında çok önemlidir. Gelecekteki akran ilişkilerinin belirleyicisi nitelikte olan erken çocukluk dönemi sosyal etkileşimleri çocukların bireysel gelişimleri açısından önemli olduğu kadar bir gruba ait olma, toplumsal bağlar kurabilme gibi toplumsal etkileri de vardır.

Çocukların ilk yıllarda kabiliyetleri ve hareket şekilleri yaş ilerledikçe gelişmekte ve değişmektedir. Plancı ve tasarımcıların bu farklılıkları dikkate almaları önemlidir. En küçük yaştaki bireylerin birer kullanıcı olarak değerlendirilmesi ve tüm ihtyiaçlarının belirlenmesi, her yaş evresine göre yeti ve becerilerinin saptanması hedef kitleye yönelik mekânsal tasarımların şekillenmesinde yararlı olmaktadır. Çocukların mekânı

algılayış biçimi ve mekânda davranış şekillerininde aynı doğrultuda yetişkinlerden farklı olduğu unutulmamalıdır.

Kentsel donatı alanlarında kentin en küçük kullanıcılarına özgü alanlar nitelik ve nicelik bakımından yeterli değildir. Öte yandan, değişen yaşam koşulları ve bilişim çağı çocukların hayatına çeşitli şekillerde 'ekran' kullanımını getirmektedir. Kentsel donatı alanlarında bireyler açık ve yeşil alanlar ile buluşma, çeşitli fiziksel ve sosyal içerikli aktiviteleri gerçekleştirme imkânı sunması gerekmektedir. Erken çocukluk dönemindeki bireyler ve bakımverenlerine özgü alanların tanımlanması bu sebeple önemli görülmektedir.

Ülkemizde çocuk kütüphaneleri, oyun grupları ve çocuk merkezleri gibi erken çocukluk dönemi çocuklarının yararlanabileceği sosyal etkileşim ortamlarının -çocuklar, bakımverenler, ve kent bağlamında sağladıkları yararlar açısından- tasarım kriterlerinin geliştirlmesi ve bu mekânların yaygınlaştırılması önemlidir. Özellikle mahalle sınırları içerisinde geliştirilecek mekânsal çözümler erişim ve kullanım açısından önemli görülmektedir. Çalışmanın ileriki bölümlerinde açıklanan, mahalle sınırları dahilinde 0-4 yaş arası çocuklar ve bakımverenlerin kullanımına yönelik farklı bir mekânsal çözüm denemesi yapılmaktadır.

ÇDŞ kriterlerinin yön verdiği çocuk dostu mekân ölçütlerinin anne çocuk oyun odası kurgusunun geliştirilmesinde kullanılmasının çağdaş çocuk mekânları ve oyun alanları oluşturmada yol gösterici olması beklenmektedir. Aşağıdaki tabloda araştırmanın devamını oluşturan bölümde kullanılması hedefi ile Çocuk Dostu Mekân kriterlerinin Anne Çocuk Oyun Odası kurgusunda mekânsal tasarım karşılığı belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2 Çocuk Dostu Mekân kriterleri ve Anne Çocuk Oyun Odası kurgusal tasarımında karşılığı (R. Jandali)

ÇDŞ Ölçütleri	**Oyun Odası Tasarımında Karşılığı**
Erişilebilirlik	Yer seçimi, Topoğrafya, Eşikler ve sınırlar, Yapılı çevre ile ilişki
Güvenlik	Yol kademelenmesine göre yerleşim, Yol ile ilişki, Kot ve zemin ilişkisi, Rüzgâr ve güneş faktörü, İç mekânda güvenlik önlemleri
Katılım	Çocuk gözünden bakarak tasarım, Tasarımda çocuktan fikir alma, esinlenme
Çeşitlilik	Esnek tasarım, Mekânın ve gereçlerin çeşitliliği, Antropometrik tasarım
Hareket özgürlüğü	Esnek tasarım, Modüler tasarım, Esnek mobilyaların kullanımı, Antropometrik tasarım
Keyifli, davetkâr alanlar	Çeşitlilik, Heyecan veren mekânların oluşturulması, Renk, doku, ışık, gölge kullanımı
Sosyal gelişimin desteklenmesi	Akranlarla buluşma ve mekânı paylaşma, Grup oyunları, Mekâna yürüyerek erişim imkânı
Fiziksel gelişimin desteklenmesi	Motor ve kas gelişimi için metaryaller, Hareketli bölücüler ve minderlerin kullanımı, Bahçe alanında çeşitlilik
Bilişsel Gelişimin desteklenmesi	Grup oyunları, Eğitim metaryalleri, ve kitaplar Yeşil alan, Doğa öğeleri: kum, su, taş, bitki ve hayvanlar ile etkileşim

3
ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNE YÖNELİK KENTSEL DONATI KURGUSU: ANNE-ÇOCUK OYUN ODASI

Çalışmada 0-4 yaş arası çocuklara tahsis edilen bir mekân kurgusu geliştirilmektedir. Bu kurgu, önerilen mekânın son derece yalın olabileceğine işaret etmesine ve Türk evinin çok işlevli odalarına ithafen 'oyun odası' olarak adlandırılmaktadır.

Erken çocukluk döneminde kent yapısında erişilebilir ve güvenli bir sosyal etkileşim ortamı oluşturmanın kent, toplum ve anne-çocuk üzerinde olumlu etkilerinin olması beklenmektedir. Bu etkileri üç başlıkta özetlemek mümkündür.

- Çocuklara katkısı: çocukların akranları ile biraraya gelmesi ile gerekli sosyal etkileşim şansını elde ederek sosyal gelişimlerinin desteklenmesi ve topluma katılım sağlamaları, yaşadıkları fiziksel ve sosyal boyutlarıyla çevreyi tanımaları ile aidiyet duygusunun pekiştirilmesi ve kente katılım, farklı araçlar, oyun aletleri ve hazırlanmış yeşil alan ile gelişimlerinin desteklenmesi gibi konularda fayda sağlanması,
- Kentsel ve toplumsal katkı: toplumsal bağların güçlendirilmesi, 'mahalleye aidiyet' duygusunun güçlendirilmesi, anne ve çocukların kente katılımının desteklenmesi beklenmektedir,
- Anne/ bakımveren ekseninde katkı: annelerin; diğer anneler ile buluşma imkânı ile sosyal yaşama dahil edilmesi, uzmanlar ile biraraya gelerek bilgi aktarımı sağlanması, çocukları ile eğitimsel ve kaliteli zaman geçirmesi.

Oyun odası açık ve kapalı mekânlardan oluşan (Şekil 3.1), oyun ve etkinlik köşesi ile hizmet alanlarını kapsayan bir kurgudur (Şekil 3.2). Alanların tümüyle 0-4 yaş arası çocukların gelişimlerini destekleyici, güvenli ve kentte kendilerine tahsis edilen bir mekân niteliğinde olması önemlidir.

Oyun odasında akademik kazanım kaygısı yoktur. Deneyim ve oyun aracılığı ile çocuklara gelişimsel destek zemini ve akranlar ile sosyal etkileşim imkânı sunmak hedeflenmektedir. Bunun için mekân niteliği önem kazanmaktadır. Çocukların iyi tasarlanmış mekânda hareketleri özgür ve sınırsız olmalıdır. Kurgulanan tematik alanların birbiri ile ilşkisi önemlidir ve bu noktada mekânın bütücül yaklaşımla tasarımı öne çıkmaktadır.

Tüm mekânlarda çocukların hakim kullanıcı olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Buna göre, pencerelerin konumları, kitaplıklar, mobilyalar vb elemanlar çocukların antropometrik ölçülerine uygun tasarlanmalıdır.

Oyun odası çocuklar için ve çocukların gözünden tasarım ile öne çıkmalıdır. Çocukların mekân deneyimleri ve mekânın kendisi ile etkileşim içinde olmaları bu bağlamda çeşitlendirilebilir. Zemin, duvarlar, odacıklar, farklılaşan zemin kotları, köşeler, süprizli mekânlar çocuğun yüksek, alçak, dar, geniş, küçük, büyük gibi mekânsal algısını geliştirilebilir.

Mekân tasarımı aracılığı ile duyuların desteklenmesi mümkündür. Gökyüzü, ışık, gölge, sesler, renkler, dokular, farklı yüzeyler, ıslak, soğuk gibi hislerin çeşitliliği mekân deneyiminde zenginlik sağlamaktadır. Beden-mekân ilişkisini tecrübe etmeye uygun alanlar tasarlanırsa çocuğun bedensel farkındalığı desteklenir.

Özgürce hareket etme, kendini ifade etme olgularını ve hayal gücünü desteklemek amacıyla iç ve dış mekânlarda tasarlanan tematik alanlara ek olarak boş alanların bırakılması önemlidir. Boş köşeler çocuklar tarafından farklı çeşitlerde değerlendirilebilir [114].

En küçük çocuklar belli bir yaşa kadar bakımverenleri eşliğinde bulunurlar. Anne çocuk oyun odasının kullanıcı kitlesinin de sürekli olarak bakımveren eşliğinde bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla oyun odasında bakımverenlerin de kullanıcı olduğu unutulmamalıdır. Bakımverenlerin mekânı benimsemesi ve çocukları ile birlikte mekânda bulunma isteğini desteklemek adına bakımverenler için kaliteli zaman ve konforlu deneyim sunmak önemli görülmektedir.

Oyun odalarının, bakanlıkların, vakıfların ve yönetimlerin erken çocukluk destek çalışmalarını yapabilmesi için ideal bir platform olduğu öngörülmektedir. Oyun odaları kuruluşlara müdahale gerektiren çocukları tespit etmede, gerekli müdahaleyi (görüşmeler, bilinçlendirme çalışmaları gibi) belirlemede yardımcı olabileceği gibi müdahalenin gerçekleşeceği zemin olarak da kullanılabilir. Bunun için esnek tasarım ile grup toplantılarına veya bilinçlendirme seminerlerine uygun hale

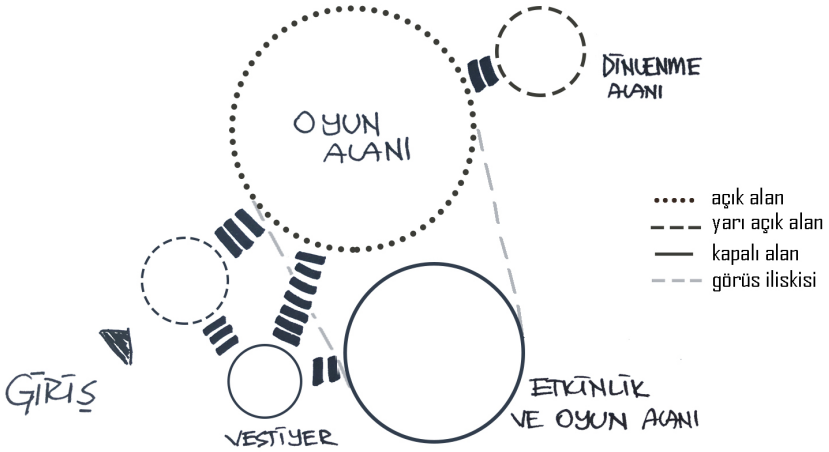

Şekil 3.1 Kurgulanan mekânın açık, yarı açık ve kapalı alan ilişkisi (R. Jandali, 2020)

Dış mekan	opsiyonel	gerekli	gerekli	opsiyonel	İç mekan
düz alan		■	■		rüzgarlık
çimlik alan		■	■		vestiyer
bitkiler		■		■	danışma
gözlem /dinlenme a.		■	■		oyun alanı
kum havuzu	■			■	etkinlik alanı
depo		■		■	mutfak
oyun aletleri		■	■		tezgah
evcikler	■		■		tuvalet (yetişkin)
tırmanma parkuru	■		■		tuvalet (çocuk)
tümsekler ve çukurlar	■			■	uzman odası
su öğesi	■		■		emzirme odası
duyu köşesi	■		■		bakım odası
ses panosu	■		■		teknik oda
doğal alan	■		■		depo
oyun parkı		■			
ağaçlıklı alan	■				
kümes alanı	■				

Şekil 3.2 İç ve dış alanlarda mekânsal dağılım (R. Jandali, 2020)

getirilebilecek mekâna, uzmanlar ile birebir görüşmelerin yapılabileceği odaların eklenmesi yeterlidir.

3.1 Fiziksel ve Mekânsal Özellikler

Oyun parkı tasarımı kamusal dış mekân bağlamında birçok araştırma konusunda ele alınmıştır ve detaylandırılmıştır. Erişen ve Güleş, erken çocukluk eğitimi mekânlarında standart belirlemede standartların çocuk gelişimine katkısının en temel yönlendirici olduğunu savunmaktadır [115].

Anne çocuk oyun odası iç ve dış mekânın bir bütün olarak ele alındığı bir oluşumdur. Bu sebeple dış mekân kriterleri incelendiği gibi iç mekân oluşumu da önemlidir. Oyun odasının, kamusal alan dahilinde sınıflandırılacak kapalı alanı ve dış alanda çocuk bahçesi ile 0-4 yaş arası çocukların ilk sosyal çevresi olarak hizmet vermesi öngörülmektedir.

Çalışmada, park ve oyun alanı tasarımları, kreş ve anaokulu tasarımları gibi farklı literatür incelemelirinde elde edilen tasarım kriterlerine ek olarak 0-4 yaş arası çocuklara uygun mekân kriterleri irdelenmektedir. Kriterler, Anne-çocuk oyun odasına yönelik uygulama çalışmalarında göz önünde bulundurulmak üzere on anabaşlıkta düzenlenmiştir.

1. Erişilebilirlik: Yer seçimi, yol ile ilişki ve eşikler,
2. Oyun davranış biçimine göre tasarım,
3. İklim: rüzgâr, yağmur ve güneş,
4. Yeşil alan kullanımı ve topoğrafya,
5. Güvenlik ölçütleri,
6. Mekân kullanımı ve esnek tasarım,
7. Çeşitlilik,
8. Ölçek ve kapasite belirlenmesi,
9. Aydınlatma, havalandırma ve ısıtma,
10. Oyuncaklar ve eğitimsel gereçler olarak toparlanmış ve detaylandırılmıştır.

3.1.1 Erişilebilirlik: yer seçimi, yol ile ilişki ve eşikler,

Herhangi bir donatı alanı, erişilebildiği düzeyde kullanılmakta ve kullanımdan doğan fayda meydana gelmektedir. Erişilebilirlik çocuklara yönelik tasarımda en önemli kavramlardan biridir. Araştırmanın hedef kitlesini oluşturan 0-4 yaş arası çocukların hareket kabiliyetleri gözlemlendiğinde, erişilebilirlik kavramının oyun odası tasarımı için önemi anlaşılmaktadır. Erişilebilirlik; alana erişimin sağlanması, erişimin güvenli olması, konforlu ve keyifli erişim boyutlarıyla ele alınmaktadır.

En küçük kullanıcıları hedefleyen tasarımlar konut çevresinde ele alınmaktadır. Çocuğun kentsel alanların bütününde varlığının önem arzettiği gibi, özellikle 0-4 yaş arası çocuklar için oyun odası tasarımının bütüncül bir yaklaşımla, çocuğun ve annesi veya bakımverenin evden çıkması ile başlayan, yolda seyir ile devam eden ve oyun odasına ulaşımı ile tamamlanan sürecin tasarımının bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Erişimin herhangi bir araca ihtiyaç duymadan yayan olarak sağlanması, oyun odasının bebek ve çocukları kentsel alana kazandırmak bağlamında hedefleri arasındandır.

Yetişkin bir insanın yürüyebileceği mesafe 800 m/ 10 dk ile tanımlanmakta iken, 0-4 yaş arası çocuklarda (bakımveren eşliğinde) bu mesafe 300m/ 10 dk şeklindedir. Bu durumda oyun odası için seçilecek olan alanın konut alanlarına 5-10 dakika (150-300m) mesafede olması ideal olacaktır (Şekil 3.3).

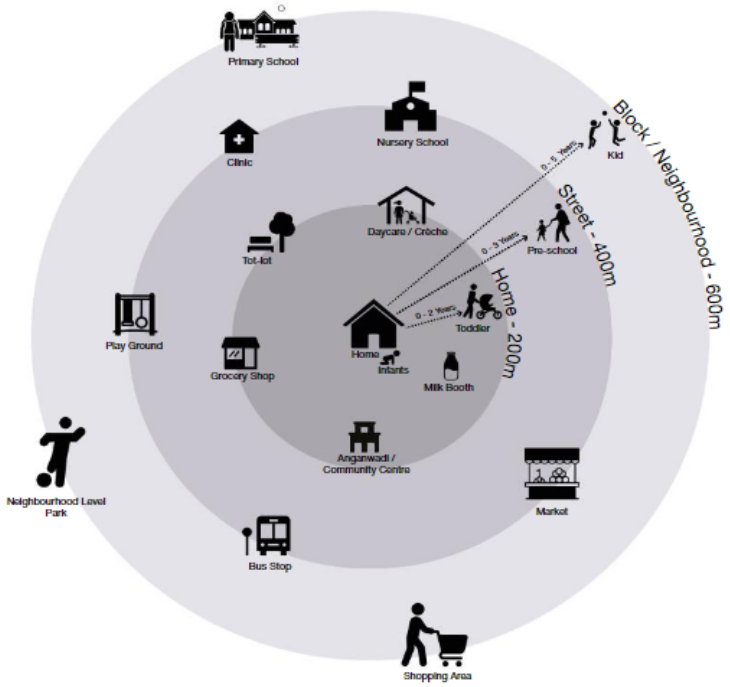

Şekil 3.3 Çocuk fiziksel gelişimine göre mahalle içi donatılarına erişim sınırları [116]

Oyun odasının yer seçimi mahalle (ilkokul yerleşim birimi) bünyesinde tek bir mekân olarak olabileceği gibi üç ayrı mekân olarakta planlanabilmektedir. Bir komşuluk biriminde 300-500 m^2 alandan oluşan bir çocuk bahçesi önerilmektedir [66] ve oyun odası bu bahçe ile ilişkili bir alanda planlanabilir. Aynı şekilde -önceki bölümlerde de belirtildiği gibi- anne ve çocuğun uğrak mekânı olan aile sağlık merkezleri ile birlikte de ele alınabilmektedir. Mevcut yeşil alanlar, çocuk parkları ve diğer rekreasyon alanları civarında yer seçilebilmektedir.

Uygun yer seçimi, Chamberline göre, tasarımın en önemli kısmını oluşturur. Çünkü oyun alanının yeri kullanılma oranını etkilemektedir. Ulaşımın yoğun olduğu yerler, gözetimsiz kalan yerler, uçurum, dereyatağı, bataklık veya korunmasız sahil şeridi gibi tehlikeli alanlar, mezarlık ve cezaevi gibi alanlar, kanalizasyon gibi teknik alanların yakın çevreleri çocuklar için uygun olmamaktadır. Ayrıca çok gürültülü alanlardan da kaçınılmalıdır [66, 115].

Henüz yürümeye başlayan, bebek arabasıyla götürülen veya kucakta taşınan bebekler ve bakımverenleri için oyun odasına erişimde topoğrafik veriler, sınırlar ve eşikler mekânın yer seçiminde önemli olmaktadır. Oyun odası kreş veya anaokulunun yol kademelenmesine göre yer seçimi için belirlenen mahalle içi erişim yolları üzerinde konumlandırılmalıdır.

Yoğun trafikli caddeler ve yollar çocuklar ve bebek arabaları için birer eşik oluşturur. Mahalle içinden yoğun trafikli caddeler geçmesi halinde bu caddeler için önlemler alınmalıdır. Child Accident Prevention Trust ‘ın yayımladığı bir bilgiye göre:

- Saatte 40km hız ile ilerleyen bir aracın bir çocuğa çarpması halinde 100 çocuktan yalnızca 15’inin kurtulma ihtimali olduğu; ancak araç 20 km/hız olarak seyrederken gerçekleşen bir kaza sonucunda 100 çocuktan 95’inin hayatta kalacağı bulunmuştur [117] (Şekil 3.4).

Bu doğrultuda, cadde ve sokakların çocuk yürüyüşüne elverişli olması için önlemler alınması gerekmektedir.

Global Designing Cities Initiative örgütünün (GDCI), ‘Designing Streets for Kids’ adlı rehberinde çocuklar için sokakların düzenlenmesinde yönlendirici bazı hususlara dikkat çekilmektedir [118].

- 95 cm yükseklikten düşünmek,
- Araçların sınırlandırılması,

- Toplu taşıma verimliliğini arttırarak sokakları yayalara tahsis etme,
- Geniş ve erişilebilir kaldırımları düzenlenmesi,
- Sokaklarda eğlenme-öğrenme elemanlarının bulundurulması,
- Araç-yaya kesişimlerinin geliştirilmesi,
- Tasarım ile hızı limitleme,
- Yeşil alan ve peyzaj düzenlemeleri,
- Çocukların kanunlarda özel yerlerinin olmasının sağlanması,

Öte yandan, Liangwa çocuk dostu kentler için trafik düzenlemelerini üç başlıkta tanımlamaktadır: sınırlama, bağlantı ve paylaşım [119]. Yollarda araçların hız limiti, tek yönlü yol düzenlemeleri, yön saptırıcıların kullanımı ile taşıtların sınırlandırılması; yaya yollarının ve çocukların genellikle kullandığı mekânların ve güzergâhların haritalarının çıkarılması ile çocuk yollarının belirlenmesi ve bağlantılarının kurulması; tümsekler, işaret ve tabelalar ve farklı yer döşemesi kullanarak paylaşımlı sokakların vurgulanması önerilmektedir.

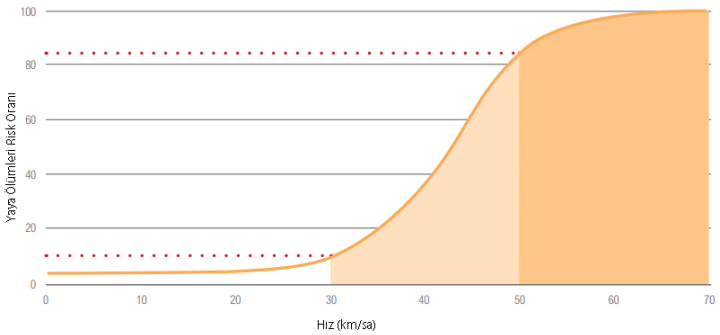

Şekil 3.4 Yaya güvenliği ve araç hızı ilişkisi [120]

Sokakların paylaşımlı kullanılması ve sokaklarda taşıt hakimiyetinin önüne geçilmesi adına süregelen araştırmalar sonucu uygulanabilecek bazı yöntemler geliştirilmiştir. Sokakların yayalaştırılması ve çocuk sokakları/oyun sokakları (Play Streets), paylaşımlı sokaklar (Homezone, Woonerf), sokak iyileştirmeleri, trafik sakinleştirme yöntemleri bunlardan bazılarıdır.

Çocuk sokakları, yetersiz oyun alanına sahip bölgelerde bir sokağın çocuk sokağı olarak düzenlenerek taşıt trafiğine tümüyle veya yılın belirli zamanlarında kapatılmasıdır. Sokakta oyun oynamaya yarayan çeşitli alanlar ve aletler de bulundurulabilir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Şeker Mahallesi çocuk sokağı, Adapazarı [121]

Sokak iyileştirmeleri ve trafik sakinleştirme uygulamalarında araçların hızlarını azaltmaya yarayan yöntemler ile, yolların güvenli sürüşe elverişli hale getirilmesini destekleyen çevresel düzenlemeler etkilidir. Hız kesici tümsekler, hız minderleri, kavşakların yükseltilmesi, yön saptırıcı düzenlemeler ve yol boğucuların uygulanması araç hızını sınırlama bağlamında önerilmektedir. Ayrıca, karşıdan karşıya geçme mesafenin azaltılması, kavşakların yükseltilmesi, yayalara geçiş üstünlüğünün tanınması, güvenli dönüş imkânı sunulması ile daha güvenli yürüme alanları oluşturulabilmektedir [120] (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 Trafik sakinleştirmeye yarayan yapay yön saptırıcılar [120]

Oyun odasının konumlandığı sokağın; taşıtların hız ve alan bağlamında sınırlandırıldığı, trafik sakinleştirme yöntemlerinin uygulandığı, farklı döşeme ve bitki elemanlarıyla farkındalık yaratılarak önceliğin yayalara verildiği bir alan olarak tanımlandırılması önemlidir.

Bebek ve annenin oyun odasına erişirken katettiği yol üzerindeki kaldırım, kaldırıma engel olan araç veya nesneler ve kaldırım bitimi niteliği, kent mobilyaları, trafik ışıkları, işaretler, yaya geçitleri, varsa merdivenlerin niteliği ve rıht yüksekliklerinin uygunluğu ve rampalar gibi kentsel elemanların sokak tasarımına uygunluğu gözden

geçirilmelidir. Buna ek olarak, yol üzerinde bulunan ağaç ve yeşil alanlar rüzgâr ve güneşte koruma sağlayarak seyri daha konforlu hale getirdiği unutulmamalıdır.

Bina girişinin saçak ve rüzgârlık gibi düzenlemelerle korunaklı hale getirilmesi [115] ve bebek arabalarının geçişi ve bırakılması için yeterli alan düşünülmesi de önemlidir.

3.1.2 Oyun davranış biçimine göre tasarım

Tasarım öncesinde çocuğun oyun davranışlarını tanımak tasarımın niteliği açısından önemli görülmektedir. 0-4 yaş arası çocukların oyun davranışlarının diğer çocuklardan farklılıklarını anlamak tasarımda yardımcı olabilir.

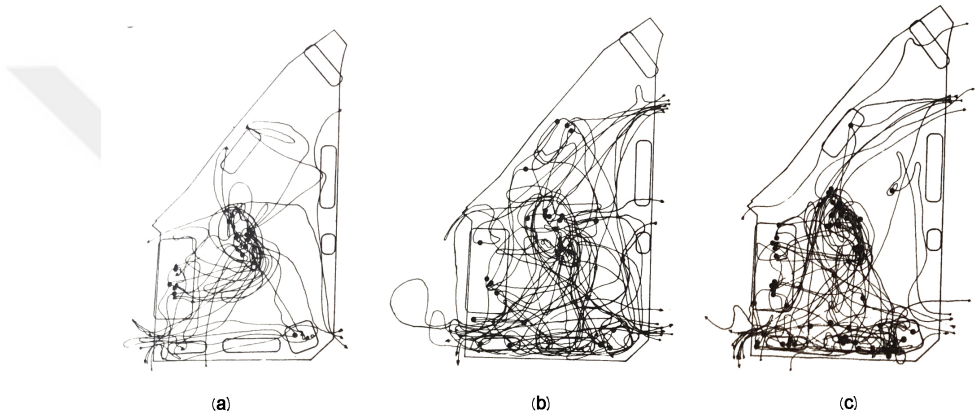

Şekil 3.7 1 - 12 yaşlarındaki çocukların bir oyun parkındaki hareket krokileri [62]

Şemada, farklı yaşlardaki çocukların bir parktaki hareket krokileri görülmektedir. Birinci krokide (a) 1-3 yaş arası çocukların hareket rotaları görülmektedir. İkinci krokide (b) 4-6 yaş arası çocuklar ve son krokide (c) 7 ilâ 12 yaşlarındaki çocukların hareket rotaları işaretlenmiştir. En küçük çocukların sınırlı hareket alanları olduğu ve daha çok merkezde kaldıkları gözlemlenmektedir. Öte yandan Senda, çocukların oyun parklarında hareketlerinin dairesel olduğunu ve yapılacak tasarımların bir sirkülasyon ve devamlılık içinde olması gerektiğini savunmaktadır [62] (Şekil 3.7).

0-4 yaş içindeki çocukların da her gelişim etabında farklı oyun becerilerine sahip oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Oyun odasının tasarımı ve içeriğinin 0-4 yaş arasında değişen oyun davranışı etaplarına uyum sağlaması gerekmektedir.

Chamberlin, 0-1 yaş arasını süt çocukluğu dönemi olarak adlandırmakta ve bu dönemde mekânsal açıdan oyunun önemsiz olduğunu vurgulamaktadır. Bu dönemdeki bebekler kendi oto mekanizmaları keşfetmekten hoşlanmaktadır. Özerklik dönemi olarak adlandırılan 1-3 yaş arası dönemde, çocuk bakımverenden bağımsızlık için ilk adımları atmaktadır. Yürüme öğrenilmiş ve iki yaşında da konuşma

öğrenilmiştir. Yürüme, koşma, tırmanma, zıplama, atlama gibi özgür hareket görülmektedir. 3-6 yaşlarda ise oyun davranışı çok hızlı hareket etme, sürekli konum değiştirme, kızlı erkekli gruplar oluşturma şeklinde gelişmektedir. Kayma, sallanma, kesme, yapıştırma gibi etkinlikler ilgi çekici olmaktadır. [66] (Şekil 3.8)

Şekil 3.8 0-4 yaş arası çocukların kabiliyetlerine göre oyun şekilleri [21]

Bir ilâ beş yaş arası çocukların kısa dikkat mesafesine sahip olduğu bilinmektedir [66]. İç mekânda güvenlik önlemleri alınırken bu husus önemli olurken, dış mekân oyun aletlerinin de buna göre basit olması yeterli olmaktadır.

Düz zeminler yeni yürüyen çocukların yürümelerini destekleyen arabaları itmek, bisikletleri sürmek veya oyuncak arabaları yürütmek amacıyla kullanılır ve bulundurulması gereklidir.

Bu alanların her birine eklenebilecek objeler ve aletler vardır. Bunlardan bazıları; aşinâ olunan biçimlerde ahşap malzemeden üretilmiş objeler ve kutular, tırmanma filesi, dönen aletler, grup oyunları için ahşap evcikler veya mutfak alanı ve renkli çeşitli bahçe oyun objeleridir (Şekil 3.9).

Ayrıca, bu yaş grubu çocuklar duyuları harekete geçirecek şeylerle meşgul olmaktan keyif almakta olduğundan ses panosu, dokun ve hisset panosu, su ve kum havuzu gibi alanlara yer verilebilir. Denge hissini öne çıkaracak elemanlar (kütükler gibi) eklenebilir (Şekil 3.10).

Şekil 3.9 0-4 yaş grubunun becerilerine yönelik oluşturulmuş bahçe alanı [122]

Oyun odasını bu yaşlarda gelişen oyun davranışı göz önünde bulundurularak tasarımı, kullanıcı olan 0-4 yaş arası her çocuğun farklılaşan ihtiyacını karşılaması, ilgisini çekmesi, spontane ve özgür oyunu teşvik etmesi ve mekânda mücadele etme duygusunu tatmin etmesi önemlidir.

Şekil 3.10 Doğal denge oyunlarına örnek olarak kütükler (R. Jandali, 2019)

3.1.3 İklim: rüzgâr, yağmur ve güneş

Tasarlanan her binada iklim koşulları binanın yer seçimini etkilediği gibi cephe özelliklerini ve iç mekânda alınacak önlemleri de ilgilendirmektedir. İklim verilerine uygun tasarımların verimliliğini ve kullanma oranını etkilemektedir.

Özellikle küçük çocuklar rüzgâr ve hafif esintileri sevmemekte ve rüzgâr olması halinde oyun oynamaktan keyif almamaktadırlar [65]. Bina yerleşiminde rüzgâr yönü dikkate alınmalıdır. Rüzgâr kesici olarak ağaçlar ve uygun bitkiler ile yapay elemanlar da kullanılabilir.

Güneş ışığı oyun parkları için önemli bir ışık ve sağlık kaynağıdır. Ancak direkt güneş ışınlarından korunmak gereklidir. Bunun için alanın güneş ışığı bazında analizi

yapılmalı güneş ve gölge alanları tespit edilmelidir. Bina konumu, sert zeminler, çimen alanı, oyun aletleri konumu gibi mekânsal dağılım yapılırken bu tespitler dikkate alınmalıdır. Bakımverenlerin dinlenme ve gözlem alanları ve oyun alanlarında koruyucu olarak gölgelik alanlar bulundurulmalıdır.

Kum havuzlarının sterilizasyonu ve kuruması, bitkilerin sağlıklı gelişimi için güneş ışığına ihtiyaç vardır. Ancak bahçe alanında çeşitli derecelerde güneşe maruz kalan alanlar olmalıdır [61].

Isı iletkenliği yüksek malzemeler özellikle güneşlenme süresi yüksek olan oyun alanlarında küçük çocuklar için dokunmayı ve kullanımı zorlaştırabilirmekte dolayısıyla oyun aleti verimliliğini azalmaktadır. Erken çocukluk çağındaki çocukların oyun parklarını kullanım süresi genellikle sabah başlamakta ve öğleden sonraya kadar devam etmektedir. Güneşlenme süresi ve şiddeti bu bakımdan önemlidir. Güneş ışığı malzeme seçiminde sürdürülebilirliği sağlamak için düşünülmesi gereken bir faktördür.

0-4 yaş arası çocuklar yağmuru merak etmekte, yağmur yağarken ellerini ve dillerini havaya kaldırarak bu doğa olayına tepki vermektedirler. Bu sebeple hafif yağmurlar çocuklar için farklı bir deneyim oluşturabilir (Şekil 3.11). Küçük yaşlardaki çocuklar için oyun süreklidir ve iç ve dış mekânın da sürekliliği olması önemlidir. Dolayısıyla mevsim değişikliklerinde dış mekânda oyunun devam etmesi için mekânın bir kısmı buna göre korunaklı düzenlenebilir. Bahçe alanında kullanılacak çeşitli kaplama malzemeleri yağmur esnasında veya hemen sonrasında bazı alanların kullanılmasına elverişli olabilmektedir. Yağmur için drenajın çok iyi sağlanması oyun alanının kullanım saatini etkilemektedir.

(a) **(b)**

Şekil 3.11 Yağmur suyu kontrol edilerek oluşturalan oyun alanı, Diana Princess Memorial Playground, İngiltere [123]

3.1.4 Yeşil alan kullanımı ve topoğrafya

Oyun odasına girişlerin zemin kotundan yapılması ve bina girişinin buna göre planlanması önemlidir. Mekâna girişte kot farklılığı var ise, bebek arabaları için rampa düşünülmeli ve bebek arabasını bırakmak için yeterli alan bırakılmalıdır.

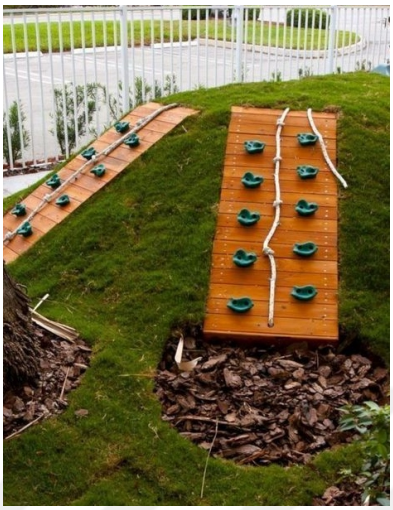

Şekil 3.12 Tırmanma ile fiziksel gelişim destekleyici oluşturulmuş tepecik örneği [124]

Dış mekân kullanımında topoğrafik farklılıklardan fayda sağlanabilmektedir. Özellikle bahçede varolan yükseltiler oyun alanı için birer fırsat olarak kullanılabilmektedir. Varolan tepecikler birer tırmanma alanı olarak kullanılabilmektedir. Tepecikler kaydırak yerleştirilerek (Şekil 3.19) veya -rahat gözlem açısında yüksek kotlar- oturma alanı olarak düzenlenerek değerlendirilebilir. Tepecikler doğal olduğu gibi suni olarak da oluşturulabilir. Bu noktada tepeciklerin 35 dereceden daha fazla eğimli olmamasına dikkat edilmelidir [66] (Şekil 3.12).

Topoğrafyanın çeşitlendirilmesi oyun alanlarında deneyim çeşitliliği sağlamaktadır. Buna bağlı olarak yürüme, koşma, denge, tırmanma, emekleme, yuvarlanma gibi farklı fiziksel etkinlikler için zemin oluşturulabilir (Şekil 3.13).

Peyzaj mimarları oyun alanlarında ve parklarda çocuklar için en uygun bitki örtüsünü pek çok araştırmada irdelemiştir. Bitkilerin doğru seçimi çocukların bahçe mekânında keşfini çeşitlendirmekte; güneşten, tozdan, gürültüden ve -sınırlayıcı olarak yerleştirildiğinde- trafikten korumakta; mekân geçişlerinde sınırları belirginleştirmekte olan doğal elemanlar olarak kullanılabilmektedir.

Bitkilendirme yapılırken çocukların antropometrik ölçümleri dikkate alınmalıdır. Bitkiler seçiminde çevre ve iklim koşulları önemlidir [125]. Çocukların ilgilerini çeken bitkiler kullanılmalı, zararlı meyve veren, dikenli ve alerjen bitkilerden kaçınılmalıdır. Çok geniş tepeli ağaçlar güneş ışığını kesebileceği için bulunduğu yöreye göre

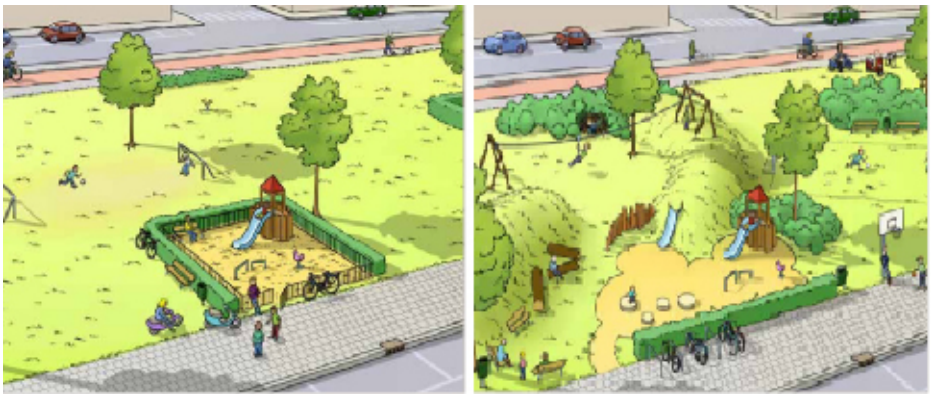

Şekil 3.13 Topoğrafyanın oyun alanı çeşitliliğine etkisi [21]

seçimi yapılabilir. Küçük çiçekli ağaçlar ve küçük çiçek yatakları çocukların ilgisini çektiğinden yerleştirilmesi uygundur (Şekil 3.14a).

(a) Etkileşime uygun çiçek yatağı [126]

(b) Doğal haliyle bırakılmış oyun alanı [127]

Şekil 3.14 Etkileşim sağlayan bitki seçimleri ve bahçe alanı tasarımı

Eğer mümkünse bir alanın doğal haliyle bırakılması, alçak dallı meyve ağaçlarının bulunması, bu alanda tepecikler ve arkasında saklanmaya yarayan yeşil bitkiler keyifli bir oyun alanı yaratmaktadır [66] (Şekil 3.14b).

3.1.5 Güvenlik ölçütleri

Güvenlik konusu çocuklara yönelik yapılan tüm tasarımlarda çok önemlidir. Çocuklar için eğitim binaları tasarımlarıyla bilinen mimar Hertzberger binaların ev ortamının sunduğu sıcaklık ve rahatlığını barındırması güven ve bağlanma duygularını öne çıkaracağını ileri sürmektedir [128]. Mekânların yanısıra mobilya, araç gereçler, bazı yiyecekler ve benzeri günlük kullanılan ve her evde bulunan birçok unsur özellikle 0-4 yaş arası çocuklar için tehlike arz etmektedir. Bunun nedeni, çocukların nesnelerin tadına bakarak keşfetme işi, nesnelerin verebilecekleri tehlikenin kestirilememesi ve motor becerilerin ve refleksin henüz tam olarak gelişmemesinden kaynaklanan ani ve

tahmin edilemez hareketler olarak sıralanabilir. Tasarım aracılığıyla düşme, çarpma, yutma, elektrik çarpması, kapı çarpması, sıkışma gibi tehlikelere karşı özenle önlemler alınmalıdır. Gözlemin kolaylaştırılması için geçirgen ve şeffaf mekân tasarımı tercih edilmelidir.

Oyun odasını oluşturan iç ve dış mekânların her birindeki güvenlik önlemleri ayrı ayrı irdelenmektedir.

3.1.5.1 İç mekânda güvenlik

Her mekâna göre güvenlik önlemleri mekân özelinde düşünülmelidir. Çocuk oyun odaların tasarımı titizlikle yapılmalı, bulundurulan araç ve gereçler özenle seçilmeli ve uygun olmayan malzemeler çocukların erişemeyeceği alanlarda tutulmalıdır. Bunu sağlamak için iç mekân kullanımında çeşitli alan tasarımı yardımcı olmaktaktır. Örneğin oyun alanı ile etkinlik köşesinin ayrılması, bir çocuk makasının oyun alanına karışmasını engelleyecektir. Oyuncak ve gereçler seçilirken de özen gösterilemlidir. Çok küçük parçalı tak-çıkar oyuncakları ve yuvarlak pil içeren aletlerin kullanılması engellenmelidir.

Oyun kazalarının %70'i düşmeler sonucu meydana gelmektedir [64]. Çocukların düşmesi sonucunda yaralanlamaların en aza indirilmesi için yer yumuşak malzeme veya parke ile kaplanır ve yumuşak oyun alanları oluşturulabilir. Pencereden düşme riskine karşın pencere mekanizmasının çocukların açamayacağı veya açıkken erişemeyeceği şekilde seçilmesi veya kilitler ve parmaklıklar ile açıklığın kontrol edilmesi sağlanabilir. Pencereler en fazla 10 cm genişliğinde açılmalıdır. Pencerelerin çocuk gözü hizasında olması ve ısı izolasyonlu olması önemlidir [115] (Şekil 3.15).

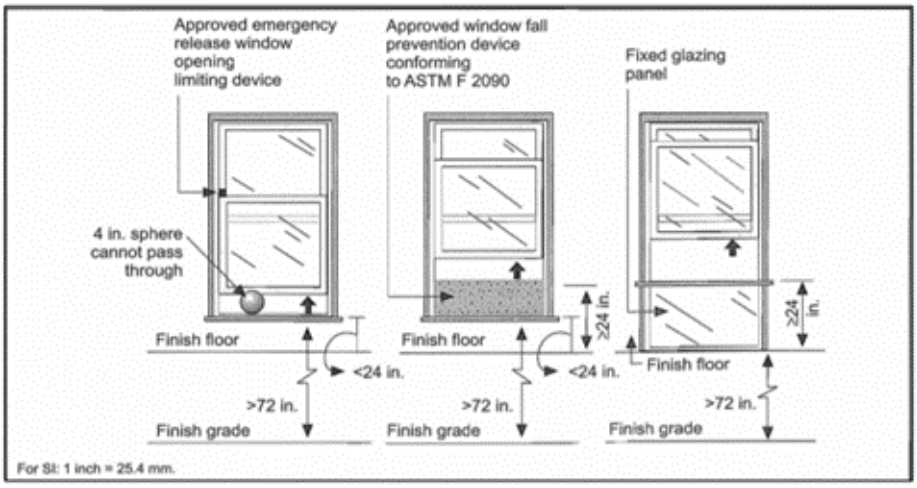

Şekil 3.15 Güvenlikli pencere tasarımı örneği [129]

Çocuklar için bir diğer tehlike oda kapılarıdır. Kapı bulunması halinde hem yetişkin hem çocuk için maksimum görüş sağlanması kapıyı açan için kapı arkasındakini görme imkânı sağlayabilir. Yönetmelikte de belirtildiği gibi kapılar içeriden dışarıya açılmalıdır [82] (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 Görüş sağlayan yaratıcı kapı tasarımı [130]

Mekânda kullanılacak mobilyalaların sivri köşelerinin yuvarlanması veya gerekli köşe koruyuların kullanılması mümkündür.

Anneler çocuklarını sürekli olarak izleyerek güvenliklerini sağlamakta ve gelişimlerini takip etmektedirler. Anne çocuk oyun odası yüksek derecede gözetim için şeffaflık ve geçirgenlik sağlayacak şekilde tasarlanabilir. Bunun için tek bir alanda geniş perspektif imkânıyla ferah mekânlar yaratılabilir. Odalar var ise bölücü duvarlarda görüş sağlayan yaratıcı açıklıklar tasarlanabilir.

Mekânda annelerin dinlenmesi için sandalye kullanımı söz konusu ise, sandalyelerin en fazla dört sanldaye üst üste konacak şekilde istif edilmesi devrilmeden oluşabilecek yaralanma riskini azaltmaktdır. Sandalye kullanımı yerine minderlerin kullanımı anneler için yerde oynayan çocuğa ulaşmak açısından kolaylık olacaktır.

Yönetmelikte bulunan yangın tahliye ile ilgili güvenlik koşullarının sağlanmasının yanı sıra, bu koşulların çocukların gözünden değerlendirilmesinde fayda vardır. Örneğin evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda çocukların da açabileceği şekilde tasarlanan yangın çıkış kapıları kullanılabilir (Şekil 3.17).

Kaygan zeminler için yapıştırıcıların kullanılması, ıslak hacimlerde kaymayan fayansların veya kaplamaların kullanılması, aynaların temperli olması, ceket askılığının sivri uçlu olmaması ve devrilmeyecek şekilde duvara monte edilen yüksek ve alçak olmak üzere iki boy seçeneğiyle seçilmesi, elektrik çıkışlarının

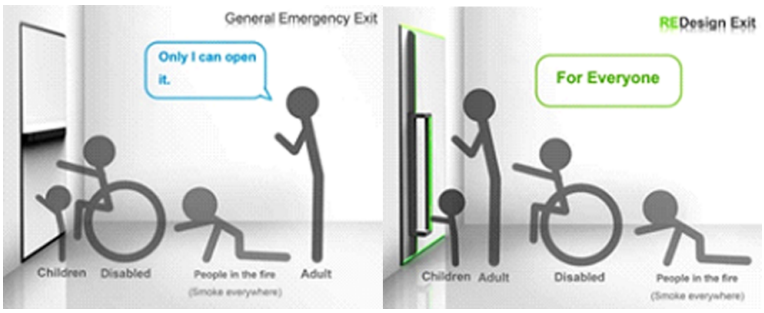

Şekil 3.17 Herkes için tasarlanan yangın çıkış kapısı örneği [131]

korunaklı seçilmesi veya kapaklar ile kapatılması ve varsa perde iplerinin boğulma tehlikesine karşı çocukların ulaşamayacağı seviyede tutulması, dolap gibi mobilyaların sabitlenmesi gibi önlemler alınmalıdır. Çocuklar mutlaka anne veya bakım veren gözetiminde olmalıdır. Ayrıca hazırlanacak bir güvenlik broşürü ile, mekâna sıcak içecek ile gelinilmemesi, bıçak gibi kesici aletlerin kullanılmaması, yutulabilecek kuruyemiş gibi atıştırmalıkların bulundurulmaması ve çocukların yalnız bırakılmaması gibi önlemler alınabilir. Alanda tam donanımlı bir ilk yardım kutusu bulundurulmalıdır.

3.1.5.2 Dış mekânda güvenlik

Dış mekân oyun alanlarındaki oyun aletleri güvenliğini sağlamak oldukça teknik ve detaylı bir tasarım sürecidir. Pek çok ayrıntı küçük çocuklar için tehlike arz edebilir. Oyun odasının dış mekânının çitle veya yeşil sınırlandırıcılar ile çevrilmesi, çocuklara güven duygusu verecektir ve mekânı korunaklı hale getirecektir. Yeşil sınırlandırıcı elemanlar dikensiz ve alerjen olmayan bitkilerden seçilmeli, çit malzemesi ise tehlike yaratacak tel vb. malzemeden olmamalıdır.

Düşmeler, çarpmalar ve kaygan malzemeler çocukların önceden tahmin edemedikleri tehlikelerdir. Ancak Walsh, önlemlerin aşırı olması, bazı oyun alanlarında çocukların risk kontrolü becerilerini geliştirmelerine engel olacağını, bu sebeple oyun alanlarında yumuşak düşme alanlarının dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Düşme alanları uygun malzemeler ile kaplanarak yaralanmalar engellenebilmektedir. (Şekil 3.18) Walsh'a göre güvenlik, çocuğun hayal gücünü sınırlamadan ve sıkıcılığa neden olmadan aynı zamanda travmatik tehlike riskini engelleyerek oluşturulacak bir denge işidir [22].

Oyun alanlarının güvenliğini sağlamak için ulusal ve uluslararası standartlar mevcuttur. Bu standartlara uyulması halinde büyük ölçüde güvenlik sağlanmaktadır. Amerika'da CPCS (U.S. Consumer Product Safety Commission), ASTM (American Society for Testing and Materials) ve N.P.P.S. (National Program For Playground Safety)

Şekil 3.18 Doğal yumuşak malzeme ile kaplanan alan örneği [132]

standartları vardır. Bu standartlardan yararlanarak 0-4 yaş arası oyun alanında güvenlik ölçütlerini incelemek mümkündür.

Kaplamaların güvenliğinde şok emilimi önemli bir etkendir. Düşmelerin yaşanabileceği alanlarda (salıncak alanları, kaydırak alanları, tırmanma alanları gibi) yumuşak düşüşe izin veren şok emici niteliği yüksek malzemeler kullanılmalıdır. Partikülleri 2-6mm arasında olan kumluk alanlar yüksek şok emiciliğine sahiptir. Küçük boy bezelye taş çakılı, kimyasal içermeyen doğal ağaç lifi, doğal kauçuk malzemeleri de kullanılabilir. Yumuşak düşüş kaplamalarında ekonomikliğin ve sürekliliğinin sağlanması için kaplamayı bir bordür ile sert zeminden ayırmak mümkündür.

Merdiven rıhtları çocukların rahatça çıkabileceği şekilde oluşturulmalıdır. Buna göre rıhtlar 8,75 cm'den az ve 16 cm'den çok yapılmamalıdır. Ayrıca basamak aralarında sıkışma tehlikesine karşı boşluk bırakılmamaldır. Trabzanlar çocukların kavrayabileceği şekilde ve maksimum 75 cm yükseliğinde olmalıdır [133].

Standart tip oyun ekipmanlarında kaydırak sahanlıklarının en az 55 cm olması, yüksekliğinin 135 cm olması ve kaydırak çıkış alanının en az 27,5 cm olması kaydırakların güvenli olmasını sağlamaktadır. Ancak en küçük kullanıcıların kaydırak merdivenlerinin çok dik olması halinde geriye düşme riski vardır. Bundan kaçınmak için kaydıraklar merdivensiz tasarlanabilir (doğal kaydıraklar) (Şekil 3.19).

Salıncaklarda ise, iki salıncak arası mesafe 60cm olacak şekilde, metal ve ahşap yerine yumuşak plastik malzeme kullanılmalıdır. Her bir aletin etrafında belirli mesafede

Şekil 3.19 Doğal kaydırak örneği [134]

düşme bölgesi[1] (güvenlik bölgesi) ayrılmalıdır. Oyun alanında salıncaklar daha uzak bir köşede konumlandırılırsa ve bariyerle vurgulanırsa çarpma riski azaltılmış olur [63].

Kum havuzlarının etrafının köşeleri sivri olmayacak bir malzeme ile çevrilmesi kum alanın hayvan dışkısına karşı korunmasına ve kumun diğer alanlara yayılmamasına olanak vermektedir. Kum havuzu 38-45cm derinlikte olmalıdır. Islanınca dokusunu koruyan nitelikte ve ince partikülerli bir karışım olmalıdır. İçerisinde sivri çizimler bulunmamalıdır. Çamurdan, oksitlerden ve kimyasallardan arındırılmış olmalıdır. Kullanım süreci içerisinde kontrol edilmelidir. Kum oranı azaldıkça kum eklenmelidir. Kum havuzunun drenajı çok iyi sağlanmalıdır [61].

Bahçede keşif açısından önemli bir eleman olan su öğesi bulundurulması halinde, su öğesinin derinliği en fazla 22cm olmalıdır ve suyun temiz olmasına dikkat edilmelidir [65].

Tüm malzemelerin sağlık açısından zarar oluşturmayacak, bakımı ve temizliği kolay, dayanıklı, toksik olmayan, renk kaybetmeyecek, aynı zamanda ekonomik, bulunduğu yöre kolay elde edilebilen ve kolay uygulanabilen ve bakılabilen nitelikte malzemelerden seçilmesi önemlidir. Günümüz parklarında kullanılan plastik asıllı zemin kaplaması yerine doğal malzemeler seçilebilir. Kum, yutulmayacak boyuttaki çakıl taşı, talaş, kum-talaş karışımı veya doğal kauçuk gibi malzemelerin çeşitli kullanımları düşüşte yaralanmaları engellerken, mekân çeşitliliğine katkıda bulunabilmektedir.

[1]Yaklaşık 180cm olmaktadır. Ancak salıncak etrafındaki düşme bölgesi salıncak yüksekliğinin iki katı olacak şekilde hesaplanmaktadır. Kaydırak güvenlik bölgesi (uzunluk + 120 cm) olmalıdır. [135]

Ayrıca malzemelerin yanık eşikleri de dikkate alınmalıdır. ISO 13732 standartlarında (2010) farklı malzemelerin temas halinde yanık oluşturma eşiği belirtilmiştir. Buna göre üç saniye temas durumunda ahşap malzemenin yanık eşiği 99 °C kadarken, metal malzemelerin 60 °C, beton, asfalt ve granitin 73 °C, plastik malzemenin ise 77 °C yanık eşikleri vardır (Vanos vd. 2016'dan akt. [125]). Bu bağlamda oyun parklarında kullanılmak üzere seçilebilecek en uygun malzeme ahşap malzeme olmaktadır. Yanık eşiği düşük malzeme kullanımı durumunda uygulama için güneş almayan gölgelik alanların seçilmesi gereklidir.

Tüm alanlarda önlemler alındıktan sonra alanların belirli aralıklarla güvenlik bağlamında yeniden gözden geçirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bahçe ekipmanları üzerinde çıkıntılar, kıstırmaya neden olabilecek dar açılar, gevşek sürgüler kontrol edilmelidir. Çocuklar anne-çocuk oyun odasında mutlaka bakımveren gözetimi altında bulunmalı, bakımverenler çocuklarını yalnız bırakmamalıdır.

Düşmeler, çarpmalar ve kaygan malzemeler çocukların önceden tahmin edemedikleri tehlikelerdir. Ancak Walsh, önlemlerin aşırı olması, bazı oyun alanlarında çocukların risk kontrolü becerilerini geliştirmelerine engel olacağını, bu sebeple oyun alanlarında yumuşak düşme alanlarının dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Walsh'a göre güvenlik, çocuğun hayal gücünü sınırlamadan ve sıkıcılığa neden olmadan aynı zamanda travmatik tehlike riskini engelleyerek oluşturulacak bir denge işidir [22]. Aynı şekilde Nebelong, güvenlik standartlarının trajik kazaları önlemek için tasarlandığını ancak çocukların dayanıklı yetişmesini engellediğini savunmaktadır. Nebelong kolay ve güvenli oyun ekipmanlarının tercih edilmesi yerine, her aşamada odaklanmak ve bedensel zekayı harekete geçirmeyi gerektiren asimetrik oyun alanlarının çocukları daha dayanıklı ve donanımlı olmalarında yardımcı olacağını ileri sürmüştür [136].

3.1.6 Mekân kullanımı ve esnek tasarım

Erken çocukluk döneminde çocukların ihtiyaçları yaşlarına göre değişmektedir. Bu farklı ihtiyaçların karşılanması farklı alanlar gerektirir. Bir kreşte bulunması gereken alanlar oyun odasında bulundurulması gereken alanlara yol gösterici olmaktadır.

Oyun odası giriş mekânı bir hazırlık mekânı olarak kademeli olacak şekilde tasarlanmalıdır. Açık alandan giriş sağlandıktan sonra yarı açık bir alanda bebek arabalarının güneş veya yağmurdan korunabileceği yeterli alana sahip hazırlık alanına geçilebilir, sonrasında ayakkabılıkların da bulunduğu kapalı temiz alana geçiş sağlanabilir. Bu alanın bahçe girişi ile bağlantılı olması hazırlık mekânının tek

mekânda çözülmesine olanak vermektedir. Giriş mekânının ihtiyaçlar doğrultusunda özenle hazırlanması gerekmektedir.

Kapalı alan ve bahçe alanına ek olarak ihtiyaçların karşılanması için geliştirilen hizmet birimleri oyun odası konseptinde son derece önemli olmaktadır. Bu mekânlar, bebek bakım odası olarak adlandırılan emzirme ve alt değiştirme alanları ile tuvaletler ve mama hazırlama alanı olarak kullanılabilecek bir tezgâh (su ısıtıcısı için mümkünse elektrik girişi yakınında düşünülmelidir) olarak sıralanabilir. Emzirme alanlarının mahremiyet usüllerine uygun tasarlanması toplumun beklentisi doğrultusunda olacaktır. Ancak alt değiştirme ve beslenme işleri için hazırlanan alanların gerek anne gerek babalar tarafından kullanıma uygun olması beklenmektedir. Bu doğrultuda emzirme alanlarının ayrı planlanması uygun olacaktır. Hizmet alanlarının tasarımlarının özenle yapılması (izbe, penceresiz, rutubetli alanlarda konumlandırılmaması, hijyen koşullarının üst düzeyde sağlanması ve genel bakımlarının yapılması gibi) en küçük bireylere ve onları yetiştirmede sorumluluk üstlenen bakımverenlerine hakettikleri değeri vermek ile ilgilidir.

Dış mekân alanlarının bir kısmı üstü kapalı planlanabilir. Bahçede farklı hava koşullarında da vakit geçirilebilmesi önemlidir. Ayrıca oyun altlerinin ve diğer malzemelerin depolanması için depo alanı bulundurulmalıdır. Bakımverenlerin gözlem yapabilmesi ve sohbet ortamı oluşması için oturma/dinlenme/gözlem alanları bulundurulmalıdır. Buna göre alan dağılımı Şekil 3.20'deki gibi öngörülmektedir[2].

Oyun odası ve etkinlik odası farklı bölücü elemanlarla tek bir alanda planlanabileceği gibi, ayrı ayrı odalarda da planlabilmektedir. Bölücü elemanların hareketli esnek mobilyalardan seçilmesi mekân kullanımında esneklik sağlamaktadır ve alan oyun şekline göre şekil alabilmektedir.

Bakımverenlerin dinlenmesi ve gözlem yapabilmesi için oturma alanları alan tamamına serpiştirilebilir. Böylece çocuklar hiçbir köşede gözetimsiz kalmaz (Şekil 3.21).

Esnek ve hareketli mobilyalar tek alanda çeşitli mekânlar yaratmada etkili olmaktadır. Anne- çocuk oyun odasının bir amacı da annelere yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılması ve annelere uzmanlarla biraraya gelme imkânı sağlanmasıdır. Bu amaçla kullanılacak alanın oluşturulmasında mobilyaların da esnek kullanımı düşünülebilir. Ayrıca bakımverenlerin mekânda verimli vakit geçirebilmesi adına mini bir kütüphane bulundurulabilir. Bakımverenliğin konforunu sağlamak, çocukların

[2]Dış mekân alanlarında seçilen yerin özelliklerine ve iklimsel koşullara göre maddelerden bazıları bulundurulmayabilir. Belirtilen oyun ve keşif amaçlı öğelerden birkaçı seçilip planlama yapılabilir.

- **İç mekân**
  - **Giriş mekânı**
    - **Bebek arabası muhafaza mekânı (yarı açık)**
    - **Vestiyer / hazırlık mekânı (kapalı)**
  - **Oyun alanı,**
  - Etkinlik alanı,
  - **Danışma odası/odaları**
  - **Dinlenme alanları,**
    - Çocuk uyku odası,
    - **Bakımveren oturma alanı**
  - **Hizmet alanları**
    - **Mutfak veya tezgâh,**
    - **Emzirme odası,**
    - **Sekreterya,**
    - **Teknik oda,**
    - **Depolar**
  - **Islak hacimler**
    - **Bakımverenler için tahsis edilen tuvaletler,**
    - **Çocuklar için tahsis edilen tuvaletler,**
    - **Alt değiştirme ve bakım odası,**
- **Dış mekân**
  - **Açık ve yarı açık alanlar,**
    - **Düz alanlar,**
    - Kum havuzu, su öğesi alanı, topoğrafik oyun alanı, duyu köşesi, ses köşesi gibi çeşitli alanlar,
    - Oyun aletleri ve objelerin bulunduğu alanlar,
    - Doğa alanı
      - **Çim kaplı alan,**
      - Ağaçlıklı alanlar,
      - Kümes hayvanlarının bulunduğu alan
    - **Oturma ve gözlemleme alanları**
  - **İçme ve temizlenme amaçlı su ihtiyacı için çeşme,**
  - **Edevat ve oyuncak deposu.**

Şekil 3.20 Alan dağılımı örneği

Şekil 3.21 Bakımverenlerin dinlenme alanlarının mekâna yerleştirilmesi örneği [137]

mekânda sürekliliğinin sağlanması adına önemlidir. Sıcak olmayan içeceklerin alanda bulundurulması bakımverenler için cezbedici olabilir.

Dinlenme alanları/karyolalar genelde mekânda 4 saatten fazla vakit geçiren çocuklar için düzenlenmektedir. Bu sebeple dinlenme için ayrıca oda tahsis etmek gerekli görülmeyebilir. Bunun için bir köşe hazırlamak yeterli görülebilir. Ayrıca mekânda olası kazalarda müdahale etmek amacıyla sağlık odası veya ilk yardım dolabı ve malzemeleri bulundurulmalıdır.

Mekân kurgusunda açık, yarı-açık ve kapalı alanlar ile dış mekânda çeşitli zemin türleri ilişkileri önemlidir. Mekânda çocukların kendi özel köşelerini yaratmalarına imkân veren tasarım öğelerine yer verilebilir (Şekil 3.22a). Hertzberger esnek mekânların öğrenimi ve işbirliğini desteklediğini savunmaktadır [128]. Planda kırılmalar farklı grupların aynı alanda iken dikkatleri dağılmadan oyunlarına devam edebilecekleri alanlar yaratır (Şekil 3.22b).

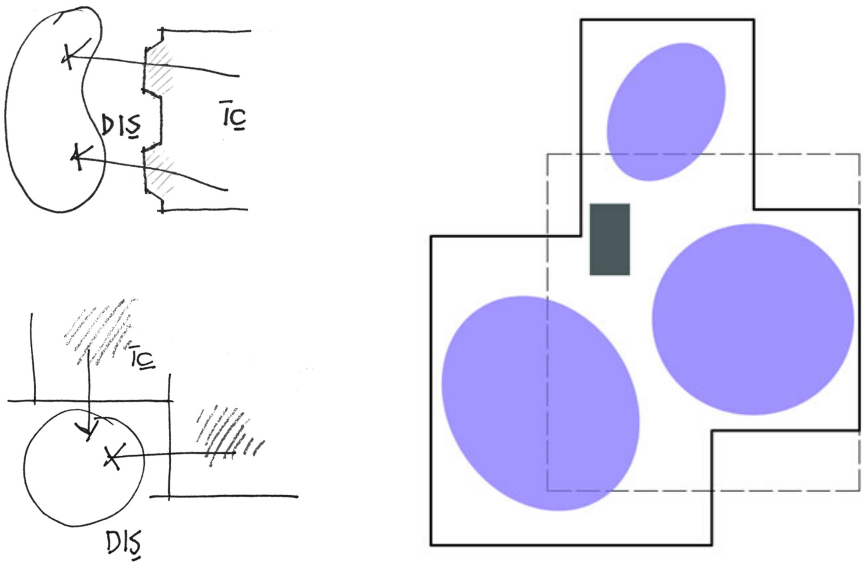

(a) Pencere önlerinde gizli oyun köşesi olabilecek mekânların oluşturulması (üst), planda kırılmaların gruplaşmaları kolaylaştırması (alt) (R. Jandali, 2020)

(b) Esneklik kavramının mekâna yansıması [128]

Şekil 3.22 Mekân kurgusunda esneklik ve çeşitlilik

Dış mekân oyun alanlarının dağılımında mekân ve işlev bağlamında ilişkiler şemasından faydalanılabilir. Bu sayede daha canlı oyun alanları ile sakinlik ve konsantre gerektiren oyunlar ayrılmış olacaktır. Esbensen oyun alanı tasarımında yedi birbirinden farklı fakat tamamlayıcı bölge olduğunu ileri sürmektedir [138] (Şekil 3.23).

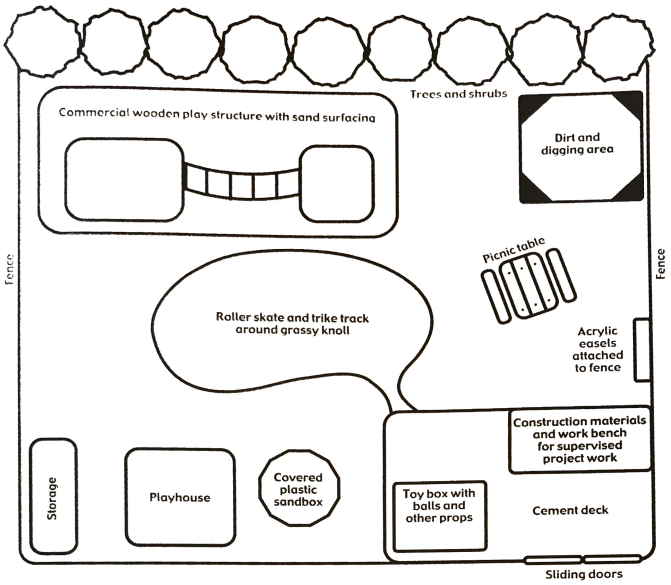

Şekil 3.23 Dış mekân oyun alanları dağılımı örneği [61]

- Geçiş bölgesi: İç mekân ve bahçe arası veya parsele giriş ile bina arasında kalan alanlar geçiş bölgesidir. Bu alanlarda oturma elemanları, zihinsel gelişimi ve el göz koordinasyon geliştirici sabit oyun panoları konabilir.
- Yaratıcı bölge: İnce motor becerilerini geliştirici oyun elemanlarına yer verilen alandır.
- Hayali/kurgusal bölge: Bu alanda küçük oyuncaklar ile çocukların hayal güçlerini kullancakları oyunlar inşa etmeleri desteklenir.
- Sosyal bölge: Çocukların gözlem yapması, birbiri ile etkileşime geçmesi ve oturması için ayrılan alanlardır.
- Dramatik bölge: Çocukların rol oyunu oynayabilecekleri alanlardır. Küçük evcikler, oyuncak el arabası gibi öğeler bulundurulabilir.
- Fiziksel bölge: İç mekânlarda gerçekleştirmenin zor olduğu motor becerilerini geliştirici fiziksel gelişim alanıdır. Denge, koordinasyon, kas gelişimi ve güçlenme alanlarıdır. Koşma, yürüme, atlama, zıplama, yuvarlanma gibi hareketlere yönelik açık ve boş alanları da kaplar. Bu alanların geçiş bölgeleri ile kesişimi olmamasına dikkat edilmelidir.
- Doğal alanlar: Kum, su, bitkiler, çimen, ağaçlar gibi doğa ile etkileşimli alanlardır.

Tüm bu alanların oyun niteliğine göre ilişkide konumlandırılması mümkündür (Şekil 3.24).

Oyun odasında mekân ve işlev bağlamında ilişkiler şeması hazırlanarak çeşitli oyun alanlarının aynı alanda bulunmasını düzenlemek, kesişimleri azaltarak güvenliği sağlamak, oyunun tek bir merkezde cazipleşmesini engelleyerek alan tümünde hazırlanmış farklı gelişim türlerini destekleyici oyun elemanlarının tamamının kullanımına teşvik edilebilir. Farklı işlevli alanlar çeşitli zemin kaplamarı ile ifade edilebilir. Alan belirleme yapılırken her alan parçasının geliştirici amacı ve anlamı olması gerekmez. Boş alanlar çocukların yaratıcı oyunları için bırakılmalıdır.

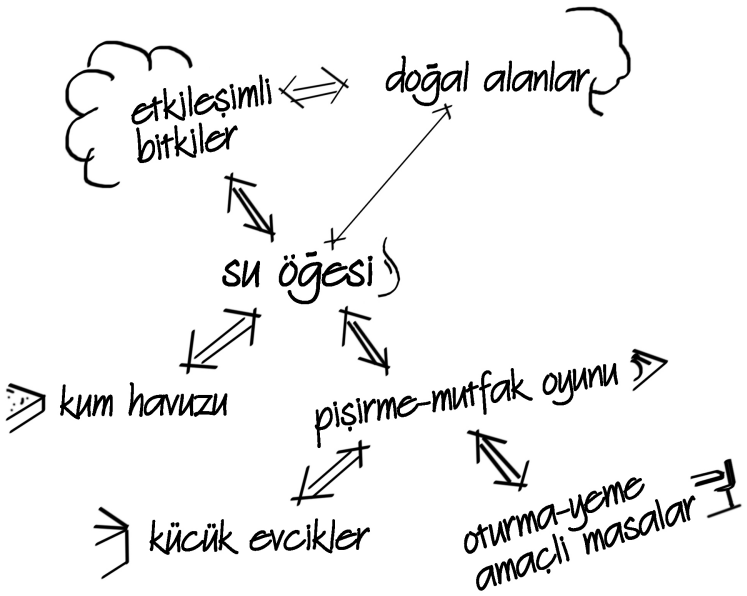

Şekil 3.24 Oyun elemanlarının oyun niteliklerine göre ilişkileri (R. Jandali, 2020)

Benzer şekilde Walsh oyun alanları tasarımında etkinliklerin mekânlarını tiplerine göre ayırmanın en iyi yöntem olduğunu savunmaktadır. Walsh'a göre, mekân organizasyonunun kilit özellikleri:

- Kesişimin ve çarpışmaların etkinlikleri ayırma aracılığıyla önlenmesi,
- Görsel ve fiziksel denetimin yüksek olması,
- Her etkinlik alanında çeşitli, yeterli ve birbirini tamalayıcı oyun aletlerinin/objelerinin bulunması,
- Güvenlik önlemleri akılda bulundurularak tasarım,
- Her kullanıcının en az dört farklı oyun seçeneğine sahip olmasıdır (Kritchesky ve Prescott'tan (1977) akt. [22]) (Şekil 3.25).

Bengtsson en küçük çocukların oyun alanlarındaki ihtiyaçlarını dört başlıkta ayırmaktadır [63]:

- Yumuşak alanlar,
- Sert zeminler,
- Yumuşak kum alanları (inşaa alanı),
- Çimenlik alan.

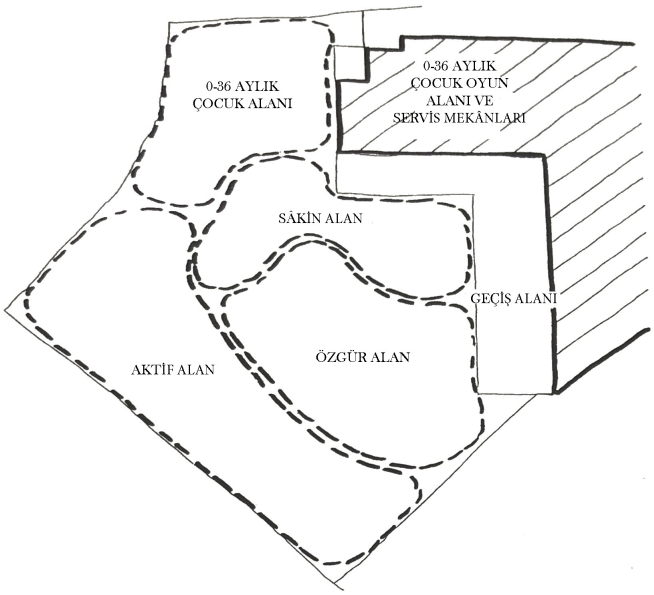

Şekil 3.25 Walsh'un en küçük kullanıcılar için 'en iyi yöntem' olarak nitelediği açık oyun alanı organizasyonu [22]

Benzer şekilde Chamberlin çocuk bahçesini üç ana bileşende kategorize etmekte ve bu organizayonu oransal değerler ile ifade etmektedir. Buna göre, bahçe alanı; sert zemin, çimenlik alan ve geliştirilmiş alandan oluşmaktdır [66] (Şekil 3.26).

Şekil 3.26 Bahçe alanı içeriğinin oransal dağılımı
(CMHC, 1978'den akt. Chamberlin, 1998'den alınan verilerle R. Jandali tarafından üretilmiştir.)

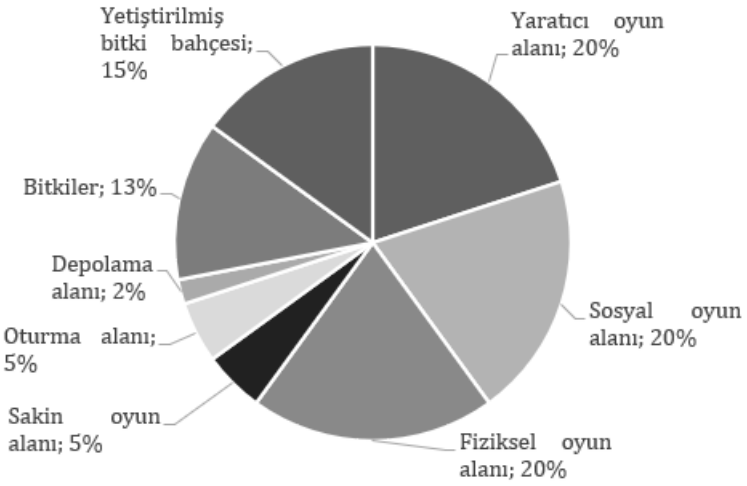

Şekil 3.27 Geliştirilmiş alan içeriği ve her bir içeriğin alan tümüne göre oranı (CMHC, 1978'den akt. Chamberlin, 1998'den alınan verilerle R. Jandali tarafından üretilmiştir.)

Central mortage ve Housing Coorperation (CMHC) geliştirilmiş alanın içeriğini oyun alanları tasarım raporunda incelemiştir. Rapora göre belirli işlevlerin karşılığı belirli yüzdelerle verilmiştir. Buna göre geliştirilmiş alan gösterilmektedir (Şekil 3.27). Etkinliklerin seçimi oyun alanlarının tasarımını ve boyutunu belirlemektedir.

Çocukların yaşlarına göre ihtiyaç duydukları oyun alanı türü farklı olmaktadır. Hayward, her yaştan çocukları kapsayan bir oyun parkında, okul öncesi çocuk grubu için çağdaş oyun alanında 35,23, geleneksel oyun alanında 29,48 ve macera oyun alanında 1,74 oranında kullanım durumu olduğunu gözlemlemektedir (1974'ten akt. [87]). Bu okul öncesi çocukların genel olarak geleneksel ve çağdaş oyun alanlarında vakit geçirdiklerine işaret etmektedir.

Öte yandan, macera oyun alanları özgür ve dramatik oyunu desteklemesi, çocuğun çevresini yeniden şekillendirebilmesi ve sosyal gelişim açısından önemli olması nedeniyle uzmanlar tarafından önemsenmektedir [64]. Ancak 0-4 yaş arası çocukların becerileri göz önünde bulundurulduğunda macera oyun alanları bu yaşlar için yeterince verimli olmamaktadır.

Farklı yüzeylerin mekâna entegre edilmesi oyun alanı tasarımında önemli bir unsurdur. Bahçe alanında farklı malzemeli yüzeylerin kullanımı ile biraraya getirelecek alanlar keşfetmek için ideal olmaktadır. Çocuklara tekdüze bir alan sunmak yerine onları davet edebilen, alan içerisinde bizzat bulunma ve deneyimleme arzusunu getiren mekânlar oluşturulabilmekte ve çeşitli elemanlarla organizasyonu halinde bu mekânların çocukları harekete yönlendirmesi sağlanabilmektedir (Şekil 3.28).

Şekil 3.28 Farklı malzeme ve yüzeyler ile oluşturulan yönelndirici dış mekân [139]

Theemes'e göre, yüzey malzemesinin seçiminde önemli olan dört değişken vardır:

- Şok/ darbe emicilik,
- Erişilebilirlik/ temin edilebilme,
- Bakım ve sürdürülebilirlik,
- Ekonomiklik [61].

Bahçe alanına yerleştirilecek farklı oyun elemanları mekânı keyifli ve çekici hale getirmektedir. Bu alanlardan en önemlisi çocuklar için sonsuz yaratıcı imkânlar sunan kum havuzlarıdır. Günümüzde kum havuzları park ve bahçelerde görülmemeye başlanmıştır. Bunun sebebi kum havuzlarının anneler tarafından 'eve kum taşınması' sebebiyle istenmemesi ve sterilizasyon sorunu olarak gösterilmektedir. Ancak kum havuzlarının yerini tutabilecek gerçek bir alternatif mevcut değildir. Hertzberger, Amsterdam'da kum havuzlarının öneminin bilinmesi ile yerlerinin halâ korunuyor ve havuzların aktif şekilde kullanılıyor olmasına dikkat çekmektedir. Ayrıca kum havuzları en küçük kent kullancıları tarafından kullanılan alanlar olarak her kesimden kentlinin biraraya geldiği ve bu sayede kaynaştığı ideal mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Kum havuzları çocukların her biri için yeterli alan sağlamakta ve çocuklar birbirilerinin varlığını farketmektedir. Her bir çocuk diğerinin özel alanını gözlemlemekte ve her bir alan farklı bir şekilde oluşturulmaktadır. [128] (Şekil 3.29)

Bir kum havuzunda oynayan çocuklar birbirileri ile geçinmek ve birliktelik ile başetmek zorundadır. Bunun için grup oyunları ve yardımlaşma-dayanışmalar ortaya

Şekil 3.29 Doğal şekilde oluşturulmuş basit kum havuzu örneği [140]

çıkmaktadır. Kum havuzları çocukların fiziksel ve bilişsel gelişime katkı sağladığı gibi sosyal gelişim için de önemli bir zemindir [128]. Bu sebeple kum havuzlarının önemi göz önünde bulundurularak, güneş gören alanlara yerleştirilmesi, etrafının çevrilmesi ve kullanım saati dışında bir kapak ile örtülmesi hijyen koşullarının sağlanması açısından yeterli olmaktadır.

Bir diğer önemli unsur bahçe alanında su öğesi bulundurulmasıdır. Küçük bir havuz şeklinde bahçe tasarımında inşa edilebileceği gibi, uygun derinlikte bir kapta da bulundurulabilir. Su öğeleri kovalar, plastik bardaklar, bitkiler, kaşık veya kevgir gibi gereçler, farklı oyuncaklar ile çeşitli bir deneyim imkânı vermektedir. (Şekil 3.30)

Şekil 3.30 Su öğesi etrafında farklı gereçler ile bilişsel gelişime destek sağlanması [141]

3.1.7 Çeşitlilik

Çeşitlilik kavramı; oyun alanında çeşitli mekânların oluşturulması, etkinliklerin çeşitliliği, oyuncak ve gereçlerin çeşitliliği, desteklenen gelişim türlerinin çeşitli olması ve yaş grubu çeşitliliği olarak beş farklı boyutu temsil etmektedir.

Oyun mekânında çeşitli alanların oluşturulması

Mekânların belli temalar eşliğinde hayal gücünü tetikleyen alanlar şeklinde çeşitlendirilmesi mümkündür. Dekoratif elemanlarla döşenip, oyun gereçleriyle donatılabilir. Birer basamak yükseklik verilerek mekân ayrımı sağlanabilir. Yükseklik sağlanırken rampaların kullanımı daha güvenlidir ve rampalar küçük çocuklar için tek başına ilgi çekici oyun alanıdır.

Ayrıca dış mekânda da farklı oyun elemanları, farklı yüzeyler, tırmanmaya yarayan ekipmanlar, etkileşimli ses ve renk panoları, çeşitli dokuların bulundurulması ile çeşitli alanlar oluşturulabilmektedir. 0-4 yaş aralığında yüzeyleri, dokuları, sesleri, farklı doğa elemanlarını keşfetmek esas olduğundan kompleks oyun aletlerine ihtiyaç olmadan basit çözümlerle oluşturulan köşeler yeterli olmaktadır (Şekil 3.31).

Şekil 3.31 Dış mekânda oyun imkânı sağlayan kaplama yüzeyi örneği [142]

Mekânlarda uygulanan etkinliklerin çeşitliliği

Etkinlik alanında çocukların boyutlarına uygun masa ve sandalyeler bulundurulmalıdır. Masalar resim çizme veya parmak boyası gibi basit etkinliklere ek olarak, evcilik gibi oyunlarda kullanılabilir. Çocukların resimlerinin çocukların görebileceği hizada asıldığı mıknatıslı bir pano yerleştirmek teşvik edici olabilir. Etkinliklerin basit malzemelerle anneler işliğinde yapılması, aylık etkinlik programı düzenlenmesi ve uygulanması, etkinliklere grup oyunları, dans, birlikte şarkı söyleme gibi basit ve uygulanması kolay sosyal etkileşimi destekleyici etkinlikler eklenebilir (Şekil 3.32).

Oyuncak ve gereçlerin çeşitliliği

Şekil 3.32 Motor becerilerini geliştiren basit etkinliklere örnek [141]

Oyun alanınında çeşitli oyuncaklar, Legolar, yumuşak oyun platformları, minderler, evcikler, oyuncak mutfaklar, top havuzları gibi çocuk oyun gereçlerine yer verilebilir. Çeşitli oyun aletleri alandaki her bir çocuğun oyun oynamasına yardımcı olmaktadır. Bazı oyun gereçleri diğerlerine kıyasla daha çekici gelmektedir ve çocuklar arasında çekişmelere neden olabilir. Ancak uzmanlar bu çekişmelerin çocukların gelişimlerine yardımcı olduğuna işaret etmektedir. Oyuncaklar ve gereçler özenle seçilmeli, ilgi çekici, birden çok oyuna elverişli, dayanıklı ve sağlıklı malzemeden üretilmiş olmalıdır.

Gelişim türü çeşitliliğinin göz önünde bulundurulması

Oyunların ve mekânların fiziksel, bilişsel, dil ve sosyal gelişim türlerini destekleyici olması açısından gelişim türü çeşitliliğinin sağlanması (Şekil 3.33).

Şekil 3.33 Basit gereçlerle hazırlanmış ses panosu/müzik duvarı ile bilişsel gelişime destek [143]

Yaş grubu çeşitliliği

Oyuncaklar her yaş evresinde geliştirilen beceriler doğrultusunda çeşitlenmektedir. Oyun aletleri ve oyuncaklar mutlaka 0-4 yaş aralıktaki her yaş dönemini kapsayacak şekilde seçilmelidir.

Alanlarda yüzüstü ve sırtüstü pozisyonda durabilen 0-6 ay bebeklere uygun yumuşak yüzey alanların bırakılabilir, yeni adım atan bebeklerin yürümesini destekleyici yüzeyler ve duvarlarda ayna ve trabzanlar bulundurulabilir.

Oyun odasının mahallede bulunan diğer oyun parkları ile ilişkili tasarlanması halinde oyun odası oyun ekipmanları ayrı bir alanda planlanabilir fakat kontrollü şekilde geçiş bırakılabilir. Burada önemli olan güvenliğın ve sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Park alanındaki bisiklet sürme alanları veya koşmak için uygun genişlikteki alanlar ile kesişim önlenmelidir. Çocukların diğer çocuklar ile oynaması ve onlardan öğrenmesi imkânı değerlendirilmelidir. Bu durumda sabit duvarların örülmesi yerine geçiş sağlayıcı çözümler üretilebilir. Oyun odası bahçe alanının vandalizmden veya yanlış kullanımdan korunması için kullanım dışı saatlerde alanın park girişi kapatılmalıdır.

3.1.8 Ölçek ve kapasite belirlenmesi

Mekân ölçeğinin çocuk davranışları üzerinde etkisi olduğu ileri sürülmekte ve mekânın çocuk sayısına göre yetersiz olması durumunda çocukların problemli davranışlar göstermekte olduğuna, mekânın fazla geniş ve plansız olması durumunda işbirliği ve etkileşimin azaldığına işaret edilmektedir (Decker ve Decker, 2005'ten akt. [144]).

Toplam alan belirlenirken; mobilya ölçüleri, toplam kapasite, oyun oturum sıklığı, kullanıcı çocuk nüfusu oranları ve uygulanan mahalledeki oyun odası adedi gibi unsurlar etkili olmaktadır.

Bir mahallede ihtiyaç duyulan oyun odası adedi mahallede yaşayan 0-4 yaş arası ortalama çocuk nüfusu, mahallenin büyüklüğü / kapladığı alanın büyüklüğü, eşikler (eğim/yokuş-iniş oranı, üst kademe araç yolları… gibi faktörler) dikkate alınarak belirlenmelidir. Buna göre bir mahallenin yüzölçümü optümum sınırlar içerisinde ancak çocuk nüfusu yüksek ise, oturum sıklaştırmak yeterli olmayabilir. Bu durumda iki adet veya daha sık oyun odası önerilir. Aynı şekilde bir mahallenin yüzölçümü varsayılan sınırları aşıyor ise -erişilebilirlik açısından sorun oluşmaması için- iki adet veya daha sık oyun odası önerilir.

Türkiye'de 0-5 yaş aralığı için kreş ve okul öncesi eğitim binaları kapasitesi her bir çocuğa ayrılan karyola adedine göre belirlenen uyku odası kapasitesine göre

Tablo 3.1 Ülkelere göre okul öncesi eğitim binalarının kapasiteleri (R. Jandali, 2020)

Ülke	Yaş aralığı	Her bir çocuğa ayrılan toplam alan	Sınıf kapasitesi (kişi)
Avustralya	0-3 yaş	$3{,}3m^2$	-
Kanada	2-5 yaş	$3{,}12m^2$	25
Amerika	0-5 yaş	$4{,}4m^2$	20
Arjantin	0-5 yaş	$1{,}60m^2$ (mobilyasız)	28
Brezilya	0-5 yaş	$2{,}2m^2$	25
Türkiye	0-36 ay	$2m^2$	Uyku odası büyüklüğüne göre hesaplanmaktadır.
	36-66 ay	$2m^2$	Uyku, oyun, etkinlik gibi odaların büyüklüğüne göre hesaplanmaktadır.

belirlenirken, oyun ve etkinlik odalarında her bir çocuğa en az $2m^2$ alan ve $6m^3$ hava düşecek şekilde ayrılması zorunludur. Odalar -işlevi farketmeksizin- $15m^2$ 'den küçük olamaz. Çocuk klüplerinin kapasitesi çalışma odalarına göre belirlenmektedir ve çalışma alanında her bir çocuk için $2m^2$ alan bırakılmalıdır [82]. Bu alanlar belirlenirken en önemli faktör çocukların kullanması gereken mobilyalar olmaktadır.

Avustralya'nın Victoria eyaletinde Erken Çocukluk Eğitimi Bürosu'nun çocuklara hizmet için kullanılan iç mekânlarda her bir çocuk için -sabit mobilyalar dahil olacak şekilde- $3{,}3m^2$ alan belirlenmiştir [145]. Kanada'da ise 2-5 yaş arası 2-3 saat devam eden çocuklar için $3{,}12m^2$ belirlenmiştir ve sınıflar aynı anda en fazla 25 çocuktan oluşmaktadır [146]. Amerika'da ise okul öncesi dönemi için toplam 20 kişilik gruplardan oluşan çocuklardan her birine $4{,}4m^2$ alan belirlenmektedir [147]. Arjantin'de 0-5 yaş grubu arası toplam 28 kişilik gruplardan oluşan her bir çocuk için en az $1{,}60m^2$ alan ayrılmaktadır. Brezilya'da okul öncesi eğitim yönetmeliğinde her bir çocuk için $2{,}2m^2$ alan belirlenirken sınıflar toplam 25 kişilik olarak belirlenmektedir. (Ministerio de Educación Nacional Argentino ve Ministerio da Educação, Brasil'den akt. [146]) (Tablo 3.1). Tabloda toplanmış veriler arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapmak için o yörede kullanılan eğitim metodu, iklimsel koşul, çocuk nüfusu[3], antropometrik ölçüler ve kullanılan mobilya ölçülerinin de göz önünde bulundurulması unutulmamalıdır.

Oyun odasının kapasitesi belirlenirken bir çocuğun yetişkinlerden farklı olan hareket şekli ve antropometrik ölçümleri alan ihtiyacını belirlemekte ipucu olabilmektedir. Ayrıca, mobilya ölçütüne ek olarak her bir çocuğa düşen hareket alanı ve diğer çocuklarla olan ilişki göz önünde bulundurulabilir. Çocuğun bir pozisyondan diğerine geçmesinde ihtiyacı olan alan ve alandaki obje, mobilya veya oyun aletleri ile etkileşimi de önemsenmektedir. Örneğin, bir çocuğun tek başına ayakta

[3]Bölgenin çocuk nüfusunu genel nüfusun 1/10'u şeklinde hesaplamak mümkündür (Akdoğan, 1972'den akt. [87]).

iken işgal ettiği alan ile, bir topu yerden almasıyla işgal edilen alan veya yere yatması ve yuvarlanması ile işgal ettiği alan farklıdır. Kolombiya'da konu üzerine yapılan bir çalışmada 3-5 yaş aralığındaki çocukların, bir pozisyondan diğerine geçmek için yan görünüşten yaklaşık 1,19 m^2, ön görünüşten ise 0,48m^2 alan işgal ettiği gözlemlenmektedir [146] (Şekil 3.34) Anne çocuk oyun odasında her bir çocuğun yanında bakımvereni de bulunacağından kapasitenin belirlenmesinde bakımverenlerin sayısı da etkilidir.

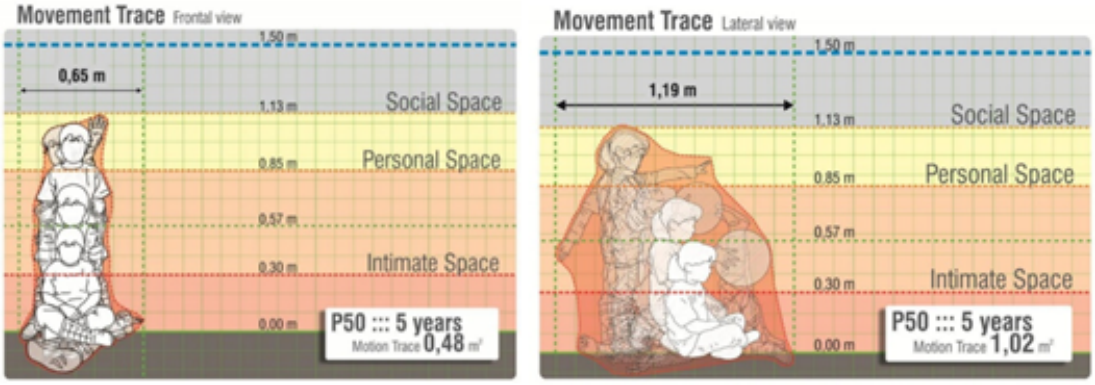

Şekil 3.34 Çocukların pozisyon değiştirirken ve diğer nesneler ile etkileşim halinde iken işgal ettikleri alan [146]

Güleş ve Erişen, anaokulları için tasarım standartları üzerine yaptıkları çalışmada her çocuk için 3-4m^2 alan olmasını önermektedir. Dış mekân kapasitesi iç mekânın en az iki katı ve her çocuğa 6-7m^2 alan olacak şekilde önerilmektedir [115].

Komşuluk birimlerinde planlanan 0-6 yaş arası çocuk bahçelerinde bir çocuğa 7-10m^2 alan ayrılması önerilmektedir [66]. Çocuk bahçelerinde, komşuluk birimindeki çocukların 1/3'ünün aynı anda oyun oynadığı varsayılarak planlama yapılmaktadır (1957'den akt. [87]).

Oyun alanlarının yetersiz olması halinde güvenlik bölgesi mesafelerinin bırakılması gerekli olduğundan yerleştirilecek oyun aleti sayısı da azalmaktadır. Bir oyun parkında huzurlu bir oyun deneyimi için yeterli sayıda oyun aleti veya oyun köşesi olmak zorundadır. Hiçbir çocuğun, tüm ekipmanlar dolu olduğundan boş bir yer parçası ile bırakılması doğru olmaz [65].

Oyun odasının kapasitesini belirlemek için önemli olan bir diğer konu ise kullanım sıklığıdır. Oyun odasının kullanımı gruplar halinde belirlenen zamanlarda (sabah bir grup ve öğleden sonra bir grup olmak üzere günde iki grup gibi) yapılabilir. Bu da aynı anda ihtiyaç duyulan mekân büyüklüğünü belirlemekte yol göstermektedir. Kullanım sıklığı çocuk nüfusuna ve -alanın hazır bir binadan dönüştürülerek hazırlanmış olması

halinde- alan büyüklüğüne göre değişebilmektedir. Gruplar alan büyüklüğüne göre 10 ila 20 çocuk arasında değişebilir. Buna göre tüm kapasite düzenlemeleri yapılır.

Islak hacimler her 5- 7 çocuğun kullanımına bir tuvalet ve lavabo olarak planlanmalı ve ölçütleri çocuk boyutlarına uygun olarak seçilmelidir [115].

Ayrı ayrı planlanacak hizmet alanları (bakım, emzirme gibi) çocuğun annesi ile hareketi göz önünde bulundurularak planlanmalı ve yeterli alanlar bırakılmalıdır. Bu mekânlarda havalandırma iyi planlanmalıdır. Bakım odalarında lavabo ve alt değiştirme masasıi emzirme alanlarında lavabo ve koltuk bulundurulmalıdır. Mekânda dezavantajlı çocukların da bulunacağı düşüncesi ile tüm alanlarda engelli arabası için yeterli mesafeler bulundurulmalı, aynı şekilde hizmet alanlarına erişimi sağlayan sirkülasyon alanları da yeterli genişlikte olmalıdır.

3.1.9 Aydınlatma, havalandırma ve ısıtma

0-4 yaş arası çocuklar için hizmet verecek oyun odasının hizmet saatleri sabah saatlerinden öğleden sonraya kadar olduğundan tasarlanacak binanın doğal aydınlatmadan mümkün olduğunca faydalanması akıllıca olmaktadır.

Pencerelerin binadaki konumunun güvenlik açısından dış mekân görülebilecek şekilde tasarlanması bakımverenlerin gözlem işini kolaylaştıracaktır. Pencerelerin çocukların da göz hizalarında olması dışarısı ile görsel bağ kurma adına önerilebilir.

Hertzberger'in çocuk eğitim binalarındaki tasarım anlayışına göre geniş pencere boşlukları ve yatayda çatı pencereleri gün ışığının bina içine alınmasına olanak vermektedir. Çatı penceresinden giren gün ışığının daha canlı ve sıcak bir atmosfer sağlaması özellikle çocuklar için tasarlanan binalarda önerilmektedir [148] (Şekil 3.35).

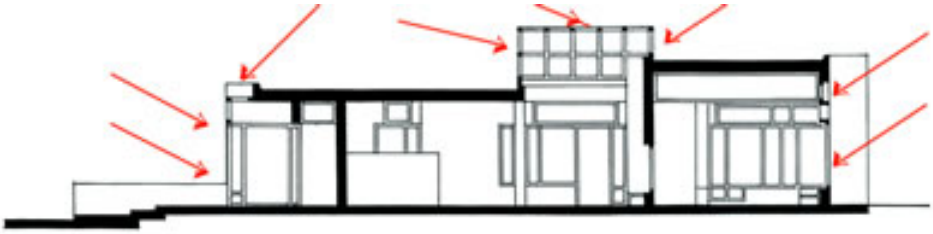

Şekil 3.35 Hertzberger okullarından doğal aydınlatma kullanım örneği [148]

Varsa merdiven ve koridorların iyi ışıklandırılması gerekmektedir. Işıklandırmalar duvara veya tavana sabitlendirilmiş olmalıdır. Binalarda havalandırma için pencerelerin kontrollü olması, mekânların hava sıcaklığı 18-20 derecede ve nem oranının yüzde 45-55 aralığında tutulması uygun görülmektedir [115].

Binanın ısıtması yerel verilerden faydalanarak bulunan yöreye uygun olacak şekilde yapılmaldır. Ayrıca dış cephe yalıtımının sağlanması önerilmektedir. Çocuklar genelde yerde oyun oynadıkları için ısıtmanın yerden ısıtma olarak düzenlenmesi uygun olmaktadır [65]. Anne-çocuk oyun odasında tüm teknik donanımlar sağlıklı ve konforlu koşullar sağlamalıdır.

3.1.10 Oyuncaklar ve eğitimsel gereçler

Eğitim gereçleri Millî Eğitim Bakanlığı'nın, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde yayınlamış olduğu 0-36 ay Eğitim Programı ve materyallerden yararlanılarak seçilebilmektedir. Bunun dışında, uzmanların 0-4 yaş arası çocuklar için önerdiği tüm gereçler dayanıklılık ve ekonomiklik ölçütlerine göre bulundurulabilir. Gereçler yerel yönetimler tarafından bulundurulacağı gibi aileler, vakıflar, dernek ve kuruluşlar tarafından bağışlanabilir.

Eğitim metaryelleri çocukların fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel ve dil gelişimi ihtiyaçlarını karşılamak üzere seçilmelidir. Metaryeller, geniş çeşitlilik içinde, dengeli ve motive edici olduğu kadar mücadele duygusunun pekiştirilmesi açısından bir miktar zorlayıcı olabilir.

Materyaller çocukların kendi seçimlerini yapmalarına fırsat verici olmalı, oyun ve etkinlik bağlamında çeşitliik imkânı sağlamalıdır. Güncel eğitim yöntemleri önemsenerek: matematiksel, bilimsel ve teknolojik bilgiler ile tecrübe etmek aracılığıyla erken tanışık olma, çevreyi koruma bilincinin erkenden yerleşmesi adına deneyimleyerek çevre bilgisi edinme ve yaratıcı ve estetik duyguların gelişimini destekleyen çeşitli materyaller bulundurulabilir [149].

3.2 İşleyiş ve Sürdürülebilirlik

Oyun odasının sürdürülebilirliği adına mekânın basit, ekonomik fakat yaratıcılığı teşvik eder nitelikte olması beklenmektedir. Oyun odasının Aile Sağlığı Merkezleri, çocuk kütüphaneleri, mevcut yeşil alanlar, eğitim binaları, semt konakları gibi kamusal alanlar ile ilişkilendirilmesi bu bakımdan önemli görülmektedir.

Tasarım aşamasında bütüncül yaklaşımla tasarlanan iç ve dış mekân alanlarında güvenlik ve erişilebilirliğe ek olarak konforun ve çekiciliğin sağlanması mekânın sürdürülebilirliği ile ilgilidir.

Oyun odasının bir mahallede başlatılması, o mahallenin sakinleri tarafından yönlendirilen taleplerin yerel yönetim birimlerinde kurulan platformlarda işlenerek

sağlanabilir. Aynı şekilde, yerel yönetimler kendi oyun odalarını kurmak için başvuran mahalleliye destek sunmak için gerekli standartlar ile ilgili bilgilendirmek amacıyla broşürler hazırlayabilir. Bu broşürler doğrultusunda mahalle sakinleri bağışçıların desteği ile bir mekân hazırlayarak, yönetimlerin mekânı denetlemesi sonrasında oyun odalarını mahalleli için hizmete sunabilirler. Bu yöntemle, mahallelinin kente ve yönetime katılımı teşvik edilmesi, kurulan mekânların toplumsal ilişkileri (çocuk-aile-mahalle) güçlendirmesi beklenmektedir.

Oyun odası gündüz vakti, hizmet alan çocuk nüfusu sayısı belirlenerek, esnek kullanım saatleri ile sabah ve gerektiğinde öğleden sonra oturumlar şeklinde, her oturumda mekân kapasitesine göre tercihen en fazla 20 çocuk ve bakımverenin bulunacağı, en fazşa 2 saatlik oturumlar şeklinde düzenlenebilir. Çocuk yaşına ve ihtiyacına göre haftada 1 veya 2 defa randevu verilebilir.

Oyun odasının medeni bir işleyiş için temel kullanım kuralları olmalıdır. Bunlardan en önemlileri; çocukların her birinin tüm araç gereçlere güvenli ve adil erişim hakkı, annelerin veya 18 yaş üstü bakımverenlerin çocukların sağlığından ve davranışlarından sorumlu olmasıdır. Bütün ailelerin ve üyelerin, saygı ve sevgi çerçevesinde mekâna erişim hakkı olmalıdır. Ayrıca, tüm bireylerin ve çocukların karar alımında söz hakkı olması mekânın benimsenmesi dolayısı ile korunmasını teşvik etmektedir. Bu anlayış olmadan oyun odasının toplumsal hedeflerine ulaşmak mümkün değildir.

Oyun odasının sürdürülebilmesi için malzemelerin kullanım şartları net olmalıdır. Kullanıcıların mekânı kullandıktan sonra mekânın toparlanmasında yardımcı olmaları gibi basit kurallar mekânın devamlılığını ve benimsenmesini teşvik etmektedir.

Mekânın mahalleli gönüllü bir yöneticisi olabileceği gibi yerel yönetimler tarafından da denetim sağlanabilir. Yöneticiye düşen görevler arasında:

- Çocuk ve bakımverenin kayıtlarını yapmak,
- Çocukların giriş çıkışlarda listesini tutmak,
- Mekânın çeşitli ihtiyaçlarını belirlemek ve malzeme yenilenmesini sağlamak,
- Gerekli bütçeyi belirlemek ve bağışçılar veya yönetim ile iletişimde olmak,
- Aileler ile iletişimde bulunmak gibi maddeler sıralanabilir.

Mekânda bulunan kum havuzu, su havuzu, kümesler gibi alanların, iç ve dış mekândaki yapı malzemelerinin periyodik bakımlarının yapılması, tükenen kağıt, kalem vb. ürünlerin yenilenmesi mekânın güvenliği ve sürdürülmesi adına gereklidir.

Bu bölümde bahsi geçen ve detaylandırılan tüm tasarım ölçütleri oyun odasının kurgusal anlamda işleyişini ve devamlılığını sağlamak adına önemli görülmektedir. Tasarım ölçütleri değişen teknoloji ve koşullar altında sürekli yenilenmeli ve güncellenmelidir.

4
ALAN ÇALIŞMASI: ÖRNEK ALANDA OYUN ODASI UYGULAMA DENEMESİ

Oyun Odası kurgusu, kent içinde 0-4 yaş arası çocukların alan ihtiyacına yönelik olduğundan yeterli çocuk nüfusun bulunduğu, herhangi bir mahallede uygulanabilir. Çalışmanın bu bölümünde amaç bu uygulamaya yön vermek ve uygulama adımlarını belirlemektir.

4.1 Çalışma Yöntemi

Çalışmanın yöntemi; kentte uygulama yapılacak alt-bölgenin belirlenmesi ve seçilen çalışma alanının tanınması adına; konum, nüfus, çocuk nüfusu, arazi kullanım, sınır ve eşikler, topoğrafya, konut dokusu, yeşil alan ve sosyal donatıların konumları gibi durumların tespitinin yapılması, analiz sonuçlarına göre uygulama için uygun mahallelerin saptanması ve bu mahalleler arasından örnek bir mahalle seçiminin yapılması olarak belirlenmiştir. Çalışmanın devamında seçilen mahalle araştırmanın odağını oluşturmakta, mahalle bağlamında analizler derinleşmekte, çeşitlenmekte ve oyun odası önerileri bu mahalleye özgü olarak belirlenen parametreler dahilinde geliştirilmektedir.

4.2 Çalışma alanı seçimi: Tarihi Yarımada

Bu çalışma özelinde örnek alan İstanbul Tarihi Yarımada sınırları içerisinden seçilmiştir. Bunun sebepleri;

- Kentleşme süreci içinde, Tarihi Yarımada'nın konut alanlarının yoğun ticari nitelik kazanmasıyla mahalle dokusunun tahrip olması sonucu çocuklara yönelik donatı alanlarının (park, bahçe ve oyun alanı gibi) azalmış olması,
- Tarihi Yarımada Yönetim Planına göre, özellikle yenileme alanlarında yerleştirilecek olan donatı fonksiyonlarında sosyo-kültürel, sağlık, eğitim

tesislerine ek olarak park ve çocuk oyun alanları gibi çocuklara yönelik donatıların yerleştirilmesinin benimsenmesi ([150]2003:89),

- Tarihi Yarımada Yönetim Planı kapsamında Fatih ilçesinde yaşayan farklı yaş gruplarına yönelik projelerin üretilmesinin önemsenmesi ([151] 2018:198),
- 2018 onanlı Tarihi Yarımada Yönetim Planında yaşam kalitesini yükseltme hedefi kapsamında -çocuklar ve dezavantajlı bireylerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefiyle- sorun odaklı, sürdürülebilirliği olan projeler geliştirmek ve işleyişini takip etmek eylemi dahilinde yedi adet bilgi evi projesinin hizmete açılmış olmasının belediyelerin / yerel yönetimlerin çocuklara yönelik projeleri benimsediği sonucunun çıkarılması,
- Tarihi Yarımada sınırları içerisinde özellikle vurgulanan bazı alanlarda 0-14 yaş arası çocuk nüfusun oldukça yüksek olmasına karşın, bu çocuklara yönelik donatı alanlarının yeterli olmadığının rapor edilmesi (örneğin, Zeyrek Camii ve çevresi koruma alanında hanehalkı büyüklüğü ve 0-14 yaş grubu oranı Tarihi Yarımada ortalaması üzerinde olmasına karşın alanda yaşayan özellikle çocuk kullanıcılara yönelik açık ve yeşil alanların yetersiz olması ([151] 2018:89,113),
- Fatih Belediyesi'nin yayınlamış olduğu 2020-2024 Stratejik Planı'nda Fatih İlçesinin en önemli beş sorunu arasında yetersiz yeşil alan, sosyalleşme mekânları ve kültür-spor alanlarının sayılması, Fatih ilçesini bekleyen tehditler arasında çocukların sosyal hayata uzak kalması sebebiyle oluşabilecek sorunlardan bahsedilmesi ([152] 2020:34) olarak sıralanabilir.

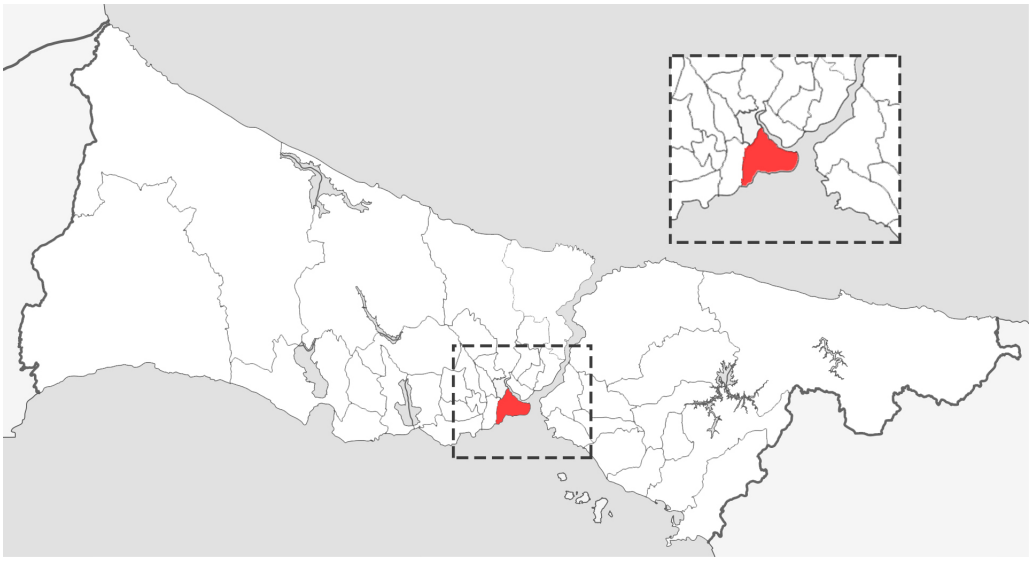

Şekil 4.1 Tarihi Yarımada'nın konumu

Tarihi Yarımada kuzeyde Haliç, doğuda Boğaz, güneyde Marmara Denizi doğal eşikleri ile çevrelenen, ayrıcalıklı konuma sahip bir yerleşim alanı, Akdeniz ve Karadeniz

kültürlerini birleştiren tek deniz yolu üzerinde bir çekim noktasıdır [153]. Yenen, Tarihi Yarımada'nın bu özelliğinin "'kültürel süreklilik' kavramına etkileyici bir örnek" teşkil ettiğini ifade etmektedir. Alan 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" adı ile Dünya Miras listesine girmiştir.

Bölgede, aynı zamanda donatı olan, farklı dönemlere ait birçok eser bulunmaktadır. İmparatorlukların sarayları (Tekfur, Topkapı...), sultan külliyeleri (Fatih, Yavuz Selim, Süleymaniye, Sultanahmet...), surlar, anıtsal sarnıçlar, hamamlar, kilise ve camiiler, medreseler gibi yapılar bölgeye kimliğini kazandırmıştır. Yalnızca anıt niteliğindeki eserleri değil, anıtların etrafını saran sivil mimari örnekleri de Tarihi Yarımada'nın önemli değerleridir.

Tarihi Yarımada'da yerel yönetim ve kent ihtiyaçlarını karşılamada 19. yüzyıl ortalarına kadar belediye örgütü bulunmamaktadır. Kent içerisindeki ortak gereksinimler vakıf kurumu dahilinde karşılanmaktadır [154]. 1855 yılında bugünkü anlamıyla belediye hizmetlerinin yerine getirilmesi amacıyla ilk belediye örgütü niteliğinde olan 'Şehremaneti' teşkilâtı görevlendirilmiştir. 1930 yılında, 1580 sayılı Belediye Kanununun yürürlüğe girmesiyle, her türlü yerel hizmet belediyelere devredilmiştir. 1928 yılında Fatih ve Eminönü ilçeleri olarak ikiye ayrılan Suriçi belediye yönetimleri (Eminönü'nde yerleşim alanları yerini ticari alanlara bırakması sonucu azalan iskân nüfusunun etkisiyle[1] 2009 yılında Suriçi'nin iki ilçesinin 'Fatih' adında tek bir ilçeye dönüştürülmesiyle tek bir belediyede toplanmıştır [155].

Tarihi Yarımada (Fatih İlçesi) üç yönden su yüzeyleri, batı yönünden ise 5. yüzyılın başında Theodosius tarafından inşâsına başlanan, günümüzde Dünya miras alanı dahilinde olan Tarihi Karasurları'nın oluşturduğu yapay eşikle çevrelenmektedir. Yüzölçümü 1700 hektar alan olan Fatih'in 2019 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ile yapılan sayım sonuçlarına göre nüfusu 443.090 kişidir [72].

4.3 Çalışma alanında alt-bölge seçimi için Tarihi Yarımada analizleri

Çalışmanın devamında, Tarihi Yarımada'da örnek bir mahalle seçimi yapılması amacıyla konu bağlamında uygun görülen analizler yer almaktadır. İlk olarak, bölgede farklı dokuların tespiti, ulaşım kanallarının durumu ve işlev dağılımı incelenmektedir. Ardından, bölgenin genel olarak belirleyici yapay sınırları ve eşikleri tespit edilmektedir. Bir diğer inceleme konusu bölgenin yerleşik nüfus dağılımıdır.

[1] Toplam 33 mahalleden oluşan Eminönü nüfusu 1955 yılında 146.896 kişi iken, 2007 yılında nüfus 32.557 kişiye düşmüştür. [72])

Alanda dikkate alınan diğer bir konu da Tarihi Yarımada'daki yenileme alanlarının durumudur. Koruma planında yenileme alanlarında özellikle çocuklara hizmet verecek farklı alanların geliştirilmesi alt-bölge seçiminde yön verici olmaktadır. Çünkü yenileme yapılan alanlarının kentlilerin yaşam kalitesini yükseltmesi beklenen donatı alanları ve hizmet yapılarıyla konforlu yaşam ortamı oluşturacak şekilde yenilenmesi önemlidir. Bu bağlamda, analizler sonucu proje uygulamasına uygun görülmeyen alanların bu çalışmada kapsam dışı bırakılması söz konusudur.

4.3.1 Tarihi Yarımada'da İşlev, Ulaşım, Doku

İstanbul Tarihi Yarımada'nın imparatorlukların başkenti olması nedeniyle yönetim, üretim, ticaret, dağıtım işlevleri başta olmak üzere sağlık, eğitim hizmetleri ve buna bağlı olarak barınma işlevinin yeraldığı bir kenttir. Devletin egemen olduğu ölçekte hizmet veren bu donatı alanları -Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Cumhuriyet dönemiyle değişikliklere uğramakla beraber- erişim, güvenlik, yoğunluk ve yayılma alanı bağlamında çevreyi etkilemektedir.

Arazi kullanım durumu incelendiğinde, bölgede konut, ticaret ve turizm olarak üç ana kullanım göze çarpmaktadır. İlk bakışta günümüzde Tarihi Kara Surları ile Atatürk Bulvarı arasında kalan alanların yoğun konut alanları olduğu görülmektedir [2]. Eminönü bölgesinde ticaret ve turizm işlevi ağırlıklıdır; bu nedenle gündüz ziyaretçi ve çalışan sayısı çok yüksek olsa da gece (ikâmet edenler) nüfusu oldukça düşüktür.

Suriçi'nin tarihsel belleğini de yansıtan ticaret işlevi 1950 yılı sonrasında açılan bulvarlar ve caddeler (Fevzipaşa, Vatan, Akdeniz caddeleri gibi) üzerinden Atatürk Bulvarı'nın batısına yayılmıştır. Uluslararası bir çekim noktası konumunda olan Tarihi Yarımada'da turizm amaçlı ve/veya iş için gelen ziyaretçiler ile öğrenciler ve göçle gelen kişilerin geçici barınması amaçlı farklı türdeki konaklama işlevi açısından da benzer bir gelişme yaşanmıştır.

Kentin ana ulaşım kanalları; Yarımada'nın konumundan, tepeler, yamaçlar ve su yüzeylerine yönelen vadilerle biçimlenmiş topoğrafik yapısından, yönetim ve açık/kapalı hizmet yapılarının konumlarından ve çevre ile kurulan suyolları ve karayolu bağlantılarından etkilenmiştir.[3]

Kentin üç ana parçası (Galata, Eyüp ve Üsküdar) ve Boğaz'daki yerleşmeler arasında denizyolu ile ve karada topoğrafya ile uyumlu dar ve dolambaçlı sokak örüntüsünde yaya ve gerektiğinde hayvan gücü ile sağlanan ulaşım biçimi ve buna göre oluşan yol yapısı 19. yüzyıldaki teknolojik gelişmeler ve yeniden yapılanmaya

[2] Bkz. Tarihi Yarımada arazi kullanım durumu [156].
[3] Bkz. Kuban, 1996 [157]; Yenen, 2016 [153].

bağlı olarak geç Osmanlı döneminde değişime uğramaya başlamış, özellikle 1950 sonrasında değişmiştir. Sanayi devrinin kent üzerindeki etkileri ve batılı kent planlama yöntemlerinin benimsenmesi ile bölgede motorlu araçların geçişini sağlayan geniş yolların planlanması, kentteki geniş alanları etkileyen yangınların da etkisiyle organik doku yerine birbirini dik kesen sokakların planlandığı ızgara yapının tercih edilmesi ve ulaşımın buharlı denizyolu taşımacılığı, demiryolu ve tramvay hatları ile desteklenmesini beraberinde getirmiştir.[4] Tarihi Yarımada günümüzde toplu ulaşım sistemlerinin kesiştiği bir ulaşım odağı rolünü üstlenmiştir.Tarihi Yarımada'nın ulaşım kanalları; bulvarlar, caddeler, sokaklar ve yaya yolları şeklinde sınıflandırılabilir. 20m üzerinde genişliği olan bulvarlar alt-bölgeler arasında yapay eşik oluşturmakta, ana ulaşım kanallarına erişim sağlayan, ticaret ve/veya turizm işlevi yüklenen yüksek yoğunluklu caddeler mahalleler arasında sınır teşkil etmektedir.

Ulaşım kanalları ile hizmet alanları arasında güçlü bir ilişki vardır. Arazi kullanım durumu ulaşımın hacmi ve niteliğini belirleyen faktördür [95]. Tarihi Yarımada'da kent ölçeğinde hizmet veren köklü sağlık donatıları, eğitim donatıları olduğu gibi tüm dünyadan ziyaretçi çeken dini yapılar ve turizm alanların varlığı ulaşım sistemine olan talebi arttırmaktadır. Bu durum hizmet yapılarının etki alanlarının genişlemesine ve çevrelerindeki konut yoğunluklu dokunun tahrip edilmesine neden olmuştur.

Tarihi Yarımada'da genel olarak üç farklı doku bulunmaktadır denilebilir. Tarihi Surlar boyunca organik bir doku görülmektedir. Organik doku, açılan bulvarlar ile zarar görmüş veya yangın sonrası yapılaşma sonucu ızgara doku şeklinde değişmiştir. Bir diğer doku, ticaret ve turizm işlevinin yoğunlaştığı Eminönü bölgesinde anıtsal yapıların bulunduğu alanda hakimdir. Bu doku anıtsal nitelikteki binaların etkisinde kalmıştır ve genel olarak konut işlevini yitiren ya da konut işlevi bulunmayan alanlardan oluşmaktadır. Bu dokuların tespiti bölgede yerleşik nüfusa sahip konut dokusunu algılamada ve yapı adası büyüklüklerini ve sokak doğrultularını değerlendirmede yardımcıdır.

4.3.2 Nüfus ve çocuk nüfusu

Genel olarak, Tarihi Yarımada'da, yerleşik nüfus Kara Surları ile Eminönü bölgesi arasında konumlanmaktadır denebilir.

1940 yılında Fatih ilçesinin nüfusu 160.589 kişi iken Eminönü ilçesinde 105.683 kişi yaşamaktaydı. Gelişim alanlarının daralması, konut alanlarının iş alanı işlevi kazanması ve bölge dışına göç gibi nedenlerden dolayı Eminönü Bölgesi'nde nüfus

[4]Bkz. Hamamcıoğlu, 2009 [95].

gerilemesi yaşanmıştır.[5]. Bugün, Fatih ilçesinin toplam nüfusu 443.090 kişi iken Eminönü'nde yalnızca 55.635 kişi yaşamaktadır [72]. Buna bağlı olarak Eminönü bölgesinde nüfus yoğunluğu 111,27 kişi/ha iken, geri kalan kısımda (Atatürk Bulvarı ile Kara Surları arasında kalan alan, 2009 tarihi öncesi Fatih ilçesi) nüfus yoğunluğu 322,88 kişi/ha'dır. Fatih ilçesinin genel nüfus yoğunluğu 260,64 kişi/ha olmaktadır.

Ticari alanlarda ve/veya ziyaretçilerin bulunmayı tercih ettiği bölgelerde gün içinde yoğunluk dikkat çekici olsa da bu bölgelerin gün bitiminde tenhalaşması yerleşik nüfusun homojen dağılmadığına işarettir.Gerçekten de nüfus mahalleler bağlamında incelendiğinde, mahallelerin nüfuslarının da homojen olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, merkezi işlevlerin konumlandığı Eminönü bölgesinde yer alan Hobyar Mahallesinde (20ha) 75 kişi (konut nüfusu yoğunluğu 3,75 kişi/ha) yaşamakta iken Atatürk Bulvarı'nın batısındaki Fatih bölgesinde benzer yüzölçüme sahip Cibali Mahallesinde (28ha) toplam nüfus 8.097 kişidir (yoğunluk 289,18 kişi/ha) [72].

Fatih İlçesinde ikamet eden toplam çocuk sayısının 100,864 kişi olduğu bilinmektedir. Bu sayı toplam nüfusun %22,7'sine karşılık gelmektedir. Alanda 0-4 yaş arası toplam 23.321 bebek ve çocuk yaşamaktadır [72]. Buna göre günümüzde Fatih nüfusunun %5,2'si 0-4 yaş arası bireylerden oluşmaktadır (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Fatih İlçesi nüfus durumu (TÜİK'ten alınan 2019 verileri ile oluşturulmuştur [72])

Fatih İlçesi	**Nüfus (kişi)**	**Nüfus yoğunluğu (kişi/ha)**
Yetişkin (kişi)	443.090	260,64
0-18 yaş arası bireyler (kişi)	100.864	
0-4 yaş arası bireyler (kişi)	23.321	

Tarihi Yarımada sınırları içinde 5366 sayılı Kanun kapsamında ilan edilen ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanan 21 adet yenileme alanı bulunmaktadır. Bu alanlarda Koruma Amaçlı İmar Planlarında önerilen fonksiyonların yer alması esastır. Buna ek olarak, plan bütünlüğüne uyulması ve koruma kriterlerine aykırı olmamak şartı ile yönetim, hizmet, sağlık, kültürel alanlar ile park ve çocuklara yönelik alanların yer alması benimsenmiştir [151].[6]

[5]Eminönü Bölgesinde 2007 yılında 32.557 kişi yaşamaktadır [72]
[6]Bkz. Tarihi Yarımada Analitik Paftalar: Yenileme Alanları [156]

4.3.3 Örnek mahalle seçim ölçütleri ve sentez

Tarihi Yarımada (Fatih İlçesi) sınırları içinde projenin uygulanacağı mahallenin seçimi için ölçütler belirlenmiştir. Mahalle seçiminde; koruma planı kararları, yenileme alanlarının konumları, konut dokusunun durumu, sınırlar ve doğal ve yapay eşikler, nüfus, ulaşım bağlamında güvenlik ve erişilebilirlik konuları önemli görülmektedir.

Bölge genelinde seçilecek alanın mahalle dokusunun çeşitli üst kademe yollar, ana arterler, eşikler ve kentsel ölçekte binalar ile kesintiye uğratılmamış olması yürüyerek güvenli ve konforlu erişim açısından önemlidir. Bu bağlamda, önerilen donatı (proje) için yer seçiminde cadde ve bulvarların oluşturduğu ana arterler ve çevreleri kapsam dışı tutulmuştur.

Benzer şekilde hizmet alanlarının konut dokusunu tahrip ettiği mahalleler (örneğin Cerrahpaşa Hastanesi çevresi, Bezmialem Hastanesi çevresi gibi alanlar) bölge çocuk nüfusu azlığı, yürüme mesafeleri, yürüyüş konforu ve güvenliği bağlamında yerseçimine dahil edilmemiştir.

Tarihi Yarımada'nın kendi yapısına has bir durum olarak, bazı mahallelerinde işlev farklılığı sonucu yerleşik nüfus oldukça azdır. Projenin verimliliği ve sürdürülebilirliği açısından konut ve bağlı olarak çocuk nüfusunun yeterliliği de önemlidir.

Buna göre Tarihi Yarımada'da;

- Kullanım işlevi ve yerleşik nüfus durumu açısından Eminönü Bölgesi,
- Kentsel ölçekte donatı yapıları, ana arterler ve bulvarlar nedeniyle mahalle dokusunun tahrip olduğu Vatan Caddesi, Millet Caddesi ile Fevzipaşa Caddesi arasında kalan alanlar ile sağlık binalarının konut dokusunu etkilediği alanlar,
- Eşik oluşturan alanlar ile ilişiği ve konut dokusundan kopuk olması nedeni ile Yenikapı dolgu alanı kapsam dışı bırakılmıştır (Şekil 4.2).

Yer seçiminde önemsenen diğer bir konu, bölgede proje ile ilişkilendirilmesi mümkün olan çeşitli (mahalle ölçekli) kamusal alanlar, rekreasyon alanları ve sosyal donatı alanlarının konumu ve durumudur. Fatih ilçesinde; 60 adet ilkokul, yedi adet bilgi evi ve semt konağı, 29 adet aile sağlığı merkezi, 16 halk eğitim merkezi ile parklar ve yeşil alanlar mevcuttur [158]. Bu konumların ilişiğinde veya çevrelerinde potansiyel oluşturabilecek alanlar tez kapsamında değerlendirilebilir. Bu sayede projenin mevcut donatı alanları ile paylaşımlı tasarlanması durumu mümkündür.

Doku, ulaşım kanalları ve genel kullanım analizleri çerçevesinde Tarihi Yarımada'da çalışma alanı olarak seçilebilecek mahallelerin tespiti yapılmıştır. Bu bağlamda

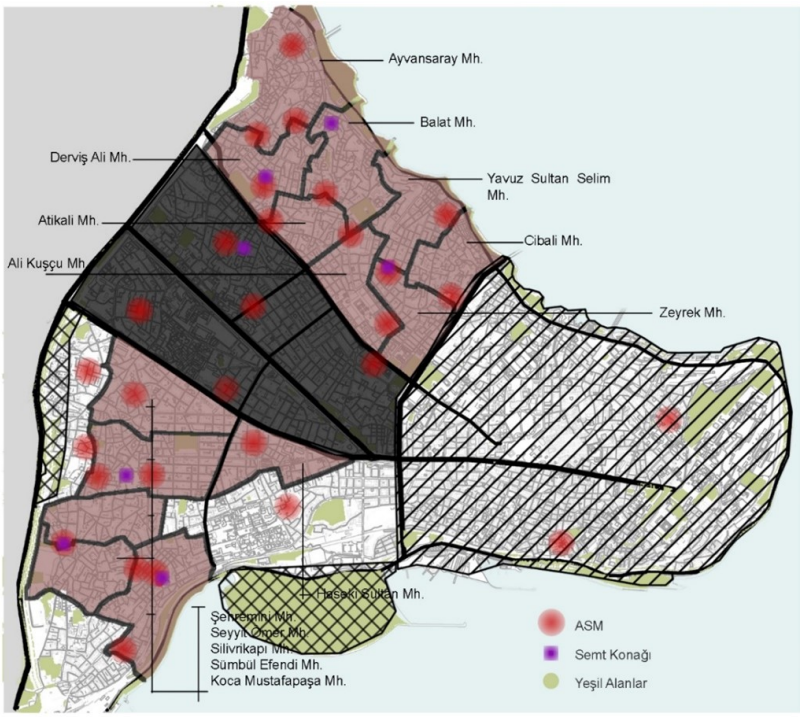

Şekil 4.2 Tarihi Yarımada'da alan seçimi yapılırken uygulanan sentez çalışması (R. Jandali, 2020)

Fatih ilçesinin Haliç'e bakan kuzey yamaçları ile Fevzipaşa Caddesi arasında kalan; Ayvansaray, Balat, Yavuz Sultan Selim, Cibali, Zeyrek, Derviş Ali, Atikali, Ali Kuşçu mahalleleri ile Marmara kıyıları ve Millet Caddesi arasındaki bölgede konumlanan; Şehremini, Seyyit Ömer, Silivrikapı, Sümbül Efendi, Koca Mustafa Paşa mahalleleri proje için uygun mahalleler olarak saptanmıştır. Proje bu mahallelerin herhangi birinde uygulanabilir.

Çalışmada kapsam dışı bırakılan mahallelerde projenin uygulanması söz konusu olursa, sürdürülebilirlik ve verimlilik açısından sakınca olmaması adına titizlikle ön analiz çalışmaları yapılmalıdır. Erişilebilirliğin güvenli ve konforlu olarak sağlanması, yeterli konut dokusunun ve nüfusunun varlığı ve tehlikeli ve tanımsız alanlardan uzak durulması Anne-Çocuk Oyun Odası projesi için kilit parametrelerdir.

Gece, şi'riyle sararken Koca Mustapaşa'yı
Seyredenler görür Allah'a yakın dünyayı.
Yolda tek tük görünenler çekilir evlerine;
Gece sessizliği semtin yayılır her yerine.
Yahya Kemal Beyatlı

4.4 Çalışma Alanı Olarak Seçilen Örnek Mahalle Nitelikleri: Sümbül Efendi Mahallesi Analizleri

Çalışma kapsamında öneri geliştirilecek olan mahalle Sümbül Efendi Mahallesi olarak belirlenmiştir. Bunun sebebi, Sümbül Efendi Mahallesinde çocuk oyun alanlarının ve park ve yeşil alanların sayısının yönetmelik standartları bağlamında yetersiz olmasıdır. Bunun yanısıra, Sümbül Efendi Mahallesi tarihsel süreç içinde konut işlevini koruyan, mahalle dokusu büyük oranda muhafaza edilen mahallelerden birisi olarak çalışma için uygun alanı ifade etmektedir.

4.4.1 Konum, sınırlar ve eşikler

Sümbül Efendi Mahallesi Tarihi Yarımada sınırları içerisinde, Fatih ilçesi'nin güneybatı yönünde iç kesimde konumlanmaktadır (Şekil 4.3). İdari olarak, kuzeyde Silivrikapı Mahallesi, doğu ve güneyde Koca Mustafapaşa Mahallesi, güneyde Yedikule Mahallesi ve batıda KArasurları ve Kazlıçeşme Mahallesi (Zeytinburnu İlçesi) ile çevrelenmiştir. Mahallenin ana ulaşım kanalları Ordu Caddesi yönüne uzanan Koca Mustafapaşa Caddesi ile Fatih İlçesi çeperinde kuzey güney yönünde devam eden 14m enkesite sahip 10. Yıl Caddesine yönlenen Hacı Hamza Mektebi Sokağıdır. Surların her iki tarafında bulunan bostanlar ve açık ve yeşil alanlar sur ile konut dokusu arasında doğal bir tampon bölge niteliğindedir (Şekil 4.4).

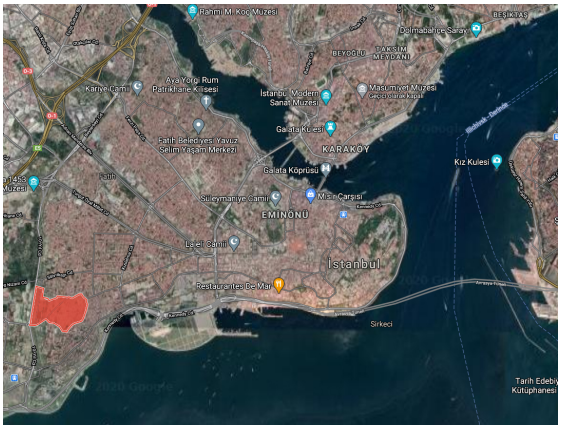

Şekil 4.3 Sümbül Efendi Mahallesi konumu

Sümbül Efendi Mahallesinin yüzölçümü yaklaşık 32 hektardır. Mahallenin bir sınırından diğer sınıra olan mesafesi en fazla 800m'dir. Mesafeler bağlamında yürüme mesafesi ölçülerinde optimum bir mahalle ölçeğindedir.

İstanbul'da (mahallelerin kontrolünü kolaylaştırmak adına) birçok kez mahalle birleştirmeleri yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen mahalle birleştirmeleri öncesinde hazırlanan son mahalle listeleri incelendiğinde, Fatih idari biriminde 215, Beyazıt idari biriminde ise 131 mahalle ismi görülmektedir [159]. 1580 sayılı Belediye Kanunu gereğince (1930) Şehremanet sistemi kaldırılmış ve İstanbul 10 belediye şubesine ve 32 nahiyeye[7] taksim edilmiştir, Tarihi Yarımada Fatih ve Eminönü Belediye şubelerine ayrılmıştır [8]. Fatih Belediye Şubesi; Merkez, Fener, Şehremini, Samatya ve Eyüp nahiyeleri dahilinde olmak üzere toplam 82 mahalleye sahiptir. Eminönü Belediye Şubesinde 5 nahiyede 46 mahalle bulunmaktadır.

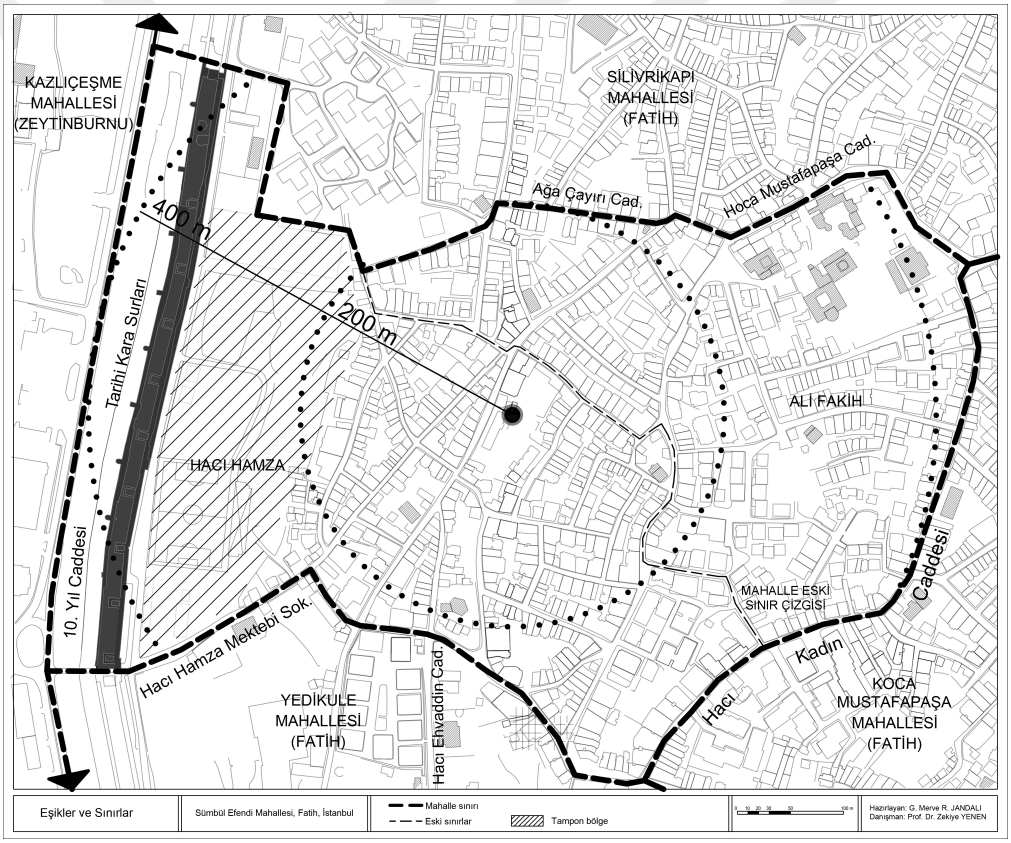

Şekil 4.4 Sümbül Efendi Mahallesi eşikler ve sınırlar (R. Jandali, 2020)

2008 yılında, Fatih Belediye Meclisi tarafından sunulan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisinin onayladığı karar ile Fatih ilçesinde mahalle birleştirilmeleri sonucu toplam mahalle sayısı 57 mahalle olarak belirlenmiştir. Bunlardan yanızca 24 mahalle Fatih ilçesinin Atatürk Bulvarı ile Kara Surları arasında kalan bölgesinde

[7] 1934 yılında iki nahiye daha eklenmiştir [8].

yer almaktadır. Samatya-Yedikule bölgesinde 11 mahalle[8] mevcutken aynı tarihte bu mahalleler Sümbül Efendi, Kocamustafapaşa, Yedikule ve Silivrikapı mahalleleri olmak üzere 4 mahallede toplanmıştır.

Günümüz Sümbül Efendi Mahallesi mevkiinde 6 ayrı mahalle[9] bulunuyorken 1930 senesinde bu mahalleler Ali Fakih ve Hacı Hamza mahalleleri olmak üzere iki mahallede toplanmıştır. 2008 yılında Ali Fakih ve Hacı Hamza mahallelerinin birleştirilmesi ile Sümbül Efendi Mahallesi günümüz sınırlarını almıştır (Şekil 4.4).

Sümbül Efendi Mahallesi'nin Tarihi Kara Surları yakınında kalan önemli bir kısmı İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı kapsamındaki alanlar içerisinde yer alan yenileme alanlarının dahil edilmiştir (Şekil 4.5).

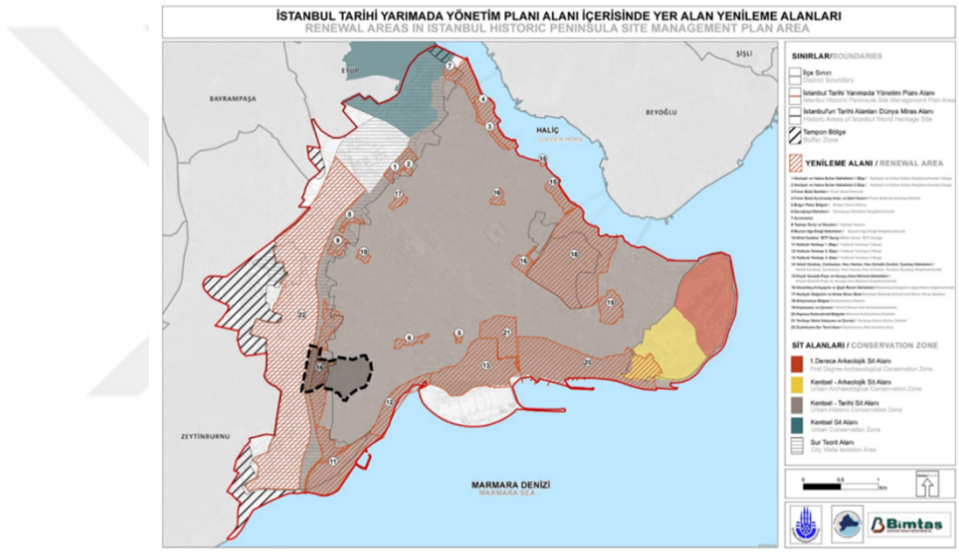

Şekil 4.5 Tarihi Yarımada yönetim planı alanı içerisinde yer alan yenileme alanlarının Sümbül Efendi Mahallesi'nde kalan kısımları [156]

4.4.2 Topoğrafya

Sümbül Efendi Mahallesi konumu itibariyle Yarımadanın ikinci sırtında ve yedinci tepesinin Marmara kıyılarına -güneye- bakan eteklerinde Tarihi Kara Surları sınırında yer almaktadır, denize kıyısı yoktur.

Topoğrafya Koca Mustafapaşa Külliyesi'nin yer aldığı tepede (37m) ve mahalle ortasına doğru yükselirken, batı yönünde surların bulunduğu alana (11m) doğru alçalmaktadır. Bu alanlar sulak bostan arazisi yapısındadır. (Şekil 4.6) Mahalle

[8]Bu mahalleler; Davutpaşa, Sancaktar Hayrettin, Koca Mustafapaşa, Apti Çelebi, Hacı Hüseyin Ağa, İmrahor, Hacı Evhadettin, Hacı hamza, Ali Fakih, Arabacı Beyazıt, Cambaziye mahalleleridir.

[9]Bundan önce mahalleler Hacı Hamza'da Eski Ali Fakih, Çerağı Hasan Ağa ve Hacı Hamza (Belgrad), Ali Fakih'te Eski Kocamustafapaşa, Hacı Kadın ve Ali Fakih mahalleleridir [159].

içinde kalan alanlar denizden en fazla 37m yüksekliğindedir. Mahallenin doğu-batı yönünde eğim oranı %2,3'tür. Sümbül Efendi Mahallesinin engebeli topoğrafyası mahalle dokusunun ve sokakların oluşumunda etkili olmuştur.

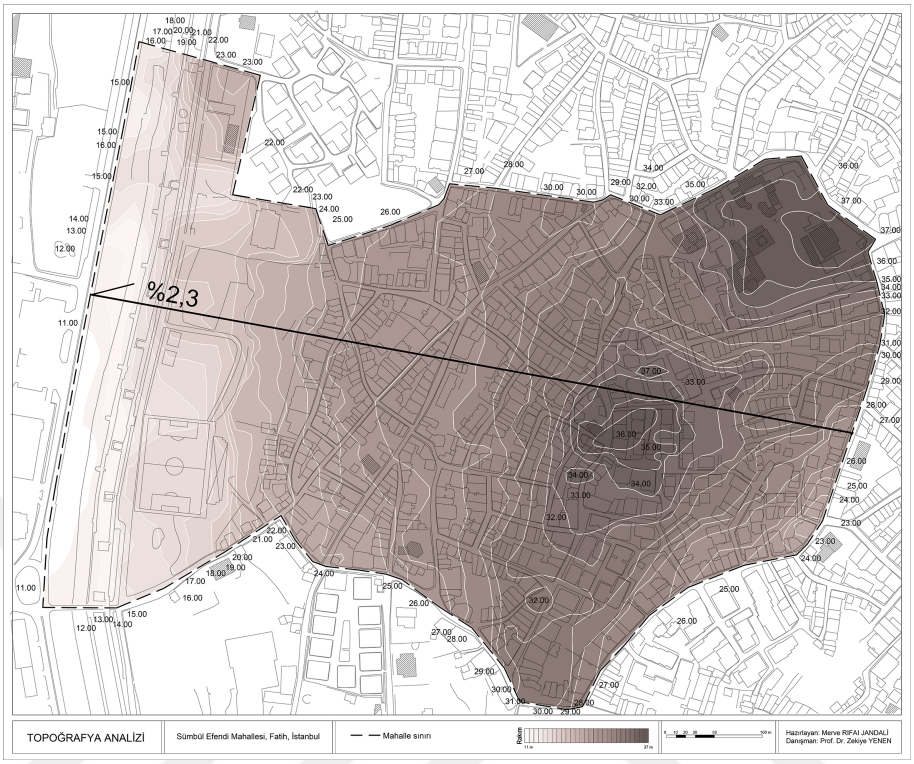

Şekil 4.6 Sümbül Efendi Mahallesi topoğrafik analiz (R. Jandali, 2020)

4.4.3 Nüfus ve yapı yoğunluğu

Sümbül Efendi Mahallesinde yaklaşık 16.576 kişi yaşamaktadır [72]. Nüfus yoğunluğu 518 kişi/ha'dır. Fatih ilçesinde mahalle bazında nüfus yoğunluğu bazı mahallelerde 10-100 kişi/ha aralığındayken bazı mahallelerde 500-750 kişi/ha aralığında olmaktadır. Buna göre Sümbül Efendi Mahallesi bölgenin yüksek nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerinden birisidir.

TÜİK verilerine göre mahallede 2019 yılında 0-18 yaş arası 3912 çocuk yaşadığı, bunların 1022'sinin 0-4 yaş arasında olduğu anlaşılmaktadır [72]. Buna göre Sümbül Efendi Mahallesinde ikamet eden 0-4 yaş arası çocuklar genel nüfusun %6,16'sını oluşturmaktadır. Mahallede ikamet eden toplam çocuk sayısı genel mahalle nüfusunun %23,59'sine denk gelmektedir.

Mahallede konutlar ortalama dört katlıdır (ek A.1). Katlı yapılarda kat-zemin ilişkileri bağlamında konutların zeminle bağlantısının yüksek olduğu söylenebilir. Bu mahallede kapalı ve güvenlikli siteler bulunmamaktadır; bu durum tarihi çevrede

barınma alanlarındaki özgün oluşumun sürdüğünün ifadesi olarak yorumlanabilir (Şekil 4.7).

Bazı sokaklarda sokak enkesiti daralmakta ve bina yükseklikleri beş kata kadar çıkmaktadır. Bitişik nizam yapıların da etkisiyle yatayda ve düşeyde genel bir kapalılık hissi oluşmaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.7 (a) Kesiti değişken sokakta kullanım, Alper Sokak'tan kuzeybatı yönünde bakış (R. Jandali, 2020)

Şekil 4.8 (b) Kapalılık hissi, Eski Fıstıklı Sokağından güneydoğu yönünde bakış (Google, 2020)

4.4.4 Tarihsel gelişim ve yapılaşma dokusu

Tarihi Kara Surlarının 2. Theodosios (408-450) tarafından günümüz konumunda inşa edilmesinden sonra Suriçi'nde kalan yeni bölgeler güvenlikli konum özelliği kazanmıştır. Buna rağmen, -Sümbül Efendi Mahallesinin de yer aldığı- eski surlar

(Konstantinopol Surları) ile yeni inşa edilen surlar (Theodosios Surları) arasında kalan alanların uzun yıllar (yakın geçmişe kadar) tam anlamıyla yapılaşmadığı bilinmektedir. Kuban bu alanların hiçbir zaman kentin en önemli yerleşme birimleri olmadığını ifade etmektedir [157].

Yerleşimin seyrek olduğu bölgenin genelde incir ağaçları ile kaplı olduğu tahmin edilmekte ve zengin yeraltı sularına sahip olduğu bilinmektedir. Bu sebeple alanda özellikle kuşatmalarda önemli olan ve kentin sebze ihtiyacını karşılayan ekim alanları ve bostanlar geliştirilmiş ve kent için önemli bir güvence sağlanmıştır (Suver, 2019). Bölgede bulunan Hagios Andreas Manastırı (daha sonra Kocamustafapaşa Camii) 1261 yılında harap halde iken yeniden yaptırılmış ve bölge dini merkez işlevini almıştır [160].

Osmanlı döneminde yeni yerleşmelerin oluşturulması ve bölge nüfusunun arttırılması için özellikle stratejik öneme sahip olan yerleşmelerde sistematik bir düzen olan 'İmaret Sistemi' izlenmekteydi. Bu sistem; kent nüfusunun kontrolü için iskân politikalarının uygulanması, ekonomik yarar sağlayacak fetihlerin devam ettirilmesi, yerleşmelerin kurulması ve idame ettirilmesinde zengin kaynaklı vakıf sisteminin kurulması ve kent merkezlerine yakın kırsal alanlarda 'zaviye'lerin[10] inşasıdır [161]. Klasik Osmanlı kentlerinde olduğu gibi, İstanbul'da da kentsel doku merkezi konumlardaki büyük kurumlar ve kentsel yapılar ile devlet öndegelenleri tarafından kentin farklı bölgelerinde inşa edilen daha küçük yapıdaki toplumsal merkezlerden oluşturulmuştur [154]. Yerleşimin en küçük birimleri zaviyelerin ve külliyelerin etrafını organik biçimde saran, merkezinde bir mescit veya cami olan birkaç sokaktan ibaret mahallelerdir [162].

Fetih sonrası iskân politikaları sonucu Ermeniler Samatya (Davutpaşa) bölgesine, Rumlar Marmara kıyılarına ve Yedikule'ye yerleştirilmiştir (Kuban, 1996). Bu anlamda Yedikule-Samatya bölgesinin fetihten sonra da Hristiyan kimliğini koruduğu varsayılmaktadır. Bölgede Studios Manastırı (İmrahor Camii) (5.yüzyıl), Surp Kvork Kilisesi ve Hagios Andreas Kilisesi gibi dini yapılar bulunmaktadır. Bu alanda o tarihte 22 mahalle olduğu ve 219 tanesi boş veya kullanılmayan 918 konut olduğu tespit edilmiş olup evlerin tek veya iki katlı olduğu ve bazı büyük konakların da bulunduğu kaydedilmiştir [162].

Kentin Marmara'nın güney kıyıları ve surlar arasında kalan bölümü 15. yüzyılın sonunda civarda yeni külliyelerin inşa edilmesi ile önem kazanmıştır [157]. Kentin

[10]Zaviyeler, genç Osmanlı döneminde sultanların veya devlet ve din adamlarının yerleşme gelişimine yön verecek nitelikte inşa ettirdikleri karma işlevli sosyal donatı yapılarıdır [161]. Zaviyeler dönemin gelişme alanlarının çekirdeği niteliğindedir. Ayrıca zaviyeler dönemin toplumsal refahının kaynağı olmuştur [157].

yedinci tepesi eteklerinde kurulan Davut Paşa Külliyesi (1458) ve Aksaray'da inşa edilen Murad Paşa Külliyesi (1470) kent gelişiminin -Mese'nin Altınkapıya doğru ilerleyen kolu boyunca- kentin batı kısmına doğru bir yönelme kaydettiğini göstermektedir. İkinci Beyazıt döneminde (1481–1512) dönemin Vezir-i Azamı Mustafapaşa Hagios Andreas Kilisesi'ni camiye (Kocamustafapaşa Camii) çevirtmiştir (1486) [163]. Aynı zamanda cami etrafında bölgede seyrek olan yerleşime ivme verecek ve bir merkez oluşturacak sosyal donatı öğeleri de inşa edilmiştir. Bu sayede Külliye etrafında yerleşme şekillenmiştir. 1546 yılı itibariyle cami, türbe, medrese, imaret ve hanekahtan (tekke) oluşan Külliye [164] süreç içerisinde muvakkithâne, çeşme (1737), sebiller ile büyümüş, ayrıca çevresinde hazire oluşmuştur.

15. yüzyıldan bu yana İstanbul kenti ile ilgili olarak; sıradan halkın yaşadığı konutların tek veya iki katlı, düz ve kiremit kaplı çatıları olan, ahşap, taş veya kerpiç malzemeli olduğu, sokakların dolambaçlı, dar ve toprak olduğu bilinmektedir (MG'den akt. [165]). Konutların bahçeleri olduğu ve bahçelerde meyve ağaçlarının ve su kuyularının bulunduğu betimlenmiştir (A. Refik'ten akt. [162]). Tarihi Yarımada'nın ahşap evli organik sokak dokusu yangınlara, imar mevzuatına ve Kat Mülkiyeti Yasasına rağmen 20. yüzyıla kadar devam etmiş, Tarihi Yarımada'nın sit ilan edilmesi ve Dünya Miras Alanı olarak tescilinin de katkılarıyla günümüzde de sınırlı alanlarda sürdürülmektedir.

Kuban'ın yayınladığı haritalar incelendiğinde, Hagios Andreas Kilisesi'nin Kocamustafapaşa Camii'ne çevrilmesi ile günümüz Kocamustafapaşa Caddesi'nin kuzeybatı yönündeki kolunun oluşumu görülmektedir (Şekil 4.9, 1453-1520 yılları). Bu yol, Hacı Hamza Mektebi Sokak ile devam ederek Belgrad Kapı'da son bulmaktadır. Bu sokaklar dokunun ana kanallarını oluşturmaktadır. Dokunun Kara Surlarına yakın bölgelerde değil, iç kesimlerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda bölgede sokak dokusunun günümüze yakın hatları ile oluştuğu görülmektedir. Mahallede bulunan tescilli yapılar; cami, çeşme, sivil mimari örnekleri ve hazirelerdir.

1875-1882 tarihli Ayverdi Haritaları incelendiğinde mahalle formu ve sokak dokusu daha net görülmektedir. Ayverdi haritalarında bağ ve bostanların surdibindekonumlandırıldığı ve mahalle iç kesimlerinde parçalı olarak yer aldıkları görülmektedir. Bölgede tarım işlevinin etkin olarak yürütülmesi sebebiyle yerleşim yoğunluğunun 19. yüzyılın ortalarına kadar Suriçi'nin diğer bölgelerine göre daha seyrek olduğu söylenebilir. Aynı haritada sokak dokusunun kuzey-güney yönünde uzanan Ali Fakih Caddesi'nin doğusunda kalan adalarda -bostanların kullanımı sebebiyle- daha geç geliştiği görülmektedir (Şekil 4.10).

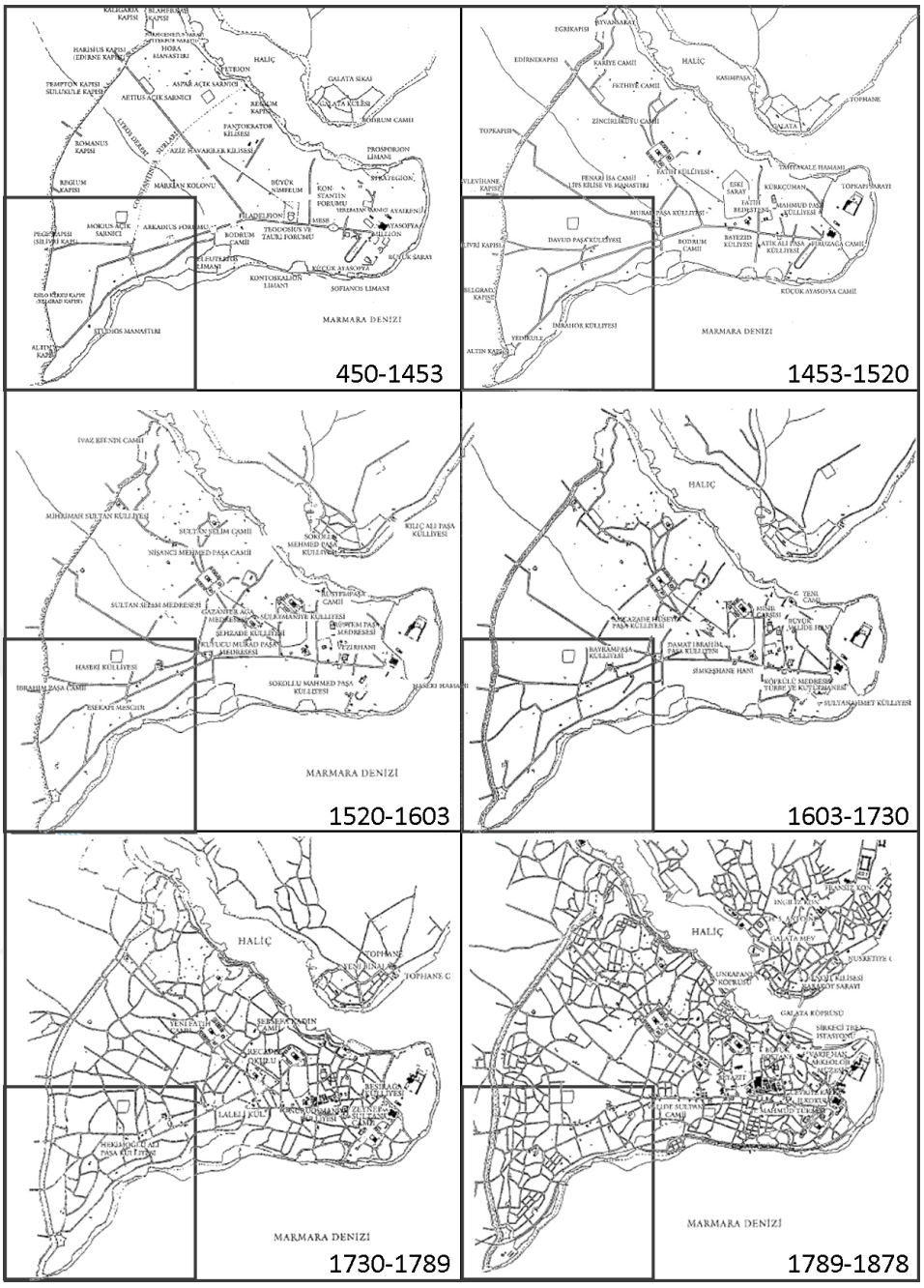

Şekil 4.9 Yedikule-Samatya Bölgesinin tarihi gelişimi [157]

Alman Mavileri Haritaları incelendiğinde (1912-13), benzer şekilde, 20. yüzyılın başına kadar yerleşimin özellikle Ali Fakih Caddesi doğusunda seyrek geliştiği görülmektedir. Bu bağlamda, Hacı Kadın Caddesi ile Ali Fakih Caddesi arasında Ali Fakih Camii doğusunda yer alan mahalle içi bostanlık alanın 20. yüzyıl başlarına kadar kullanıldığı düşünülebilir (Şekil 4.11).

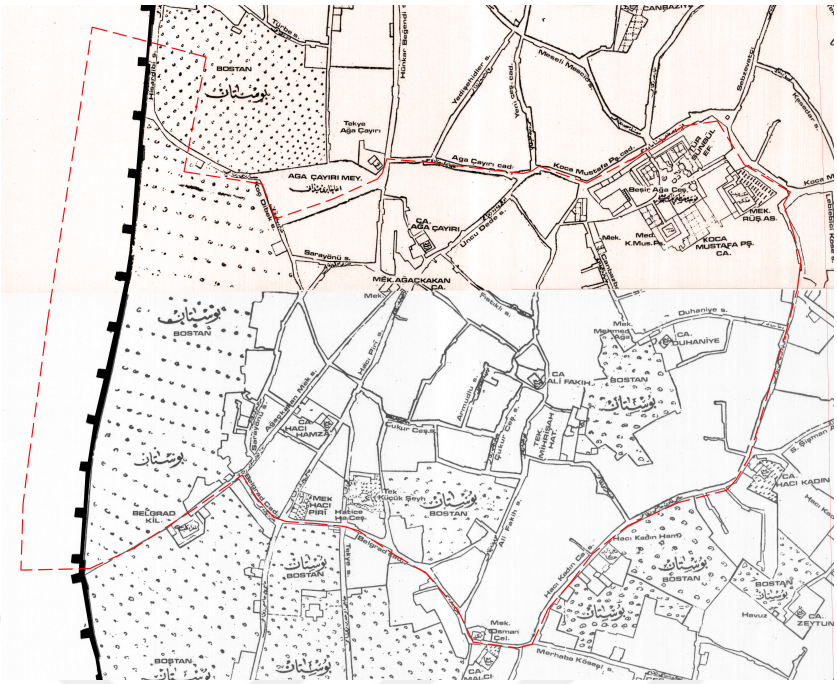

Şekil 4.10 1875-82 yıllarında bölgenin dokusu [166]

Şekil 4.11 Alman Mavileri haritalarında Sümbül Efendi Mahallesi 1912-13 [167]

Konut Dokusu

Konut birimlerinin birlikte bulunduğu yapı adaları mahallenin konut dokusunu oluşturmaktadır. Konut alanlarının hiyerarşik olarak merkezlerden ayrılması ve mahalle odaklarında cami, çeşme ve günübirlik ticari birimlerin yer alması geleneksel konut dokusu izlerindendir. Yeşil öğeler geleneksel dokuların önemli bileşenlerindendir. Geleneksel dokular süreç içerisinde kullanıcı değişikliği, değişen yaşam tarzı ve gereksinimler, rant talepleri ve imar kararlarının etkisiyle; kütle, boyut,

ölçek, bahçe kullanımı ve mesafeleri ve yöneliş bağlamında değişime uğramaktadır [168].

1945 yılında Fatih ilçe nüfusu 131.025 kişi iken 1985 yılında 497.459 kişiye yükselmiştir (1945-1985 [72]). Bölgede az katlı, bahçeli, ahşap yapılarla oluşan geleneksel doku özellikleri 1960 senesi sonrasında değişmeye başlamış, yapı tipolojisi süreç içerisinde ortalama dört katlı, parselin tamamına yerleşen, betonarme, çok ailelik yapılara (apartman) dönüşmüştür. Parsellerde konut bahçesi olarak kullanılan alanların ve mahalle içlerinde bulunan bostan alanlarının yapılaşması nedeniyle alanda yeşil alan oranı önemli ölçüde azalmıştır. Yapı adalarının bölünmesi, yol oranının artması, yapı adası ortalarında yapılar yapılması ile yapılaşmış alan - yapılaşmamış alan oranı önemli değişime uğramıştır (ek A.2). 1946-1982 yılları arasında alınan hava fotoğraflarında geleneksel düzende gelişen yapı tipolojisinin varolduğu dönemde yapılaşma yoğunluğunun düşük olduğu görülmektedir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 1946 yılından günümüze doğru dokunun ve yapılaşma yoğunluğunun değişimi [169]

Hacı Evhaddin Sokağından elde edilen görüntüler doku değişiminin analiz edilmesine imkân vermektedir (Şekil 4.13 ve 4.14). Enkesiti yaklaşık beş metre olan sokakta yapı yüksekliklerinin artması sonucu kapalılık hissi oluşmakta, bağlı olarak güneşlenme süresi azalmaktadır. Çıkmalar, bahçeli düzende kütleler ve bahçelere bağlı açık, ağaçlarlık alanlarla oluşan ritm tekdüze, aralıksız gelişen apartman yapısıyla kaybolmuştur. Sokakta yol döşemesi olarak kullanılan Arnavut kaldırımı yerine yolların asfaltlandığı görülmektedir.

Şekil 4.13 Hacı Ehvaddin Sokağı'ndan kuzeye bakış: sokak dokusu değişimi (1912) [170]

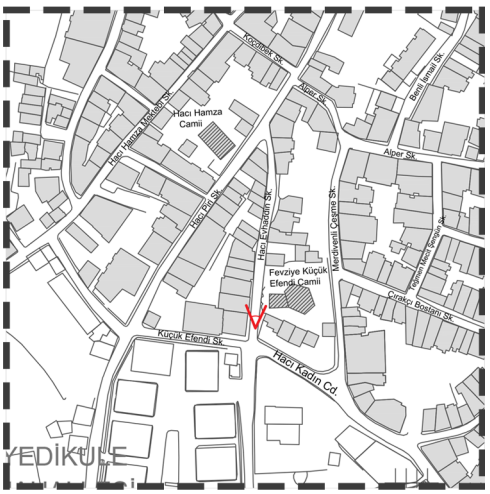

Şekil 4.14 Hacı Ehvaddin Sokağı'ndan kuzeye bakış: sokak dokusu değişimi günümüz (Google)

Şekil 4.15'te eski karakol binasına doğru yönlenen Ağa Çayırı Caddesi'nde sıralanmış konutlar dizi halinde devam eden ritmik pencereleri, sokaktan evlere girişlerdeki tekrarlar, üst kotlarda cumbaları ile sokak dokusunda ölçeğin insan ölçeğine yakın kalmasını sağlamaktadır. Bu kentsel tasarım ilkelerine uygun düzen ve insan ölçeği

hassasiyeti 1960 sonrası apartman dokusunda bulunmamaktadır. Yer kaplamasının Arnavut kaldırımından betona çevrilmiş olması da bu durumda etkendir.

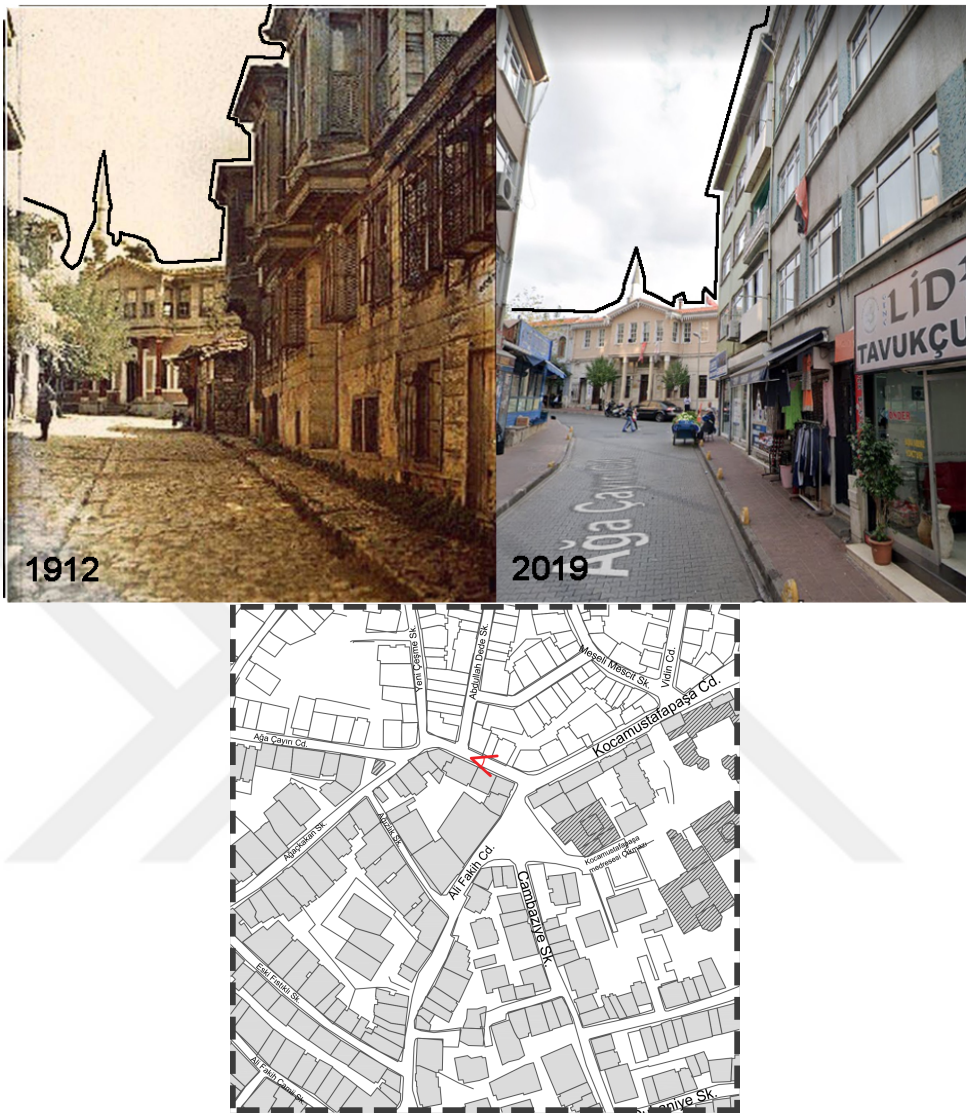

Şekil 4.15 Ağa Çayırı Caddesi'nden II. Mahmud devrinde yapılan Karakol binasına (şimdi İSMEK binası) bakışta dokunun değişimi (Google)

Sokak Dokusu

Doku içerisindeki sokaklar geleneksel yerleşim dokularının özelliği olan topoğrafyaya uyumlu, çevresel ögelere duyarlı organik, kıvrımlı, sabit bir doğrultusu ve enkesiti olmayan kanal mekânlardır. Sokaklar arazi mülkiyet sınırlarına göre daralmakta veya genişlemektedir.

Sümbül Efendi Mahallesinde sokakların yönleri değişkendir. Güneydoğu-kuzeybatı yönünde devam eden Ali Faki, Eski Fıstıklı, Derviş Mehmet, Çırakçı Bostanı, Yazıcı, Ağızlık, Havaci Şinasi, Alper, Recep Uras, Saka sokakları ve kısmi olarak Hacı Kadın

Caddesi topoğrafyaya dik doğrultuda iken diğer sokaklar topoğrafya ile uyumlu gelişmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 Yazıcı Sokak'ta Kuzeybatı yönüne bakış

Geleneksel dokularda sokak şebekesi konutların bulunduğu sokaklardan veya çıkmaz sokaklardan kent ile bağlantıyı sağlayan anayollara doğru hiyerarşik düzendedir [171]. Sümbül Efendi Mahallesin'nde Yarımadanın merkezi konumlarından biri olan Aksaray yönüne uzanan Kocamustafapaşa Caddesi ve Belgrad Sur Kapısı'na bağlanan Hacı Hamza Mektebi Sokağı mahallenin ana kanallarıdır. Bir diğer ana yol aynı zamanda mahallenin doğu ve güney sınırlarını oluşturan Hacı Kadın Caddesi'dir. Bu cadde yer yer topoğrafyayı izlerken bazı yerlerde topoğrafyayı dik keserek kuzeybatı yönünde kıvrımlı bir rampa halini almaktadır (Şekil 4.17).

Mahalleyi kuzey-güney yönünde kateden Ali Fakih Caddesi diğer sokaklar ile kesiştiği noktalarda genişleyerek meydancıklar oluşturmaktadır; örneğin Ali Fakih Camii Ali Fakih Caddesi, Havacı Şinsasi Sokak ve Ali Fakih Camii Sokak kesişiminde oluşan meydanda yer almaktadır. Bu noktada günümüzde kullanılmayan Hacı Beşirağa Çeşmesi yer almaktadır.

Mahallede toplam 11 çıkmaz sokak bulunmaktadır. Çıkmaz sokak enkesiti ile sokak enkesiti aynı olabilmektedir. (Bu bağlamda, dokudaki sokakların hiyerarşik kademelenmesinin hissedilebilirliği azalmaktadır.)

Yeşil Öğe ve Ortak Alan

Geleneksel dokularda konutların avlu ve bahçelerinde bulunan yeşil öğeler, ağaçlar, bahçeden gelen ışık sokağa taşmakta ve her sokağa has görünümler ortaya

Şekil 4.17 Hacı Kadın Caddesi'nde güneye doğru bakış

çıkmaktadır. Sümbül Efendi Mahallesinde konut bahçelerinin ve bostanların bir kısmının yapılaşma yoluyla yokedilmesi sonucu yeşil öğe azalmıştır. Yeşil öğeler mahallenin batısında yeralan bostanlarda, bazı yapı adalarının ortasında, ibadet yapılarının ve kısmen eğitim kurumlarının bahçelerinde ve hazirelerde görülmektedir. Çalışılan mahallede kamusal yeşil alan olarak bir adet çocuk parkı bulunmaktadır ($150m^2$).

19. yüzyılda yangınlar nedeniyle boşaltılan alanların bostan olarak kullanıldığı bilinmektedir [172]. Ancak 1960'lardan sonra yapılaşma baskısı artmıştır ve yapılaşmış alanda kalan bostanlarda konutlar inşa edilmiştir. Bazı bostan alanları ise rekreasyon alan olarak kullanılmıştır. Sümbül Efendi Mahallesi dahilinde bulunan bostanların bir kısmı da kentsel ölçekteki İBB Silivrikapı Buz Pisti ve Spor Merkezi ile Namık Sevik Stadyumu olarak dönüştürülmüştür (Şekil 4.18).

Geleneksel mahalle dokusunda ortak alan olarak kullanılabilecek çocuk parkı veya yeşil alan benzeri mekânlar bulunmamaktadır [168]. Çocukların mekânları sokaklar ve konut bahçeleri olmaktadır. Mahallede mevcut durumda konut bahçelerinin yapılaşma sonucu yokolması, çıkmaz sokakların araç parkı işleviyle kullanılması ve sokakların park halindeki araçlar ile işgal edilmesi geleneksel dokunun sahip olduğu ortak alan ve rekreasyon alanı kavramını sınırlamaktadır. Dolayısıyla mevcut dokuda çocukların doğal oyun alanları ve insanların boş zaman geçirme ve birbirleriyle ilişki kurma mekânları kısıtlanmış ya da ortadan kalkmıştır.

Sonuç olarak, doku değişiminin; yapı ölçeği, yapı yüksekliği, parsel özelinde yapılaşma alanı, doluluk-boşluk oranı, yapı malzemesi, mimari üslup, taşıt izi, kaldırım ve yeşil

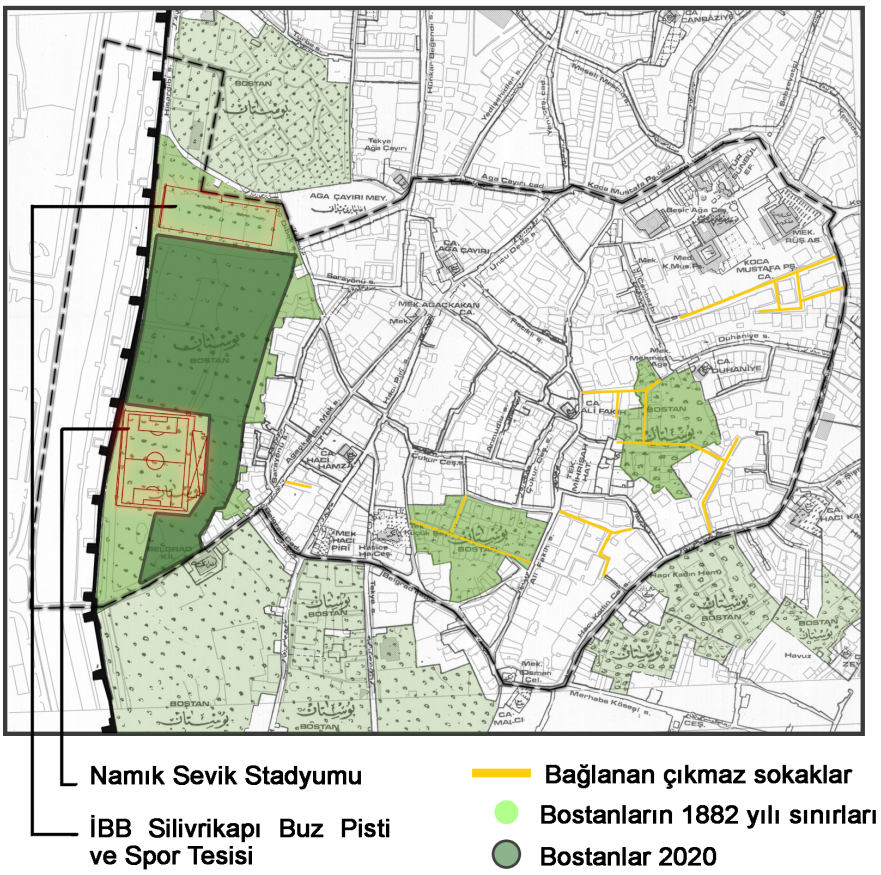

Şekil 4.18 Sümbül Efendi Mahallesinde tarihsel süreç içinde tarihi bostanların ve sokak yapısının değişimi ve alana eklenen kentsel yapılar
(Ayverdi haritaları kullanılarak R. Jandali tarafından oluşturulmuştur, 2020)

doku bağlamında özellikle 1960 yılları sonrası olduğu söylenebilir. Bu değişimin çalışma alanına yansıması -sokakların topoğrafyaya uyumlu kıvrımlı organik dokusu korunmuş olmakla birlikte- kanal mekân kademelenmesinin okunamamasıdır (Şekil 4.19).

4.4.5 Erişim ve bağlantılar

Sümbül Efendi Mahallesi'nin ilçe merkezlerine bağlantısını sağlayan anayol Kocamustafapaşa Külliyesi'ni doğu ve kuzey yönlerinde çevreleyen ve doğu yönünde Aksaray'a bağlanan Kocamustafapaşa Caddesi'dir. Yenikapı aktarma noktasında yeralan Marmaray hattı, metro hatları ve deniz ulaşımı Kocamustafapaşa Caddesi'nin Aksaray yönündeki devamında yer almaktadır (Şekil 4.20). Kocamustafapaşa Külliyesi, Kocamustafapaşa İlkokulu, Kocamustafapaşa Hamamı, Tarihi Eski Karakol Binası (günümüzde İSMEK binasıdır), caddeden cephe alan tarihi dükkânlar ve zemin katları ticari işleve sahip konutlar ile bu konum Sümbül Efendi Mahallesi'nin merkezini teşkil etmektedi; bu sebeple araç ve yaya yoğunluğu yüksektir. Kocamustafapaşa

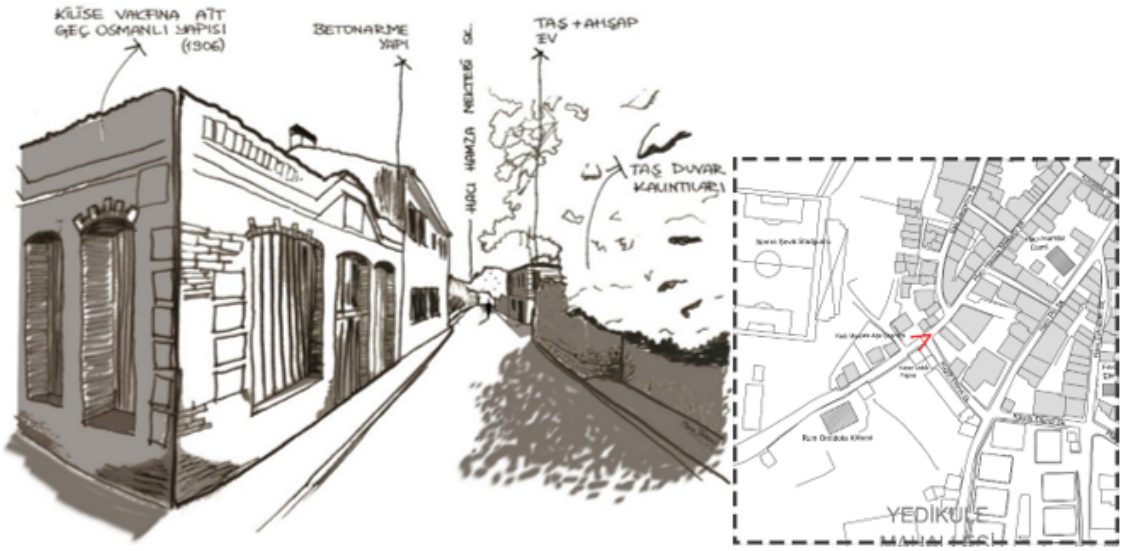

Şekil 4.19 Hacı Hamza Mektebi Sokağı'ndan kuzeybatı yönünde bakışta farklı zamanlı yapıların oluşturduğu sokak görünümü (R. Jandali, 2020)

Caddesi çift yönlü ve tek şerit olarak kullanılmaktadır, enkesiti değişkendir (en geniş 12,20m, en dar 6,50m).

Kocamustafapaşa Caddesi'nden batı yönünde devam eden ve Kasım Çelebi Caddesi'nde son bulan Ağa Çayırı Caddesi'nde yer yer zemin katlarında ticaret işlevi bulunan konutlar yer almaktadır. Caddenin Ağaçkakan Sokak ile kesiştiği noktada Uyku Dede Türbesi ve dükkânlar bulunmaktadır ve bu alan küçük bir meydan niteliğindedir. Caddenin son bulduğu noktada Silivrikapı Semt Konağı ve Silivrikapı Aile Sağlığı Merkezi bulunmaktadır. Cadde enkesiti değişkendir (en geniş 9m, en dar 4m).

Mahallenin kuzey sınırından güney sınırına doğru yönlenen Ali Fakih Caddesi'nde sokak kesişimlerinde yol enkesiti genişlemektedir ve meydancıklar oluşmaktadır. Meydancıklarda yer alan konutların zemin katlarında dükkânlar yer almaktadır. Caddenin kuzeyde Külliye ile buluştuğu noktada bir taksi durağı ve kahvehane bulunan ve dükkânlar ile çevrelenen Sümbül Efendi Meydanı oluşmuştur. Ali Fakih Caddesi mahallenin ortasında bulunan tepeciğe doğru yönlenmekte ve topoğrafyayı dik kesmektedir. 36 metreye kadar yükselen tepecikte Ali Fakih Camii mevcuttur. Enkesiti 7m-3.3m arasında değişen cadde üzerinde Hacı Beşirağa Çeşmesi ve Hacıbeşirağa Mektebi yer almaktadır.

Hacı Hamza Mektebi Sokağı ile Kocamustafapaşa Sokak arasında bağlantıyı sağlayan Ağaçkakan Sokağı mahallenin yoğun sokaklarındandır. Sokakta İskender Çelebi Camii ve zemin katlarında dükkânlar bulunan konutlar ve çarşamba günü kurulan semt

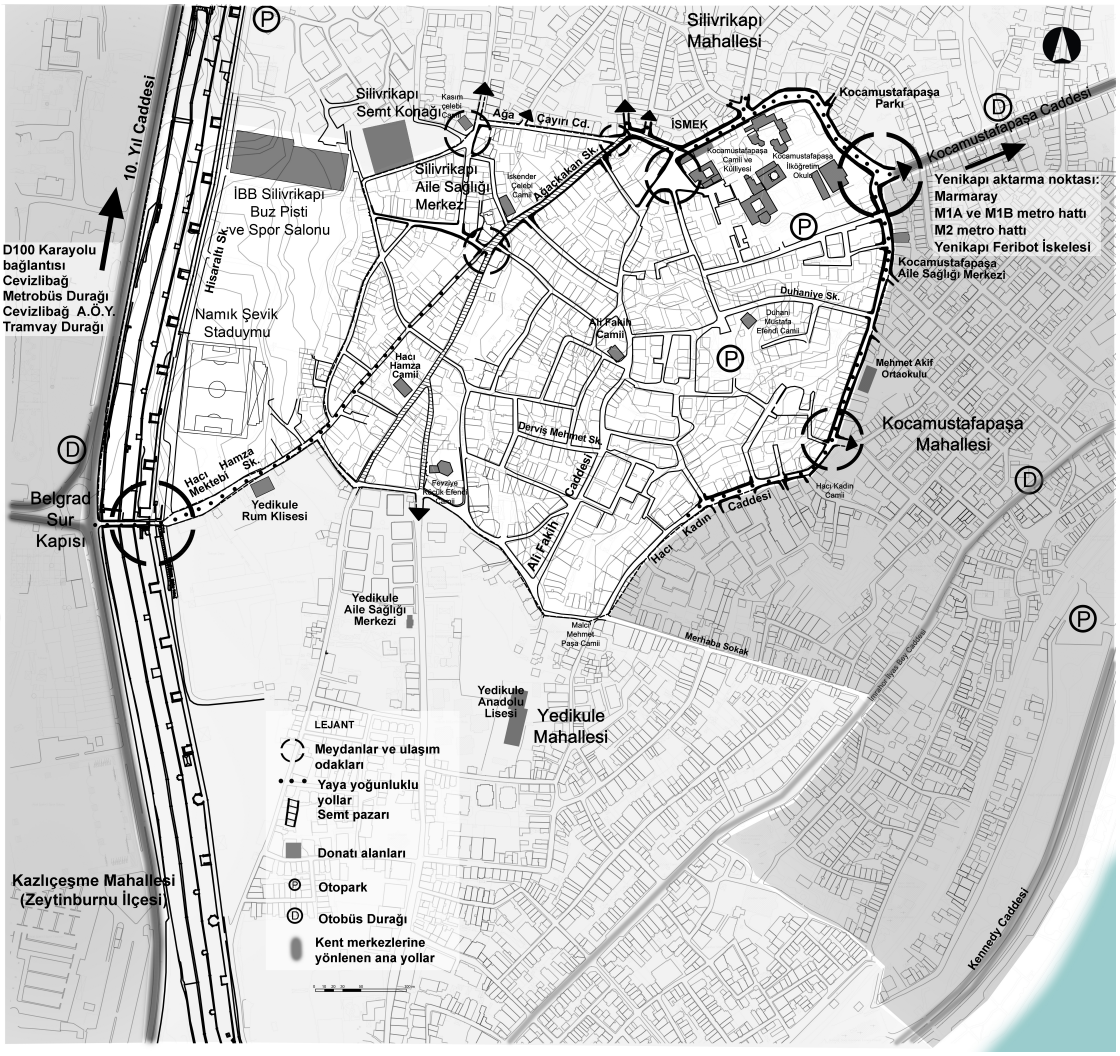

Şekil 4.20 Sümbül Efendi Mahallesi erişim ve bağlantılar analizi (R. Jandali, 2020)

pazarının bir kısmı yer almaktadır. Semt pazarı güneybatı yönünde Hacı Piri Sokak ve Hacı Evhaddin Caddesinde devam etmekte ve mahalle sınırında son bulmaktadır. Bu sokaklarda semt pazarı günlerinde süreli olarak yoğunluk oluşmaktadır.

Bir diğer ana cadde mahallenin doğu ve kuzey sınırını oluşturan Hacı Kadın Caddesi'dir. Cadde üzerinde Mehmet Akif Ortaokulu, Hacı Kadın Camii ve Çeşmesi, Malcı Mehmet Paşa Camii ve zeminleri ticaret işlevine sahip konutlar bulunmaktadır. Enkesiti 7m- 3.7m arasında değişen cadde Kocamustafapaşa Caddesi'nden Yedikule Mahallesi'ne kadar uzanmaktadır.

Hacı Hamza Mektebi Sokağı Zeytinburnu İlçesi'ne açılan Belgrad Sur Kapısı'na yönlenmekte ve 10. Yıl Caddesi'ne bağlanarak mahallenin ana damarlarından birini oluşturmaktadır. Enkesiti 12m-3.0m arasında değişen sokak üzerinde Hacı Hamza Camii ve Yedikule Rum Kilisesi yer almaktadır.

Toplu taşıma araçları mahalle içerisinden geçmemektedir. En yakın otobüs durağı Kocamustafapaşa Caddesi yönünde Külliye girişine 332m ve Kocamustafapaşa İlkokulu'na 160m mesafede bulunmaktadır. Belgrad Sur Kapısı'na yaklaşık 200m mesafede -10. Yıl Caddesi üzerinde- yeralan otobüs durakları kullanılarak Cevizlibağ A.Ö.Y. Tramvay durağına ve Cevizlibağ Metrobüs durağına erişmek mümkündür (Şekil 4.20).

Sokakların büyük kısmı dar enkesitler sebebiyle tek yönlü araç trafiği için düzenlenmiştir. Mahalle sakinleri araçlarını sokağın bir kenarına bazen de her iki kenarına boylu boyunca parketmektedir. Sokaklarda dinlenmeye yarayan sokak mobilyası yoktur. Kaldırımlar hemen hemen her sokakta mevcut olmakla birlikte bazı yerlerde kullanışlı değildir. Apartmanların kaldırıma taşan merdivenleri, aydınlatma elemanları, ticari birimlerin ürünlerini sergilemek için kaldırımı kullanması, elektrik panoları, çöp konteynırları gibi elemanlar sebebiyle kaldırımda yaya hareketi kesintiye uğramaktadır (Şekil 4.21a). Kaldırım genişliği değişkendir ve sokak enkesitine göre araç yolundan geriye kalan alan genişliğinde düzenlenmiştir (Şekil 4.21b).

4.4.6 İşlevler ve eylemler

Sümbül Efendi Mahallesi arazi kullanım ve eylemler çerçevesinde incelendiğinde konut alanlarının yoğunlukta olduğu görülmektedir. Mahalle çeperinde bulunan Koca Mustafapaşa Caddesi, Hacı Kadın Caddesi, Ağa Çayırı Caddesi ve mahalle içlerine doğru ilerleyen Ali Fakih Caddesi ve Hacı Hamza Mektebi Sokağından cephe alan binaların zemin katları ticaret işleviyle kullanılmakta olup üst katları konuttur. (Şekil 4.22)

Mahallenin önde gelen nirengi noktası olan Koca Mustafapaşa Külliyesi, çeperindeki ticari alanların da etkisiyle, karma eylemler ve kullanımları içermektedir. İlkokul, muhtarlık binası, cami, çeşme, hamam, türbe, yaşam boyu eğitim merkezi binası, vakıf ve dernekler, küçük ticari birimler ile Koca Mustafapaşa Külliyesi ve çevresi mahallenin beslendiği merkez konumundadır. Bu merkez tarihi süreç boyunca varolmuştur ve günümüzde halen aynı işlevini devam ettirmektedir.

Donatı alanları

Eğitim alanındaki donatılar; Kocamustafapaşa Caddesi'nde yeralan Kocamustafapaşa İlkokulu (Şekil 4.23) ve Kocamustafapaşa Hayat Boyu Öğrenme Merkezi (İSMEK), Kocamustafapaşa Külliyesi'nde Sümbül Efendi Erkek Kuran Kursu ile Ali Fakih Camii önündeki meydanda bulunan Hacı Beşir Ağa Erkek Kuran Kursu ve özel bir

(a) Derviş Mehmet Sokak'tan batı yönünde bakışta kaldırımların durumu (Google)

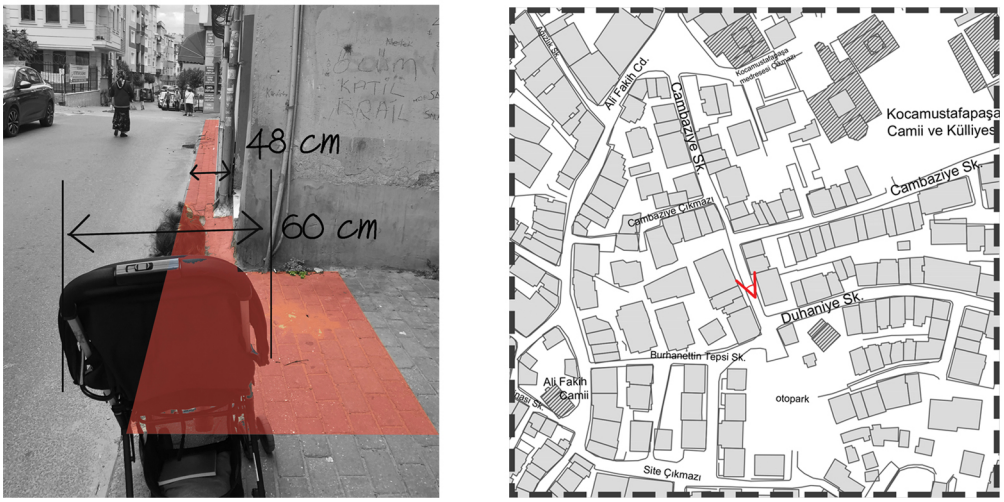

(b) Duhaniye Sokak'tan kuzeybatı yönüne bakışta 60cm olan bebek arabasının 48cm genişliğindeki kaldırımda kullanılmaması (Jandali, 2020)

Şekil 4.21 Kaldırım durumu

anaokuludur. Hisaraltı Caddesi üzerinde İBB Acil Yardım Müdürlüğü Eğitim Merkezi mevcuttur.

Kültürel tesis olarak Sümbül Efendi Kütüphanesi ve Kasım Çelebi Camii Kütüphanesi bulunmaktadır. Mahalle çeperinde yeralan Silivrikapı Semt Konağı içerisinde bir adet çok amaçlı salon ve öğrencilerin kullanımına açık olan bilgi evi mevcuttur.

Hacı Kadın Caddesi üzerinde Mehmet Akif Ortaokulu bulunmaktadır. Yedikule Anadolu Lisesi mahallenin güneyindedir ve Fevziye Küçük Efendi Camii'ne 300m mesafede yer almaktadır. Aynı yerde Yedikule Yüzme Havuzu ve Spor Merkezi mevcuttur (Şekil 4.20).

Sağlık alanında mahalle dahilinde herhangi bir donatı olmamakla birlikte, mahalle çevresinde Silivrikapı, Kocamustafapaşa ve Yedikule Aile Sağlığı Merkezleri (ASM) bulunmakta ve Sümbül Efendi Mahallesine de hizmet vermektedirler. Silivrikapı ASM

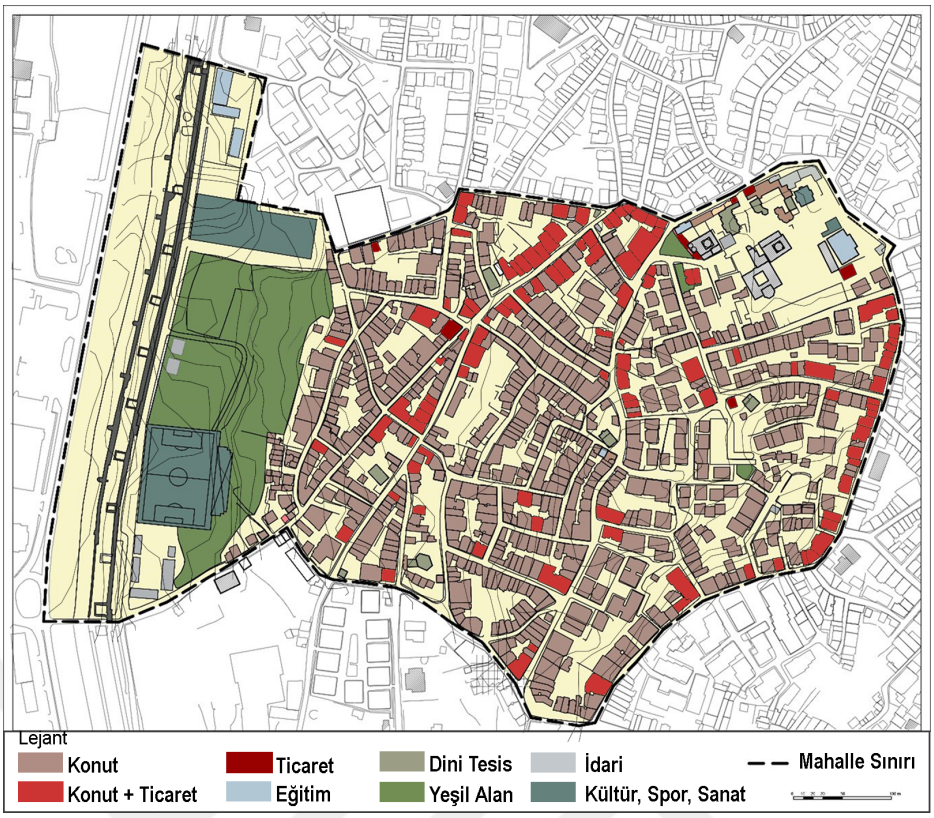

Şekil 4.22 Sümbül Efendi Mahallesindeki tanımlı işlevler ve eylemler (R. Jandali, 2020)

Şekil 4.23 Kocamustafapaşa İlkokulu (R. Jandali, 2020)

mahalle kuzeyinde Ağa Çayırı Caddesi üzerindedir ve Külliye'ye 400m mesafededir. Kocamustafapaşa ASM Kocamustafapaşa İlkokulu'na yaklaşık 100m mesafededir. Yedikule ASM mahallenin güneyinde olup Küçük Efendi Camii'ne yaklaşık 170m mesafededir.

Dini tesisler kapsamında hepsi birer tarihi değere sahip olan Kocamustafapaşa Külliyesi (1486), Fevziye Küçük Efendi Külliyesi (1826), Hacı Hamza Camii, Ali Fakih Camii (15.yüzyıl), Duhani Mustafa Bey Camii (1520-1566), İskender Çelebi Camii'ni (16. yüzyıl) saymak mümkündür[11]. Ayrıca mahalle sınırında Hacı Hamza Mektebi Sokağında Panagia Beligradi Rum Ortodoks Kilisesi yer almakta ancak kullanılmamaktadır.

Yeşil alanlar dahilinde Kara Surları sınırları boyunca bulunan tarihi bostanlara ek olarak Gazi Dede Çocuk Bahçesi (Şekil 4.24) ve Sümbül Efendi Meydanı mevcuttur. Gazi Dede Çocuk Bahçesi iki salıncak ve bir kaydıraklı oyun alanı ile yaklaşık 150m^2 alana sahiptir. Alanda çöp kutuları ve bakımverenler için oturma alanları mevcuttur.

Şekil 4.24 Gazi Dede Çocuk Bahçesi [173]

Mahalle çevresinde Silivrikapı Semt Konağı Parkı ve Kocamustafapaşa Meydanı vardır (Şekil 4.20). Silivrikapı Semt Konağı Parkı 2500m^2 açık alana sahiptir. Alanda bir süs havuzu, çocuk oyun alanı ve bir kafeterya hizmet vermektedir. Kocamustafapaşa Parkı yaklaşık 1.900m^2 alana sahiptir. Alanda bir süs havusu, kafeterya, yarı örtülü dinlenme alanları, spor aletleri ve çocuk parkı mevcuttur. Spor tesisleri olarak kent ölçeğinde hizmet veren Namık Çevik Stadyumu ve İBB Silivrikapı Buz Pisti ve Spor Salonu Tesisi bulunmaktadır.

Kocamustafapaşa İlkokulu'nun güneyinde Hacı Kadın Caddesi üzerinde yeralan Sümbül Efendi Mahallesi Muhtarlığı mahallenin idari yapısıdır.

Sümbül Efendi Mahallesi'nde çok sayıda çeşme ve sebil bulunmaktadır. Emine Hanım Sebili (Külliye içinde yer almaktadır), Hacı Kadın çeşmesi, Hacı Beşir Ağa Çeşmesi

[11] Ağa Çayırı Caddesi'nin sonunda yeralan Kasım Çelebi Camii Silivrikapı Mahallesi'ne tabidir.

(1737), Kadı Mustafa Ağa Çeşmesi (1570), Veli Efendi Çeşmesi (1875), Hatice Hanım Çeşmesi (1835) ve 2. Mahmud Han maksemi (19.yüzyıl) bölgenin tarihi çeşmelerini oluşturmaktadır. Ne yazık ki bu su yapıları günümüzde bakımsız ve işlevsizdir.

4.5 Sümbül Efendi Mahallesinde Anne-Çocuk Oyun Odası Denemesine Yönelik Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde Sümbül Efendi Mahallesinde kurgulanan oyun odasına yönelik önerileri; mahalle ölçeği, yakın çevre ölçeği ve oyun odası ölçeği olmak üzere üç farklı mekânsal ölçekte toplamak mümkündür (Tablo 4.2). Çalışmanın devamında mahalle ve yakın çevre ölçeğinde öneriler verilmekte olup, oyun odası ölçeğindeki öneriler bir önceki bölümde tanımlanmıştır.[12]

Tez kapsamında -yerleşik alanda önceki bölümlerde erişilen bilgilenme doğrultusunda belirlenen- örnek alanda oyun odası denemesi yapılmaktadır. Sümbül Efendi Mahallesi nüfus ve yüzölçümü bağlamında incelendiğinde, tez kapsamındaki yaklaşım uyarınca, -kurgulanan oyun odası kapasitesi ve kullanım sıklığına göre- mahallenin iki veya üç adet oyun odası donatısına / hizmet yapısına ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çalışmada oturum sayısı üç oturum/1 gün[13] olarak öngörülmekte, -çalışan annelerin katılımını sağlamak adına cumartesi günleri dahil- haftada 6 gün hizmet verecek donatıda her oturumda toplam 20 çocuk ve bakımvereni olacağı varsayılmaktadır.

Oyun odası donatısına yer seçimi yapılırken öncelikle konut işlevinin ağırlıklı olduğu Sümbül Efendi Mahallesi'nde alan tespiti yapılmıştır. Bu alanlar; Kocamustafapaşa Külliyesi güneyinde yeralan ve halen otopark olarak kullanılan alan, Duhaniye Sokak güneyinde yer alan otopark olarak kullanılan alan, Küçük Efendi Külliyesi kuzeyinde Merdivenli Çeşme Sokak üzerinde yeralan alanlardır (Şekil 4.25). Bu alanlardan Kocamustafapaşa Külliyesi güneyi ve Küçük Efendi Külliyesi kuzeyi konumlu iki alan çalışmada deneme için belirlenmiştir. Bu noktaların seçim sebebi alanların mülkiyet açısından uygun olmasıdır. Ayrıca, iki alanda birden uygulama yapılması halinde mahallenin herhangi bir köşesinden erişecek çocuk ve bakımverenin en fazla 300m mesafe katetmesi durumudur (Şekil 4.25).

4.5.1 Mahalle Ölçeğinde Öneriler

Yakın çevre ölçeğinde önerilere geçmeden önce, genel olarak mahalle ölçeğinde yürünebilir çevre ve güvenli erişim ile ilgili bazı notlar eklemek mümkündür.

[12] Bkz. "3.1 Fiziksel ve Mekânsal Özellikler".

[13] Bir çocuğun haftada bir kez 2 saat oyun odasını kullanması öngörülmektedir. Çocuğun ihtiyacına göre kullanım sıklığı mekânda görev yapan danışman veya uzman tarafından farklı şekilde önerilebilir.

Tablo 4.2 Ölçeğe ve veriye göre önerilerin tasnifi

Ölçek	Veriler	Tasarım Öğeleri
Mahalle Ölçeği	Tarihsel açılım, kimlik, yerel göstergeler, nirengi, odak ve bakı noktaları, çevresel veriler, yapılanma dokusu, morfolojik gelişim, ekolojik yapı, çevresel ve coğrafi veriler, özgün alanlar, kullanım ve eylemler, doğal yapı ve peyzaj analizleri.	Kullanım bağlamında yer seçimi ve erişim ilişkileri, Oyun Odası adedi, ölçek ve kapasite belirleme, çevresel öneriler, yürünebilirlik, güvenlik, kent mobilyaları, yeşil alan.
Yakın Çevre Ölçeği	Yapı adası, sokak yapısı, çevre bina ilişkileri, mülkiyet, güneşlenme gibi çevresel verilerin potansiyallerinin ve kısıtlarının değerlendirilmesi.	Biçim, kütle tasarımı, binaya yaklaşım, sokak-parsel-yapı ilişkisi, yükseklik ilişkileri, mekân ve işlev bakımından bahçe bölgeleme, dış mekân peyzaj düzenlemesi,
Oyun Odası Ölçeği	Yerel yapı karakteristiği, yerel malzeme, cephe, açıklıklar, sınırlandırıcı elemanlar.	Bahçe-bina ilişkisi, giriş mekânı ve iç mekân kurgusu, güvenlik, malzeme ve detaylar.

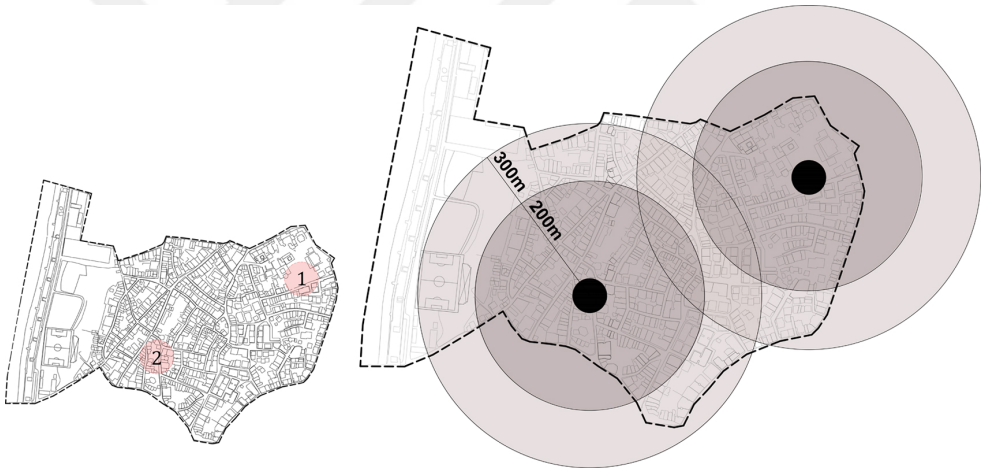

Şekil 4.25 Sümbül Efendi Mahallesinde seçilen bölgeler ve erişim mesafeleri

Güvenli ve konforlu erişim her bireyin gerçekleştirebilmesi gereken bir olgudur. Sokakların ve sokak elemanlarının; 0-4 yaş arası bebek ve çocukların erişimlerinde kullanılan araçlara veya araç kullanmaksızın yalnızca çocuğun hareket yetilerine ne denli cevap verdiği ve uygun olduğu düşünülmelidir.

Bebek arabası kullanılarak gerçekleştirilen erişim yaya erişiminden çok daha farklıdır. Yol üzerinde rampalar ile desteklenmemiş kaldırım bitişleri ve sokak kaldırım kesişimleri, iki basamaktan fazla merdivenler, kaldırım üzerine yerleştirilmiş trafolar, aydınlatma öğeleri ve tabela konumlarının uygun olmaması, kaldırım genişliğinin yetersiz olması, bozuk kaldırım taşları, çukurlar ve bozuk yollar bebek arabasının hareketini zorlaştırmakta veya engellemektedir. Bu sebeple, genel olarak sokaklarda

taşıt ve yayaların kullanımları ile ilgili düzenlemelerin yapılması güvenli ve konforlu erişim için önemlidir. Sokak ve caddeler trafik düzenlemeleri ve sokak iyileştirmeleri bağlamında detaylı olarak incelenmelidir. Sokaklarda konforlu yürüyüşe engel olan elemanların tespiti yapılarak engellerin giderilmesi gerekmektedir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 Bebek arabasının hareketini kısıtlayıcı engeller, örnek: Hacı Kadın Cd. (R. Jandali, 2020)

Araçların sokakta parkettikleri alanların net şekilde tanımlanması, gündüz (araç sahipleri iş saatlerinde araçları ile ayrıldıkları zamanda bu alanlarda boşluk oluşacağından) bu alanların -gerekli tedbirler alınıp düzenlemeler yapıldığı takdirde- güvenli oyun alanları olarak çocuklar tarafından kullanılmaya elverişli olmaktadır. Sokakta araç hareket alanının net şekilde sınırlandırılması ve araç park alanlarının belirlenmesi yaya alanlarının da öne çıkmasına yardımcı olacaktır. Sınırlandırmalar Tarihi Yarımada'nın ruhuna uygun renkler, malzemeler ve öğeler kullanılarak yapılmalıdır (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Alan tanımlarının tereddüde meydan vermeyecek şekilde belirlenmesine örnek, Jersey, ABD [174]

Alana yaklaştıkça alanda çocuklara özgü bir mekânın olduğu tasarım öğeleri ile hissettirilmelidir. Bu öğeler yöreye özgü elemanlardan seçilebileceği gibi, çocukların ilgisini çeken öğelerden de seçilebilir. Ayrıca uyarıcı ve hatırlatıcı levhalar, farklılaşan yer döşemesi ve renk düzenlemeleri de bağlama uygun şekilde uygulanabilir.

Mahalle içinde yeralan yol kesişimlerinde araçların ve yayaların yollarının net şekilde düzenlenmesi sokak mekânında yayalara daha fazla alan tanımlarken daha güvenli bir yürüyüş yolu elde edilmesini de sağlamaktadır (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Yol kesişimi düzenlemesine Kerpen, Almanya'dan örnek [175]

Alan çevresindeki yollar üzerinde dinlenme cepleri ('parklet') tasarlanması yürümekten yorulan veya durmaya ihtiyacı olan bakımverenlerin kurtarıcısı olacaktır. Bu alanlarda bank, çöp kovası, çeşme, gölge yapan yeşil öğeler ve çocuk açısından çekici olan minimal öğeler bulundurulabilir (Şekil 4.29). Yol düzenlemelerinin uygulanması dinlenme cebi oluşturmak için alanların tanımlanmasını sağlayacaktır.

Şekil 4.29 Dinlenme cebi örneği, Cyclehoop parkleti, Hammersmith, Londra [176]

Sümbül Efendi Mahallesinde genel olarak üç farklı yol kesişiminde düzenleme uygulanması önerilmektedir (Şekil 4.34). Birinci alan Hamdullah Sokak, Çırakçı Bostanı Sokak, Ali Fakih Caddesi ve Kemancı Siteleri Sokağının kesiştiği noktadır (Şekil 4.30). Alanda çöp depolama elemanları düzenlenerek, uygun ağaçların ekimi, oturma alanı, çöp kutusu ve çocuklar için ilgi çekici öğeler eklenerek dinlenme cebi oluşturulabilir. Geniş bir kesişim alanı olduğundan yaya geçişine dikkat çekici işaretler ve tabelalar eklenebilir.

İkinci nokta, Havacı Şinasi, Ali Fakih Caddesi ve Yarıcılar Sokağın kesişim noktasıdır (Şekil 4.31). Bu alanda araçların hareket alanı sınırlandırılarak dinlenme cebi

Şekil 4.30 Çalışma alanında dinlenme cebi oluşturmak için önerilen alan (R. Jandali, 2020)

oluşturmak mümkündür. Ayrıca alan Ali Fakih Camii ile ilişkili olduğundan estetik değeri de bulunmaktadır. Alanda bulunun çeşmenin aktif hale getirilmesi ile bakımveren ve çocukların suya erişimi sağlanır. Bu noktada araç trafiğini yavaşlatıcı öğeler kullanmak gereklidir.

Şekil 4.31 Çalışma alanında dinlenme cebi oluşturmak için önerilen alan (R. Jandali, 2020)

Üçüncü nokta, Bedri Rahmi Eyüboğlu Sokak, Duhaniye Sokak ve Duhaniye Çıkmazının kesiştiği alandır (Şekil 4.32). Kesişim alanının güneyinde bir otopark işletilmekte ancak imar planlarında park olarak düzenlenmesi öngörülmektedir. Kesişim park yolu üzerinde olacağından -çocukların ulaşım güzergâhı olması düşünüldüğünde- bu alanın çocuk ruhuna uygun nitelikte ve güvenliği sağlayıcı şekilde düzenlenmesi önerilmektedir (Şekil 4.34).

Sümbül Efendi Mahallesinde günümüze kadar korunmuş bostanların oyun odası bahçe alanında etkileşimli bitki yatağı veya küçük bostan şeklinde yansıtılması hem öğretici hem de mahalle kimliğini vurgulayıcı olacaktır. Koca Mustafapaşa Külliyesi'nde yer

Şekil 4.32 Çalışma alanında düzenleme önerilen alan (R. Jandali, 2020)

alan halk arasında 'zincirli selvi' (veya servi) diye bilinen Sümbül Efendi Türbesi ile bütünleşmiş ağaç gövdesi, bölgede tarih içerisinde yeşil ile yaşamın özdeşleşmesini simgeler gibidir (Şekil 4.33). Bu sebeple bu alanda tasarlanacak oyun odasının yeşil alanının özenle düzenlenmiş ve yüksek oranda interaktif olması beklenmektedir. Çocukların doğdukları ve hayatlarının ilk yıllarını geçirdikleri mekânın kimliğine dair izlenimler edinmeleri bu mekânları benimsemeleri, tanımaları ve korumaları adına önemli olurken, mekânın gelecek nesillere aktarımı noktasında sürdürülebilirliğinin sağlanması için zemin oluşturmaktadır.

Sümbül Efendi Mahallesinde tasarlanacak oyun odası bahçe alanı, kesişim noktaları ve dinlenme cepleri düzenlemelerinde yeşil öğelerin kullanımı ile alanın yeşil oranına olumlu yönde etki sağlaması beklenmektedir.

Şekil 4.33 Zincirli Selvi (servi) (R. Jandali, 2020)

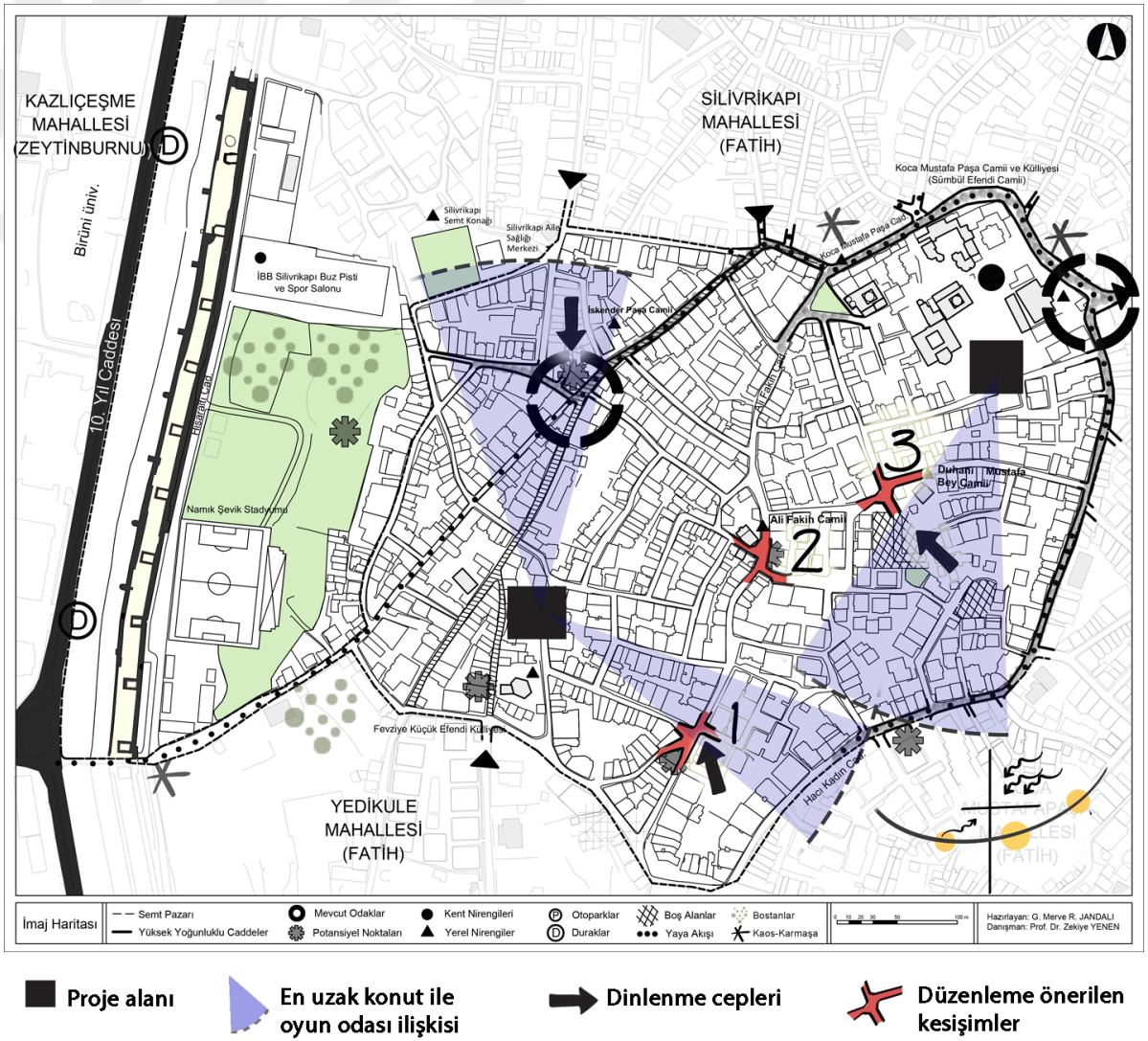

Şekil 4.34 Proje konumu ve düzenleme önerileri (R. Jandali, 2020)

4.5.2 Birinci Alan Yakın Çevre Ölçeğinde Öneriler

Seçilen birinci alan Koca Mustafapaşa Külliyesi'nin güneyindedir. Konumu 1177 ada ve 166 numaralı parseldedir. Konum mahalle içi erişim yolları üzerindedir. Yaklaşık 2500m² alan söz konusudur. Mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir [151]. Mevcut durumda alanın bir kısmında özel otopark işletilmektedir. 2012 İmar Planına göre bu konumda sosyal kültürel tesis alanı ve park planlanmaktadır (Şekil 4.36). Alan çevresinde Koca Mustafapaşa Külliyesi, konutlar ve konut zemin katlarında yeralan ticari alanlar mevcuttur. Alanda beş adet ağaç bulunmaktadır (Şekil 4.35).

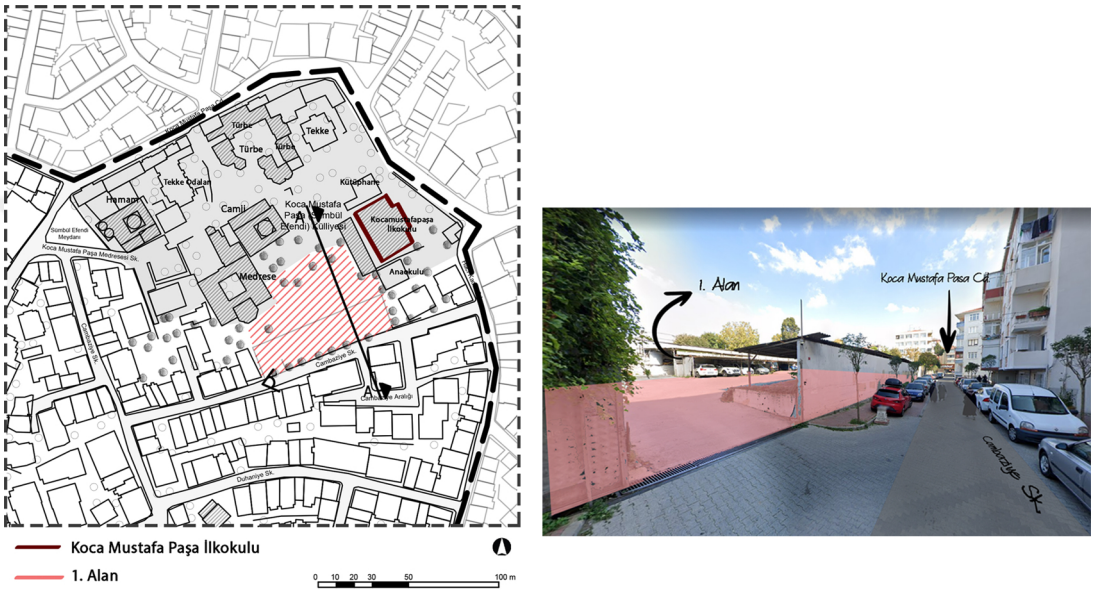

Şekil 4.35 Birinci alan vaziyet planı

2012 İmar planı incelendiğinde, Külliye'nin batı girişinden itibaren planlanan park alanı güney yönünde mevcut durumda otopark olarak kullanılan boş alana doğru devam etmektedir. Çalışmada Oyun Odası proje alanı 2012 imar planında toplam 1300m²'lik sosyal kültürel tesis alanı olarak planlanan konum içerisinde seçilmektedir (Şekil 4.36).

Alan tespitleri:

- Kocamustafapaşa Külliyesinin güney sınırını çevreleyen tescilli olmayan bir duvarı bulunmaktadır. Duvar proje alanının kuzeyinde yeralmaktadır. Külliyeden bu alana giriş bulunmamaktadır.
- Proje alanının kuzeydoğu yönünde Kocamustafapaşa İlkokulunun ıslak hacimleri ve ek hizmet birimlerini barındıran, tek katlı, tarihi ek binası yer almaktadır. Bu konumda tescilli bir su kuyusu da mevcuttur[14]. Kuyunun

[14]Kuyu Ayverdi taş baskı haritalarında (1875) görülmekte olup, Bizans kuyusu olarak tescillenmiştir.

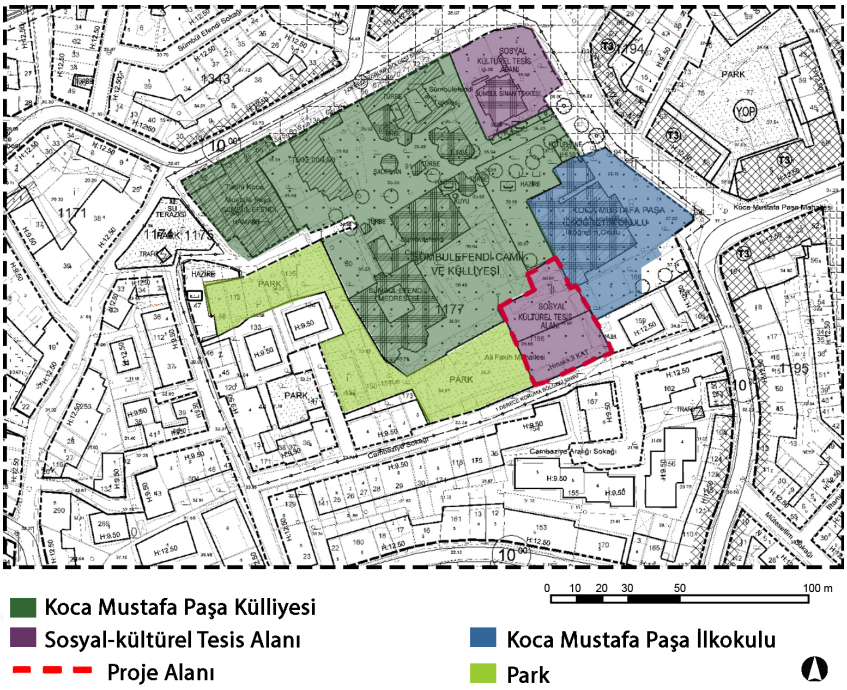

Şekil 4.36 2012 Koruma Amaçlı İmar Planındaki alan dağılımına göre yerseçimi

Şekil 4.37 Proje alanında kuzeydoğu yönünde kuyu ve çevre binaların görünümü

etrafı yaklaşık bir metre yüksekliğinde duvar ile çevrelenmiş olup kuyunun içi toprakla doldurulmuştur (Şekil 4.37).

- Alanın doğusunda ilkokul binasına ait ek anaokulu binası ve proje alanı ile bu binayı ayıran tescilli olmayan bir duvar yeralmaktadır. Bina iki katlı konut şeklinde inşa edilmiş, daha sonra ilkokul bünyesine alınmış olup halen anaokulu olarak kullanılmaya başlanmıştır. Anaokulunun (ön ve arka olarak) toplamda yaklaşık $200m^2$ bahçe alanı bulunmakla beraber alan çocukların kullanımına göre düzenlenmemiştir; batı yönünde yaklaşık $15m^2$ lik bir kümes mevcuttur. Aynı yönde yaklaşık $20m^2$ çim alanı vardır. Anaokulu binasının bulunduğu parselde Kocamustafapaşa Caddesine açılan özel bir kapı vardır. Ancak parselin

bir kısmında çay ocağı işletilmektedir ve bu kapı kullanılmamakta, anaokuluna giriş İlkokul'dan yapılmaktadır (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 Anaokulunun bahçe alanının kullanımı; Solda: Anaokulu eski girişinin çay bahçesi olarak kullanımı, sağda: Anaokulunun batı yönündeki arka bahçesi

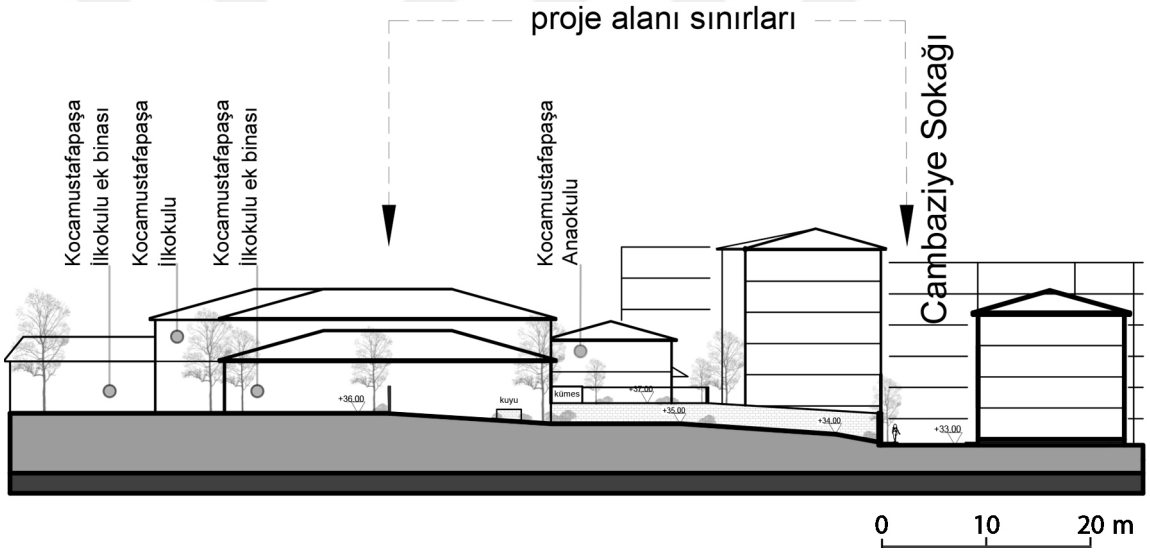

Şekil 4.39 Birinci alan mevcut durum A-A kesiti

Bu bağlamda;

- Mevcut kuyunun -güvenli hale getirildikten sonra- duvarının restore edilerek oyun odası projesi bahçe alanında tarihi kimlik öğesi olarak bulundurulması önerilmektedir.
- Tasarımı yapılan oyun odasının bahçe alanının Kocamustafapaşa Anaokulu öğrencileri ile paylaşımlı kullanması önerilmektedir. Bu durum 0-4 yaş arası çocukların 48-66 aylık çocuklar ile güvenli bir alanda kaliteli etkinlikler üzerinden etkileşimine olanak vererek her iki kuruma da fayda sağlayabilir. Aynı şekilde anaokulunun kümesi oyun odası kullanıcıları tarafından ziyaret edilebilir.

Oyun odasına yaklaştıkça alanın vurgulanması çocukların heyecan duyması ve araçların uyarılması açısından önemsenmektedir. Vurgu kitlesel olarak bina çatısının veya diğer elemanlarının çocukların algılayabileceği şekilde farklılaştırılması şeklinde olabileceği gibi malzeme ve renklerin kullanımında çeşitlilik şeklinde de uygulanabilir. Yapıda alanın tarihi kimliğine uygun düzenlemelerin yapılması -ahşap malzeme kullanımı gibi- önerilmektedir.

Birinci alanda binanın parsel ortalarında konumlandırılması güvenlik bağlamında önemlidir. Güvenliğin sağlanması için, bina girişinin doğrudan sokaktan değil, parsel içerisinde kademeli şekilde yapılması önerilmektedir. Buna göre, imar planında planlanmış park alanının (Cambaziye Sokağı) güneyinden başlayarak rampalı yol şeklinde giriş sağlanması ve yolun Oyun Odasına doğru yönlendirilmesi ile bakımverenlere güvenlik ve kolaylık sağlanması öngörülmektedir. Bu şekilde parsel ile sokak arasında iki metre kot farkı bina girişine kadar yumuşatılır (en fazla %4 eğim) ve bebek arabası kullanan veya engeli olan bakımverenlere kolaylık sağlanır.

Konum çevresinde yeralan binaların yapı yüksekliklerinin güneş ışığını engelleyici olmaması fırsattır. Kocamustafapaşa İlkokulu konumu dolayısıyla poyraz rüzgârının alandaki etkisini azaltmaktadır. Bu durumun bahçe alanı konumlandırılması için bir fırsat olarak değerlendirilmesi düşünülebilir. Bahçe alanında kum havuzunun doğru kullanımı için yeterli güneş alan bir yerde konumlandırılması gerekmektedir.

Tasarımı yapılacak oyun odasının açık alanlar dahil tüm birimleri ile yaklaşık 400-500m^2 alan kaplaması yeterlidir.

Oyun odasının tek katlı yapı şeklinde olması -ölçek bakımından çocuk göz mesafesinden bakıldığından- erişilebilir, ürkütücü olmayan, çekici ve algılanabilir olması bakımından önerilmektedir. Yapının Koca Mustafapaşa Külliyesi'ne yakınlığı ve tarihi çevrede yer alması gözönünde bulundurularak minimal, sade, estetik ve çevrede bulunan tarihi yapılara herhangi bir zarar vermeyecek nitelikte tasarlanması önemlidir. Yapının külliyeden mesafeli konumlandırılması tarihi alanların korunması adına uygun olacaktır.

Cambaziye Sokağının konumu incelendiğinde, Koca Mustafapaşa İlkokul binasına yakınlığı bu sokağın çocuk sokağı/oyun sokağı olarak düzenlenmesi bakımından teşvik edici olmaktadır. Sokağın tümüyle trafiğe kapatılması veya sokağın paylaşımlı sokak olarak ele alınması düşünülebilir. Buna bağlı olarak araç alanının net şekilde tanımlanması, eğlendirici ve öğretici öğelerin yerleştirilmesi ve ağaçlandırma yapılması mümkündür.

Çevresel veriler ve tasarım kriterleri ışığında oyun odasının konumlandırılması ve bahçesinin alan dağılımı aşağıdaki gibi geliştirilebilir (Şekil 4.40).

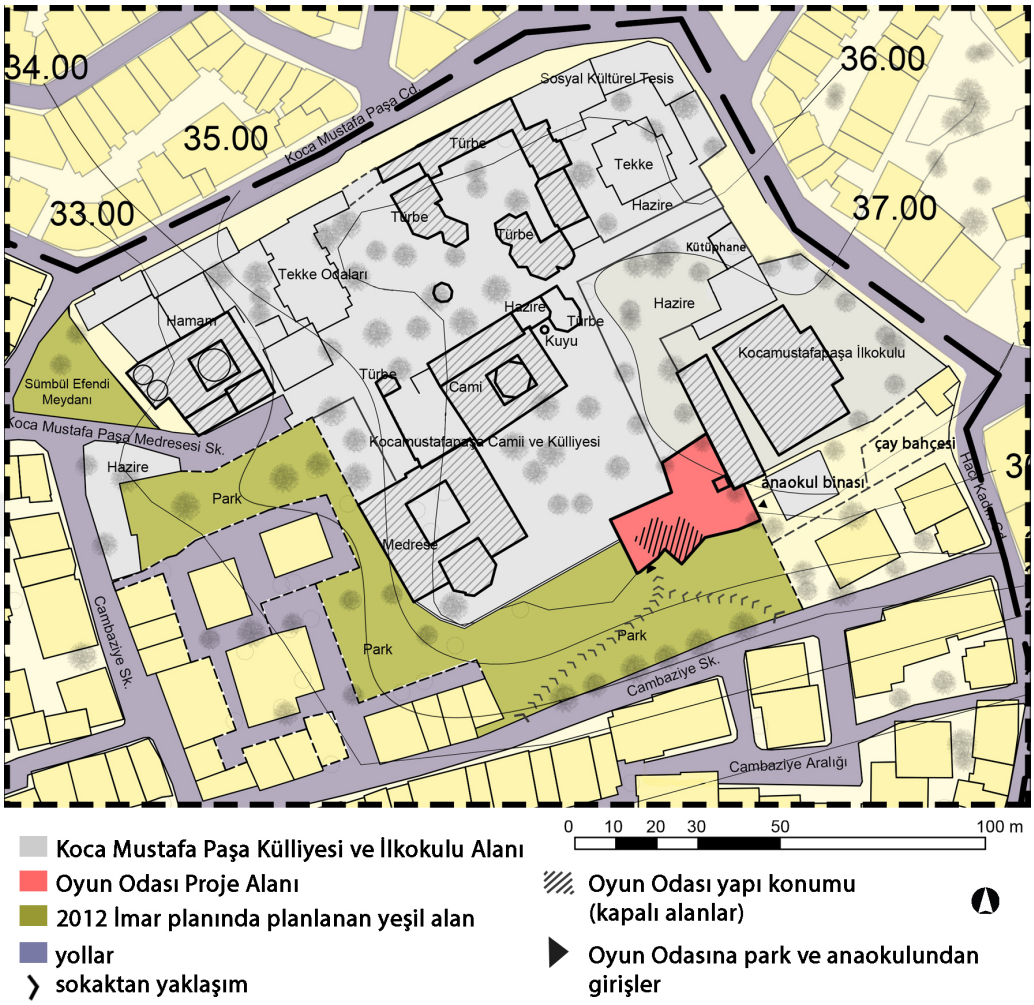

Şekil 4.40 Oyun odası bina yerleşimi ve bahçe alanı

Bina yerleşim kararı alındıktan sonra bahçe alanının düzenlenmesi ve alan dağılımı sakin alan, doğal alan, geçiş alanı, özgür alan ve aktif alan olmak üzere beş alanda geliştirilmiştir[15] (Şekil 4.41).

Buna göre bölgelerin içerisindeki oyunların organizasyonu ve herbir alanda oyun köşelerinin ve gereçlerinin dağılımı aşağıdaki gibi oluşturulmuştur (Şekil 4.42).

[15] Alanları tanımlayan çizgiler kurgusaldır, kot farkı ifade etmez.

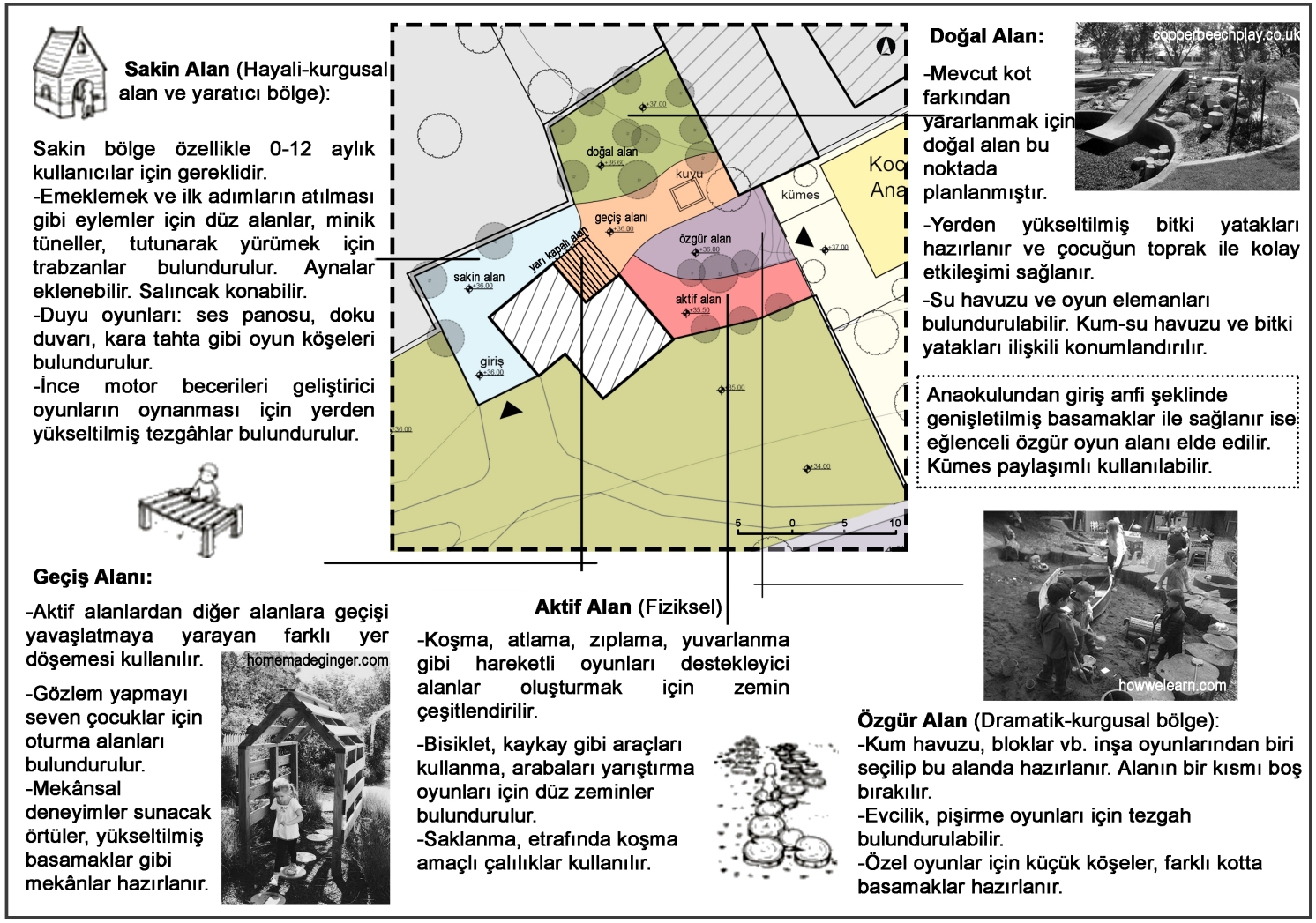

Şekil 4.41 Bina yerleşimi ve bahçe alanı dağılımı

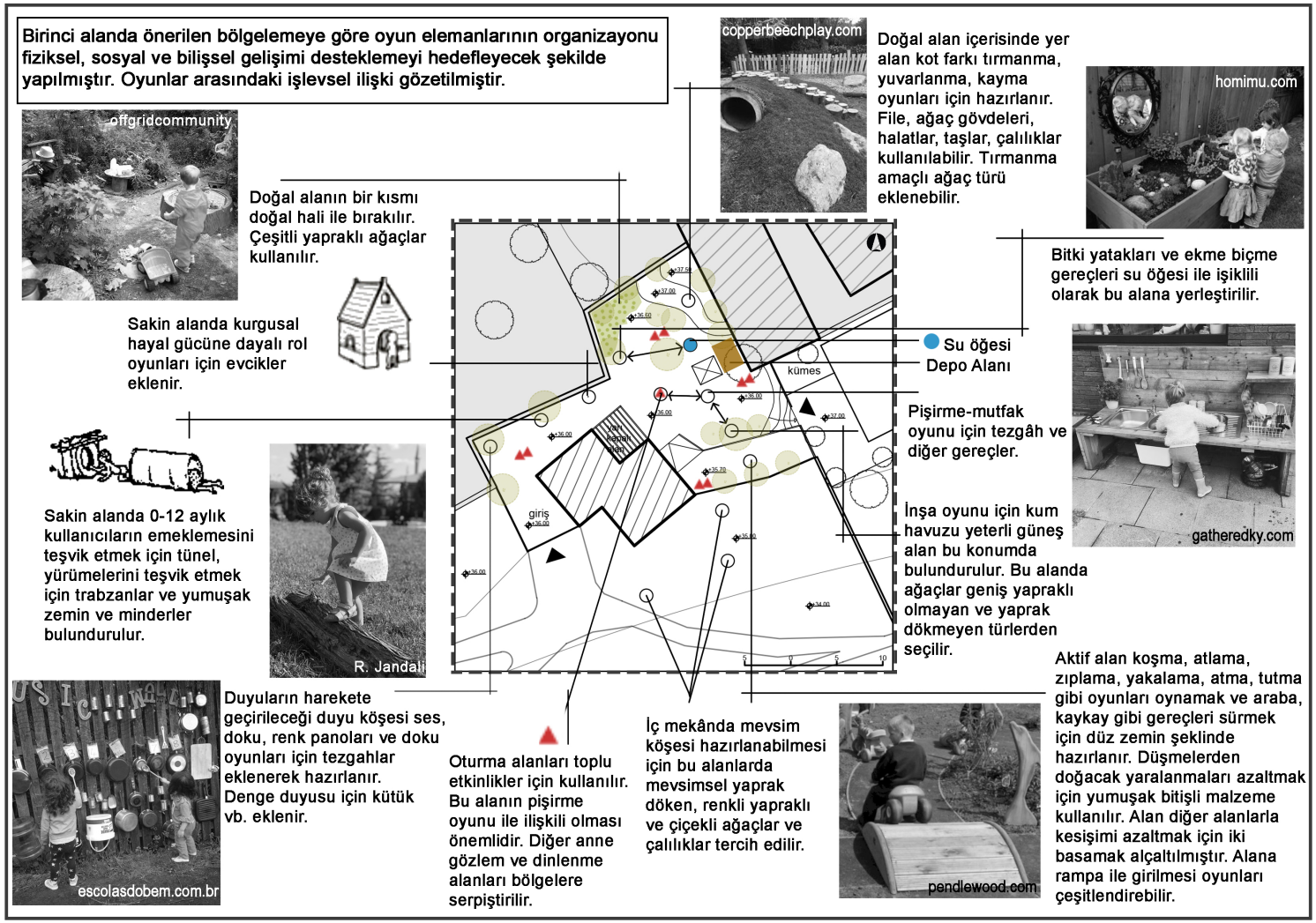

Şekil 4.42 Oyun alanlarının ve gereçlerinin dağılımı

4.5.3 İkinci Alan Yakın Çevre Ölçeğinde Öneriler

Alan çalışması için seçilen ikinci alan tescilli anıt eser niteliğinde olan Fevziye Küçük Efendi Külliyesi'nin kuzeyinde Merdivenli Çeşme Sokağı üzerindedir (Şekil 4.43). Konumu 1294 ada, 4 ve 5 numaralı parsellerdedir. Alan yaklaşık 1300m^2 yüzölçümüne sahiptir. Mevcut durumda 5 numaralı parselin bir kısmında semt pazarı tezgâhları depolanmakta, bir kısmında ise inşaat malzemesi üreten bir firma faaliyet göstermektedir. 4 numaralı parselde iki konut yeralmaktadır. 4 numaralı parselin mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir, 5 numaralı parsel kamulaştırılacaktır [151]. 2012 İmar Planı'na göre her iki parsel park olarak planlanmıştır. Alan çevresinde konutlar ve konut altı ticari alanlara ek olarak tescilli olan Çukur Çeşme mevcuttur[16]. Alan güneyinde Fevziye Küçük Efendi Külliyesi ve külliyenin batı kanadında Hatice Hanım Çeşmesi vardır. Çeşme güney ve batı yönünden erişim sağlayacak aileler için avantajdır[17]. Alan mahalle içi erişim yolları üzerindedir. Alanda altı adet ağaç bulunmaktadır (Şekil 4.44).

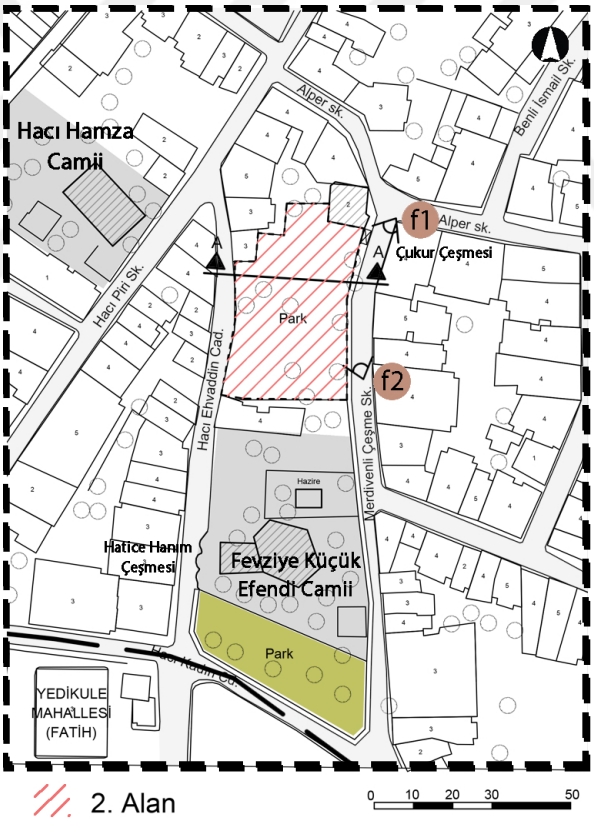

Şekil 4.43 İkinci alan vaziyet planı

Buna göre, çalışmada oyun odası ikinci proje alanı 2012 imar planında park olarak planlanan 5 numaralı parsel içerisinde konumlanması önerilmektedir.

[16]Çukur Çeşme restorasyon gerektirmektedir. Çeşmeye merdiven ile ulaşılmaktadır. Bebek arabası ile erişim mümkün değildir.

[17]Çeşmenin içme suyu şebekesine bağlanması halinde. (Külliye 2008 yılında restore edilmiştir.)

Şekil 4.44 Sokak fotoğrafları sırasıyla f1 ve f2 (R. Jandali, 2020)

Alanda toplam bir metre (güneybatı yönünde) eğim mevcuttur (Şekil 4.55). Bina girişinin imar planında planlanan park içerisinden yapılması önerilir. Bu durumda Hacı Evhaddin ve Merdivenli Çeşme sokaklarından yaklaşımda kot farklı hafif bir rampa ile aşılabilir. Park içi yolunun zemini bebek arabasına uygun olmalıdır.

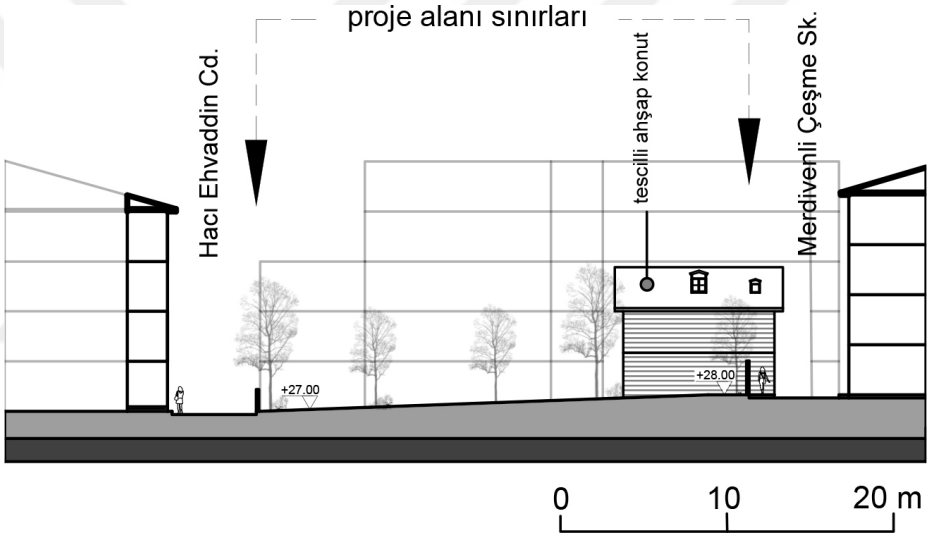

Şekil 4.45 İkinci alan mevcut durum A-A kesiti

Kuzey - güney yönünde uzanan parsel yönü ve çevre binaların konumları ve yükseklikleri genel olarak güneş ışığını engellememektedir. Mekân yapılarla çevrelenmektedir ve açık rüzgâra maruz değildir.

Merdivenli Çeşme Sokağı'nda sürekli bir kaldırım mevcut değildir. Kaldırım sokağın her iki tarafında 60-30cm arası genişlikte bir döşeme şeklindedir. Girişleri zemin kotundan aşağıda olan dairelerin pencereleri sokağa bakmaktadır. Arabaların bu cephelere park edilmemesi için kaldırım üzerine engelleyici elemanlar yerleştirilmiştir. Elektrik trafoları ve çöp konteynırları kaldırımda yaya hareketine engel olmaktadır. Yolun her iki tarafında yer alan kaldırım parçaları elverişli değildir. Bunun yerine, kaldırımların kaldırılarak sokağın paylaşımlı sokak olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Rampaların eklenmesi, tabelaların yerleştirilmesi, zemin döşemesinin değiştirilmesi ve iki noktada uygulanabilecek yön şaşırtma ile sokak güvenliği

sağlanabilir. Sokağa çeşitli sabit oyuncaklar eklenerek sokak bir çekim noktası haline getirilebilir.

Çevresel veriler ve tasarım kriterleri ışığında Oyun Odası'nın konumlandırılması ve bahçesinin alan dağılımı aşağıdaki gibi geliştirilebilir. Yapı tescilli ahşap konut ile aynı sokaktan (Merdivenli Çeşme Sokak) cephe alacak şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 4.46).

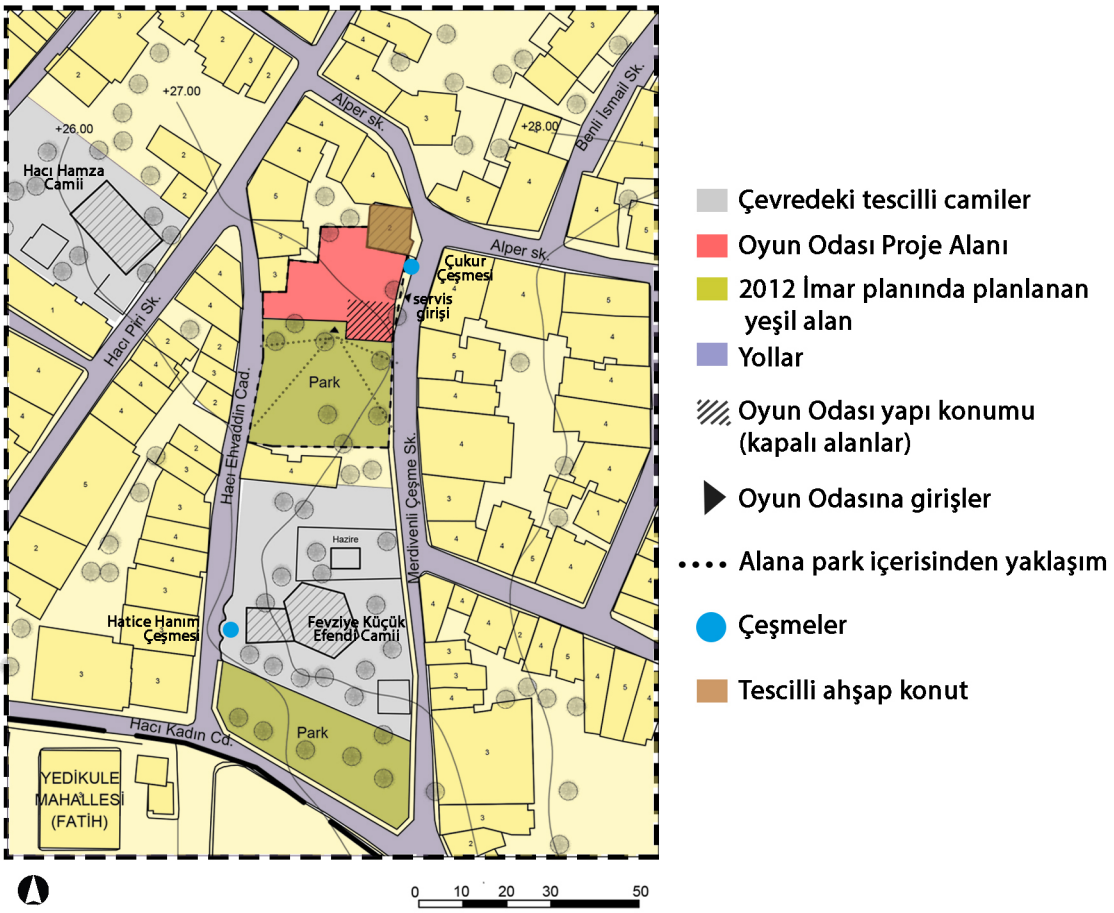

Şekil 4.46 Oyun Odası bina yerleşimi ve bahçe alanı

Merdivenli Çeşme Sokağı yönünde servis girişi planlamak mümkündür. Alanın bir kısmında örtülü sert zemin planlamak yağmurlu günlerde faydalı olmaktadır. Park ile oyun odası bahçe alanını ayıran bölücü eleman ahşap çit şeklinde görüşe engel olmayacak şekilde seçilebilir. Bahçe alanının düzenlenmesi ve alan dağılımı sakin alan, doğal alan, geçiş alanı, özgür alan ve aktif alan olmak üzere beş bölgede geliştirilmiştir (Şekil 4.48).

Çevresel veriler ve oyunların birbiri ile ilişkileri bağlamında bölgeleme yapılmış ve herbir bölge içerisindeki oyunların organizasyonu ve oyun köşelerinin ve gereçlerinin dağılımı Şekil 4.49'deki gibi geliştirilmiştir. Alandaki ağaçlar, renkli yapraklı, iğneli ve

iğnesiz, meyve veren ve çiçek açan türlerden çeşitlendirilerek seçilebilir. Kum havuzu etrafındaki ağaçların yaprak dökmeyen türlerden seçilmesi önerilir.

Tasarlanacak binalarda Sümbül Efendi Mahallesi tarihi kimliğine özgü tarihi evlerde bulunan cephede kırılmalar (cephe hareketliliği) ve çıkmalardan faydalanılabilir. Cephelerde kırılmalar mekânın çeşitlendirilmesi ve oyun köşelerinin oluşturulması için potansiyeller sunacaktır. Pencere önlerinin sedirlerle doldurularak okuma köşeleri veya bahçeye bakan pencereden mevsimsel öğelerin incelenebileceği mevsim köşeleri oluşturulabilir (Şekil 4.47).

Şekil 4.47 Türk Evinde Sedir kullanımı ve modern uyarlamaları [177]

Özgür Alan (Dramatik-kurgusal bölge):

-İnşa oyunlarından biri seçilip bu alanda hazırlanır. Alanın bir kısmı boş bırakılır.

-Evcilik, pişirme oyunları için tezgah bulundurulabilir.

-Bu alanda mekânsal çeşitlilik sunan, tematik, dramatik oyunu teşvik eden oyun elemanı/objesi kurulabilir. Objenin tekdüze olmaması, çocukların hayal gücüyle farklı oyunlarda ve şekillerde kullanılabilmesi önemlidir.

-Özel oyunlar için mekân tanımlayan küçük köşeler, farklı kotta basamaklar hazırlanabilir.

Aktif Alan (Fiziksel bölge)

-Koşma, atlama, zıplama, yuvarlanma gibi hareketli oyunları destekleyici alanlar oluşturmak için zemin çeşitlendirilir.

-Bisiklet, kaykay gibi araçları kullanma, arabaları yarıştırma oyunları için düz zeminler bulundurulur.

-Saklanma, etrafında koşma amaçlı çiçekli ve renkli yapraklı çalılıklar kullanılır.

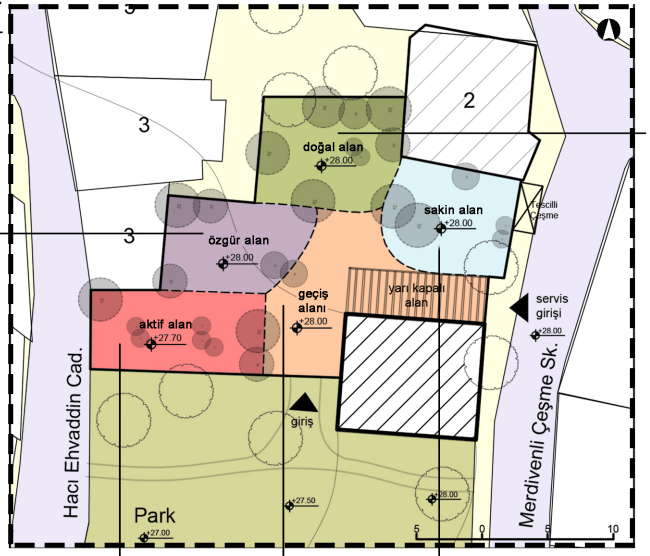

Geçiş Alanı:

-Aktif alanlardan diğer alanlara geçişi yavaşlatmaya yarayan farklı yer döşemesi kullanılır.

-Gözlem yapmayı seven çocuklar için oturma alanları bulundurulur.

-Mekânsal deneyimler sunacak örtülü alanlar ve çeşitli zemin kaplamaları hazırlanır.

Doğal Alan:

-Doğal elemanlar ile etkileşimi sağlayan bölgedir. Zemin çeşitlendirilebilir.

-Çeşitli renkli yapraklı ve meyveli ağaçlar ve çalılıklar kullanılır.

-Su havuzu bulundurulur ve bitki yatakları ve özgür alandaki oyunlar ile ilişkilendirilir.

-Yerden yükseltilmiş bitki yatakları hazırlanır ve çocuğun toprak ile kolay etkileşimi sağlanır.

Sakin Alan
(Hayali-kurgusal alan ve yaratıcı bölge):

Sakin alan özellikle 0-12 aylık kullanıcılar için gereklidir.

-Emeklemek ve ilk adımların atılması gibi eylemler için düz alanlar, minik tüneller, tutunarak yürümek için trabzanlar bulundurulur. Aynalar eklenebilir.

-Duyu oyunları: ses panosu, doku duvarı, kara tahta gibi oyun köşeleri bulundurulur.

-İnce motor becerileri geliştirici oyunların oynanması için yerden yükseltilmiş tezgâhlar bulundurulur.

Şekil 4.48 Bina yerleşimi ve bahçe alanı dağılımı

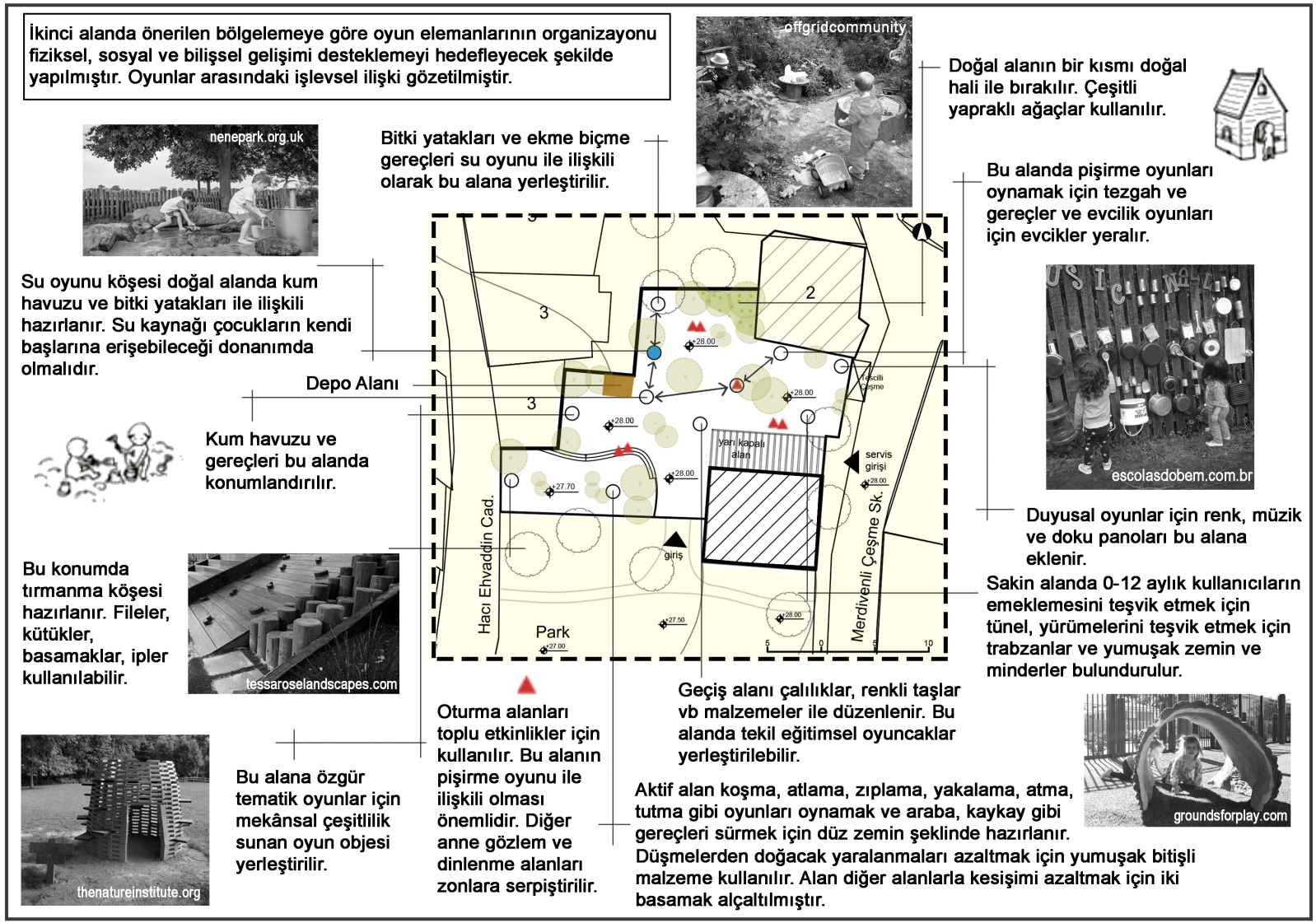

Şekil 4.49 Oyun alanlarının ve gereçlerinin dağılımı

4.5.4 Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölüm tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ele alınan kavramlar ve kuramsal yaklaşım çerçevesinde öneri geliştirilen kısımdır. Bölüm kapsamında önce -tez konusunun gereksindiği ölçüde saha analizleri yapılmakta, akabinde 0-4 Yaş Anne-Çocuk Oyun Odası donatısı için yer seçimi / çalışma alanı seçimi kararı verilmekte, takiben bu yeni donatı / hizmet alanı için üç farklı ancak birbirini izleyen ölçekte öneriler yapılmaktadır.

Alan çalışmasında ele alınan proje üretimi yer seçimi kriterlerinin oluşturulması ve uygulanması sonucu erişilebilirlik ilkelerine uygun uygulama alanlarının seçimi ile gerçekleştirilmiştir. Bu noktada konunun kent ölçeğinde ele alınması ve seçilen alt-bölgeye ek olarak üst bölgenin de gerekli analizlerinin yapılarak tanınması önemli görülmektedir.

Çalışma boyunca mahalle dokusu kavramının özellikle çocuklar için tasarım konusunda önemi öne çıkmaktadır. Konut ile donatı alanlarının mahalle birimindeki ilişkilerinin kurgulanması donatı alanının verimliliğini ve sürdürülebilirliğini etkilemektedir. Mahalle dokusunun kent ölçeğindeki hizmet yapıları veya ana arterler ile kesişimi sonucu kesintiye uğraması ve bozulması güvenlik, erişim, sosyal ilişkiler kurma, konforlu yürüyüş vb. konularda sorun teşkil etmektedir. Bu anlamda mahalle biriminin konut ve hizmet yapıları arasında özel → yarı kamusal → kamusal mekân örüntüsü ilişkileri önemli olmaktadır. Bu bakımdan mahalle ölçeğinde üretilen hizmet yapılarına erişimde bireyin ev ⟷ donatı alanı arasındaki yolculuğu dikkate alınarak mahalle bütününde iyileştirme yapılması uygundur. Ayrıca alanın topoğrafik verileri ve engebeli dokusu da yürüme mesafeleri ve erişilebilirlik bağlamında önemli olmaktadır.

Benzer şekilde mahalle ölçeğinde donatı alanları ile konut ilişkilerinde hizmet yapısı → yakın çevre ilişkilerinin tasarımı kademeli şekilde ele alınmalıdır (Şekil 4.50).

Kapalı hacim ve bahçe alanı şeklinde bir bütün olarak ele alınan oyun odası donatısının konum ve yön seçimi tasarımcının inisiyatifi ve alan verilerine göre pek çok şekil alabilir. Genel olarak tasarlanacak binaların hedef kullanıcısı 0-4 yaş grubu / kentin en küçük kullanıcı kitlesi olduğundan tasarımın her aşamasında ölçüler, güvenlik ve görselliğin bu duruma uygun olması beklenmektedir. Bu yaş grubundaki bireyler için pek çok öğe eğitici ve eğlendiricidir. Tasarım ile hayal gücünün beslendiği öğelerin öne çıkarılmasına ve zengin keşif mekânlarının oluşturulmasına özen gösterilmelidir. Önem verilmesi gereken bir diğer nokta tüm mekânların farklı gelişim türlerini (bilişsel, fiziksel, sosyal, dil) destekleyici nitelikte tasarlanması ve hazırlanmasıdır.

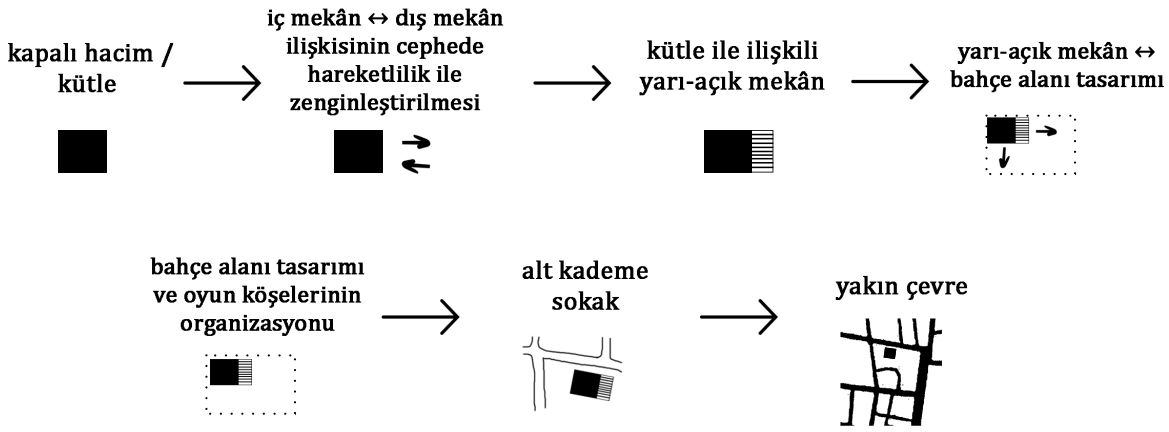

Şekil 4.50 Özel, yarı kamusal, kamusal alan ilişkilerinde kademelenme

Bahçe alanında gerekli bölgeler belirlendikten sonra bu alanlarda yer alacak oyun köşeleri ve elemanlarının yer seçiminde oyunların birbiri ile ilişkisi, farklı malzemelerin ortaya çıkaracağı çeşitli oyun olasılıkları ve güneş-gölge gibi çevresel verilerin etkilerinin oyun alanındaki verimliliği etkilemesi beklenmektedir.

5
SONUÇ VE ÖNERİLER

0-6 yaş arası dönem gelişim hızı ve gelişim türüne göre edinilen becerilerin tüm hayat boyunca devam ettiği önemli bir yaşam evresidir. Türkiye'de TÜİK 2020 senesi verilerine göre 0-4 yaş arası 6.121.707 bebek ve çocuk yaşamaktadır. Bu sayı ülke nüfusunun %7,32'sini oluşturmaktadır. Kentlerimizde 0-4 çağ nüfusunu oluşturan, anaokulu öncesi dönemde olan bireylere özgü fiziksel, sosyal, dil ve bilişsel gelişim açısından tanımlı kaliteli ve verimli alanlar mevzuatta çocuk bahçeleri ve parklar ile sınırlandırılmıştır. Bu tez çalışması -konunun önemine binaen- 0-4 yaş arası çocuklara uygun gelişim desteğinin mekânsal karşılığını araştırmak üzere kurgulanmıştır. Bu nedenle çalışmaya '0-4 yaş arası çocuklara özgü, farklı gelişim türlerini ve sosyal etkileşimi destekler nitelikte mekân kurgusu yapmak mümkün müdür' sorgusuyla başlanmıştır. Çalışmada belirtilen yaş evresindeki çocukların yapılarına ve doğalarına uygun mekânsal standartların belirlenmesi ve bu yaş aralığındaki çocuklara özgü doğal çevreye erişim sağlayan yeni bir hizmet mekânı kurgusu geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bahsedilen sorgulama ışığında, çalışma kapsamında öncelikle çeşitli alanlarda Türkçe ve yabancı literatürde araştırmalar yapılarak kullanıcı tanımlanmış ve kullanıcı-mekân odaklı incelemeler (sosyal etkileşim-mekân ilişkisi, kentsel donatı alanları kavramı ve erken çocukluk, çocuk dostu mekân kriterleri, dünyadan erken çocukluk evresine özgü mekânsal örnekler) ele alınmıştır. Çalışmada erken çocukluk dönemi ilk evresi bireylerine özgü mekânların tasarım değişkenleri ve erişim ilkeleri doğrultusunda güvenliğin sağlanmasına yönelik incelemeler önem kazanmaktadır. Bu kavramsal incelemeler çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmış olup araştırma sonuçlarında elde edilen çıkarımlar 0-4 yaş arası çocuk özelinde mekân kurgusu yapılırken belirlenecek standartlara altyapı hazırlar niteliktedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, üretilen donatının fizik mekân referansıyla özellikleri belirlenerek mekânsal standartlar geliştirilmiştir. Mekânsal standartların 0-4 yaş özelinde geliştirilmesi ve yeni bir donatı alanı dahilinde mekânsal kurgusunun yapılması çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Tezin son bölümü alan çalışması şeklindedir. Alan İstanbul Tarihi Yarımada olarak seçilmiş olup öncelikle alan özelinde doku tespiti, kullanım durumu, yerleşik nüfus durumu, ulaşım ve yenileme alanları konularında incelemeler yapılmıştır. İlişkili donatı alanlarının konumları tespit edilmiştir. Bu bağlamda mahalle ölçeğinde proje uygulamasına elverişli mahallelerin listesi elde edilip öneri geliştirmek üzere Sümbül Efendi Mahallesi örnek alan olarak seçilmiştir. Seçilen alanda mahalle ölçeğinde kentsel analizler çeşitlendirilmiş ve detaylandırılmıştır. Analizlere göre iki farklı proje uygulama alanı belirlenmiş ve uygulama önerileri; mahalle ölçeği, yakın çevre ölçeği ve uygulama alanlarında oyun odası ölçeği olarak üç ana başlıkta geliştirilmiştir. Oyun odası bahçe alanı her iki proje alanında detaylandırılıp oluşturulmuştur.

Gelişimin en hızlı ilerlediği 0-4 yaş arası süreçte çocukların yeşil alanlarda bulunmaya, akranları ile buluşmaya, oyun ve etkinliklere katılmaya hakları vardır. Özellikle erken çocukluk döneminde hareketin kısıtlı ve tahmin edilemez olması, güvenlik ve hijyen koşulu, zemin ile doğrudan ilişkide bulunma gereği 0-4 yaş arası çocukların açık alanlara olduğu kadar kapalı alanlarda sosyal etkileşim ihtiyacına işaret etmektedir. Aynı şekilde, annelerin ve/veya bakımverenlerin bu dönemde çocuk bakımı, beslenme ve çocuk gelişimi gibi konularda desteklenmesi, aynı süreçten geçen diğer anneler ile iletişim kurarak sosyal hayata kazandırılması gereksinimi vardır. Bu bağlamda, anne ve çocuğun aynı mekânda bulunabileceği ev dışında sosyal etkileşime imkân veren yeni bir mekânın geliştirilmesi konusu önem kazanmaktadır.

Kentsel donatı alanları bireylere refah sağlayıcı, sosyal gereksinimlerine cevap veren, konforlu erişim mesafesinde konumlanan, konut alanlarının tamamlayıcısı alanlar olarak çalışma kapsamında kurgulanan yeni mekânın kentteki yerini ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmada bahsedilen ihtiyaca yönelik mekân kurgusu denemesi açık, yarı-açık ve kapalı alanlardan oluşan yeni bir donatı alanı şeklinde ortaya konmuştur. Kurgulanan mekân erken çocukluk evresinde çocuk gelişim merkezi niteliğinde işleyen bir yapılanmadır. Bu kurgu tek başına bir yapı olarak ele alınabileceği gibi diğer ilgili donatılar ile ilişkili olarak da planlanabilir.

Modern çağda çocuklar için çocuk parkları, kreşler gibi mekânlar geliştirilmiştir. Dahası kentin tümüyle çocukların yetilerine uygun, güvenli ve konforlu olması durumu günümüzde halen tartışılmaktadır. Bu tartışmalar ‘çocuk dostu mekân’ kavramını ve çocuk dostu mekân kriterlerini ortaya çıkartmıştır. Çalışmada anne-çocuk oyun odasının kurgulanmasında çocuk dostu mekân kriterleri birer tasarım aracı olarak yol gösterici olmaktadır.

Anne-çocuk oyun odası tasarımında belirlenen fiziksel ve mekânsal özellikler on ana başlıkta incelenmiştir ve mahalle ölçeğinde standartlar ele alınmıştır. Bu başlıklar;

- Erişilebilirlik: yer seçimi, yol ile ilişki ve eşikler,
- Oyun davranış biçimine göre tasarım,
- İklim: rüzgâr, yağmur ve güneş,
- Yeşil alan kullanımı ve topoğrafya,
- Güvenlik parametreleri,
- Mekân kullanımı ve esnek tasarım,
- Çeşitlilik,
- Ölçek ve kapasite belirlenmesi,
- Aydınlatma, havalandırma ve ısıtma,
- Oyuncaklar ve eğitimsel gereçlerdir.

0-4 yaş arası bireylere uygun mekânların tasarımında gelişim olgusunun tüm yanlarıyla desteklenmesi durumu öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, tasarlanan mekânların fiziksel, sosyal, dil ve bilişsel gelişimleri çeşitlenen alanlar ve türlü gereçler ile desteklemesi mümkündür.

Güvenlik ve erişim konuları özellikle en küçük çocuklara yönelik mekânların planlanması ve tasarımında kilit öğelerdir. Erişimin tüm kullanıcılar tarafından adalet çerçevesi içerisinde sağlanması, erişilebilirlik bağlamında alan çevresinde bütüncül bir yaklaşımla düzenlemelerin yapılması ve güvenliğin iç ve dış alanlarda sağlanması mekânın kullanımında sürdürülebilirlik ve verimlilik ile ilişkilidir.

Tasarım bir araç olarak kullanılarak sosyal etkileşim ortamlarını desteklemek, sosyal etkileşimin niteliğini geliştirmek ve niceliğini yükseltmek mümkün olmaktadır. Bunun için öncelikle kullanıcı davranışlarının anlaşılması ve kullanıcıya yönelik parçalı, gruplaşmaları destekler nitelikte, çeşitli duyuları harekete geçirecek alanlar üretmek önemlidir. İç mekânda alanları çeşitlendiren nitelikte cephede oluşturulacak kırılmalar, bahçe mekânında topoğrafya kullanılarak çeşitlenen oyun mekânları, farklı köşeler ve hayal gücü üretimi olan grup oyunları için boş bırakılan alanlar anne-çocuk oyun odası tasarımında uygulanabilecek yaklaşımlardır.

Çalışmada belirlenen bir alanda uygulayıcılar tarafından izlenebilecek uygulama adımları oluşturulmaya çalışılmıştır. Yer seçimi çalışmalarının öncelikle bir ilçenin bütününde kurgulanması sonrasında mahalle bazında uygulanması önerilmektedir. Uygulama adımları;

- Seçilen mahalle, çağ nüfusu açısından değerlendirilir ve ortalama 0-4 yaş bebek ve çocuk sayılarına göre ihtiyaca yönelik oyun odası sayısı belirlenir. Bir oyun odası sabah, öğle ve akşam olmak üzere toplam üç oturum hizmet verebilir. Oyun odası her oturumda verimli zaman geçirilmesi adına en fazla 20 çocuk ve anne olarak hizmet verebilir. Buna göre oyun odası haftada en fazla toplam 360 çocuğa hizmet verir. Buna bağlı olarak mahalle ihtiyacına göre oyun odası adedi belirlenmelidir.

  Mahalle içinde oyun odası sayısını belirleyen bir diğer unsur mahalle ölçüleridir. Mahalle sınırları erişme mesafesi sınırlarını aşıyor ise, nüfus bakımından tek bir oyun odası yeterli olsa bile, erişilebilirlik ilkelerine göre en fazla 300m erişim mesafesi dahilinde daha sık oyun odası sayısı önerilebilir.

  Kapasite hesaplarında çocuk ve anne/bakımveren şeklinde hesap yapılmalı, annelerin/bakımverenlerin mekânda bulunacağı gözönünde bulundurulmalıdır.

  Yeni kurulan yerleşmelerde plancılar 'oyun odası donatısı' için mahallelerde gerekli alanları belirli ölçütlere göre önceden belirler ise sağlıklı bir alan seçimi yapılması mümkün kılınabilir. Ayrıca bir ilçedeki oyun odalarının bütüncül olarak konumlarının belirlenmesi de çeşitli nüfus ve yüzölçümü özellikli mahalleleri içeren ilçeler için verimli çözümler olabilir.

- Mahallede konum ve eşikler, iklimsel ve topoğrafik veriler, yapılaşma dokusu, erişim ilişkileri, bina yükseklikleri, yapı yoğunluğu, işlevsel ilişkiler, yapı ↔ sokak ilişkileri gibi gerekli analizler yapılır.

- Erişim açısından -var ise- mahallede uygun mesafedeki donatılar ile var ise ilişkili veya paylaşımlı konumlar tespit edilir (ilköğretim bünyesindeki anaokulları, aile sağlığı merkezleri, semt konakları, yeşil alanlar, çocuk kütüphaneleri...).

- Oyun odası tasarım kriterleri çerçevesinde erişilebilirlik ilkeleri ve güvenlik önlemleri ışığında donatı alanı tasarımı (kapalı, yarı-açık ve açık mekânları ile) tamamlanır.

- Sürdürülebilirlik adına mekân yönetimi, işletilmesi ve denetimi konuları uygulayıcı yerel yönetimler tarafından çözümlenir.

- Anne-çocuk oyun odasında çocukların anne/bakımveren gözetiminde bulunma zorunluluğu vardır. Anne-çocuk oyun odasının kullanımı ücretsizdir.

Erken çocukluk döneminin gelişim açısından öneminin açıklanması ve sosyal etkileşimin bu bağlamda önemini araştırarak başlayan bu çalışmada hipotez 'ülkemiz kentlerinde sosyal etkileşimin çocuk gelişimindeki önemi bağlamında erken çocukluk

dönemi ilk evresine özgü yeni bir kentsel donatı alanı üretimi mümkündür' şeklinde kurgulanmıştır. Çalışmanın sonucunda böylesi bir mekânın kapalı ve açık alan dağılımının, güvenlik ölçütlerinin, yer seçimi ve tasarım kriterlerinin net şekilde belirlenmesi durumunda mahalle ölçeğinde donatı alanları bünyesinde üretiminin mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Anne-çocuk oyun odasının; 0-4 yaş arası çocukların adil başlangıç olgusu ışığında gelişimi ve sosyalleşmesi açısından faydalı olacağı, bunun yanısıra annelerin sosyal yaşama katılması ve kentlilerin kente katılım, kentlileşme süreçleri bağlamında fayda sağlaması beklenmektedir. Bu anlamda 'anne-çocuk oyun odası donatısının' mevzuata eklenmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Donatının yerel yönetimler tarafından planlanması ve tasarlanması, işletmesinin üstlenilmesinin ülke çapında iş olanağı ve istihdama da katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

[1] S. Bredekamp, *Erken Çocukluk Eğitiminde Etkili Uygulamalar*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, (çev. H. Z. İnan and T. İnan).

[2] N. Aral, *Okulöncesi Eğitim ve Anasınıfı Programları*. İstanbul: YA-PA Yayınları, 2000.

[3] N. Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004, 10. Basım.

[4] F. E. Kılınç, "Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi," Doktora tezi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü., Selçuk Üniversitesi., Konya, 2011.

[5] H. Gülay, "Okul öncesi dönemde akran ilişkileri," *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, vol. 12, no. 22, pp. 82–93, 2009.

[6] R. Myers, *Hayatta Kalan Oniki*. AÇEV Yayınları, 1996, 5. Basım.

[7] N. Sipe, N. Buchanan, J. Dodson, "Children in the urban environment: A review of research," in *Creating Child Friendly Cities*, Routledge, 2006, pp. 98–114.

[8] E. Ölçer, *Sokak Şehir Hafıza, Kuyulu'dan Biçki Yurdu'na Osman Nuri Ergin ile Sokak Adları*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2014.

[9] Anonim. (1989). "Çocuk hakları sözleşmesi." erişim: 10.03.2021, [Online]. Available: `https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme`.

[10] Anonim. (1946). "Dünya sağlık örgütü tüzüğü." erişim: 10.03.2021, [Online]. Available: `https://www.who.int/about`.

[11] Anonim. (2013). "Onuncu kalkınma planı." erişim: 10.03.2021, [Online]. Available: `http://www.sbb.gov.tr`.

[12] Anonim. (2019). "On birinci kalkınma planı." erişim: 10.03.2021, [Online]. Available: `http://www.sbb.gov.tr`.

[13] Anonim. (2014). "Yerel yönetim politikaları açısından çocuk ve şehir çalıştayı sonuç raporu." erişim: 2019, [Online]. Available: `www.akparti.org.tr/haberler/cocuk-ve-sehir-calistayi-sonuc-raporu/`.

[14] M. Bertan, D. Haznedaroğlu, P. Koln, *et al.*, "Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007).," *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, vol. 52, no. 1, 2009.

[15] H. Poraz, H. Dere, *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2001.

[16] S. Grantham-McGregor, Y. B. Cheung, S. Cueto, *et al.*, "Developmental potential in the first 5 years for children in developing countries," *The lancet*, vol. 369, no. 9555, pp. 60–70, 2007.

[17] E. Erikson, *İnsanın Sekiz Çağı, (Çev. T. B. Üstün)*. Ankara: Sevinç Matbaası, 1984, 1. basım.

[18] R. H. Bradley, B. M. Caldwell, *et al.*, "Home environment and cognitive development in the first 3 years of life: A collaborative study involving six sites and three ethnic groups in North America.," *Developmental Psychology*, vol. 25, no. 2, p. 217, 1989.

[19] A. Kandır, Y. Alpan, "Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi," *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, vol. 14, no. 14, pp. 33–38, 2008.

[20] M. F. Zeitlin, H. Ghassemi, M. Mansour, *et al.*, *Positive deviance in child nutrition: with emphasis on psychosocial and behavioural aspects and implications for development*, 14. Tokyo: United Nations University, 1990.

[21] R. Danenberg, *The City at Eye Level for Kids*. 2019.

[22] P. Walsh, "Creating child friendly playspaces," in *Creating Child Friendly Cities*, B. Gleeson, N. Sipe, Eds., Routledge, 2006, pp. 136–151.

[23] R. G. Lynch, "Economic, fiscal, and social benefits of investment in early childhood development," *Washington, DC: Economic Policy Institute*, 2004.

[24] C. Berrueta *et al.*, *Changed Lives: The Effects of the Perry Preschool Program on Youths through Age 19. Monographs of the High/Scope Educational Research Foundation, Number Eight.* ERIC, 1984.

[25] M. E. Yılmaz. (2019). "İstanbul'da 0-3 yaş ve aileleri için tasarlanmış ilk park açıldı," [Online]. Available: `https://www.arkitera.com`.

[26] C. Freeman, "Colliding worlds: Planning with children and young people for better cities," in *Creating Child Friendly Cities*, B. Gleeson, N. Sipe, Eds., Routledge, 2006, pp. 81–97.

[27] R. Lueder, V. J. B. Rice, *Ergonomics for Children: Designing products and places for toddler to teens*. CRC Press, 2007.

[28] M. Cole, S. R. Cole, *The Development of Children*. New York: Worth Publishers, 2001, (4. Basım).

[29] H. Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994, 10. Basım.

[30] E. Acar Şengül, A. Yükselen, "Bebeklikte sosyal ve duygusal gelişim," F. Turan, A. Yükselen., Eds., 2017.

[31] H. Karoğlu, P. Ünüvar, "Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri," *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, no. 43, pp. 231–254, 2017.

[32] J. Piaget, "Le point de vue de piaget," *International Journal of Psychology*, vol. 3, no. 4, pp. 281–299, 1968.

[33] L. Abbott *et al.* (2012). "Birth to three matters booklet: An introduction to the framework," [Online]. Available: `https://www.foundationyears.org.uk`.

[34] M. Ergün, *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları, 1994, vol. 5.

[35] Ü. Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2004.

[36] S. Arkonaç, *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2006, 3. Basım.

[37] Ş. Gökçe, *Sosyal etkileşimi geliştirecek peyzaj tasarımı üzerine bir araştırma: Çukurambar Mahallesi örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.

[38] M. E. Erdönmez, A. Akı, "Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri," *Megaron*, vol. 1, no. 1, p. 67, 2005.

[39] A. Başkaya, D. Pınar, U. Aybar, *et al.*, "Mekansal imaj üzerine bir deneme: Gazi üniversitesi mühendislik mimarlık fakültesi eğitim bloğu giriş holü," *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, vol. 18, no. 2, 2003.

[40] K. Sami, "Diyarbakır'da geleneksel konut: Sosyal yaşam bağlamında mekân ve kültürel etkileşim," *Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği (AKADER) Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, vol. 9, pp. 63–80, 2007.

[41] S. Topbaş, İ. Maviş, D. Erbaş, "Intentional communicative behaviours of turkish-speaking children with normal and delayed language development," *Child: care, health and development*, vol. 29, no. 5, pp. 345–355, 2003.

[42] B. Dilden, *4-6 yaş Türk ve Alman anaokulu çocuklarının benlik algılarının ve bazı kişisel değişkenlerinin serbest oyundaki sosyal etkileşim modelleri üzerindeki etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.

[43] L. Özaydın, "Arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan okul öncesi çocuklarının sosyal etkileşimlerine etkisi," Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 2008.

[44] M. J. Guralnick, "Early intervention approaches to enhance the peer-related social competence of young children with developmental delays: A historical perspective," *Infants and young children*, vol. 23, no. 2, p. 73, 2010. DOI: doi:10.1097/IYC.0b013e3181d22e14.

[45] K. M. Kemple, "Research in review. preschool children's peer acceptance and social interaction.," *Young Children*, vol. 46, no. 5, pp. 47–54, 1991.

[46] M. J. Kostelnik *et al.*, *Guiding children's social development*. ERIC, 1993.

[47] D. Beyazkürk, Ş. Anlıak, Ç. Dinçer, "Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık," *Eurasian Journal of Educational Research*, no. 26, pp. 13–26, 2007.

[48] P. Erwin, *Friendship and peer relations in children*. John Wiley & Sons, 1993.

[49] A. Bandura, "Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy.," *Developmental Psychology*, vol. 25, no. 5, p. 729, 1989.

[50] M. Aykul, *Korunmaya ihtıyacı olan çocukların sosyal gelişiminde çocuk evlerinin rolü*. Yüsek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2019.

[51] M. J. Guralnick, "Social competence and early intervention," *Journal of early intervention*, vol. 14, no. 1, pp. 3–14, 1990. DOI: https://doi.org/10.1177/105381519001400101.

[52] E. Mueller, J. Brenner, "The origins of social skills and interaction among playgroup toddlers," *Child Development*, pp. 854–861, 1977.

[53] A. Oktay, "Okul öncesi dönemi," in *Ana-Baba Okulu, Ana-Baba Eğitimi ve Aile İçi İletişim Becerileri*, (H. Yavuzer ed.), Remzi Kitapevi, 1997.

[54] N. Şensoy, A. A. Karadağ, "Sosyal etkileşimin komşuluk düzeyinde geliştirilmesine yönelik bir araştırma: Ankara TOKİ Atakent Sitesi örneği," *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, vol. 2, no. 6, 2012.

[55] J. Krueger, "Extended cognition and the space of social interaction," *Consciousness and Cognition*, vol. 20, no. 3, pp. 643–657, 2011.

[56] T. F. Gieryn, "A space for place in sociology," *Annual Review of Sociology*, vol. 26, no. 1, pp. 463–496, 2000.

[57] J. L. Brand, "Physical space and social interaction," *Haworth*, vol. 5, p. 2, 2009.

[58] Anonim. (tarihsiz). "Section 8: Creating good places for interaction, community toolbox." erişim: 10.03.2021, [Online]. Available: `https://ctb.ku.edu/en`.

[59] A. Uysal, "Çocuk coğrafyaları ve çocukların gündelik mekânları," *İDEALKENT*, vol. 6, no. 17, pp. 46–61, 2015.

[60] R. K. Doğan, S. Baksi, "Çocuk mekânlarında güncel tasarım yaklaşımları," *Yakın Mimarlık Dergisi*, vol. 2, no. 2, pp. 90–102, 2019.

[61] T. Theemes, *Let's Go Outside! Designing the Early Childhood Playground.* Michigan: ERIC, 1999.

[62] M. Senda, *Design of Children's Play Environments*. New York: McGraw-Hill Companies, 1992.

[63] A. Bengtsson, *Environmental Planning for Children's Play*. London: Royal Soc Medicine Press, 1970.

[64] M. Ünal, "Çocuk gelişiminde oyun alanlarının yeri ve önemi," *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, vol. 10, no. 2, pp. 95–110, 2009.

[65] L. A. O. Hurtwood, *Planning for play*. Thames & Hudson, 1971.

[66] A. O. Chamberlin, "Toplu konut alanları ile kent parkları içerisindeki çocuk oyun alanlarının karşılaştırılması," Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998.

[67] Anonim. (2019). "hgm e-bülten nisan, mayıs, haziran. (1)," [Online]. Available: `https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/13306`.

[68] S. Genç, "Çocukların kentsel yaşama katılımlarında sokak mekânının önemi," Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Prog., İstanbul, 2019.

[69] C. M. Super, S. Harkness, "The developmental niche: A conceptualization at the interface of child and culture," *International Journal of Behavioral Development, Sage Publication*, vol. 9, no. 4, pp. 545–569, 1986.

[70] Ç. Çiftçi, "Türkiye'de büyükşehir statüsündeki bazı kentlerde sosyal donatım alanlarının durumu ve planlama ile ilişkileri," (yayınlanmamış doktora tezi) İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1999.

[71] Anonim, *Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*, 29030, 2014.

[72] TÜİK, *1945,1955, 1985, 2018, 2019 nüfus sayım verileri*, erişim: 06.02.2020. [Online]. Available: `http://www.tuik.gov.tr`.

[73] A. Çetiner, *Şehircilik Çalışmalarında Donatım İlkeleri*. İstanbul: İ, 1972.

[74] R. Keleş, *Kent Bilimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980.

[75] M. Başal, "Donatı elemanları," (Basılmamış ders notları), Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, 2002.

[76] L. Mumford, *The City in History*. San Diego: Harvest, 1989.

[77] Ş. YALÇINKAYA, "Modern kentin yeni kamusal alanında çocuk, alışveriş merkezleri ve serbest zaman etkinlikleri," *İDEALKENT*, vol. 6, no. 17, pp. 80–105, 2015.

[78] O. Akın, N. Erkan, "Kentsel dönüşüm ve mahalle yenileme olgusu bağlamında planlama-tasarım ilkeleri," *Şehir Düşünce Merkezi, Modernite ve Mimari*, p. 119, 2012.

[79] H. Yakar, H. C., E. Seçkin, "Donatı alanları," in *Planlama Stüdyoları Eğitim Süreci Silifke Örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, 2011.

[80] M. Sönmez, *Kentsel Göstergeler Kılavuzu*. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1976.

[81] G. Gültekin Akduman, Y. Aydoğan, *Dünyada ve Türkiye'de Erken Çocukluk Eğitimi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2017.

[82] Anonim, *Özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinin kuruluş ve işleyiş esasları hakkında yönetmelik*, Resmi Gazete, 29342, 2015.

[83] C. Sinan Yaylacı, "Anaokulu bahçelerinde dış mekân optimum kullanım olanaklarının belirlenmesi: İstanbul Anadolu yakasından örnekler," Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019.

[84] B. Onur, N. Güney, *Türkiye'de çocuk oyunları: araştırmalar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

[85] E. B. Coşkun, "Çocuk oyun alanı elemanlarının standartları üzerine bir inceleme," (yaymlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015.

[86] H. Uluğ, "Kuzey Adana'daki çocuk oyun alanlarının bitki seçimi yönünden irdelenmesi," (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2007.

[87] H. Acar, "Çocuk oyun alanlarında kullanıcıların bitki tercihlerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma: Trabzon kenti örneği," (yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon., 2003.

[88] D. Oğuz, Ö. C. Cengiz, I. Çakcı Kaymaz, *Çocukların açık-yeşil alan kullanım desenlerinin belirlenmesi: Çayyolu örneği*, Ankara Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi, 2011.

[89] F. Simsek, B. Ulukol, M. Berberoğlu, *et al.*, "Ankara'da bir ilköğretim okulu ve lisede obezite sıklığı," *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, vol. 58, pp. 163–166, 2005.

[90] E. B. Waters, L. A. Baur, "Childhood obesity: Modernity's scourge," *The Medical Journal of Australia*, vol. 178, no. 9, pp. 422–423, 2003.

[91] Anonim. (2010). "Türkiye'de obezite görülme sıklığı." erişim: 14.02.2020, [Online]. Available: http://beslenme.gov.tr.

[92] D. Çukur, H. Özgüner, "Kentsel alanda çocuklara doğa bilinci kazandırmada oyun mekânı tasarımının rolü," *Türkiye Ormancılık Dergisi*, vol. 9, no. 2, pp. 177–187, 2008.

[93] R. Louv, *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-deficit Disorder*. Algonquin Books, 2005, p. 339.

[94] Anonim, *Planlı Alanlar imar Yönetmeliği*, 30113, 2017.

[95] C. Hamamcıoğlu, "Ulaşım ağının kentsel hizmet alanlarının yerseçimine etkilerinin İstanbul Tarihi Yarımada örneğinde değerlendirilmesi," Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü., 2009.

[96] N. Koç, E. Tavşancıl, E. Demir, "Çocuk dostu şehir girişimi ve çocukların gözüyle ankara," *İdealkent*, vol. 6, no. 17, pp. 106–139, 2015.

[97] Anonim. (2004). "Unicef: Definition of a child-friendly city." erişim: 14.02.2020, [Online]. Available: https://childfriendlycities.org.

[98] K. Malone, "The future lies in our hands: Children as researchers and environmental change agents in designing a child-friendly neighbourhood," *Local Environment*, vol. 18, no. 3, pp. 372–395, 2013.

[99] Anonim. (tarihsiz). "Çocuk dostu şehirler, Unicef Türkiye Milli Komitesi," [Online]. Available: www.unicefturk.org.

[100] Y. C. Severcan, "Çocukların gözünden çocuk dostu yer kavramı ve yaşanılan çevrelerin değerlendirilmesi: İstanbul örneği," *İdealkent*, vol. 6, no. 17, pp. 140–181, 2015.

[101] D. Arlette *et al.*, *Avrupa'da erken çocukluk eğitim ve bakımı.* Eurydice ve Eurostat Raporu, Publications Office of the European Union., 2014.

[102] K. M. Hirst, C. Nutbrown, *Perspectives on Early Childhood Education: Contemporary Research*. Trentham Books, 2005.

[103] E. Melhuish, K. Petrogiannis, *Early Childhood Care & Education: International Perspectives*. Routledge, 2006.

[104] Anonim. (tarihsiz). "Early years alliance." erişim:16.03.2020, [Online]. Available: https://www.eyalliance.org.uk.

[105] A. M. Dadich, C. Spooner, "Evaluating playgroups: An examination of issues and options," *The Australian Community Psychologist*, 2008.

[106] B. Crowe, *The Playgroup Movement*. Routledge, 2013, 3. Basım.

[107] Anonim. (2017). "ngiltere'de oyun grubu örneği." erişim: 10.02.2021, [Online]. Available: www.under-fives.org/playgroup.html.

[108] J. Commerford, C. Hunter, *Principles for high quality playgroups: Examples from research and practice*. Australian Institute of Family Studies, 2017.

[109] Anonim. (2011). "Family support program: Family and children's services. part C: Community playgroups, FAHCSIA," [Online]. Available: https://www.dss.gov.au.

[110] M. Gönen, "Erken çocukluk döneminde çocuk kütüphanelerinin rolü ve önemi: Bir kütüphane programı örneği," *Milli Eğitim Dergisi*, vol. 45, no. 208, pp. 76–89, 2015.

[111] Anonim. (2017). "Çocuk kütüphaneleri çalıştayı sonuç raporu," [Online]. Available: https://www.academia.edu.

[112] Anonim. (2016). "stanbul üsküdar selimiye çocuk kütüphanesi." erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: www.kutupanne.com/2016/12/istanbul-uskudar-selimiye-cocuk-kutuphanesi/.

[113] A. K. Yıldız, B. Yalçınkaya, V. Saydam, "İstanbul'daki halk kütüphanelerinde okul öncesi dönem çocukları," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, vol. 58, no. 2, pp. 1811–1836, 2018.

[114] S. Ahu, P. Oya, *Okullar çocuklar için tasarlansa*. Uzaktan sohbetler seminerleri, 5.04.2021.

[115] F. Güleş, Y. Erişen, "Okul öncesi eğitimde fiziksel çevre standartlarını belirleme: Paydaş görüşlerine dayalı bir analiz," *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 30, pp. 129–138, 2013.

[116] Anonim. (2019). "Infant, toddler, caregiver friendly neighborhood: Design guidelines." Bernard Van Leer Foundation, [Online]. Available: https://bernardvanleer.org.

[117] Anonim. (tarihsiz). "Child accident prevention (trust)." erişim: 22.02.2020, [Online]. Available: https://www.capt.org.uk/.

[118] Anonim. (2020). "Designing streets for kids." Global Designing Cities Initiative, [Online]. Available: https://globaldesigningcities.org.

[119] C. Liangwa, "The research on safety children's travel route on child-friendly city of Netherlands," *International Journal of Environmental Protection and Policy.*, vol. 5, no. 6, pp. 94–98, 2017. DOI: 10.11648/j.ijepp.20170506.12.

[120] B. Welle, W. Li, C. Adriazola-Steil, *et al.*, *Cities safer by design*, World Resources Institute, Washington, 2015.

[121] Anonim. (2019). "ocuk hakları sokağı hizmete açıldı." erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://medyabar.com/haber/3409681/cocuk-haklari-sokagi-hizmete-acildi.

[122] Anonim. (2019). "Modern backyard playground ideas for kids." erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://coodecor.com/2019/04/19/30-modern-backyard-playground-ideas-for-kids/.

[123] Anonim. (2012). "Diana princess of whales memorial playground." erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://playgroundadventureuk.wordpress.com.

[124] Anonim. (2012). "A sneak peek at our natural playground." erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://gvpinc.wordpress.com/2012/04/10/a-sneek-peek-at-our-natural-playground/.

[125] E. S. Arslan Muhacir, A. Yavuz Özalp, "Planlama ve tasarım süreçleri bağlamında çocuk oyun alanlarına ilişkin temel kalite kriterlerinin belirlenmesi," 2016.

[126] Anonim. (2021). “Patio decor ıdeas for preschool.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://www.vrogue.co/.

[127] Anonim. (tarihsiz). “Toddler sessions.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: http://offgridcommunity.co.uk/toddler-sessions/.

[128] H. Hertzberger, *Space and Learning: Lessons in Architecture 3*. 010 Publishers, 2008, vol. 3.

[129] Anonim. (2020). “Window, door and skylight installation or replacement 2018 IRC & IECC.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://www.broomfield.org.

[130] Anonim. (tarihsiz). “Kindergarten door design.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://www.interiorhomedoors.com.

[131] R. Seth. (2010). “Exit made easy. Yanko design.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://www.yankodesign.com.

[132] Anonim. (tarihsiz). “Salıncaklar.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://i.pinimg.com/564x/7b/85/5c/7b855cb5794abf8a1cd9e13bd000deaa.jpg.

[133] Anonim. (tarihsiz). “Playground safety.” erişim: 24.02.2020, [Online]. Available: https://playgroundsafety.org.

[134] Anonim. (tarihsiz). “Natural slopes.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://www.naturalplaygroundsstore.com.

[135] Anonim. (tarihsiz). “S.a.f.e. framework for playground safety.” erişim:22.03.2021, [Online]. Available: https://playgroundsafety.org.

[136] H. Nebelong, “Risk olmadan kazanç olmaz: Çocukların oyun peyzajlarını araştırmak,” in *İstanbul 95 Okumaları*, P. Derviş, S. Gürdoğan, Eds., Superpoll, 2019, p. 174.

[137] Anonim. (tarihsiz). “Toddler sessions.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://pasadena.macaronikid.com/directory/5a1301d211de306e95d124de/playlab-indoor-family-playspace.

[138] S. B. Esbensen, *The Early Childhood Playground: An Outdoor Classroom*. Michigan: High/Scope Press, 1987.

[139] L. Barbourn. (tarihsiz). “Site design.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://buildingdignity.wscadv.org/site-design/parent/.

[140] Anonim. (2010). “A sandbox made from tree logs.” erişim: 22.03.2021, [Online]. Available: https://recycledcrafts.craftgossip.com.

[141] Anonim. (tarihsiz). “Stomping in the mud playgroup 2015 snapshots.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: http://stompinginthemud.blogspot.com/.

[142] Anonim. (tarihsiz). “Outdoor checkboard game,” [Online]. Available: https://www.bhg.com/.

[143] Anonim. (2016). “Music wall: The fisrt instrument for children.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: www.pequefelicidad.com/2016/07/pared-musical-el-primer-instrumento.html.

[144] S. Özkubat, "Okul öncesi kurumlarında eğitim ortamlarının düzenlenmesi ve donanım," *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, vol. 4, no. 2, pp. 58–66, 2013.

[145] Anonim. (2007). "Design guide for Victorian children's services." Department of Education and Early Childhood Development, [Online]. Available: www.dhs.vic.gov.au.

[146] J. Waldron, A. Garcia, C. Bedoya, *et al.*, "The minimum area required for children aged between 3 and 5 years old in a kindergarten," 2014, 25.02.2020. [Online]. Available: https://www.researchgate.net.

[147] Anonim, *Child care center design guide: Public buildings service office of child care, gsa*, New York City, 2003.

[148] S. Şensoy, "Mekân ve öğrenme ilişkisi üzerine üreten bir mimar: Herman Hertzberger," *Mimarlık Dergisi*, no. 405, pp. 40–46, 2019.

[149] Anonim. (tarihsiz). "Early years education," [Online]. Available: https://www.education-ni.gov.uk.

[150] Anonim, *1/5.000 Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu*, 1 ve 2. İstanbul: Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, 2003.

[151] Anonim, *İstanbul Tarihi Tarımada Yönetim Planı*, İstanbul, 2018.

[152] Anonim. (). "Fatih Belediyesi Stratejik Plan (2020-2024)," [Online]. Available: https://www.fatih.bel.tr/images/File/9668a4b9482341d896fb55f5223ec10e.pdf.

[153] Z. Yenen, "Historic cultural landscape of İstanbul," *World Heritage – Special Issue Turkey*, vol. 80, pp. 24–31, 2016.

[154] Z. Yenen, "Osmanlı dönemi Türk kentinde planlama kültürü. Tarihi, kültürü ve sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu. Tebliğler," *World Heritage – Special Issue Turkey*, vol. 80, pp. 438–445, May 1999, Eyüp Belediyesi Yayınları.

[155] E. Öner, *İstanbul Şehremaneti (Belediyesi)'nin kuruluşu ve 1917 yılı bütçesi*. Ankara: Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2008.

[156] Anonim, *İstanbul tarihi alanları alan başkanlığı. yönetim planı alanı analitik paftaları*, erişim: 24.02.2021, tarihsiz. [Online]. Available: http://www.alanbaskanligi.gov.tr.

[157] D. Kuban, *İstanbul, bir kent tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1996.

[158] Anonim. (tarihsiz). "Fatih Belediyesi, sayılarla Fatih," [Online]. Available: https://www.fatih.bel.tr.

[159] Anonim, "Sehremaneti mecmuası (1928, 1911)," *İstanbul Şehremaneti Neşriyat ve İhsaiyat Müdüriyeti*, no. 48, pp. 750–751,

[160] S. Eyice. (2002). "Kocamustafapaşa Camii ve Külliyesi." TDV İslam Ansiklopedisi., [Online]. Available: https://islamansiklopedisi.org.tr.

[161] Z. Yenen, "Vakıf kurumu-imaret sistemi bağlamında Osmanlı dönemi kentlerinin kuruluş ve gelişim ilkeleri," Doktora tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul, 1988.

[162] H. İnalcık. (2001). “İstanbul.” TDV İslam Ansiklopedisi. erişim: 10.02.2021, [Online]. Available: https://islamansiklopedisi.org.tr.

[163] S. Eyice, “İstanbul’da Kocamustafapaşa Camii ve onun Osmanlı-Türk mimarısindeki yeri,” *Tarih Dergisi*, vol. 5, no. 8, pp. 153–182, 1953.

[164] Ö. L. Barkan, E. H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 1953 (1546)*. İstanbul: Baha Matbaası, 1970, vol. 61.

[165] T. Reyhanlı, *İngiliz gezginlerine göre XVI. yüzyılda İstanbul’da hayat, 1582-1599*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

[166] E. H. Ayverdi, *19. Asırda İstanbul Haritası*. İstanbul: Şehir Matbaası, 1958.

[167] İ. Dağdelen, *Alman Mavileri (1913-1914) I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları*, 1. 2006.

[168] H. Sargın, *Geleneksel konut dokularının sürdürülebilirliği: Bergama örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kentsel Mekân Organizasyonu ve Tasarım Programı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2011.

[169] Anonim. (tarihsiz). “Arşiv.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://sehirharitasi.ibb.gov.tr/.

[170] Anonim. (tarihsiz). “Fevziye küçük efendi külliyesi.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: http://www.cizgipro.com/tr/projeler/fevziye-kucuk-efendi-kulliyesi-12.html.

[171] D. Oktay, “Kentsel tasarımın kuramsal çerçevesine güncel bir bakış: Kentlerimiz, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik,” *Mimarlık dergisi*, vol. 302, pp. 45–49, 2001.

[172] A. Najafidashtapeh, *Kentsel açık ve yeşil alanların permakültür tasarım ilkeleri bağlamında değerlendirilmesi: Yedikule bostanları örneği*, Yüksek lisans tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2018.

[173] E. Ensari. (2018). “Gazi dede çocuk bahçesi.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://www.google.com/maps/.

[174] Anonim. (2017). “Street plans.” erişim: 10.02.2021, [Online]. Available: www.street-plans.com.

[175] Anonim, “Road safety report: Children on the road.,” Dekra, Almanya., 2019. [Online]. Available: www.dekra.com/media/dekra-evs-report-2019-en-92-0509.pdf.

[176] Anonim. (2017). “Cyclehoop parklet.” erişim: 10.02.2021, [Online]. Available: www.dexigner.com/news/30378.

[177] R. Green. (tarihsiz). “Enhance any room with a window seat.” erişim: 03.09.2021, [Online]. Available: https://www.finehomebuilding.com/membership/pdf/16077/021158056.pdf.

A
SÜMBÜL EFENDİ MAHALLESİ ANALİZLERİ

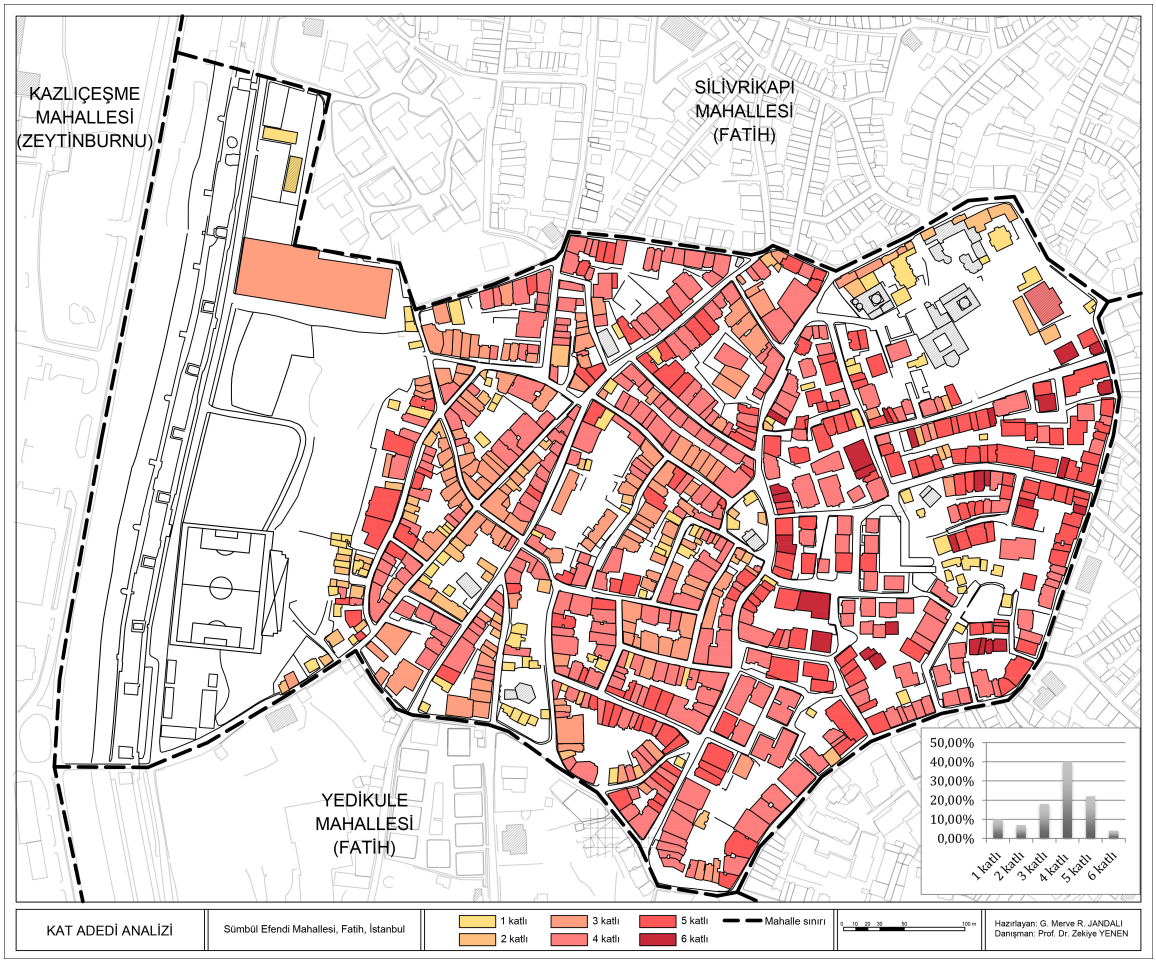

Şekil A.1 Sümbül Efendi Mahallesi kat adedi analizi

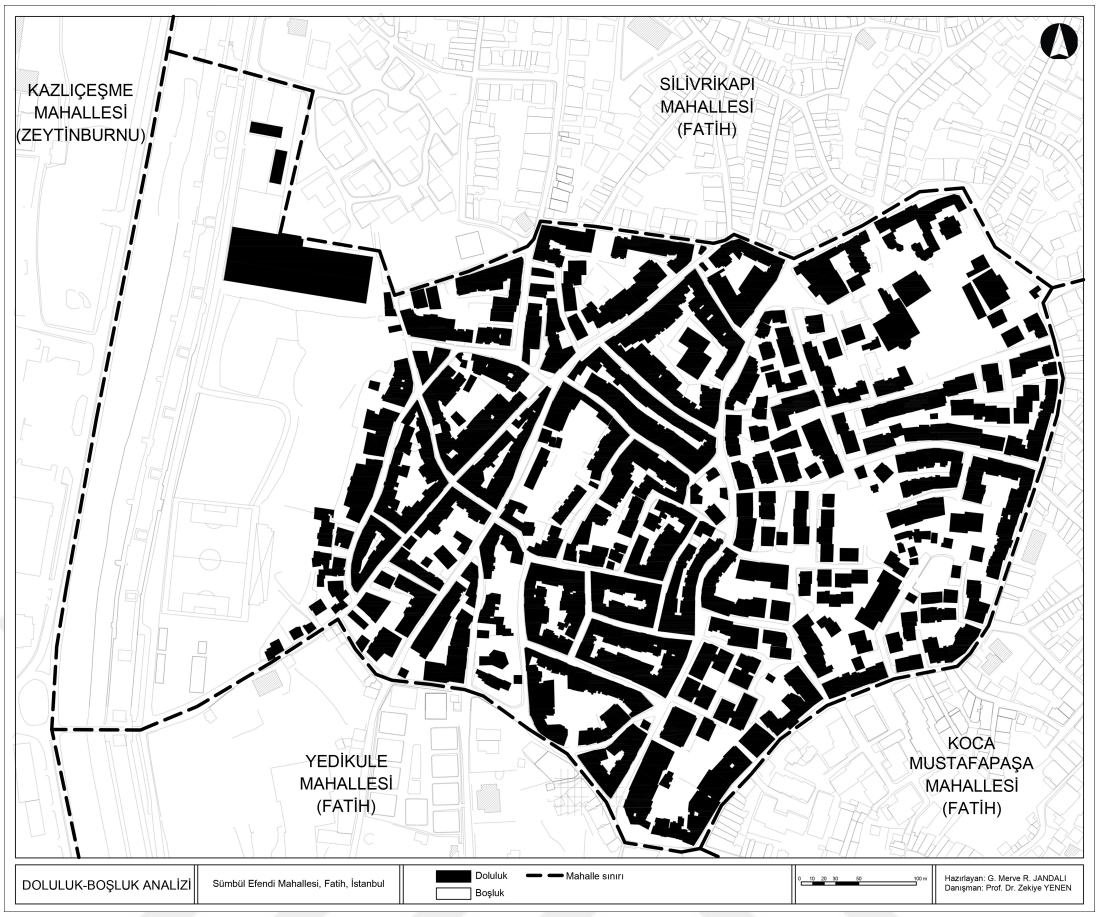

Şekil A.2 Sümbül Efendi Mahallesi doluluk boşluk analizi

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirisi

1. G. M. R. Jandali ve Z. Yenen. "0-4 Yaş Arası Çocuklara Yönelik Sosyal Etkileşim Amaçlı Kentsel Donatı Önerisi: Anne Çocuk Oyun Odası" 28. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. İstanbul. 07-10 Mayıs, 2020.